

ШАЛОДИА АҘЫНҘЫАЛ

ДЫҘӨАНЫ ДАНААҘШ...

Асатиратә жәабжьқәеи
акомедиақәеи

Ағхәынтшәкәтыжырта «Алашара»
Акәә – 2006

Автор идуззан иҗабуп ҳаа леиҳаоит ашәкәы зыбзоурала иҗыцыз
Отырба Заира Енвер-ипҗа.

А С А Т И Р А Т Ә Ж Ә А Б Ж Ъ Қ Ә А

ДЫЦӘАНЫ ДАНААҒШ

Зегь рзы еикөшө, еинаало, акы еибызымхәац оыца
аишьәацәкәагы камлазац хәа шырхәо еицш,
ақсараагы (Нхыци-Аахыци) акы еибырымхәазацкәа
иқамызт, аха аилытра акынза инеибацаанза еинаалон,
инеибамгацыт. Абиқарақәа зегьы хәтыр еикәыртцон,
рыцәгьейи рыбзиеи рзеицшыи. Хәартә змамыз, ргәы
иахәо узымдыруа, ицқәа-ңо, ирыланхоз Қәдақәс
рабиқара хәа изышьтаз ракәын. Даара иуаа ласқәан.

Икалап уи азы акәызтгы қәдақәсаа хәа изрышь-
тазгы. Имтәа-имгыла, рхылца рыхгәыцәаа есқәангы
изышьтаз дара рабиқара акынтәи азәы Ақсара аиқабыс
иқацара акәын. Ақсаатәкәа зегьы ахыжь реиғушәа
ахы шабо еицш, даргы Ақсара зегьы хәра хреиғуп
хәа рхы рыцхәазон, иқалеит убри еицш аамтакы,
нхыцаагы аахыцаагы ахаан изқәымгәығоз...

Қәдақәсаа рабиқара ртәы иакит. Ақсара аиқабыс
дара иреиуаз азәы дқалеит. Нхыцааи-аахыцааи амаа
анышәкыз аамта цеит. Шьта хәра хтәы иакит рхәан,
усгы рхы цыруан, уажәы рхылца ацкыс рхы ласхеит.

Бақакәа ихьзыи. Уи Ақсара хадас данахагылоз
злыцхақауша Зафас иныха дамцагылан дқәит
нхыцааи- аахыцааи хәа ауаа шеилимхуа, сара дыстәуп
хәа иақсам дшеихәреимкуа, сара дыстәым хәа иақсоу
дшылеимыркәуа, иқсы шыцәгәамхо, ауаа рыцхзаша
зду июны ишыюнеимгало, ицәа ишадимцо, иғы иштәим-
цо, ухәан-схәан дшазымзыроуа, харада гәағшақә
иакәым азәы ишизимуа, сара сыда азәгы дықам хәа
ихы иаақашәо шықимцо... Сықәра еилагозар хазшаз

сицэымыгхааит, сгэы иҫоу сёы исзамырхэо, сёатца снапы ифанамго, ашө аҫынза сшьамхы снанамго схэыхэикны аоны сыюнахааит хэа.

Ииашацёкьаны Баҫаҫэа қөпақөсаа дрылцит хэа узизымхэо, даара ибзианы аусура напы аиркит, агөра диргеит ихы-иҫсы дшамеигзо аҫсараа рзы. Ихьз хэаны иқөуа аҫынза ихы ргөаирпхейт, аха моабжа днеиаанза иқөпақөсра иласуа далагеит. Уала-ҫахыла ауаа реилыхра далагеит, иҫсы цөгьахеит, иҫазшыа хьан-ҫахеит, ихгара удаоухейт, алацшҫашөара цигейт, ацөгьахөацөа идикылт, аиашахөацөа идиркьейт. Игөампҫаз харада ахара рыдцаны иргөаҫуа далагеит. Иара иааихөо ада аөазөы итөы иимырхөауа, Нцөатцас ихы ибо, иааитаххалак ҫацо далагеит. Аха азөык-оыцьяк ирымчыз?

Ари дызлагаз ала хҫаирхоит, ишҫеизутөу хэа акрызбахьаз ауаа иахьаидгылоз еибырхөо иалагеит.

Бна нымхейт, қөатца нымхейт, дгьыл нымхейт. Амреи амзеи рыда зегьы иҫиуа далагеит. Жөлар рыпҫзаша зду амал еимырцөейт, ирфеит, иқөырхит. Хмал хадгьыл згада хэа уцаар ҫалазомызт. Зегьы ирдыруан аим-цөаоцөа реихөабы иара шиакөыз.

Аха иөагылара азөгьы изыгөагьуамызт. «Ххала хөахшьит, игөра ганы даналаххуаз, иахьарнахыс уара иухөо хөахьыҫом хэа иахамхөази, ишҫаҫахҫари, хөажөа хөеилагом хэа рхөаҫыцқөа еихаргөгөаны ичхөауа иааиуан.

Хөара хөажөа аилагара хөацөшөоит, иара Анцөагьы дицөшөазом, аныха дамҫагыланы Анцөа иахь аҫы ихөоит, нас даахьахөны аөаҫы ҫаитцөит... зхөақөозгьы ыҫан, аха аөацөоуҫы ишөычхөа хөазшаз дахьыццакзом ацөгьара ҫазцо иахьырхөра рхөон.

Бгьыцк өшөаны иқөшөар ҫамло, ажөа ааимазҫыз зегьы ацөкша еиҫш илақөа аархөны дрышьҫало даналага, згөы ҫыдгыланы иҫаз азөы «ацөкша» ихьзицөейт. Ари ахьз Аҫсара зегьы иахьцөейт. Ихьзи

ижәлеи зхәоз раткыс «ацәкша» хәа изызхәоз рацәаө-
хеит.

Абри еипш ухьзырцеит хәа ацәгьахәацәа еимцарсны
иааганы ианиархәа дараапкит. Абас еипш сзызхәаз,
дызлахьсырхәрызеи хәа, ицазгаларызеи, дызлаҗасыр-
харызеи хәа игәағ дыкны дшагоз цхьбжьонынза
дызмыцәеит.

Абас изызхәаз ауафы даанкылан ицстазаара
иркьаәраны дықан, ауа дахьышьталаз адырәаены
ашьжьымтан даапшны дгылазтгы. Аха аразкы
имазаарын, Анцәа дихьчеит. Баҗакәа ашьжьымтан
дзымгылт, ацәа дзаламцит.

Ашьжьымтан дахьзымгылаз уамашәа ишырбоз,
шьыбжьонгы данзаламц «иешькылкыюцәа» ирам-
хацәгьахеит, икарцара рзымдыруа аатра иаван. Заца
ионаланы даадмырпшрыз ршьапышьтыбжь ацәа
далнахыр хәа ишәаны ршьап цынца иқәгыланы акәын
ишныкәоз.

Амра җашәеит, ихәлеит, илашьцеит, аха Баҗакәа
еырцысы имазамкәа дшыцәаз дыцәан, уахагы
дмаапшзакәа иршеит. Данаапшлак аҗхьа иешькыл
сара искуеит хәа «ишькылкыюцәа» азәгы лацәеихьш
камцазакәа ишихаҗапшьоз идыршеит.

Адырәаеынгы дзаламцит, аҗсы еипш деитцыхны
дықәын.

Иешькылкыюцәа имаапшра иахырхәаара рыз-
дыруамызт. Уи акы анихь анышә хәгеит хәа рнапқәа
ргәыцаҗса игәжәәжәо аатра иаван.

Абри дзахамбозеи, цьаракыр дцаны дыкоума хәа
индәылтцыпхьаза ауаа разцаауан, аха иказ цьеи
ирхәарын, иасны ирцәахуан. Дызҗахымыз ираҳар (ари
еипш атыҗ җацәны мчыбжьык акәым енак иаанхар
җалозма) әеазәы иааникылар хәа ишәон. Аха ианбан-
зарцәахуаз, амаза аҗсыз иаөызоуп, ишуку иумпыц-
цәраауеит.

Аңшымыш аены, акажуажэырта зеиуауаху зегы ахьеизо, акажуажэца иахэахаршэрыда, иахкакарыда хэа амшын ихыцшыло ишхыкэгылаз рыцэгэыр «акалмаха» афашэеит. Ари ажэабжь ркажуа аңхьа илбаардеит даара «иргэарцханы». Уи акэхеит ари ажэабжь аеныцэка амцэыжэоақэа аанахэан, иңырны Аңсара зегы иахысит. Уи нахыс уи ада хэатэы камлеит. Оыңа ахьаидгылоз уи акэын излацэажэоз. Азэ анс ихэон, азэы арс ихэон:

– Мцуп. Мчыбжьы дуззак имааңшзо ицэоу дубахьоума?

– Мчыбжьык ицэоу, уаха дмааңшзаргы калоит.

– Адунеиафы икамло егыказам. Мчыбжьык акэым, шыкэсык имааңшзакэа ицэазгы дкалахьеит.

– Мчыбжьы дуззак дахьахамбо, ибжьы ахьахмажауа акыр иаңсоуп.. Хаңсы хамшьей!

– Зынза дмааңшзондаз умбои!

– Ахэышэ итаны ддырцэазар?

– Икэра ахьейлеигаз азы аныха дакызар? Хазшаз уаха лашара умбааит хэа дахьирхэырц ақейкызар?..

– Уи шыта изгыло иакэым, аха итың афы инеиуада?

– Аңсара дузза уи азэ зацэык ида уаха уао дхамамзар халганы хакэаап ухэар смахаи!..

Абас зеиуахы изырымхэоз хэа икаииз. Аңстазаарафы хагоу ауаа рыц дыцашэаны какатэыс дроуааит.

Цыоуыкы дыркакон, аха аеацэоуыкы хышла дыркэабон. Уи иакара аңбабаа зымбацгы азэы дкарахахьеит. Иңсы ишьарц мышкэак аоны даангыланы ихы ныкэицэазар уамак калама? Уацэы уацэашьтахь иңсы ааитакны иусурахь дхынхэуеит. Зыбз атра иткыаны иабалак изхэо идэыкэу, абри еиңш анаххэоз хаңсындаз рхэо икаиимцозар шэымбари рхэон имцахырхэаоца.

Батакэа ускан урт ирхэозгы иажауамызт, егырт ирхэозгы иажауамызт. Пхыз цэгыак ихаңаны дыкны даман сзалцуазар хэа дыкэон, аха дзалцуамызт.

Пхызла иумбо хәа икоузеи, аха уи иибаз еипш хаґоу ибааит: дыцәханы, апыжәхәа дыхәуа шьамханынза ахаскын қашә-қашәо дшалагылаз ибеит.

Иацы дышуафыз идырхуеит, иахья дахьыцәхаз цьеишьахуеит, аха ус дышжәыз даанхар ибаргәыз, аума ззырхәо дақәшәеит, фыцья аґычцәа ршахақәа рымґацаны иаидгылан, зеипш цәы аазоузеи, ари еипш ааигәа-сигәа иахдхьамшәацт, изтәу хара хзыхәан акәзаап изиаазаз рхәан, дцәушәа даанкылан ашаха ихацаны дрыман идәықәлахит.

Ари аґсы штоу ихаманы хара хазцом, ашьта ихыланы ихашьталар, ихахьзар алшоит, ашараґы рацәак агым, рапхья хназыдгыло кәара ччак ахықәан инаган ишьны ишыкахцалак еипш ауахәа тырбганы наґ икажьны акәац аагароуп. Аґацхақәа уажәы шьяәацыґхьяза игылоуп, ари еипш акәац хампыццаны ауп ишырго хәа еибырхәо иахауеит. Дшәаны ишьапқәа ицамгыло, ихапыцқәа еихамгыло, акәара-кәарахәа деицасуа далагахт. Сшәымшьын, иаашәтаху зегьы кастоит, хәа иекажьны ршьапы дагәызырц далагоит, аха ибжьы изыткаазахауам, дыцәхазшәа илақәа тызза дрыхәаґ-шьыхуеит.

Ашаха цқья иацныкәом абгақәа ирыхәхаша хәа иаасуа ирыманы акәарацца ианаахықәгылоз аамтазы, ибжьы ихарззала хатца фыкаґшьаак акәара чча тырцәажәауа, алашьцара иалагәаны иабажәгои ари ацә ихәан даарәагылахит. Баґақәа ари абжьы иахьей уахеи иахауаз бжьызшәа игәы иқәфын, ихы доахан данынеиәаґш, илабақьяцәа иреиуаз азәы шиакәыз ибахын ари сара стәы иоуп, сара сзы зака лаба икьяхьоу, закафы рхы ирәыгәхьоу... Шьта акыр сыхьраны сыкоума ихәан дгәыргәахит. Аха илабақьяаы Баґақәа ахаан димбазацшәа каицахит. Арахь уааґшы уара, ари сара соуп. Исзыруа умбазои, угыланы узрыхәаґшуазеи, урысны рыхқәа цәы ихәеит, аха ибжьы иимырхаит.

Үира иаагоит рхәеит ағычцәа, рылагы еихам-
кәысзакәа.

Ирхәо иашазам, сыршыырц сыргоит. Исхәо ума-
хазои, сдумыршыын хәа диҳәон, аха ибжыы изыт-
каахуамызт.

Үира ишәгозар сара иаасхәоит. Абри еицш ацә акәын
сеынканцо сзышьтаз, сеиҳабы иаб ицсхәы руеит,
цсаҗатәыс изгоит, ихәеит.

Уеиҳабы иаб ицсаҗатәыс абри еицш угроар, иара
дыцсыр иноугараны укоузеи, – рхәахуеит ағычцәа
еилацәкәуа.

Иара ихаҗа дыцсыр... уи еицш аамҗа анцәа исырба,
ускан ацә акәым, ацә ацыхәагы назгараны сыкоума,
ихәахуеит алабакәаы. Баҗакәа ари еицш аниаҳа
дхагахеит, саб даныцсыз, ашәы ишәцаны дсыдгылан
ихы даасуа. Абас акәызма сшуҗахыз, сцәымхаргы
усзеилкаазомызт, сара стәы уакәыз цыысшьон.
Иузыкасцахьоу уеысхуеит, анышә уасырхоит хәа ихы
оышьтыхны деиҗанынеиҗацш илабакәаы иакәзамкәа
ибыкәасоы иакәызшәа ибахит.

Ағычцәа акыраамҗа еилахәаахәҗуан, Баҗакәа
деиҗацәхан, илақәа җызза дгылан дрыхәацшыхуеит.

Акыр иқәибацалт, аха ацыхәтәан еилазеит. Абыкә-
асоы ағычцәа ацә аарымихын, ахы ианкны амҗа
дықәлеит. Пытк днаскәахьан еицш, азәы ахәда
ихамыргылазакәа ахы наганы ихәамц иаладыр-
гылазшәа деихасыкәза даацәырцын ари ацә үира
ишәгома хәа дҗааит. Иаасхәеит, цсаҗатәыс изгоит
ихәеит абыкәасоы. Уеилагоума, ари еицш зда ыкам ацә
иамоукузеи цсаҗатәыс иугома, ари цәаҗәацәуп, нырхага
рахәуп, абри еицш икоу сашьҗоуиҗьҗеи ицзозеи?
Царалоума, шыаралоума иаауҗаху устоит, сара
исаархәа хәа амыркаҗыы еицш дааилацсны дикит.

Агъязы мап-чап ихәашәа кәицеит, аха ахә бзиа иауашәа аниба иааирхәеит.

Ацәагәара ианасакъахәымтаз акәын, дгәыргъацәа ари еипш ацәгәгәа ансоуәнакала сымхы зегъы цәагәаны ишьтасцоит хәа ихы дацәажәо иманы дцахуеит.

Уи аамтаз Баҗаҗәа ионы аума ыкан, иуацәа, итынхацәа, иеышькылкыюцәа, ишәахәаюцәа ибыкы-асыюцәа, ихәаагацәа... рызегъы ашәы ршәырым-цацызт умхәозар уаха егырыгмызт. Абасҗак аамта данымаапш, шыта дзаламцуазар акәхап, хәҗба цааҗәрылеит хәа рнапқәа ргәыцапса иҗабо ихагылан. Ахақымцәа ааргар, ацәа дашыт хәа ауаа ирыларцар хәа ишәон. Акәыдырпаюцәеи, амацапшыюцәеи, алапшхырпаюцәеи ирышьталеит. Азәы, зхәампшла ижәны шәыда хәажәла дныхәатәуп лхәон, аәазәы хәыцеиқәацәа зларшәым уаса шкәакәала дныхәатәуп лхәон. Аәазәы ацә еиқәацәа хәыц аҗшь злам ала дныхәамзар ауам хәа даацәыртцуан. Иаархәоз зегъы җартон, аха хәажәагы, уасагы, цәгы акгы ихәомызт.

Нхыц шанак дыкоуп, жәангәашәпхәара лбахәеит, илзымдыруа егыкам, хәзшази лареи еимадоуп хәа рахан ипатрет рыманы илызцеит (ипатрет збароуп лхәазаап). Ипатрет лапхәа иқәыргыланы данахәапш дырфеит, дагырызымхеит лхәеит (деицәкысуа дфырхәсуа, дхәалкысуа апатрет ахәапшра даналага нахыс абас аҗацара дафын).

Хәзфада, хәзшыыда, зхы арааа ианкәаны иадпыз-елаша лхәеит.

Аоҗтаацәа ихапапаны ихоуп, ихцамзар даамыр-пшзакәа дрыманы ицоит лхәеит.

Аоҗтаацәа ихыбцозар ибзыкахамцара икоузеи, иаабтаху зегъы бахтоит. Быштәоу бхы ныкәбго бҗахцоит хәа лархәеит.

Әнак хәлаанза авивиқәа лнапы кьо дихагылан аоҗтаацәа амра тащәаанза ихысцоит хәа, аха

ахэылбыеҥа даналымц, ари илаены дыркхьеит, сара уаҥа акгы сылшом хэа дихыцны дцеит.

Аахыцтэык дыкоуп аоҥтаацэа ашьацхэа иафар-паланы изкуа хэа рахан, еиханы илызцеит. Уи ус ралхэеит аоҥтаацэа ихагылазам, ицатэоуп, ицблаатэуп. Уи сара избап, ахэылбыеҥа ианаалашьцалак... алашара адэы иахынзақэу снейр калазом, снаган сихашэыргыл, ауха ицасбылуеит, ашьжымтан дыкказа даасырпшуеит хэа ралхэеит.

Даашьтпаан дрыман иааит. Аоҥтаацэа ицазбылуеит хэа иаашаанза амца ицатаны дидтэалан. Аццышэ дагеит, узиҥампшуа дкалеит, аха иқэхаршэшэоит хэа шэаламган, аоҥтаацэа абылра иафуп шылхэоз ишеит. Аха Баҥакэа аҥсы еипш дшықэыц дықэын, қэацара имазамкэа. Ианша дихыцит, убаскак ирацэоуп аоҥтаа ицатэоу, сымч рықэхом лхэан уигы димыхэакэа дихыцны дцеит.

Цэаҥэацэуп хэа даахэаны дызгаз, ианаашоз дцеи-куан иаахэлаанза дааисуа дилацэаҥэон. Сыцэзам, сыхэда хжэеит ауғэ сацых хэа дыхэҥэхэуеит, аха ибжыы изыткаахуам.

Имч илзааны ишьапқэа изеитамго данаанхалак, уаанымгылан абгақэа ирфаша хэа ишимчу ачын ахикьяуеит.

Ауғэ сацапсраны сыкказаарын хэа адгыл аза пжэаны ацэаҥэара дшаҥыз хаца еикэак илақэа псеи-псеиуа, ихтарпа ихапыруа, ееикэа ццышэк дақэтэаны даакылкыан, ацэаҥэао бзиа ууит хэагы иеимхэеит... уце иахьеи уацэи уаарас исутароуп ахахэ аагатэыс исымоуп ихэан, ацэаҥэара иаакэыхны иман дцан ауардын иацеикыхит. Баҥакэа ахаца еикэа дшынеи-ҥапшыз еипш дидырит, «ауғэ уқэцаны уцаскуеит» хэа диқэмақаруа икыдцаланы имаз дреиуан. Абыржэоуп анышэ санагатэкыаз ихэан, сыцэзам сара суаоуп хэа

заца ибжбы иимырхарыз ацә еицш аҕаара далагеит, аха ҕаса еицш уажәгы ибжбы изыткаауамызт. Илымха данкны днаган дцеикыхын, ауардын ахәда дықәтәаны са суардын хәа акаџхәа ашәа хәо аҕәара аҕынтәи ахахә аагара далагахит.

Баҕаҕәа уи ибжбы ахьяахауаз деиланагон. Абри еицш аума сзыкалоит хәа дақәгәҕуамызт. Дцаскуеит хәа дфырҕьаса дзышьтаз, уажәы иара дцакны диқәтәахуп. Аәа ҕытраамтақ инапаҕы даанхазтҕы ахахә днацаҕс дцон. Зынза имч илзааны дшьамхнышгәгәны ауғә дшахоз, ахәада дхыцны даарыдгылт азәы, длацәҕкәыс-шьацәҕкәысуа, цас дыршазшәа ихы аанда ибжбахаз амкәыба еицш еидкәақьалаза ажәак ихәа-цыҕхьаза ацәкьыртхәа дкажьцәо. Уцә утиуеит хәа сахан иаасхәарц сааит ихәеит, иашаны ихәозу цасхәа дхырцәажәозу узеилымкаауа.

– Иуазхәада истиуеит хәа. Истизом, – ихәеит ацшәма.

Мап шицәикыз имахазазшәа зака хәа исааурхәозеи хәа диҕагылан доуишьтуамызт.

– Изутахузеи уара ацә, инхо-инцуа исахья умаза-меи, – ихәеит иқьышә дықәцә,

– Ачара сымоуп. Сеихабы дахьямырхыз сеигәыр-ҕаны ачара ду зуеит, – ихәеит аахәа.

– Ус акәзар уара ууаџ бзиоуп, иуаасырхәоит, – ихәан еилазеит.

Акыр инаскьахьан еицш ари сызгогы сызтахым дреиуоума хәа дгәыткәа-ҕсыткәаха иҕьымшьқәа дрыцыҕшны ибла даньцижь, дгачамкхеит, иара итәы иакәын, иеышькылкыџцәа дреиуан. Уахгы-еынгы иеышькыл дахьынхаланы икын, иаауижьыр аәазәы иааникылар хәа дшәаны. Ихы аҕьыка ықәихуан иара изы. Уи азоуп ихы цәызза изыкалазгы. Уажәы сеихабы дахьямырхыз сеигәырҕаны ацә шьны ачара

зуеит хәа ашаха ихацаны дахьигоз, исаазахъаз абас дышпасызныкәеи хәа ихафьы ишизаамгоз, иубаз еицәоу убеит хәа, дыццакы-ццакуа азә даарыхъзан, хәихабы дахьамырхыз саргы сөигәырғьейт, ачара еицаауп, ацә ахә абжа саргы садгылоит хәа ҫааитыхит.

Ари уахгы-өынгы исахауа бжьуп хәа Баҫакәа ихы ышьтыхны даньнеиҫапш иаразнак дидырит, ибыкь-асоы иакәын. Иузымдыршагы иакәызма, шәоык дрылазаргы доашьомызт. Илақәа ҫкыкза, есымша икышә абыкь иҫакны иахьикыз азы аматреипш иқәацәза иҫан. Қышәматра хәа хьызшьарасгы иман.

Баҫакәа ишькылкы изихәаз шизымчхауаз... «даныкам аены харгы анцәа хкоумцан... ихацкы хцааит, иаҫхьа хәҫсааит» хәа уахгы өынгы абыкь изасуазгы еицәаз анизихәа деилагарц егыгымхеит, абас акәызма сшышәтахыз, шәаратцәкьа сымч шәықә-хоит, шәаанкыланы шәыхәда ҫкааны шәысшьуеит хәа далагоит, аха изхәарҫоузеи инапқәа дара ркынза иназауам, ибжы шизтымкаауа еиҫш имчгы илзааны дыкахуп.

Заҫа аанда гжәаны амхырҫакәа иҫалахъаз здыруада. Цәы аазоуп, акәац ду амоуп. Уаа ышәоык ирызхоит хәа еицәажәо ирыманы ишнеиуаз иабажәгои ари ацә ихәан, ажәоан дналбаазшәа раҫхьа даагылт хәҫак. Улаҫш дузыҫамкуа, еиламгылак, афы иҫырҫкьаны дцозшәа акәын иҫшышьеи иааишьеи шыҫаз.

Драҫцаны дызманы иҫоз, уи ахаҫа ихацәа ишны-қәыҫшыз еиҫш, иахьҫаз иахьааз хәа Баҫакәа имбазо иныҫаз-иныҫашәкәа иҫахит. Ари иааишьа злақоу ала шәыҫсык схазаргь ҫсык сзынижьуам хәа дшәаны дышихәаҫшуаз, урҫ шыра ургон, аха сара усшьзом, уоызцәа урылаҫцоит ихәан, иман дцан, хкаара дуззак азна ихәуа иҫаз арахә днаган дрылеиҫахит. Иааныжьны данцоз уҫсы цәҫамхан хәа заҫәык акәхуп иихәаз. Аха

изхэартоузеи, дызлеицази иареи мааибыхит, зеггы рхэы иахцаны иара ифарц далагеит. Аха егьыртгы ирымуйт, харгы хы ркьюуп, ацсы ххоуп, акрыфара хтахуп рхэан, рьедырцэгьахит. Шэааи агэы змоу хэа итэасуа иахагылан, акы азааигэахо ианалагалакь, июны иашьталаны ицханацон.

Ари ацэ иааганы харахэ ирылоуцаз ацсы цэгьюуп, зеггы рхэы сара исфоит хэа иафуп иазаурызеи хэа ахьча дашшахит иаазгаз ифы.

Уцсы цэгьамхан хэа уасымхэахьази ацсыцэгьа ицсы даназымиааи дшақэзуа удыруаз ихэахит дааган арахэ дрылазцаз.

Ацхыз мыжда шцакоу ухэарауази, Бацакэеи арахэи иареи анеизаанхалак драхэон.

Ацхьа иеихэаз иахаит, аха дааныжьны данца драхэеит, еихэахьаз ихаштит... Еихагы ицсы цэгьахан, адукэа ракэым, ахэарақэагы рхэы иахцаны ифо далагеит.

Зеггы ршэаны иаман цэ-ацшьык ада. Оынтэ-хынтэ еикэпахьан, аха еицахон. Изеицамцшуа ишыказ еицах иааикэпан ацэацшь кажьны исшьуеит хэа иааграсуа ишахагылаз, ура акы иамбжьо уакэзаап, ихэан, дааганы арахэ дрылазцаз дгэан, атэыоакэа ахагыла-замшэа ихжэаны иаауишьтыхит.

Бацакэа дыхэхэон, сыцэзам, ус сзуумун, тэыоада саанхар акыр сацсоума хэа, аха изахауадаз ихэхэабжь, ифы еихыцуам. Шьта уцаны узхара утэасла ихэан, дацакьаны ахкаара интицахит. Убаскан ауп итэыоакэа хызжэжэаз дызустоу анидырыз. Уи акэын зеггы рацкыс згэаг дыкны дагоз. Дыцхацо дишьтан, ибжьы ахьиа-хауаз, ила дахьабоз изычхауамызт, итыц ицэигар хэа дшэон.

«Ацэкша» хэа рацхьаза зфы иаатшэаны ауаа ирылазцаз деилкааны дызустоу сазхэо аеыхэа

дақесыртеоит хәа иматцуарцәа ирылеихәаз «аконкурс» аҕны аиааира игеит, абжаҕөыш-абжагаза хәа изышьтаз. Абас узызхәаз абригь абригь иоуп хәа ахьзи ажөлеи аниеихәа Баҕаҕәа деилагеит, аоны дыюнамзеит, адөы дықәмзеит, даапкит, дөахәатөхеит. Амра шкыдыз иахазгы аҕашәара иңсы ахьигзомызт... Уаха ишңа-сызмышари уаңөы амра агылара ила иасырбарым хәа дмақаруа дахьнышьталаз аңәаблаҕө иқөхан дакит. Аңхыз мыжда ухаөы икылнамго хәа икоузеи, абар уажөы иаңхьа дахьгылаху қәаңаңшь иңамыргыло, дыңхато дзышьтаз иаҕа. Изиурц ииҕахыз иара изиухын, төыюада ихы гьдза даанхахит. Уажөшьта аңәаңшь аөөым ахәарақәаңөкьагы дрыңөшөаны дыюхуеит.

Убри аамҕаз азө даакылсыхит ихы қәаң-қәаңуа, инапқәа цыс-цысуа, илақәа таң-таңуа, ауаа реиңш аөөамкәа иқьышө өарцөины инахьхьи илымҕа ашьаҕаөы иаөаңаны, дхөымаа-жьымааха изшьапык иара итөы аөөамшөа ишьтархөазо иажөақәа ҕаҕаны иөиухазшөа, иөыңуа аңкыс өиҳаны иөы иҕахо...

Уңө уҕиуеит хәа саҳан иаасхөарц сааит иҳөеит дыхәңөырххо, ибз өилақьыңөуа, иңламхөы иңым-ныкөө.

– Истизом, аха иззүҕаху ухөозар амалахөа иустөит, – иҳөахит атөыюа хызжөаз ахаңа.

– Иансааз, амч ду ансымаз гөнаҳа шыҕасымңо хәа аныха самңагыланы тоуба зухьан. Исзынамыгзеит, хазшаз иөаңхьа сықөра өилазгеит. Акөыдырңаөңөөи аңшңөөи сахьрызцаз, абас ууаөы бжаны укаңцаз уқөра ахьөилоугаз азы ауп... – уахьқөыз аныха амңан уңаны аңө өиқәаңөала ухы аңөумх, убжа иаанхазгы хазшаз иумихуеит хәа сархөеит. Иага агозаргы исаархөа хәа дҕьаңөыҕьаңөыхуеит.

Сара исхөаз хөөуп, узңоу агөнаҳа узаңьңуазар, абри аҳаиуан уахызбаауама, уаҳа мхөакөа уца иуманы иҳөан

амалахәа ииҫахит. Хәыда-ҫсада ацәкьантәз аниоу, дгәырҫеит, икьышәгы ииашахәзшәа ибеит. Акыр сығнахуазар абри сығнахуеит хәа ахы ианкны иманы хәыпшзак ашьапағы (жәытә-натә аахыс аныха иахьацагылоз) днеин, ихылҫажә ааихыхны илахь-ицьымшь затәуа аныха амҫаматанеира далагахт: «Мыч ду змоу, зегьы иахьылаҫшу, саҫоумҫан, сықәра еилазгеит, срыцхашьа, сымдырра сахыркьаны сумшьын. Хәыхгас ацә еиқәатәа сыманы сузааит, сухәоит срыцхашьа, исцәызыз сыбжа сзырхынхә, ҫаса еипш сгәы иаҫаху оғы иахәо, иахьыстаху сшьамхы снанаго, сқьшә аҫыҫахь ихынхәуа, сылақәа мтаҫ-таҫуа, схы мқәаҫ-қәаҫуа, снапқәа мҫысуа, исымаз амч соуа скаҫа» хәа.

Абасгы ааихәеит, ажәоан ааимкьахын, Анцәа даалбаан иаҫхьа даагылахит, иажәақәа иара икьынза иназозшәа илымхә кьыдҫаны дизызыроуа.

Ахаан уаоы блала иимбацыз Анцәа ду Баҫақәа алабәаба даниба, дшәахит. ҫаса даншәалак ақәара-қәара хәа аиҫасра далагон, дарыхьҫашьызшәа, аха уажәы амҫа ицраланы абылра дағыхуп.

Еихаракгы амҫа изыркыз ахәыхразы хәа даазгаз хыбжа-ғьыбжа иахь даныҫшы дықазакым. Сықәра ахьеилазгаз санажь хәа ацә ахы ианкны Анцәа иаҫхьа ишьамхнышланы игылоу Баҫақәа ихаҫа иакәхуп, ихы қәаҫқәаҫуа, инапқәа цысҫысуа, иғьы акуа-иашьҫуа, дуаоыбжаханы, илақәа таҫ-таҫуа даақалахит.

– Схы ғьысхуеит хәа уаама умаҫара шаҫаҫ дума-замкәа? – хәа Анцәа ибжьы ааиахәхит.

– Уажәыцәкьа сҫоит, ашаҫаҫцәа аазгоит, – ихәахит Баҫақәа иғьы акуа-иашьҫуа.

– Уара иуҫаху ракәзам, акы рхаразамкәа иур-гәакхьоу, цәғьамзар бзиа ззумуц, зәҫаҫахәы зәуххьоу роуп иааугаша. Абра иааганы иааиларгыланы ацәғьара

ирзуухьоу акы аанмыжъкәа иухәароуп, упатароуп ишрахауа. Ушьамхнышлан исанашәыжъ хәа уры-хәароуп. Иуанарыжьыр ауп ухы аңәухуа. Уажәы ари атың пшьа уқәцны уца. Абас ааихәан дышихәацшуаз ажәәан дналалахит Анцәа.

Дмыжда-нцәаха Батакәа ицә ахы ианкны дышцоз ижәәа тьканы бнаршәырак дзылымцуа дылахахит. Ажәыркъ дахо дшылаз абгақәа даагәартан ицәгы иаргы хамфар аауам хәа рхапыцқәа хуа, рыбақәа цырцыруа, еибарыоуа ишьталахит. Уаанза дзықә-шәахьаз зегы ихадырштит агыгшәыгқәа, сыңсы рцәызгоит хәа абнаршәыра дасны дышцоз, изгәам-тазакәа тыша дук итахан интахәаша ицахит ицәгы иаргы. Агычцәа акәара ахықәахь шьра даныргозгы ускак дымшәазар калап, дцәырханы даацшын ифы ааилган шәсыцхраа хәа дыхәхәеит.

Абаскатәи мши-цхи зыбжы акәым зыңсың алага-оабжы рмахацыз ихәхәабжь анга... игеит, аха ишцагеи аоны атзамцқәа арцысит, ицәаз ыцнаркьеит, игылаз ыоит, еилагьежьрахеит, еилаоынтрахеит, ари шьта уаха иаацшуа иакәым хәа забцьар шьтазцахьаз ишьтырцааит, зегы ахыгылаз ихәхәон икалазеи хәа. Убри аамтазы, абжакәыш-абжагаза хәа изышьтаз дөызмалақьза абартца даақәгылан, жхафкы шәаша («з»-«с»-и изхәомызт) ихажшеит, даацшит еинкьаны шәкәаша хәа ґааитит.

Ари ашьтахь ара икалаз бларбатәын. Цәаблакә иқәханы дахьынзакыз, хәихагыланы хмыцәазакәа дшақәацшьоз ихарбоит хәа еижәыланы ашә илеибархо, даацшит хгәыгырта ду адунеи иагымхаша хәа еинкьаны икәашо ианааихагыла ишанхеит. Анцәа иаа-мышьтахь сара соуп хәа зцәа итыцны иказ, иакә-замызшәа ицәа дталаны, ицштәы ихыгга деишәара еицараха иихәо иғамшәо деиханы ишьапы дзы-

қөымгыло икар хены дтәан, иқышә кал-кало. Имца-кәашеит, имцақьақьейт, имцабылгьейт, аха шәара шәсыздырзом шәызуствәада хәа дцаауазшәа ихы-иғы кьаланы дрыхәақшуан.

Иғы ейхыцны акы ихәаанза хәа иаақшуазма, ибыкьасыоцәа ишыкарцалац ейцш, адунеи хазшеит, ари даақшит хәа амра агылаха амразакәа еибаркаауа Ақсара зегы иалсит...

Даақшит... аха изхәартузеи Бақакәа цәаблакәа икәхаз цқьа дзалцуамызт, дхарсысуа дтәан, ионы дындәылцны ашә акынза цьара днеиуамызт.

Даақшызар дабақоу? Деицацәама даабазоме рхәо иалагеит ана-ара, нарцөынтәи амәа дықәны даауазшәа ихабарк анырымбаза.

Ишәычха ашәахьаенынза... Дыжәбара шәыкоуп, зынза доумажәхеит, уаха даабом хтынчхеит хәа згәы зшышықәоз ргәы иштасуа жәбап, хәа ирылан има-цуарцәа.

Аха Бақакәа ашәахьақәа акымкәа-обамкәа иаоысны ишцоз ибо дыкьамызт, изырхәозгьы иахауамызт, ґаастарас зегы шықхызу шидыруазгьы «ацәгьара ззухьаз акгы зхаразамкәа иургәакхьаз ааганы аныха амцан рәақхьа ушьамхнышгьиланы исанашәыжь хәа рмхәакәа хәыхшьа умазам хәа Анцәа икынтәи иахаз деицаргәгәа даман. Схы ґысхуеит хәа аныха амцан дызманы инеиз ашьапкьахә, анапкьахә, алакьахә, ахеицақьа, қышәеицақьа данааигәалашәалак, саргы уи ейцш смаамынха, оґаастаха скалар ишқасық-сыхәоу хәа ақсра далагон. Ашәхымс днахысны абартца акынза днеиуамызт. Ауаа рышәи ишьталаны ибжа имнахуазшәа ибон. Ихы ицөымгханы ииқахқәамыз ракәым иара итәқәатәкьагы дзырәамцшуа ихәда хены дтәан, лацәажәа имазамкәа.

Қасатәи амч иманы, қасатәи алшара иманы дақ-зыкацәа хәа уахгы-еынгы Анцәа ихәон ауадыхә ейцш

икешаны дызкыз имтақяқяащәеи ишәахәащәеи.
Иахьамзар уащәы дтыцуеит, амаа ырхыц-хыцуа
ишыкыз еипш еитеикуеит хәа агәыгра рыман, аха апхыз
цәгья иибаз дфахәаны даман... деивысуа ақынза
днеирц егышигмыз, даалшәан, апхыз избаз бзиарак
иамаанам, схы ғысымхыр ада хәшәы сымам хәа
избеит. Ашырхәа доагылан иеилахәа-иеилаца акы
змышьыз азәы еипш иеыкацаны анкья аусура данцалоз
еипш доумажәха асоф даақәгылан, сөыхәа ещәа –
срашь шәаах, иахья инаркны усура стыцуеит хәа
фааитит.

Хгәыгрта ду акы анихь, енак шыьбжяанзагы
Апсара халадыргылом, хәпхацаны алақәа хашьтацан
ауп хшалырцо хәа ацха знацәақәа ицалызшықәоз ионы
излацаша амәақәа ирызхәыцуа ркатара иақәшәаны
ишыказ Батақәа ибжыы анраха рыцсы талеит, ажәәан
ахь изымприт уаха егырыгымхеит. Ишыкыл акырта
рибамто, ивагыежьюа ицагыежьюа рнапы дықәыргылан
дөыжәырцеит. Ивеибахәа дрыманы иахьцоз ацыс-
цәкья ихдырпрауамызт...

Амәа дықәуп дааиуеит хәа анраха аусхәарта ашта
иазымкуа ауаа еизеит. Дызтахыз рацкыс дызтахымыз
еихан. Абаскак аамта ацәблакә зықәханы иказ данаапш
дзакәхаз аабоит хәа акәын еихарааык еизаны иззып-
шыз.

Данеыжәц апхья апсшәа зеихәаз иитахқәамыз роуп.
Инапы рытара акәым харантәи ианибалак изы-
мычхауаз даара итахызшәа дрылсит, рнапқәа аанкыло.
Шықәсык аахыс хәибамбацызшәа цәгья шәыгә-
хьяазгоит... Шәышпақоу, шәышпану... Хәтала өнәтала
зегьы шәеибгоума... шәыхь згеит... шәхацкы сцеит...
хәа апсшәа карцәаны иреихәеит.

Ақәымчреи ақәмақарреи раамчыдарахыз ажәә
кәандак зғыцшәаны ирмахацыз, иеырхааны амақәа

илыхәхәоз иларзны дрыцәнымхо рацәажәара даналага, ари иаабахьоу иакәзамшәа әәазәханы дхазкылсит рхәан, дцъашьаны, ихырхәаара рзымдыруа ила-фымтзакәа ихәапшуан.

Иара итәқәагы уамашәа дырбон... хара хәаңхәа хәагацәа ацшәа шәареихәеи, иаанагозеи ари хәа игачамкны игылан.

Баґақәа усқанцәкьа иара итәқәа игәалашәо дыкамызт, таха имто ихы итагъежьюа итаз иагацәа ыргәыбзығны аныхәәы иганы схы сызфыхуазар хәа акәын.

Бзиа хәаибабап, гәынчыхьак хәабжьалазаргы ихәабжьахып, хәаизааигәахап, хәапқәа еикәхаршап хәа рхы ргәы сґалоит хәа дафын.

Иаабахьоу иакәзамкәа абас дхәацәнымхо, хәацкы камыршәуа дышпакалеи, дыцәаны данаапш әәазәхама хәа еихә-еихә дырзымбатәбарохон.

Иихәоз азәгы ахьақәфимтуаз еихәагы деиланагон, иаркы-ирцә хәа даныказ аамтазы акәзтгы исхәаз шәмахазеи хәа, азәазәала иаанкыланы ажьағроага икылихуан, аха уажәы аныха дакын дықәшьуа даман, имчра имнахуашәа ибон.

...Сыгәра шәымгозар аныхәәы хәап, шәыла ишабо, шәлымхәа ишахауа сынтагыланы сықәуеит, иахьарнахыс гәык-ңсык ала сшышәзыкало, азәгы шәеилымхыкәа бзиа шәшызбо хәа реихәон...

Иацы дгыли жәәани еинызкьоз, аныха шьацәала иацәхасуаз абас дрыцәнымхо дкалоит хәа згәы иаанагодаз... Хуццоит хәагы рхәомызт, хуццом хәагы рхәомызт.

Дкаианы дрыхәон сәышәх хәа (иаартны изхәомызт, аха иаанагоз уи акәын) дшәаны дыңсуан, ашәи ишьтаз ихьзаны, пхызла иибаз ахыбжа-фьыбжа аәааста еипш иаргы дкалар хәа. Ихы фимхрада хәартә имамызт, изгәамтазакәа ацысреи афь акреи, алатап-тапреи

далагахъан. Игәы иаанагозма иатәеимбақәоз, уаас иимшьазақәоз итаххо, рыда хәшәы имоуа аамта изыкалоит хәа.

Итахеит аха ишцаитаххеи. Аха иааг... илоуцаз ауп иааурыхуа.

Иага ихәандазгы, иага иундазгы, аныхахь ицым-цеит, игәра рзымгеит. Гәыбғансгы ирутозеи, ауаа знык иужьаргы, ынтә иузжьом.

1999 ш.

АБЖЬЫ ААСХӨОИТ, ИЗТИУАДА?

Шьыбжьон калеит, умбазои уара! Хабжьы захтарыда хэа утэаны уахьынзасхэыцуа дара алганы еимпуеит.

– Иалаххуа дызустоу бымдыруеи. Закантэ ибаххэахьоузеи уи ида хабжьы аеазэы иахтом хэа!

– Ушакейтца нак... Уцан уаан убриазэзацэык ида уаха уао дубазом. Убри убжьы иутар уиркьатоит, ус иара дымсааит!

– Бара бдыркьатап хэа бзыкэгэыгуада, цаара пхашьарам?

– Абаскаоык аныкамызгы азэ далаххьан? Иахья машь аллах, ишь аллах арымзаа «баталионк» еикэных хашэ илагылоуп, шэыбжькэа хашэырхэозар шэхаркьатоит хэа. Хнарылапшны еиха ихэхэаша азэы далаххып схэан, уара фүтзом, иуцалаз сыздыруам.

– Сара акгы сыцамлеит, аха бара ибыцалаз бхэарауазеи, аҗхья бақэшахатын Харитон-ица икандидатура, нас идыббалазеи, дзыбтахымзеи? Иуаора ыкоуп, ицара ыкоуп, идырра ыкоуп. Зхатыцафэы икоу хшыю уаохатэроуп. Уи еигуу бара быбжьы зыбтода?

– Аҗхья уи сыбжьы истарц стахын, аха саназхэыц, сахьхэит.

– Избан бара, идыббалазеи?

– Избан умбои, иахья ахгы ыкам, ахшыюгы ыкам, икоу амал ауп. Егырт зегы башоуп. Сара сыбжьы амалуао истоит. Уи дызтэу апартия еиха исгэапхоит.

– Иарбан партиоу уажэы ибгэаҗахыз? Иахья урт убаскак ирацэахеит, рызхашья злакоу ала, иаарласны Аҗсны зака жэла ыкоу акара партия калоит.

– Адемократцэа рпартия датэуп сара сыбжьы зыстарц истаху.

– Дызустада, сара дысымдырзои? Аус абеиуеи?

– Ихы-ицыхәа нагзаны исыздыруам, уажәааигәоуп, рхәеит, даноурыжыыз. Избахә злархәо ала даара иаңсоу азә иоуп.

– Ааигәоуп даноурыжыыз бхәама? Алахшақәа ракәхап даанкыланы дызмаз?

– Алахшақәа хәа узәу зустцәада уара?

– Лахшақәамзар, уаахшақәоума, ауааы даанкыланы дырхәхәо шасыс дызго... Жәыргыт акәхарын дырхәәцәо, дыргәакуа дтакны дахырмаз абандитцәа!

– Урт ракәзам, хара хтәкәа роуп дызкыз. Жәыргыт акәзамызт, Дранда акәын дахырмаз.

– Дранда бхәама, дтакызма, бара?

– Ахәантқарра амал хәычык иамхафазаарын, деилымкаазакәа даанкыланы аа-шықәса итаны дтаркзаап, аха цқәа данеилыркаа аа-шықәса ракәым, аа-мызгы дтамхазаап. Алхрақәа дырхырыгзеит згәыхәтәы иахызаша аусзбаоцәа.

– Амал имоуп хәа, итакны иоурыжыыз иоума быбжыы зыбто?

– Иара дтакын, аха ималгы такыз цушьома? Ахы иакәитын... Тырқәтәылақа ицон, Гыртәылақа ицон, имал заца иагымхарыз уахи-ени иацлон. Уртқәа еилкааны исымоуп сара.

– Бара уи еилыбкааит, аха сара исзеилымкаауа – уи быбжыы ибтар ибнатозеи?

– Хгәылацәа урызцаар, ирнағаз уархәоит.

– Шәыбжықәа сышәтар ишәәасырчқоит хәа реи-хәозар акәхап, акәымзар иритаран изыкаиз?

– Уара, иагәа уасхәандазгы, ажәытәра узалымцит, анкәа иубахыз ыкоу цушьоит уажәгы. Иахәа аду иакәым, ахәычыцәкәагы дужьом, акамфет устоит угыланы утың ағы сыртәа хәа атроллеибус акны иоухәар, ақхәа снапы иаркы, нас усыртәоит хәа уеихәоит. Ути-сыти еишьтоуп ахаангы...

– Уи здыруеит, ути-сыти ахаангы еишьтан, аха иахъеипш еиехынтэаланы ианыко сымбацызт.

– Уара, уиашоуп, аха иахъатэи абазаруаа... абазаруаа хэа акэзам ишцарышьтоу, исхамышти?.. Аа, исгэалашэеит, рыночни економкраа... уи ацхъацса ашэара хэа иашьтоуп.

– Ауауы имахазацт ацъашьатэы схэоит хэа баеуп. Акандидат иалхьюцэа ацхъацса ритеит захъзузеи! Уи еипш калашьас иамоузеи, ирицэзеи?

– Иримтаз хэа икоузеи: ачашыла утахума, амакарон утахума, аконсерв утахума... Адукеа ракэым, ахэыц-кэацэкеагы ихеимырштит, мчыбжык аахыс хэда-цэахы акамфет иалатэоуп. Ргэы хнарцан еигэйдцо ирыманы ашта икэуп иалахэмаруа.

– Уи азы акэхап хгэылахэсакеа еибарыуа, еибархыс-хысуа ахабла изалоу, хкандидат ида еазэы шэыбжы ишэымтан хэа.

– Измыорызеи, изымхыс-хысрызеи, ахаан рхацэа ркынтэи ирымабцыз дирбеит уи.

– Идирбэзеи, ианацъалбеит, рхацэа ркынтэи ирымбацыз еипш митэыс?

– Уара иухаштхэеит, иагьугэалашэом, аха март ааба мааи, мышкэак роуп иагу...

– Уи аеноума, нас, уи итакны иоурышьтны иааз хгэылахэсакеа аума дирбараны даныкоу?

– Ускак хэаас иумкын, идирбахэеит. Ирыхэтаз ритахэеит.

– Ирыхэтаз ритеит хэа ибхэо иаанагозеи, быс-зеилкаауам.

– Ахамтакеа, аха иарбан хамтакеоу? Адухь утахума, ацэацшь утахума, асаке утахума, напымызэзэа иузымкуа цакатэи амацэа утахума. Егы аеакы ыками ахъ ошашэом, алымха акэым егы итарцо хазынак ыками, убриггы ыкоуп... Зеггы-зеггы хэаанырцэтэикэоуп.

‘Еааны цшзала шөнеилааит хэа март 8 рыдныхэаланы ихызала ирзынеиҗиит.

– Еилеигеит бхэар смаҳаи, бызлазбо ала барггы беилеигарц акгы быгзам.

– Сеилеигарггы цыашьатэзам. Иахья економкраа аапкны абга ахэыц хэа азэы агэырпында анузимымхуа аамтазы, аеазэы даацэырцны, ахаан акы иацсоуп хэа хгэы иззаанамгоз хабжыы азы иугэыдымзало ахамта ануоуолак ушцакалои? Убжыы акэым уцсгы ақецаны иуҗап.

– Иумбара, иумаҳара хэа икоузеи иахьатэи хэамтазы? Беилагеит бара.

– Сара сакэым, аха уара уеилагеит хэа сыкоуп ани уыза бзиахэ.

– Дарбан бызэу, бара?

– Шарцазы аахыс ателефон иузасуа ани ашьапкыахэ.

– Уи ишьапы кыахэуп, аха ихы иашоуп, ибз хны иёоуп.

– Ибз ташьшьааит, уи сара даазбазар аахыс ибз атра иткыаны иёы итабылгыо итоуп. Уажэы иуеи-хэахзеи?

– Иихэаз бымбои, уафы иимбац, имаҳац акацара иаёуп, схагахоит ихэеит. Алхырҗатэ участкафы нацшоыс дыками, зегь ибагэышьоит, илшозеи акэымзар.

– Ихы еилагазшэа иибазеи, еааны имнеиша?!

– Абжықэа аахэаны иааганы аҗира ишаёыз ахыызбаз ишысзымчхауаз, ацсэа ргыланы иааганы рыбжықэа шыддырҗиуаз анызба сеилагеит ихэеит.

– Ицсрада цсра камлааит, уи иихэаз зуҗахузеи. Сара даара исгэапхоит иахья имоапысуа адемократиатэ лхрақэа.

– Ари еицш алхрақэа, ари еицш адемократиа... зынза икамлазар еиғын.

– Уаасымсхааит! Алхрақәә камлар қазтаһыда, қазғәалашәода, қаңсы штоу зынза қархамштуеи, уи уазымхәыцуазеи?

– Абра бара биашоуп, қаныртаххалак ауп қаңсы штоу аныргәалашәо. Хабжьқәә рақтаанза иқаңөнымхо иқашьтоуп.

– Ус зырзухәозеи, қкандидатцәә урзымзырөзеи? Депутатцәәс қаныкала нахыс акы шәәцәымшәән, тынч шәынхо шәынцуа шәқақдоит, ацәгьюурақәә рцыхәә пақцәоит, амалеимцәәоцәә рхы лақархоит, ирфаз реаххуеит. Азыдара, алашарадара, амәадара, амам-зара шәгәы ицхо рыхьзқәәцәкья шәхаштуа шәқақдоит рхәеит.

– Урт ракәзамызт, сара сыззызырөырц истахыз, ражәә қақандаз қәә рлымқа кыдцаны иззыңшыз ракәын, аха идмырцәәжәеит, ажәә рырымтеит.

– Измырцәәжәәда. Ирқырхагахада?

– Аеыхацәә. Хәарта змам уаауп урт.

– Аеыхацәә захьзузеи?

– Аеыхацәә рыхьзуп жәынгыы фангыы аеырыорақәә еилазго.

– Аеырора абоутаху, қара қазлацәәжәә алхрақәә роуп...

– Қазқәылаз алхрақәәи аеырыорақәәи еиңшеит. Сара сызлақәәқшуала аеыхацәәи адепутат иқаңәәи азә ракәушәә збо салагеит.

– Уеилагеит қәә сыкоуп, адепутатреи әеи шқәиду-кылои?

– Сеиламгазеит, аеыхацәәагы ус акәын ишы-қарцоз... Цьюкы ребаақәә аеыоқәә ирылацаны иқәырцон ақхәә ақаргоит қәә. Аха адәабжара ақынза инеиаанза ашьамхы ацзааны ибқаго иқәхон. Аеыхацәә ребаа заца иқәрымгарыз, аеытқяқәә реәәажьны имәахырқьон. Дара ртәы ақхәә ақаргоит қәә

икөшьны ихазтагалозар хәә ацыхәә ианкны иаханы иргон. Нас еиланагалон камчкыарада изеилгомьзт.

– Аеыхацәә хәә иупхъазо зуствәәда сара исзымдырзои?

– Ибдыруеит, кыршы шкәәкәеи, жәәахыр хыыңсааи, кәңақәси роуп уаә дызмышәә.

– Исымдыруеи, урт агәыңцәәгақәә икарцахзеи уажәы?

– Икарцахзеи бымбои, ауаа гәытгыҕаала хрәцәәжәәит хәә иаакәгыло зеггы иңаны ирәәңаланы рәы хыыржәәит. Ирхәарц иртәху ддырхәом.

– Урт рәы ркит, аха зәы рымкыз ирхәаз умахаи?

– Ишқасмахауаз, исахауан. Хәбжықәә рытаны адырәәены ханааңшлак амшын қашьханы ишаабо, азиасқәә хшны иаауа ишаладырго, акәтағь былгьо ишыкарцо рымхәеи.

– Нас уаха иутахузеи, урт ирхәаз абжа ада карымцаргы иахзымхои.

– Аңхәатәикәә акры хзыкарцахзар артгы иахзыкарцоит... Уаха ибасхәарызеи.

– Арт еиха еигушәә збоит сара.

– Уртгы артгы ө-әахрак реиңш еиңшуп, иалаххаанза рхы хәкәырцошәә хдырбоит, ианалаххлак хара хархаштны дара рхы иашьталоит.

– Исхамышти, қасатәикәәгы ус карцахма?

– Ишқабхашти, апарламент аңны еилатәәрацыңхәәза рдашқәә ргыланы иззыкәңоз дара руалафахәкәә рыцдаразы акәымзи? Ииашами уара иухәә, уажәәуп ианысгәәләшәәз, рылақәә аатырхааит, зеггыцәкәә мамоу, аха рыбжеихарааык, хуалафахәы иацахцароуп хәә рхы акәын изышьтаз. Апенсионерцәә рыцхәкәә кылак акәыд ахә ада апенсия змоуа, маатк иадамхаргы ирзацахцап хәә азәы иғымшәәит. Ргәәғ сыкны сагоит... Аха иахәә иалаххуа уи еиңш карцарым хәә агәыңра сымоуп, слапыкәшәә иснаҕоит ибзиахоит хәә.

– Блапыкәшәә бажьоит, уи бақәымгәығын.
– Угәы коумыжын. Апарламент ахь инеиаанза
ҳаарзыпшып.

– Апарламент ахь инеиаанза еихарафык цәә рхазам-
кәә ирхибаххьейт, изеифампшуа ахәынцәә рықәеиба-
тәахьейт. Уи ашьтахь еидтәаланы излеифапшуазеи,
излеицәәжәозеи, жәлар ирыхәаша ак рызбо излака-
лозеи, азәы ақсцәә рахь дахалап, аәазәы абзацәә рахь
дахалап, базхәыци, ақсцәә гыланы зыбжыы зырғаз
адепутат дызлоу апарламент зағтахузеи?

– Угәы иаанагаз уғы иаатыхны азәы иоумхәан.
Апарламент аныкамла алхрақәагы шыкамло узым-
дырзои, ҳаушыуама?! Иахьа ак ҳазто ҳәә ажәхьейпш
ҳазхәәпшуа алхрақәә зацәык роуп.

– Ибхәә саҳауейт, аха ма анкьейпш хәышықәса рыла
знык акәындаз, алхрақәә аныкалоз иҳабаргәызеи.
Адепутатцәә ралхра ҳалгеит шаххәә уацәы еә шыоуки
алхтәуп ҳәә иааҳадгылоит... Уи ҳшағу, уацәашьтахь
уи иалаххыз иакәым, аәазәы далхтәуп ҳәә иааҳасны
ҳаркуейт. Хгәы пцәейт, ҳабжыы цейт алхрақәә ҳшыр-
ғыз!

– Иумхәан, иумхәан, цаса хәышықәса рахь знык
кьацә ҳәә ишыкарцоз акәымкәә лассы-лассы алхрақәә
кало иалагар ҳразкы иакуейт. Ускан аблокадагы усс
иҳамам, ани уара хьаас иумоу ахьдарагы акгы
иахпырхагам, апенсиадарагы ҳныпшуам, азәы мла
дакуа, хьта дакуа дкалом, ҳшьамхы еиқәыршәны,
ҳнапы еиқәцаны, ҳаоны ҳаштәоу ҳабжыы ҳныкәнаго
ҳкалоит. Угыл, уаала, амал змоу кандидатк ҳабжыы
иааҳархәәп.

2000 ш.

ТАҒЫЗАА РЫЦӘЙМХА РЫҘШӘИТ

Тағызаа ахаан рхәтәы еикәшәеит хәа заһаһадаз, азәы аражәа ихәон, егы амажәа ихәон. Зхәтәы еикәымшәоз рутәгы еикәшәо икамлацыт. Ахы зкуаз ацыхәа ицикуамыт, ацыхәа азәы ишьтихыр, ахы зкыз икаиһуан, аусуразы рыбға пцәан, аха акрыфаразы хәартә рымамыт. Рахәы-шәахәы рымазамкәа зегы ирылгахан, камбашь зацәык иахаанханы икан. Иара уигы шыны иахфойт хәа закантә рахәызбақәа ахәыц еионацәо ирхәһаз, аха издыруада еитаһазһар хаштәоу хышхырцәыла хныкәнагоит хәа иааныһны ирыман.

Знык ирызһан, рыцсаҫа кыдырцәеит, ахш цқһа-хаанзагы ирзымычһазт, ишыхцацаһаз иаханы иржәуан, рыцсымыжда цәһамзи, абат акгы азаанмыһ-закәа ахш зегы дара иржәуа ианалага, амла иаган ирцәыцсит. Уи ацсра хәаас ирымазма акамбашь ахш рынацозтгы, аха цәа ахш рыцара иакәыцын, баа-затәы рымазамкәа акәыдымцаа иадхаланы икан. Акамбашь аҫа ахыыцсыз гәыннаган иатнацеит.

Ханбанзацшызаауеи, ачкәахара агәы иҫазам... Ари шыҫа хшыс иахәанаржжуа егыкам, иаргы мац ахыцзом, иагымхозар иацлом рхәан акамбашь аус азбара иалагеит. Ахаан зажәа еикәымшәацыз, абрака еицәакхан, ркамбашь кажны иршыырц рызбан, ахәа ахәызба аннацаркуаз аамҫазы шәаангыл, амәа сықәуп, лассы сшәызнеираны сыкоуп хәа, амгәартә акынтәи абат абһы аргеит. Игәыргәеит, рахәызбақәа рхы иакәыхшаны иршәны икарыһыт, ихаһаз абһы иаанаго, хәшала шәчо шәкалоит хәа ауп рхәан, имшыкәа иаанрыһыт.

Абат абһы анраҫа ашыҫахыгы акыраамҫа «амәа» икәхеит, аха енак ан иатсаса ишацагылаз рбеит.

Адхъатәи хбат хара хапсыцәгъара иахъаны амла
иахцәагеит, аха ари акыр исеидасаанза ахш зака атаху
ажәлааит, агәы тганы ихаазап, аашья злакоу ала
иандухалак қәабла ахш хнато икалоит рхәан рып-
сымыжда шықымқымуазгы ахш абжеиҳарак азын-
рыжьуа иалагеит.

Рбат мшызха иазхауан, иоуа-ицо ашта итан,
ргәазхара ирзымбо ишахәақшуаз иаалыркъаны
ичмазаохеит.

Акрыфара иакәцит, акаара иакәцит, ағы азеи-
хымхуа, ашьапы изықәымгыло ихышәтны икахауа
ақсра иалагеит. Алақш иакызар калап рхәан, еырхыла
ицаны ақәыдырпаоцәеи амацарпаоцәеи ааргеит, аха
акгы иамыхәеит.

Акрыздыруаз, акрызбахъаз моасоык диасны дыш-
цоз рбан, хбат хцәыпсуеит, иахзеиқәырха хәа ихәеит.

Ари шыта егъа азыжәургы ишәзеиқәырхом, шәара
шәоуп изхароу, ахш иашәыршыит хәа реиҳәеит.

Ус иагыкалеит. Егымқсуа егыбзамхо акыраамта
икан, аха иқсгәышьеит.

Абат ақсра усым, уи еипш акыр халазахеит. Иара
ахәгы хара хәхәгы хара иахфалап, хара иаажәлап
рхәан, рныга ду аанкыланы хәцалоит хәа ианалага,
иамуит, цәыцак еиҳаны ирнамтеит.

Ркамбашь акыкмацәақәа ахш ртыжжы ишцоз
ахырбоз ирзычхауа иказма, икыдәахәаланы иаххьоит
хәа иалагеит. Ус аназыру, ахш цәыцабжакгы рнамтеит.

Ишқазааури, ахш амхшьас икақтарызеи рхәан,
Тағъзаа ишырзырхәо еипш икьаркьаруа еилалеит...
Абракагы еицәакны ирызбеит... Хара ахәыц еиқыр-
шәаны иагәылоу агәылзхуа акамбашьжә хзымжьо
хакоума, ақа «ақсы тахцап»... рхәеит. Инаганы ақхъа
ихаргылар, хәцаланы ахъара халагоит, рхәан, иқсны
икарыжьхъаз ацәа аахырхын, изахны, иаарымқхъашәаз
нтагәаны, ирчны, ацәақа катцаны ақхъа идыргылт.

Акамбашь рыцџа, аџа аџсы џаны аџџа игылаз џьнашьан иаразнак игџыбзыџит, иџшьеит, ахш аана-шьџит. џаџзаа мыџдаџџа ркамбашь џьаны иаџалан агџыџ џџа аџара иалагеит. џнак хынтџ ирџьон. Зны-зынла иааџыџџыкуан, џџалашџарак аузшџа аџаара иалагон. Узырџаауазеи, аа уџа аџыџкоу џџа аџџаџа ааганы иамџадыргылон, иарџы акџџџџџџџ џьшьаны аџааикџнакуан.

Аха џнак акамбашь агџаџџа еилган, иџьаны аџџаџа амџаргыланы ишырџьоз абан, рыхшџы канаџџеит, рныгаџы џнаеит, игџаан аандеи-гџареи џџџаны ахы аџынаџаз иџеит. џаџзааџы рыџџымџа рыџшџеит.

2001 ш.

АЛАШӨАГА АЛЫМ ШЫРЖУАЗ

Абнаршөырафьы иаакало зегьы (икамло хэа икоузеи) аҗхьа изахауа аоыстаацэа зыкэтэоу абгахөыцкэа роуп.

Аума аныкалаз аухагы – Алым иаакөшөаны ианцсыз дара роуп аҗхьа изахаз, арцэаа-сыртэаа хэа еибархэхэо агыгшөыгкэа зегьы ршьапы икэдыргылт.

Сара соуп икоу хэа агыгшөыгкэа зегьы еиларзызо измаз, изыцөшөаны анышө ицалоз алым цсит хэа анраха, тынчрахеит, хкьаҗеит рхэан, гөыргьарахеит, ачара руит, шөахөарахеит, көашарахеит.

Көылара ицаны иказ абгаду хцөыкка еикөымшөакөа агөалакара бжьысны ишаауаз, ачара ашыкьымта иакөшөан, ацсаҗа кыднаҗеит. Азхара анафа ашьҗахь ауп, абаскак шөзыргөыргьо ишөымоузеи хэа ианрызцааз. Икалаз абас ауп, Алым цсит, хдунеи лашеит... еихау гөыргьарас ихаураны икоузеи рхөеит.

Алым цсит хэа Хцөыкка ианаха, игөыргьаны изымкөашеит, егыагымхеит. Ари еипш сазхөаз шөызегы шөгөыдыскылоит хэа рхы иагөзуа, ргөы иагөзуа ишааиуаз абагахөыцкэа ианаарылагыла цөалашөарак аиоун, игөыдымкылакөа аөааннакылт. Ишөазхөада Алым цсит хэа ирылакааит.

Уаҗхьа игылоу абгахөыцкэа роуп изхөаз рхөеит зегьы еицөакны.

– Абарт амзанракөа ирхөаз шҗахашөҗеи, Алым цсит хэа зынгы харжьахьан, шөхашҗма, – ахэан, агөалакара бзиа иауз аабжьысит.

Хара амц хамхөазеит, х-Алым цсит иаххөо шөахауазар рхөеит абгахөыцкэа, хазхара хзыфандаз хэа еимырххо иркыз абаө иахьцны иааилагыло.

Закантө хажөжьахьоузеи, еиҗа хажөжьама шөара ихалазамкөа ихалзааша рхэан бгадугьы, бгалацгы, бынхөагы рчара рхашҗын абгахөыцкэа аанкыланы еимыжөжөа иргаз ирышьҗалт, аха аоыстаа дыркара

артгы рызкуа иказма, ирыцэцеит. Ирзымфацкәа иаанханы иказ ахәыцхақәагы аанмыжкәа иргеит. Пытк ианынаскәа, еиқәыгызмалха иаахәахәын, ақсрахы хдоит, зда хамамыз х-Алым цсны ишьтоуп, хара крыфо-крыжәуа ачара «ура» хәа хзахатәом. Хәаныжһны шәызцазеи хәа уажәшьтан гәыбған хашәымтан рхәан имырхәаазакәа емыршьагала цәык нарыларцеит.

– Ирхәо шәахау уара, абарт уамак хәцаргалоит, хара абра ачара хшахатәоу дара рцыхәақәа азаза илархәазо Алым хдәуоит хәа хәпхәа инеир, иакәым хәқәшәараны хшыко шәдыруз, – ахәеит зцәа азна ыжәны ифаны иказ бгалацык.

– Иакәым акны хәанхараны хәкоума, арт цсы-шьацәгәа зауша хара цәуара хәаит, аха хәиҳабацәа ачара ду уны иахатәоуп хәа алым Аңа алымхәа итыршьыр ишцәхәпсыхәоу, Аңа аазаны иаваргыланы ишамаз уажәы ауп ианысгәалашәаз. Уигы мықә-шәатәык ауп хәа азбахә саҳахәеит, – ахәан, Ахцәыкка уалыуашо иалагеит.

Ус акәзар хрыхъзароуп, цәуара хәпхәа инах-мышьтроуп урт зыжәла ызша рхәан, рызегы рышь-талт, рчара кажһны. Мәабжа инеиаанза ирыхъзеит. Ицошәа ддырбон акәымзар, урт афыстаацәа рхала инеираны иказма ишәаны.

Ианеихыбагза, хәыцгы дугы акы еибызымхәазац реипш еилагыланы Ахцәыкка рапхәа иргылан, (идмыр-гыларгы ауазма, адурәа иашьтан ахы нкыдкәо). Алым шырцәуашәа: рхы ишаасша, ргәы иштасша, рылагырз шааргашәа рабжыго, иаманы ишцоз, иназарц рацәак шрыгмыз, сара абра сахысны уаҳа ашьәәа кәсцом хәа ицыцза иаангылт Абынхәағра.

– Шәәәк узыкамцо иугәыцаҳазеи, – ахәеит иаҳаз ахы иаламзо Хцәыкка.

– Цыпх иҥахыыз ухаштма? Уара ухы уцөымгызар уара иуусуп. Сара схы стахуп, – аҥеит.

Ахцөыккеи Абынхөаҥреи еибатахымызт абас акы еиднакылон акөымзар, хара-хара еивысуан.

Сара уи сыпсы ахынзатоу исхаштраны сыкоума? сызлымхак абакоу? а – аҥеан, аҥөаара иалагеит бгалацыкгы иазырухьаз анагөалашөа. Икалаз уи ауп, абгахөычы мыждакөа цыпх зны Алым цсит хөа рыларцан, акөцөкьаз цышьа иахцөуоит хөа иахьнеиз, апсы ашьарц азы ииазаарын, шөаазгазеи шөарт ацөарзгакөа цхызк хааза салан сышцалшөхи хөа ирылагьежыт, зеггы рыпсы ргеит, аха Абынхөаҥра еихөтырцө ишцоз иахьзан цөгьала иканацеит, мызкы ахы какөырчаа изымөахо, акьышө такөакөаны аҥы азеихымхуа икан. Бгалацыкгы аҥы ткьаны иахьцо азымдыруа ишакьшакьо ишаауаз инышьтагөа иакын азлымхак аҥазамшөа иҥыхны иааунашьтит.

Ахцөыкка ускан Алым шрылагьежыыз ахаштхьан, уажөы ианагөалашөа рапхьа сгыланы снейр сзыкөшөо сыздырам аҥеан иаахынхөын инейны инарылагылт аҥаиткөит ыказамкөа.

Апсрахьы (ицсыцөкьоуггы рзымдыруа) ицарцу имцарцу икарцө иакөымшөо ишыказ, шөеизызгазеи, цөгьароума, бзиароума? Шөызыпшузеи хөа абз аҥы итабылгьо абардра иаалцны иаарыдгылт ацөымшькөа ала итассы, ахөыжө алппа, нейхыркөа змамыз бгызык цөымкьырза.

Икалаз умахазаци Алым цсит рхөеит, ргөы иалсны икоушөа реыкацаны.

– Абри еипш смахакөа иаасыкөшөан сыпсындаз... (Цөымкьыр ацөа ажөхьан, аха макьана иахарцан), уиггы даара аҥы иалсзашөа аеыканацеит.

– Апсрахьы ухөацымцар уурым. Хөапхьа игылан хназгода, хөа хөапшын. Уара иуеигьу хөапхьа

иҳаргылода,– аҳеит Аҳцөыкка лацөкөыс-шьацөкөысуа.

– Сышпамцо, аха ишөазхөада Алым цсит хөа, – Цөымкыр иахаз агөра азгомыт.

– Абгахөыцкөа – хашьцөа хөыцкөа роуп иҳазхөаз аҳеит Аҳцөыкка уажөы урт ирыцөнымхошөа аөыкцаны.

– Хай шөанацьялбеит, ишөыхьзеи абант амзанракөа рхөатөы хөцаны шөабөацөи? – ахөан, Цөымкыр, рыхөлакааит.

Ххы итөахамхөаазеит. Көыцьямахан ауп иҳазхөаз, агөра умго уалагама уажөымтьяхөа хөа абгахөыцкөа абгыз иахьынхөалан аөы цыржөарц иалагеит. Иажөхьан, ахапыцкөа кацсахьан, ашьамхы көадахахьан акөымзар, аскак днархөозма?

...Көыцьямахан баапсык акөын, азбахө анраха зегьы ахьгылаз ахөхөара иалагеит, хөпхьа игьиланы ацсрахьы хназгашаз иара акөымзи хөа.

Көыцьямахан чмазаөхеит ишөмахазацөи, ахөан анышөжра изөыз иаакөыцын, ала ахьтоу умбо ахөынцөа иаганы иаарыдгьлт аашьышьык амгөацөа хөакьаза.

Аҳцөыкка агөы хынхөуан Мгөацөахөакья иахьяхөапшуаз.

– Уара даара бзи иубо уыуа бзиахө ауп исазхөаз, – аҳеит Мгөацөахөакья апынца итөацөажөо.

– Уцсы ухысхуеит иудыруаз... – Аҳцөыкка иөөимыз цөалашөарак аиоуит.

– Сара исхароузеи, иахьсахаз азы сушьуама? «Ууа бзи» акөзам Тлацс Көцьямахан.

Аҳцөыкка «ууа бзи» хөа мгөацөахөакья ахыччозшөа абан иаапкны ахапыцкөа хырцьяцьяны, аха иаразнак анышө нцөытцөабгьацөаны инхөытцөапкөа ицеит.

Аҳцөыкка иацөымкөаз ыкан, аха бгөлацс Көцьямахан акара акы ацөымкөмыт. Амацара акөзамыт уи збар

зтаһымыз рацәан. Алацәышхақәа алакыца итаргыежьюа
изхәацшыз ршьара иқәнакьон. Абз зытнашыз акәара
табон, изцаиоз ацла он, ахапыц зкысыз агон. Ак
азхомызт, ацсы цәган.

Әнак зны абгахәыцқәа еибарцәыуо Ахцәыккакны
иааны иашшит, Қәыцмахан ххәы хамыхны иафоит,
хатрақәа хрытцаны италоит, аума хзыкалеит, амла
хагоит, ахьта қацсуеит, ухацхраа хәа.

Хашьцәа хәыцқәа роуп, рхәы рымыхны ишцоуфои,
уаха рааигәа умнеин хәа ахьахәаз, Бгалацс иалазо
иказма... цыркьякыаны иқәңеит. Сыцхауеит хәа
иалаган, аха ац акысыр ишагоз амдыруази, Хцәыкка
аеахьчеит. Амала, иахьеибаркәымпылуаз ажәзы
иамкьяшыр амуит. Ахы иахьнақәтәаз иаразнак
ицәнархәит, хәыц ықәмиаауа ицәыкка иаанхеит.
Ахцәыкка хәагьы ахьзалт. Абартқәа зегьы агәа-
лашәан, иахьа ишхацым ауп акәымзар, сгәы са-
хапжәаны сыцсуан хәа ишазхәыцуаз, уи амыжда анубоз
ахы абахаз хәа ицааит абгахәыцқәа Қәцмахан
ирызнуохьаз ргәалашәан, Мгәацәахәақьа анышә
иахьхәыццалаз иаахагылан.

– Ашәт аахәара ицон, – ахәан, ахы аацәыц-
нархәхәеит.

– Ашәт иазнауазеи, ахаан ашәт акны избяхьадаз
ашхам ақышә иқәцаны акәын ишныкәоз, – рхәеит
зегьы.

– Алым ацәуара сцоит, ашәтқәа мкыкәа сышца-
неиуеи ахәеит. Мгәацәахәақьа зынза схәыццуеит хәа
иалаган, аха Ахцәыкка макьана игәааны ишыказ, –
анаба, еиҗахәыццалеит.

Ихахауа закәызеи, уи хсак акәымзи, угәы сықәып-
шуа аамтақ сбар сықәгыланы скәашоит зхәоз, уажәы
ацәуара сцоит хәа ашәтқәа аманы Алым цсны
иахьышьтоу неишьас иамоузеи?! Ари хаасуп, иҗхашьа-
роуп, – рхәан, абгалацқәагьы ауухәа иааилалеит.

Ахцэыкка зыроуан, акыраамтагы ақәәнатуамызт, аха ианазымычха: – Иҕахьзарымашь, угэы ишцаанагои? Арахь ухэытыц, уаха сулакьысуам, – ахэан Мгәацәахәакья инахагылт.

Ианыржуа акөым, амшфыноажәазгы изаауам. Аңсрахьы сцит хәа ишааиуаз алыцәха абаө еимырххо ишахагылаз абан, бгахэыцкәаз цышьа иршөаны ирымсхуеит хәа ианалага, иаасны иркын ирфеит. Ашьапы изыкәгылом, ирхәазо ауп ишныкәо, – ахэан, анышө иаахэытцит. Ахцэыккагы аңсы ааикәахәит уи ахса шырхьымзоз агәра анага.

– Қәыцмахан закә цәыбзоу иахья иаабама? Уи зышәтахузеи, Абгаду атөы ауп иаххәаша. Иабакоу? Хабнаршөыраф еилас-өеиласрак аакалацыцхьаза ичмазаөхоит. Иахьякөымзи ианахтахцәкьаз. Уажөы иахьхызеи?! – ахэан, Абынхәагра гөыр-гөыр аахгеит.

– Абгаду иахьыз сара издыруеит, – ахэан, убри аамтазы жьабагык атырасра иаалқан иаарылагылт алақәа цкыкза.

– Умшөазакәа уаины ушцахадгылоу, узышьтоузеи уара Алаткык, ахэан, – Ахцэыкка алақәа ырцәгыаны ианарбеит.

– Алым цсит хәа сахан аңсрахьы сцит. Шөаргыы уахь акөзар шөахьцо, хәимсалацәаз... – Алаткык агыг-шөыгкәа иракароушөа акөын имшөазакәа ишрацәажөоз.

Уарацәкья хара ухаларгыланы аңсрахьы уаагарцу рхэан, абгахэыцкәа Алаткык иаасны ирkit.

– Ус сзышөымун, ижөбахьоу сакөзам. Алым сара стынха ду акөын. Аңсра сакөшөеит, саб цсит хәа хыкәкыла ашөацхәаө дысзаанашьтит Алым аңа.

«Алым стынха ду акөын» анахәа, зынза еимыжөжөа иаагоит хәа иалагеит.

– Шәеанышәкыл. Абри ашәаргәында абас җыгәгәала ицәажәо иказцаз бҗак амацәкьазар калап, – ахәан Ахцәыкка, абгахәыцқәа ирҗамцакәа ирымнахит.

– Алыми уарей шәеизыкказаашья уашьтан еилаҗаап. Уажәы иҗаухәароуп Абгаду иахьяу. Насгыы иалудыраауазей уи шычмазаюу?

– Алақәа сымоуп, алымхақәа сымоуп, зегь сбоит, зегьы саҗауеит, – ахәеит аеырпаҗьны.

Амцхә умцәажәакәа иахьяу ҳақәа!.. – Абгалац – лымҗаду ахы иакәнацәеит, иахычшошәагыы абейт, Алаҗкык «алымҗа сымоуп» анахәа.

– Иахьяу абри ауп хәа иаатқааны ишәасхәаша сыздырам... Ахы анахьяу агәы бзиоуп, агәы анахьяу ахы бзиоуп. Хәшәыс иамоу амахәыда ауп, иафо иалагар ахгыы бзиахоит, агәгы бзиахоит, ахшыюгыы аанагоит хәа саҗан, есымша сеидара ганы иныжьны саауеит. Ирласны ибзиахоит. Сара сыбзиаханы, сшьапқәа сныкәырго скалаанза, цәгьароума-бзиароума акы ахыкәало агыгшәыгқәа зегьы раҗхья угыланы игала– иаагала хәа снапы ианнацәеит. Иахья иара ыкам, аха шәаҗхья сгыланы цәуара сара шәназгоит, ахәан, – раҗхья иаагылт иҗабыҗза Алаҗкык.

Уара зыгага иацәшәаны азыршы иҗацало уоума ҳаҗхья игыло хәа Ахцәыкка иазымчхакәа, ишеибгоу илбааздоит хәа аҗанаанахоз аамҗаз, ҳацьял умырцәгьан, ашьҗахь игылақәоу умбазои хәа Цәымкыр аеаҗажьны иааннакылт.

Абри ашьҗахь цытраамҗак җымҗзакәа еилагылан рызегьы. Инеир изымнеиуа, ихынхәыр изымхынхәуа... Алым цсны иахышьҗаз рбо акынза инейны ишгылаз, бгахәычык ақьышәи абзи ааихышьуа, раҗхья икажыыз ақьдбажә инықәгылан, шәысзызырды ак шәасхәоит ахәан, – алақәа цсеи-цсеиуа зегьы аарзырөит.

Ихаухээрц иутахузеи, уара уакэын уажэы ихагыз хэа
Ахцэыкка ахы иаламзо ашка иаахьахэит.

– Зегьы ишэахауан, Алым сара стынха ду ауп хэа
шахэаз Алаткык. Ус акэцэкьазар, ацхьа иара
нахашьтып, Алым ацсы ашьарц азы ииоу, ицсыцэ-
кьаны ишьтоу, икоу аиаша еилкааны иахзаанагаит.

Иашоуп, иашоуп, рхэан, – абгахэычы иахэаз
иақешахатхэит зегьы.

Хнеиуазар хазегьы хайцнеиуеит. Шэара ара шэыр-
гыланы сымацара снейр, ант ана изгылоузеи икылцш-
кылзырфуа, саб рцэуарц ртахзами хэа Аца сазцаар
атакс икасцарызеи ахэан, амацара анеира иацэшэан
икэарацеит. Алаткык шатэарымбоз иахэаз иааица-
наргэгэеит. Абраанза шэаины саб мцэуазакэа шэхын-
хэны шэцеит, ишэсырбап сара хэа ихазгэааны аб
аткыс иара еицэаны иахзыкалар шпахацсыхэо хэа
игэжэажэо ишеилагылаз, мац дук ашшы ахга излааз
рымбазакэа ахы кьакьаза ишьтыхны, иаарфагылт.

Утарблааит, утаркэиааит уазгазеи рхэан, – иаар-
цэымыгхэит.

– Ацсрафэ сыкан, Алым цэуаны саауеит, шэара ара
шэызгылоузеи, ицсу ибзоу аабоит хэа шэаама? – ахэан
ирхыччо ирывсны ицеит ацыхэа рфакьаны.

Амац ашхам афыцуеит, аха амац амц ахэазом...
Ииашацэкьоуп, ицсит, ицсыцэкьеит... Шьта хамшэакэа
хнеиуеит рхэан, ргэы ргэгэаны рфынынархоз аамтазы,
Алаткык ацацакэа инарыха-аарыхан, алымхақэагы
кьакьаза иаашьтнахын, апызара рзызуеит хэа рацхьа
игыларц ианалага, уара зегьы хцыхэахь ауп агылара
ахьухэтоу хэа Ахцэыкка алақэа нырхэы-аархэуа
ианазыцшы, Аблаткык ацацакэа нхьыдышьшыт,
алымхацэқэагы нақэыцсеит.

Абынхэагра дугьы иатаххазаап ацхьа агылара...
афьёра иалагеит, сара... сара... хэа.

Уара ахаан ҳақхъа уҳаргылаҳъазма ҳәа Ахцәыкка иаразнак иағанархыт.

– Убжы ахьсаҳауа сзычҳауам... Уеыоҕоумыжыын аҳәан, – абынҳәаҕра цәқәырчны ахы ышытнахит алақәа анышәапшь җшра рытаны.

Уара ҳақхъа угылар ҳара ҳнеизом рхәан, ауу ааилдыргеит абгалацқәагы.

– Сыда җсыхәа аншәымамыз акәын шәацхъа саншәыргылоз, шәхаштма асду анауз, шәантанасыз аграпара җацаны агәаоара шәтысымгазтгы, шөын-тапсы шөымцози. Шөызтызгазеи, уа шәтанцәарауаз... – игәааны ашәақъа ағачы акәын ишахәоз абынхәа.

Уара асы зукәаҳаз ҳара уҳацәнымхоны азы акәзам. Есқъаангы уҗсы мыжда артәра уашьтамы. Умгәа тацәуа ианалага, хыла уасны асы җхәаны ашәағь аҗшаараз уахьцоз икәаҳаз амоа ауп ҳазнысыз рхәан, уаҳа ағы ааихнахыр рымуит.

– Шөызәу закәызеи абра шәааноума шәзакәқәоу ахьеилшәырго. Шәеибамбааит, Алым Аҗа гыланы иахьаҳзыҗшуа шөымбазои, игәааны иҳалагьежьыр аума ишәтаҳу, – аҳәан, иатәарымбоз Алаҗкык рыгәта иаабжыагылт.

Абри ашьтахь Ахцәыкка акгы җамлазашәа аәааи-танакын, шәсышьталан шәәаашәха ҳәа зеггы раҗхъа инагылан аҗсрағьы инеит. Рхы иасит, ргәы иасит, ирцәыуеит, ирхыт. Зеггы зыкарцоз Аҗа ҳабозар ҳәа акәын. Аҗсыжра аамта ааиуа ианалага, ҳзаазахъаз акәын рхәан, зынза реыршьуашәа иалагеит.

– Шәара ишышәтаҳу, бзиа ишыжәбо сымдыруеи, – аҳәеит Аҗа, цәала ицәажәозу, агәы иҗаз акәзу иахәоз рзеилымкаауа иаанхеит.

Иқәырго ианналага, аҗхъа ацәажәара сара исыхә-тоуп, шәацкыс сеиҳабуп, асду анауз қыжәк мҗарсны изго сҗалахъан аҳәан, Цөымкыр ахәыжә алппы илеиуа иаахагылан, сара акры збахъан, акры сфахъан, ақәра

сыман, аңсра зыхәтаз сара сакәын хәа ақышә калкало иафьпсаауашә, аеванажьюашә ианалага, иацагыланы икәыргеит. Цөымкыр ашьтахь, аума хзыкалеит хәа Хцәыкка агәы итасуа Алым инахагылт. Уара ухацәцеит, аха ухагыңан ағлам хзынужьит, – агыгшөыгкәа зеггы хзыхьчаша ханзырхаша, хныкәзгаша хәа афы ааиханакраны иказма, аха исхәо Аңа иагәаңхомашь хәа ицөыцыңшны иахьңшыз, Алым Аңа алахь еимарцаханьы фыцха иңшуа ишгылаз анаба, исхәаз агәамңхеит, анышә сагеит ахәан, абз акәақәа пцәазшәа иазмырцысуа афы иааҗахеит.

Абынхәагы ак сымхәар зуам хәа еиханы икәлан, сара уара... уара... сара.. сшузыказ... ушысзыказ... ада иахәоз акы рзеилымкаауа иагәа-фасуа ианықәха, ахы уқәц, иухәаз азхоуп рхәан икәыргеит...

Аңашахә иалашаз абгахөыцкәа ракөын. Уара псаҗа шкәакәа, хара хәиңш узҗахыдаз, кәтык амаха улымкаа ххала хадтәалан ихамфацыт. Акәтыжь бзиа иахьубоз азы уаныңсыз аахыс афара хәкөымци хәа рыбжьы еикәыршәаны ашәоу, мыткәмоу узеилымкаауа оумак рхәан.

Ассирцәкья кәзцоз Алаҗкык акөын. Хәиөызцәан. Бзиа субон. Сыгәра угон. Ахәса пшзақәа узаазгоз сара сакәын, уа уахьнеиуа иузаазго иумада? Уахьцо сга, саанумыжьын срыцхауп хәа алақәа азҗыхуамызт уаха егыагмызт, илағырзышон.

Абзиара дуқәа хзуухьан. Хәргы иузааухьан, сашьцәа рыхьзала умәа сақәныхәарц сҗахуп хәа Мгәацәахәақьягы алақәа җарбааны иахагыларц афәанаанахоз аамҗазы, саб алашара ахьынзақоу изжыр сҗахуп, ихәлар цәанатка амәа азымңшаар хәа сшәоит хәа Аңа абжьы аагеит. Мгәацәахәақьягы ақышә итасызшәа афы ааиханакын, амгәацәа шьҗархәазо ашьҗахька ихынхәит.

...Уи аены абри абнаршәырафы иаакәлаз зеггы абон, зцәа еилыңха-еилыбзаауа аңшзара икны иаго, ацла

ақөңеа иқөтөаны ипшуаз Ацығ. Илбаарц аҫаххаргы ишөаны изылбаауамызт, абынхөағра иацөшөон. Есқбаангы иғөыруа иашьтан исызкуазар хөа. Ацла изықөломызт, аха зақа цла цжааны иканажьхьаз, Ацығ аманы илеир, икны ацөа хөбаба ахыхны сыхөда иахасцөит хөа. Ацығ көыш, гызмал-цшза, Абынхөа зышьтаз ауазымдырхуаз, цлак ахьтөи өеа цлак ахь ицон, унцөыцагөыгө-аацөыцагөыгөуа узсышьтоузеи, изуҫахузеи сара сцөацшза, изхоуцөзеи, узшаз ахөда уимҫазөитеи хөа иахыччон.

Ацығ иахьа иабоз цхызу лабөабоу азеиөды-раауамызт.

Алыми агыгшөыгкөеи ахаангы ацгөы ахөынаңи реицш еибатахзамызт.

Уажөы Алым цсны иахьышьтаз иахагыланы имшөа-ипхамшьа «бзиа ушаабоз», «бзиа хшубоз», «хшуааза-хьаз», «уда хашхөартам», «хашушьтаргалаша» хөа реаөыршьаарашөа ирхөақөоз ахьахауаз Ацығ өеа дунеик аҫны инанагазшөа ахы агөра азымго аҫынза инөиит. Аха иахьа иабазма Алым ацсы анҫаз агыгшөыгкөа абар шықамлоз. Рбара акөым, ааигөа-сигөа иаанашьтуазма, ацөаөөыгақөа хөа акөын ишрышьтаз. Абжьы анрақалак, анышө ицалон. Ашьта зынны ирбаз амөа ишөаны ианылазомызт.

Абартқөа зегьы ирызхөыцуа Ацығ, хыхь иқөтөаны иахьрылацшуаз, ишцатахыз знызацөык иадамхаргы Алым ацсы цаланы, иахагылаз зуствөоу абарц, аха иабақоу, ак ахауамызт, ак абомызт, ицсны ишьтан, өөөицыхны.

...Аамҫа ааит...

– Ишьтыхтөуп!.. – ахөан, Аңа агыгшөыгкөа ахы нарықөнакит.

Шөара ишьтышөх хөа анҳаднаца, уи иаанаго ижөжыхөа ауп, ус анакөха ицсыцөкьөит (ицсит хөа ишахагылазгы агөра рызгомызт), баша хшөозаарын.

Цьаханымка ицааит, инаган анышә иахтап рхәан, ргәы каршәны ишьтырхырц ианаахагыла, ргәы нтыцсааит. Рыешьуа иахагылан «ауаз» аназырхәоз, алақәа аубагы хөазшәа акәын ишырбоз, уажәы азлак абжа аацшуа ианырба, ыырцсы кәцаны ииоуп, рхәан, ишьтаххуеит хәа заца иаламгарыз, ишьхныцсыланы иаанхеит.

– Алағырз иакәшәтәахьоу азшәырха, шәәағы-шәымшьаан. Иаанза шәымнеиааит, моахарак икәлоит, иаанхархарым, шәалга ишьтышәх, – ахәеит Аңа, адабла рықәхазшәа изымцысуа агыгшәыгқәа анаанха.

Аңа иахәаз раҳаит, аха иашаны иахәозу, Аб еипш ирылахәмаруазу рзымдыруа еилахеит.

Ашьтыхра акрахдырцуазма, аха ахахьы анеира згәағыадаз, аңсра ахыркаауан. Аңхьа абгахәыцқәа нахаштып, ирызнауа аабап хәа адукәа ааилацәкәын, шәара еиҳа шәазааигәан, кәтыжьла ишәырчон, ахахьала шәнеины шәацагылар иңсаңоуп хәа рархәеит.

– Шәара адукәа ашьапағы, хара абгассақәа Алым дузза ахы хшацагылоу хәгоу хәибааит. Акыр халшозар ашьапахьы хнеиуеит, – ахәан, ашьацхәа иакны иацәцахьаз бгахәычык Ахцәыкка иаағагылт ичы-шәшәааза.

– Ахы ацкыс ашьапқәа хьамтоуп, шәара шәхыцқәоуп шәацапсыр хәа сшәоит, – ахәеит Ахцәыкка, ирыцә-нымхошәа аеыкацаны.

– Алым ашьапы иацаңсит рхәар, уи хара хзы ихьзуп... – Ахцәыкка иазжьо икәзма адыстацәа зықәтәоу абгахәычы адыза аманы инеин Алым ашьапы иаахагылт.

Абгахәыцқәа ианырыму, Алаңкык ахь ииасит. Ари газашьтроуп, ажьара мариоуп, иурехәар иаумырқато икоузеи хәа агәы иаанаган, уара Алым уадызоуп. Бзи шәеибабон... Шәыгәра еибагон... Хара хәцкыс уара уакәын иатахыз. Ацыхәтәантәи амоа ианықәаагало

уара уоуп изыхэтоу ахы ацагылара хэа аеыргъан-
гъашны иацеажеит, аха Алаткыкгы уи аены агазара
иалцызшэа Ахцэыкка иазымжьеит: – Цэуара ханауаз
уара уоуми исазхэаз хцыхэахы ауп уара агылара
ахьухэтоу хэа. Сара ус субоит, аха знык исахаз
схаштзом, – ахэан, атхара-тхарахэа агэы тыцны ицо
инеины Алым ацыхэа инадтэалт алымхацэқэа ақып-
саны ицабо.

Алаткыкгы ианаму, Ахцэыкка абгалац лымхаду (уи
акэын изықэгэыгуаз) иашьталт, аха уик зынза ишэа-
зазаап аоыцэа кажьны сееикэсырхоит хэа атла гэаа
италан итатэан, икаларызеишь хэа алақэа кылыр-
хэқэаны ицшуа.

Абынхэаду акэын ианханы иказ, ифыуамызт,
иэамкэомызт, ахы шытацаланы ицэыцыцшыны ицшуа
игылан. Ахцэыкка навыс-авысуан, ахы алангаларц
атахымызт. Аха иара адагы уаха иназыдгыло акы
аанханы икамызт. Аобагы еимаркуаз апхьагылара
мыжда акэын. Сышпазнеири хэа Ахцэыкка шазхэыцуаз
иагэалашэеит «схэаны сзишазеи, сара сызшаз слымны
сзимшазеи» хэа игэрымуа абна ишылаз закантэ
иабахьаз.

Ари схы иасырхэароуп, ианаамтаз исгэалашэеит
ахэан, гэалак амазамызшэа аеыкацаны иадгылт.
Аиаша уасхэоит, уара ухатэроуп (уи еицш ахаан
иахэахьазма, уара «агэам» хэа акэын ишашьтаз), ухьз
ыкоуп, умч ыкоуп уцшра ыкоуп. Ари хазхагылоу анышэ
ианахталак ашьтахь, уара уда ихамада... Алым уара
уакэхэароуп... ахгы ацагылара зыхэтоу уара уоуп хэа
икатэаны исзынашьтуазар хэа иавагыежьит, иава-
кэашеит, аха емырха кацаны игылан акыраамта
алымхақэа ақыжьны, нас ахы шышьтнахын, уара
узакэу иахьа усымбеит, уацхьа сургылараны указма,
аха иахьа ушэазозаап, уца урцэаакызшэа збоит ахэан,
аеыгэ-еыгэқэа ахыччара иалагеит.

– Сара соума узхыччо уара агөам... уара зынза иухабгазаапей, уца арцөаакра акөым зынза уца рхөашаны ушьамханынза узлагылоу умбазои, – ахөейт Ахцөыкка уи иатцахо иказма.

Ишынеигөыдыззалара, рхацыцкөа афөа ыцго ишеифагылаз, Алым Аца абжыфөацаза иагеит, шөызөу сзеилкаауам... Алым мжзакөа иааныжьны хцап хөа шөгөы итөума хөа.

Ари абжы злакоу ала, аб ацкыс еицөамзар еигьзам. Имжыкөа хцоит хөа халагар еибгала хашьтуам рхөан, ацлагөаоа итатөаз тыцит, анышө зкөыпсаз хөйтцит. Ахцөыккөи Абынхөадуи нак-аак анышө нап еимырдаз рхаштит.

Цьаракыр хцама, ара хакөами... рхөан... ус рымхөар иабацоз... ихахьуа еицхөахөаит хөа цөала иааибадырын, реибаркны Алым ашьтахь иаадгылт. Хөйкөырхартас ирбоз уака зацөык акөын. Ацхөака акы неиуа иказма. Анеира акөым, анацшра рзыгөагьуамызт. Ашьацөхыбкөа ааигөаны ианырба, аларкөача рыхьызшөа икөачкөачо иалагеит. Акыраамта ишөаны изаккысуамызт. Аөаартцысыр, ишнацкьара игылан. Ргөы тыцны ицо инаккыс-ааккысит, аха аөаамырцысзеит. Ари цсыцөкьөазаап, – рхөан, ршөара нарыхкьа ицеит. Шьта хьыцөшөозөи, анышө акөыжьны иахцөахып хөа акырта рибамто реааибытаны ишьтахьуөит хөа ианаадырхөа, агөызхөа бжыцөгьак ахгеит. Уи акөхөит, ари мцсзеит ацсы төуп, хакит рхөан, итрысны иөит. Рхы ахьынахөз иасны абнаршөырахь иахьцоз зхы цөыз убарын, зшьапы ццөаз убарын, зыбгашшара хжөаз убарын... хөхөаран, кааран, абнаршөыра аадырхөуан.

Алым цсны ишышьтац ишьтан итынчза, аха азлак шаацшыц иаацшуан сара сыцсны сшышьтөугьы шөара шөзы сышлыму саанхөит хөа ахөозшөа.

2002 ш.
Москва.

ИАМЫРХЫДА, ИАРТАДА?

Хана лхы кны ателефон дшадтэалаз, бымацара боума аоны икоу лхэан, лгэыла Арда, абжыааңны еиңш, ашэ дамысзакэа дааоналт.

– Сымацара соуп икоу, быонал! Шыжымтан аахыс аңтекахь ател асра саеуп, аха сақешөом, савганы аеаңыара сагоит, – лхэан, Арда дналхазгылашөа луит, аха ааңхьа ателефон днадтэалт.

– Асра бахынзаеу бнеиуеитеи, акрыбжьюума ғыбтыр быбжыи наеуеит, ибтахузеи, бзышьтоузеи хөшөыс?

– Иацы аахыс, еиңах ахыхь сызцөырцит... Ахыхь хөшөы стахуп.

– Аңтекаеы иками, хцар иаахамгои.

– Ишпакам, аха изыңсоу еилыскаарц стахын. Иацы маатк иаңсаз, иахьа өба ма хца хөа иаңсахоит... Аума хөкөмшөеи.

– Арсоу дабакоу, ариабжыарак дызбазом, цыракар аусура далагама?

– Далазыргода, уи иеиңш икоу, ак ада акгыи ззымдыруа, иахьа дызтахыда?

– Дхөычны дөагылазар аахыс аусура иашыцылахьаз, усда-хөысда данааххалалак, аоны ихы аонакра изыцөгөами? Сара стөы рыңа, заа «ишьамхы иеаиргеит» акөымзар, бара бтөы еиңш дахаанхар, даөагаахон, изычхауамызт.

– Сара стөы макьана ичхауеит, анкьа аусурахь данчалоз еиңш, есышьжымтан дгыланы, иеиилахөа-иеиилаца акахуажөыртахь дцоит.

– Исымдыруеи, асқала аңхьа амшын ихықөгылоу акахуажөыртае ауп дахьцо, аха исзеилымкаауа, ус змам еизаны рыбз иаасуа иахьгылоу, иусхузеи?

– Саргыи закантө иасхөахьоузеи, аха иахауам. Убрака зацөык ауп хөгөтыхақөа ахьеибаххөо, уахьгыи

ацара саҕэыцыр сабабгои, аоны сыюнабымкуазар хэа сеиҕэеит.

– Ибхэо саҕауеит, аха акаҳуажэцэа дрылагыланы игэы иҕоу аартны ахэара даҕэыцратэы биацэажэа.

– Избан, иахэа иуҕэалакгы калоит. Телехэацшрала еибырхэо бмаҳауеи, еиҕазэоит... азэыр иҕы адыркыма?

– Москва ирхэалакгы калоит, аха хара хэы икалом. Сабхэында исеиҕэеит (аус ахыиуа бымдыруеи), ипхэыси барей анкэа ацара еицышэцон, иахэагы бзиа шэеибабоит, лхатэа, акаҳуажэцэа дрылагыланы, игэы иҕоу зегы аартны имхэалааит... иааихэо зегы, иҕы иаатшэаанза, ашьапы ацатэа, инаганы, ҕыц иаадыртыз аусбарта “Ухэан-схэан” аусзуоцэа ирархэоит. Уахын-тэи уи иаххало, иахыылбаауа, иахыюнало, иахы-дэылцуа здыруада?

– Акаҳуажэыртэҕыгы инеиуама урт зыбз ада ҕашэа змауша.

– Сара ибасхэо азэгы иабымхэан, аха ани шэҕыла «бзиахэ» убра днэины, акаҳуа рыцижэуашэа, дрылагыланы иаархэақэо зегы еизганы, иманы дцалозаап.

– Уи дарбану?

– Ацара анахцоз ибышьтаз дыбхаштма, ахэацарч деицшнысшьалоит хэа иатэабымбоз.

– Уи уажэы амацура дузза имоуп, акаҳуажэыюцэа ркынза ихы неигома?

– Арсоу биазцааи, Хэацарч ааигэа дубахэоума хэа, ибеиҕэо баҳап. Ивараҕыцэҕкэа дгылан ауп акаҳуа шижэуа. Сабхэында амц ихэазом.

– Бзиарак далаканы сыздырцэомызт, аха дыцэ-ҕахэаоуп хэа сгэы иаанагомызт.

– Ацэҕахэаразы ауп акэымзар, ани Ахэацарч ахан дыюназыжьлоз, ишитаху дхало-дылбаауа дыюноуп. Уи амацара акэу цыбшьоума, ани ухэан-схэан еизгарта офис ҕыц ахылацшрагы иара инапы ианырцазаап...

Абас уи аены Ханеи Ардеи зеггы ртэы иала-
цэажэеит, ыымш ракараггы цуан еибамбеижьтеи,
ирдыруазггы ирзымдыруазггы акы аанырмыжыит.

Рызхара ианцэажэа ашьтахь, Хана лгэыла днас-
кьаганы лаахынхэымтаз: – О, бара, бабакоу, икалаз
бахама? – ихэан, Арсоу дааоналт.

– Икалазеи, иуахазеи?! – ицалшьеит Хана, Арсоу
акахуажэырта акынтэи аоныка ахаан ажэабжык
ааимгацыт.

– Дамырхит, бахама, иусура дамырхит! – иамырхыз
ихыз имхэеит, ижэла имхэеит. Иухэар калом хэа
иархэазшэа, ифы еихаргэгэаны днатэеит.

– Исызхатом! – Хана лгэы хытхытуа даакалеит.

– Иарбану ихабымцо?

– Иухэо сызхатом. Зеггы ртыцкэа ирыкэрчапазшэа
итеоуп. Азэы дамырхуа, азэы дарто, икамлазац
калама?

– Икалеит, икамлацыз калеит.

– Иамырхыда?

– Быцсихологыми, бара бтэала иамырхрыдаз?

– Дыздырыр исутозеи?

– Ибысто хэа исымоузеи? Афранцыз духь быстап
хэа быкоу. Афыхьшыы сапын кырак абжа быстоит.

– Иаххэеит хэа, зынза унацэа иадхуцэалеитеи.

– Ишцакастцари, мызкы исоуа апенсиа иаанахэо
кыра бжак асапын ауп.

– Ари амыжда, иаадыруа кыркы тбаа зызхара
камлазоз иакэзар иамырхыз, уара исуто сашьтам,
узеигэыргыаша акы сара иустоит.

– Зкыркы табаахаз рацэаоуп, бара бызфу руа
дарбану?

– Адггыл ззымхаз?

– Адггыл зызхара калахьада?

– Амшын иакэпаны, адггыл ацэганы, ацшахэафы
ахан зыргыларц иафу иоуп уи сара сызфу.

– Амшын ацшахаафы зеггы аханқаа рымазарц ртахуп.

– Сара сызёу – зхатё банк змоу иоуп.

– Абанкқаа зақааы ирымоу удыруоу?

– Зеггы ртёы еицшым... Уи итёы зеггы талоит, аха акгы тыцуам. Ишдасхаари, амыцёара чымазара зызцысны иаргёакуа...

– Амал мыжда шақааы рыцёа аркьалахьада, ргёабзиара рымнахьада?

– Ахэшё анимыхёа, ашёала дахзырцёозар хёа, еисуаха ихан иацагыланы, «шышь нани» ззырхёо иоуп сара сызёу.

– Мап, ибзақёмыршёеит, уи иакёындаз, ишёахацёа уаха рыбжьы бахараны быказма?

– Уиашоуп, сазымхёыцзакёа исхёеит. Урт еисуаха рыбжьы шгац игоит...

– «Шышь нани» амыхёошёа анырба, уажёы ашёа ыццёа изацдара иалагеит. Иаха изырхёоз ыцын, бахауазу?

– Ишдасмахауаз, аха акы суазцаауеит, урт анасыцдакёа рклуб ашё адыркыма? Аатра шёахаацёахама, реихабгы дааны, дхацшшала дрылагыланы ашёа рыцхёара далагеит рхёеит.

– Аклуб акрырнатоума? Аатрашёахаацёахеит хёа бырхыччала, дара ахныкёгарта рыцшааит... Ашёада ихала дыцёо далагар хёа ишёаны ишыцсуа бдыруоу? Уи имыцёароуп урт акры рёазцо.

– Иамырхыз иара иакёыз цысшьон, сышцагёыргъаз, ишёахацёа рыбжьы ххы агахьан. Уи ианиакёымха, хнаос инхо ихгам.

– Хнаос иагааы нхоит.

– Акамбашь харцёы бзиа ибоит хёа есымша Галынтёи атрофеи камбашькёа рхарцёы ааганы изёарцо... Еилукаама?

– Еилыскааит, аха ибзымхәеит. Уи галаа ркам-башьқәа рыңсы ахынзатоу иаргыы имацурафы дыказаауеит.

– О, уара, уажәоуп данысгәалашәаз ҳармарахь инхо, анкья аҳәастауарбажә хәа изышьтаз, уажәы дшьауардынхазшәа зхы збо иалагаз иоуп сыңсымзар иамырхыз!

– Уагы ибзақәмыршәеит. Аҳәыстауарбажә акәым, акәыбрыцәкыагы пшак ацасны ашьха ихангалар, шыауардыншәа ахы або иалагоит.

– Исаразеи, исаразеи, аҳәыстауарбажә аниакәымха, ҳацака инхо Газа-ңшза лхаца иакәхоит, хымпада!

– Дарбан зыбхәа?

– Газа-ңшза лхаца, «Акәраан» хәа изышьтаз.

– Аа, уажәы акармацыс хәа ахыз зхырцаз иоума бызәу.

– Ааи, аиеи, схаца Акармацыс хәа ахыз ихырцан, аңсаатәкәа зегь раңхья дыргыланы ддырпыруеит... иаарласны симаны ажәоан ахь ҳдыруеит хәа, Газа-ңшза абарца дықәгыланы, ииасуа зегьы ирызәылтүеит.

– Мап, уигьы иакәзам.

– Уи иакәым, егы иакәым, нас дызустада, ани Зара оамза, шыапцыркыакыа иакәзар?

– Бара зегьы хызыбыртәуеит, дызустада, уи?

– Хатә гәаанagaraк змам, аха ахатә оынқәа хәыңыара измоу. Дызустада хәа ушпацаауеи, уажә дубама, иеырчны машынак аусурахь дагоит, аеамашынак аоныка даанагоит.

– Шьта деилыскааит иззыбхәо, уи ихатә гәаанagara имазтгыы о-машынак изтодаз, иаузаргыы акы аусурахь дагон, егы заца аоныка даанамгарыз, Дранда абахтахь даманы ицеит хәа бахарын.

– Исцәынхада? Уи иакәым, егы иакәым... цсымтә лхаца иакәзар?

– Уи дарбаныху?

– Паса ҳахынхоз ҳханы ионаз... лхатца чаахәара данылышьтлак иманы аоны даанза, амџа дшықәыз ифан далгон, аңсрақәа рџы арыжәтә зәатаны изцагылан иааргалоз.

– Уи шыта лхатца заца чаагара ддәықәлымцара, дыртәаны имац луеит.

– Изтада уи аиңш аматцара, иңшра ыкам, исахья ыкам... дџагәа-џасуа иихәо уаџы изеилкаауам, аха ақәыш цшра итаны, иахьабалак сықәгыланы сцәажәоит хәа далагоит.

– Азәгы иимтазеит, иабхәа данцсы, адырџаены днеины итыц аанкыланы днатәеит.

– Иабхәагы бзиахәк иакәзамызт, аха уи захтахузеи, исзеилымкаауа, тыцк тацәыр унеины, иаанкыланы утәар калозар, уара уззыцшузеи, уи изы иауазар уара узы изамуазеи?

– Уи ицхәыс илыжәлоу бымдыруеи? Уи ауп иаргы даанкыланы дызмоу.

– Нас уиггы итыц аџы даанхома?

– Ицхәыси иареи еилыцаанза акгы ихуам.

– Еибамбааит аџыцагы... уи иакәыз цысым-шьази... зеггы сырхысит, азәы сгәы изџоит, азнырцә инхо, џ-зык рыбжьара араион аихабы ааигәа ачара ду зуз иакәымзааит иалырхыз?

– Ашәышықәса иахамыштүа ачара ду зуз иоума бызџу?

– Атаца дааигазшәа, уаа-зыкџык иреитцамызт иказ рхәеит, имахә данаишьтүаз, иашоума?

– Иашоуп, ажәлар зеиџымсуа ақынза ирацәан, аха, изхәартџоузеи, азәи-азәи еиџацшуа изыкамлеит, рхәеит.

– Избан? Изеиџамцшуа икоу ауаа ракузма иказ ачара аџы?

– Мап, мап, даарагы иртахын еиџацшларц, аха рацхья иқәжыыз ачыс уахьцшны уацхья итәаз дубо

иҕамызт рхэеит, уи ада хэатэы рымам иахьяггы акаҳуажэыртафы.

– Аблокада хтакуп, ахныкөгара цөгьахеит, ауаа ачацэҕья злаархэо рымамкэа аҕынза инеихьеит, аха цьоукы-цьюукы убри аамтазы еитцхэаны ачара дуқэа карцоит. Ари фаастоуп, ицөырпхашьягоуп, ацыхэа пцэатэуп хэа иара ихата иакэмзи араион зеггы еизганы иақэзбоз?

– Деихабуп, ииҳэалакгы ауеит, иҕаитцалакгы ауеит. Аблокада шьюукы арчгоит, аеацьюукы алачоит.

– Сыпсаанза исхаштуам, чмазаобара хэа Шөачака ханцоз иахзыруз. Ачымазаф ихэыцэҕья Псоу ахэаа иахадмыргеит.

– Барей сарей ус хзыруит, аха хазеу ипха ачара анылзиуаз, фатэума-жөтэума зеггы ахэаанырцөынтөи гбала изааргеит, рхэеит.

– Уицэҕья мцызар калап. Ауаа ирхэо зеггы ауиашаху?

– Еггыкацэҕьямызтгы ирхэарымызт... Бга ахытам ла ташуам хэа баша ирхэома?

– Ачарафы аңаралыхра ыкан рхэеит, убриггы иашоума?

– Ишпакамыз.

– Сара уи агөра сызгом, ипха лаашытра иазкны ииуз ачарафы аңара шпалихуаз?

– Акаҳуажэыртафы иҕам-ианым рхэазом. Ус кайцеит азы ами ашөышықөса иахамыштуа ачара хэа захызырцазгы. Аңсны аңсуак ипха данааишьтуаз аңара ылихит хэа заҳахьадаз.

– Уи анухэа, Арсоу, иугөалашөоума анкья аус ахьяауаз араион аиҳабы иҕаитцаз.

– Уи бзиарамзар цөгьарак кайцахьан хэа исгөалашөом.

– Ипха данааишьтуаз ачара шылзиуз атөы ауп сызөу.

– Ишқасгәаламшәои. Аңаралхра азбахә сышә-мырхан шихәоз, амцақьақьаоцәа иара имырбазакәа аңаралхра еиғьиркааит. Ачара ашьтахь ддыргәырғьарц, абри акара аанагеит хәа инаганы иаңхьа ианықәырца, аҫаца даазгазшәа аңара шңалшәхи, ахаан аңсуак уи аипш каимцазацызт, ахьымзг сшәыргеит ихәан, цәгьа ипхеишьеит. Ауха дмыцәазакәа иршеит. Ашьжымтан ианааша, ачарағьы ианагаз аңара зегьы аайдкыланы, ахәыцтәы баҳча аргылара иағьыз аусуцәа ирзишеит.

– Уигьы араион деихабын, аригь араион деихабуп. Еидкылашьас ирымоузеи. Сгәы сахаңжәаны сыңсуеит, даанкыланы дызмада, абри иеипш икоу дзамрым-хуазеи?

– Дамызхуада, ипңа дызирнаҫыз дызустоу бзым-дырзои?

– Дыздыруеит заманалацәкьа, аха исзеилымкаауа, иара ихаҫа днаҫзам, ипңа дышңаинаҫи?

– Дышңаинаҫи, бымбои, ауахәамағьы днаганы динаҫит.

– Ассир схәоит хәа уағуп. Иара дыңсылмануп, ауахәамағьы дышңанеиуаз, Анцәагьы дицәымшәазеи.

– Уи азәгьы дицәшәазом. Ёынла дқьырсианушәа иеыкаҫаны ауахәама дьоноуп, илахь ицьамшь затәуа, уахынла дыңсылманушәа, аңьаама дтоуп, дшьам-хнышланы аламаз куа.

– Ари схәан мап ухәеит, егьи схәан, мап ухәеит. Ус анакәха, зегьы рҫың ағьы икоуп.

– Иамырхыз дызустоу басхәар иңьабшьоит.

– Ихәа, сара уаҳа азәгьы дсыздыруам.

– Ахәынаңкьыгакаҫао иоуп змацура иамырхыз?

– Ёааны умнеиааит ухәмаруама? акы удыруацәкьаны иухәоз цьысшьон... сышңаурхәацәеи.

– Ихаҫа, аиашоуп ибасхәо.

– Уақьың уара алаф хәара. Ижәны указар?

- Акаҳуада аеакы ыжэны сыкам, аҳэынапкыгаҕацао баргы дыбдыруеит, Чыгыыц иоуп, чак злеифашаз мацура хэчык иман, дамырхит.
- Ииашатэҕканы иухэома? Имаркуазеи, игэнаҳа рзымгааит, иамырхышаз уаҳа азэгы дрымбазеи?
- Имаркузеи, бымбои, икаитцаз аҳэынапкыга аҳэынап ду акит.
- Аҳэынап ду акызар, уи ами абзиа, цэгъара ҕаитцама?
- Идуцэоуп иакыз хэа изгэааит.
- Адуқэа рами хтазфо, Чыгыыц ихэынапкыга зеггы рхы пнаеызшэа икандаз, умбои!
- Ахы азпымеит, аха атцыхэа хнацэеит.
- Акыга иацэцама?
- Атцыхэа ҕахцэаны ицеит.
- Иазымкыкэа иахьцаз азы аума дзамырхыз?
- Мап, ибасхэаз бмаҳаи, аҳэынап дуқэа зкуа ҕацаны иахьиргылаз дахдырҕеит.
- Абри аицш азэы ихэо смаҳацт уара уда. Аҳэынапкыга зыкарцо аҳэынапқэа еилыхны иакларцаз аума?
- Аҳэынап ссақэа ракэымзар, аду акыр ҕамлозаап уаҕа.
- Иабаҕалеи, уи аицш уаҕы имаҳазац?
- Уаҕа, бара, уаҕа.
- Уаҕа ада хьзы амазами?
- Уаҕа, бара, уаҕа, ишпабасхэари, ахыбра ду ацаҕа ауп иахьыҕалаз.
- Ахыбра ду ухэама? Уи иарбану?
- Ишпабасхэари, малс иҕоу зеггы еизганы иахьышьтоу ахыбра.
- Шьта еилыскааит, убрааума аҳэынап ду онагьежьюа иахьыоноу?

– Ақбаад ада фатә анамамыз акәын ианыона-
гьежьюаз. Уажәы изыонагьежьюа хәа гәәкра амазам,
амал ду иалатәоуп инахәы-аахәуа.

– Изгаша афааит, ақбаад зегьы иалгазар акәхап...
арзаҳалцәкьа злааюуа хамам, ақбаад хашәт анах-
хәалак, шәымбазои, аблокада хтакуп, рхәоит.

– Ақбаад ианалга, ашыла гәанаған, аацәақәа
кылжәаны италаны аңсаға каднацеит, цгә дук иакара-
хеит рхәеит.

– Есааира ачәхә зышьтыцуазеи анаххәалак, хара
акгы ххарам, аблокада ауп изхароу, ахәаа иахьахааго
аюынтәхә хдыршәоит хәа ихархәоз мцызаарын. Зегьы
зхароу ахәынаң ду акәзаап, аңсра агәыцашәандаз!

– Ашьтацартаәы иказ ыфаны ианалгалак, ғыц
иааганы ишьтарцаанза иазымчхазаарын, ағба ачашыла
аманы ишаауаз афәы акузаарын, нас азы әеалажьны,
амшын агәәфәы иаңылан, иааргоз абжеихарак рцәа-
фазаап изхыргаанза.

– Изгаша афааит, азхара камлазеи?

– Ашыла агәы аныхнарча, амәлых ахь ииасит. Ахьей,
аңьы, ашәи иалху аонымацәақәа ракәзаарын изчычаз.

– Ахаңыцқәа ыңышәшәааит, хара хзыкәтәо кәардә
ейбгак хәоны ионагылам, иара иғәырцуа иадтәалоуп.

– Ацыхәтәан зынза икаамәтхазаап. Ахаңыцқәа заца
икампсарыз, аразни абәеи рыфара иалагазаап.

– Исахауа закәызеи, аразни абәеи афону?

– Аразни абәеи ракәым, уажәы иаакәгьежьяан,
аихаза афарахь иалагеит рхәеит.

– Излоухәо ала, уи амыжда, ашьтацартаәы ишьтоу
иалгар, хара ххатақәагы хәфара иалагозар акәхап.
Иззыңшузеи, изырымкуазеи?

– Иркыр калом хәа басымхәеи! – Чыңгыц ихәынаң-
кыга иазкызтгы уи ахәынаң ду, ашьтацарта аусзуоцәа
зегьы иахьа Дранда иштәаз ббарын.

- Избан?
- Избан бымбои, иаргы даргы амал еицырфоит.
- Еицырфоит. Зегы иара иафеит хәа ахәынаң ду иақәырцар калозма, уи акы анахь даргы рчафара ацыхәа ңымцәазои... Иааилацәажәан, ҳапланқәа акырза ирыццаны инаҳакзон, ххашәалахәгы духон, хуалафахәгы иазхауан. Иаҳдырхагахаз... Зегы зхароу ахәынаңкыгакацао Ҷыгыц иоуп рхәан, имацура дамырхит.

2001 ш.

АЛАДУИ АҢИНЕИ

Ҳара ғаацахэыдақәа, зака бзиа ҳакаииз!.. Ҳамлага-млаго, иабанырхуеи-иабанырцои, хызык ҳзыржәуада, хәашак, баоык ҳамтазыршәуада ҳәа ҳхысхысуа аныкәара ҳақәымцхьази, ҳазтаз аҳтынра Ашта ду хтымцзакәа иахтахыз ҳауан, ҳазхара ҳфон, цьара лак млашьуа икоуп ҳәа ҳаказма. Аха изхәартоузеи, Аладу ҳаанамырбит, ҳақәнацеит. Ҳақсы ахынзатоу уи еицш ақфафурта ахаан иаабараны ҳакоума? Иҳақсыхәоузеи шьта, ҳабацари, ҳаздызкылода, ҳазтахыда, амла ҳаганы ҳақсуазар акәхап ҳәа о-лак – Хәдыши Пкыши ацлаоа ашьапафы итәаны еидцәуалон.

Агәағ икны иагон зызхара ыфаны, зееицхәа ашта икәыз Аладу уаантә ицшны иахьырбоз. Зынза ирзымычхауаз, ицыхәаршәшәо, Аладу иашьтақало иашьтаз ақина акәын.

– Адунеиафы ҳара ҳаицш изеидымгыло ыкамзар қалап. Ҳара ҳзеидгылозтгы, абас ҳнеигәйдцатәха ҳқаломызт. Шәара шәлақәоуп ҳәа ауаа ишаҳзыр-хәацәкьо ҳакоуп, – ахәеит Пкыш, ақынца иқәтәаз амц иамцасит, аха иазымкыкәа иқан Хәдыш ахы ианықәтәа.

– Ушақәыцра сашьа, цсы зхоу зеггы ҳара ҳацкыс еицәамзар еиғзам. Уртгы ҳара иҳаицшуп, рымгәахә еимаркуеит, азәы иғаацахәы әәазәы иғааны ифоит, – ахәеит Хәдыш, аоыза иацәцаз амц аанкыланы ианылбаанада.

– Иумхәан, ҳара зеггы ҳреицәоуп, ҳазхылцыз шыка-заалак дара рфы ҳаанхандаз... ацстазаара бзиа ҳауеит ҳәа ҳара хтәқәа кажьны, иахтәымыз цьюкы ҳааны ҳарфылеит. Иаартаххалак ҳаларыззоит. Ҳаныртаху ҳхы ршьышьуеит, ҳаныртахымхалак, шәара алажәқәа шәыз-хылцыз рахь шәца ҳәа лабала иааҳасуа хрыпкоит. Зақантәгы ҳдәылырцахьоузеи.

– Ауаа хандөылырцалак, шөыда ххэартам, хашьцөа шөоуп, хшөыдышөкыл хөа абгақөа рыікны ханнеилак уртігы аахөны ихөхөаңшуам, шөара хьзыда, хьым-згыда хқажьны шөцан, хөацөа шөырөылеит, ишөыхь-чоит, дара шөреицөаны шөахьыкалеит. Шөахөагыланы шөахөақөоит. Шөара шөыңсахьыцөоуп, шөахөақөа шөахьаабо акөым, шөыфөы ахьхөахауа хьычөауам хөа хөаңхарцөит.

– Иаахцөаны иаххөозар, хазлыцызгы хөртахым, хазлалазгы хөртахым. Хөара-хөаргы хөаибөахым, лахьынцацөгьақөа хөара.

– Ацарта бзиацөкьа хөмоузи зны ааимкьарак калан, ихөартоузеи, ханылаанза еимабгеит.

– Иарбан мөоу узеу, исхамышти! Аладу схь ишықөсуаз, ишөахөахьеит.

– Иухаштма, зны хашьак мпрьзи ажөоан ахь, амөа шөзылысхуеит, ауааи абгақөеи ахьыкам атың шөзы-сыңшауеит хөа. Абарт хрылцны аамтак аабозар хөа хшыңшыз, хашьа еитамхөа амөа хзылхны ажөоанахьтө ианылбаа, иаапкын иңсит. Акыр хөақөындаз иахьа ажөоанаө хөанхо-хөанцуа хөамлози.

– Хөара шьта хөахьцарыз хөеит, уи зутахузеи. Иаха иуцалааз, уаакөымцзакөа уцөарбыжөуан. “Сөацөахөы сөызхьыз уара уоуп... Уахьаасымңыхьашөаз уеи-мыжөжөа узгоит уара ачычиа хөа” аңиназы аума уөыңцөацөон. Исзеилкаауам, Аладу акөу, Аңина акөу уара ахьтыра уқөызцаз?

– Азбахө умхөан, аңинакөа ыкамьытгы хөара хөаң-сөазаара еиғьхон. Уртігы алақөа хөа ирышьтоуп, хөаргы алақөа хөа ихөашьтоуп. Хцөа цыреуеит, имир ихөабаргөыз.

– Уажөы азбахө уөахар уөахзам, Аңина цөыршөага уааигөа иааумышьтын хөа сара иануасхөоз ихөоуцөомьыт, уахьцалакгы иушьтаргыланы иуманы

уқэын. Заќантэ уцыхэа иадхэаланы азы иругахьааз, крyфара ачарақэеи аґсхэарақэеи рахь уанцоз.

– Уиашоуп, сара исхарам хэа икоузеи, азы ианырызгоз сдыхэа аасырцысызтгы, иалорны иалахауан, азыблара иаман ицон, саргы скыруа иахьа абри атла амцан тэатэыс исықэшэомызт. Сызхарафо, ахтынра ашта сықэзаарын.

– Аґшра амам, абжь амам... Аладу мыжда уи иаднабалазеи, уара уацкыс изеиґанашьазеи? Аґстазаара бзиа ануоу ашра ухаштызар, сашьа? Аґина уара уацкыс еиґны ишуа иалагазар?

– Хара хэхьшуа азоуп крyзахэарцо, уи схаштыр калома.

– Узыхнаркьазеи, насгы аґхьа шэызлеизааи-гэахазеи Аладуи уареи?

– Ғсхэрак ґара ишыказ акара аффы скин, енак сыффышэо сышнеиуаз, ухаан исымбацыз ла дук адыхэа аашьклахауа, амоаду ианыршэланы ишаауаз збеит. Хымґада, ари аґсхэрахьы ицозар калап, савагыланы снейп хэа сызбеит. Хара ала ссақэа ла дук хацимкэа афара ахьыкоу ханнеилак, хшыґхарцо усгы иудыруеит.

– Ишґасымдыруеи, зака шэахста схы иану уахэаґши. Аґсхэарақэа реы ауп иахьснырцаз.

– Сшынағаґшыз еиґш издырит сшагэамґхаз, сара схы агэасырґхарц сағаґыбзыґуа салагеит, аха иара алақэа ырцэґаны исыхэаґшит.

– Ушаґахымыз ануба уеағоумыжындаз... Аишра уалагама?

– Ихаґа, сфы еихысымхит, аишра акэым, кыґгы сымхэеит.

– Ушьґахька ухынхэыма?

– Сыхнымхэзеит. Амла сыґсуан, сыґсы ахэыц еиоґаґэон, ихьахэны ишґасґыдлари сгэахэын,

сашьталт. Акыргыы хнаскьахьан... атэан афои хдыңта итасуа ақынза аңсхэра ахьыказ ҳазааигэахахьан еипш аамтаз иаакэгьежьаан, уаргыы саргыы ҳайкароушэа усывасуа уабаци, уара ачча, ахэан, исзытрысит. Саргыы сөы ркьоуп, уара уахьцо саргыы сцоит, схэеит.

Сара алақэа рах, уара иуеипшу сываргыланы цьара сышпанеиуеи, успырцкьа, сымхэеи хэа сыхэдацэа аанкыланы, сықэшьюа саман иаакэлан, аарлақэа сыцсы ацэызгеит.

– Уамфози, ашыыга лаба зықэшэаша. Харт агэра-бжьара лақэа абас ами ишхазныкэо ала дуқэа. Хэгэнаҳа рзымгаит!

– Ажыы сымазар исфо ақынза саргэаит. Уи аены инаркны агэағ саго сашьтан. Аха схала сақэпар, сзаиааиуамызт. Чароума, цсроума, цсхэроума иахьааз-балак алыцэха сыман сышуа сашьталон, агэы пызжэон, иафоз абжа ақыркы икылахон. Сара саам-чыдарахаз аеа лак шэаны еишуамызт. Ианырбалак нахыс рхэы иахыцны иоуан. Нас иара амацара иахагыланы иафон.

– Аума угэағит, умшэазакэа Аладу ушцеишуаз. Узламфазеи, бзиагыы уеикэхеит.

– Енак иарей сарей ҳамацара моадук ақны ҳааикэшэеит. Ианызба нахыс сныцакка сцеит. Сшэаны сшыапқэа сыцамгыло скалеит азнык азы. Аха сеаар-гэғэаны сшыамхы сеасмыргар, сыкны ац скылнахуеит, схэан, афасара сасит. Уаангыл, уоны уабаци, сара цэгьара уызыур стахзам хэа абжыы сықэнаргеит. Сзеитамцуа саанхеит, исызнаурызеишь хэа сгэы тыцны ицон. Умшэан ахэеит ианаасыдгыла. Исаҳаз агэра сзымго схы шышьтысхын санағапшы, Аладу леишэацэгы, избэхьаз акэзамкэа, аеырхааны исы-хэапшуан. Сара сушьтоуп. Уара уоны уцоит... Устахуп азоуп узааныскылаз... Усгэапхоит, лажэла бзиақ

иалцыз уакөымкөа укам... Сара алақөа зеггы рақ соуп. Иахьарнахыс сеишра уакөыцуазар сышка узгоит, млак уакуа укастцом, амала хөа акруфасцоит хөа санахөеит. Хара қөашьдақөа, хамгөахөаз ами адөы хзықөу, мап ацөыскуа сыказма сақөшахатхеит. Аладу саманы ахтынра ашта ханаақөла, Кыаңши, Хпаши, Дагөеи иргөампхакөа, рылақөа аархөны сыхөапшра иалагеит, рхөы рцөысфар хөа ишөаны. Шөымшөан, шөара шөхөы шшөоуа ишөоуеит. Ари ахө чыда ауа икасцоит анахөа Аладу егырт реааикөыркит. Ииашатөкьаны, сара ахөчыда соуан, кацатөы сывамамызт акрыфарада.

– Уанымтөаза ицхацөы-пхацөуа уакөшөазаап, убама!

– Сақөшөеит хөа, уи еипш атхацьра иакөшөахьада? Исыцлеит сцөа стамзо, сывбахьаз сывзымдыруа скалеит.

– Анцөа ишихөара указаарын... Аладу агөы нурхама, уеишуа уалагама, акөымзар узацөымгхазеи, узыцханацөазеи?

– Умшлан хөа санамхөахьази, сөы еихыхны кыц схөозма, саныцөозгы схапыцкөа еихаргөгөаны сиан, пхызла ашра салагар хөа сшөаны.

– Нас узыхаркьазеи?

– Азөа зыхьны иагаша, Ацина цөыршөага ауп зеггы зхароу. Цина жөла хөа иказамкөа инхалзаа ицааит.

– Иузнаузеи?

– Исызнауит аха, исызнаузеи?. Сгөы пжөаны сыцсуеит, сөы исзархөом... – Хөдыш иатахыз аназымхөа, ауура иалагеит.

– Угөы пумжөан, саргы, Хөцыш цөгьахөыц акөмызтгы, сывзара ыфо иахьа ахтынра ашта сцазаарын, исыцөнарзыз анысгөалашөалак, амца скуеит, – ахөан Пкышгы, еимацөаны ацөуара иалагеит.

– Сцан, саан, сара сзыкәшәаз атәоуп исхәо. Пкыш, ишсоухәара, уара узыниазеи, насгы ахтынрафы ушпананагеи, Аладу ухы злагәаурпхазеи?

– Хкыдкыларта сывазамкәа скьалан уара уеицш, сышдөыкәз, зык снахәап хәа акәарацча ахыкә сахьаакәгылаз, алыцәха еизаны акы ыршо ирыман акәара ишыкәыиз саарылагылт.

– Алыцәха акы андмыршо аамта убахьоума, иртахыз, изыргәакуаз?

– Цәацшь иазгәаан, аума рфьцхәацәон.

– Цәацшь хәа узәу зыгага иацәшәаны ишуа ами? Ицъасшьоит, убрицәкьа Аду ыызас хәа излашьтнахзеи?

– Уи, зыгага иацәшәаны ишуа роуп иагәапханы иалнахуа. Ишабаз еицш, иагәапхан, иашьтаргыланы ахтынрахьы иаанагеит.

– Саргы исымдыруази, Цәацшь-цәахәа хәа акәын хшашьтаз. Ахаан ахыз ада акы амбацыт. Ахтынрафы иааганы қәабла ахш ианахагыла, ахәыжә акьейт, ицәылцит.

– Уи ами иухәаша, ахш агьама анакы, ахыз ахаштит, иацәызыр хәа ишәаны, Аладу азы әеашьуейт.

– Уи азоума алыцәха Цәацшь агәаг зыркыз?

– Аладу афь рыцәгьа ахьахәаз азы ауп.

– Иахәазеи, зыбз ада кәкатәы змауша, Цәацшь?

– Иахәазеи умбои, улажәла башоушәа, сышьтра дууп, хьзи-цшеи змаз сырхылцит хәа иухәо иашамшәа, дара икәшьуа афасара ирыман илаз лақьалак уахшазшәа узырхәоит хәа анахәейт. Аладу ари аицш анаха, иаапкны алыцәха инарылагьежьын, акы алымха фнахит, егы ахы кылнацәейт, ахцатәи ашьтахь иамцасын, цәа ахазамкәа иаахнахит.

– Саргы Хпаши Кьацши ирхәоны исаҳахьаз удыруама?

– Аладу азы урт ирхәарыз?

– Зны иаапкхъан, акыраамтагы иѣахэаны ирыман рхэеит, иашоума, уара акыр уахахъазма?

– Уи иашами, зны ишаапкхьюу ѡашъазом, уажэгы иаласлоит, иануцхауа уздырзом.

– Уртгы лышькьантыр иагаит, уажэоуп апатара ианалагаз, рызхара анырѣанаѡоз иуеигъыз ыкам хэа идмырбози. Заѡантэ избахъаз, ашоурақэа раан, Аладу ашэшъыраѣы аѡсы ашьарц аеитцыхны ианиалак, инеины, рыбызқэа тхэаны, ихашхашуа амра ицэгылон, амцқэа ақэхартэом хэа иахагьежьюа.

– Хпаш абыржэ ааигэа, ахы бычыкэза алыцэха рѣы инеины ирымцабылгьеит, Аладуи иареи акгы шырзеилам, ишеильцыз ранахэеит.

– Убри азы мацара инеима?

– Агэра шэымган, Аладу акы агэы иѡоуп, аеакы канаѡоит. Аѡсы цэгьюуп, азхара калазом. Иазыѡо аѡоит, иаанхо аеакы иафар хэа ишэаны, анышэ иаѡаны иаѡахуеит. Ахэқэа закаѡыара анышэ иѡаѡаны иамоу сдыруеит хэа ранахэеит.

– Къаѡшьгы уажэоуп алақэа аниашахаз, Аладу анабаз.

– Уажэраанза икъаѡшын иабазомызт, ус иара мсаит, иабазеи уажэы?

Ес-зынра хара хзыгъыгуа хлахэны адэы хакэуп, хыѡакырѡа хамазамкэа, иара закаѡыара аѡрақэа амоузеи, ишахэшахэуа ионоуп, хара хыѡак хакуеит хэагы иказам хэа ѡсхэрак акны алақэа ирылагылан ихэаѡэон рхэеит.

– Уртқэа зегы абауѡаху, уара ахтынраѣы Аладу ушнанагаз ухэарауазеи.

– Ишысхэаз еиѡш, алыцэха Цэаѡшь агэаѡ убаскак икны иагон, иреибархэомызт, иаарымѡыхъашэар изеиуоу узымдыруа икарѡон... иркакон. Исцэымгхэит, алыцэха уеырѣоумыжын хэа сцаны агэеанысѡарц сѡаххэит, хшеиуаѡэоу умдыруеи! Ахэынцэа сгэыѡатата

ақтыңра ашқа сназышьтуадаз, акәара сынтабылгъан, сеыкәаба, сыерыцкъа, ахыу-хыу хәа сышуа снейт.

Сыуа Цәақшь лахыцәгъа шәан, сазымдырзошәа кәнацеит. Омашәа иубаша, ала имтәаз ачашә ианиеит хәа, Аладу сыбжы анаха иагәақһеит. Мла уасыркуам, хьта уасыркуам, кәытцара хьчас укастоит. Заа иуасхәоит, кәтык хәыцк алымшәароуп – кәтагьк мызроуп, ахәеит. Мап скуа сыказма, акәытцара ацысцәкьагы ахсырпрауам схәеит. Убри аены инаркны ацстазаара соуит. Уара уеицш ашә қашь саланамыртәеит, аха амла сакуа сыкамызт, исыбаргәыз. Ашра сақәыцыр акрысәанамцар хәа сшәаны, акы анысымбозгы сышуан, еынла ыкамызт, уахынла ыкамызт сара сзы.

– Уцәар амузози? Аума уақәшәаны указаапеи, уара рыцха.

– Саргы саоыстаахеит... Аду даныцәоз иақәыршәаны саргы сыцәо салагеит. Зны сшыцәаз акәтырбгақәа аакылсын, акәтцара италан, акәытқәа аатганы иргеит.

– Ушыцәаз уақәнакыма Аладу?

– Сазақәкзомызт, ацгәыгра Хәцыш ауп сусқәа зеггы аабжыызхыз.

– Хәцыш хәа узәу сара схаангы ақтыңрағы иқан. Схы агәасырқхоит хәа Аладу акранафоз ашьақәа аерыхнашьуан, ихырбза-кәырбзо цәгьарак кәнацо сымбацызт, абжыгы смахацызт, инацәарбзо-ишьа-цәарбзо аәақарақәа ирыюнан, ахәынацқәа рыкра акәын изызкыз, уара уғы усыс иамааз?

– Ацгәы икыиуа ацкыс имкыиуа еицәоуп хәа рхәо умахахъеи. Уи ишубо акәзам ишыкоу, шәыцсык ахоуп. Апхьацәкьа ахәынацқәеи иарей цәгьала еишьтан, аха ашьтахь еицәажәеит, ҳаргы хгьычуеит уаргы, уғыычуеит... ҳаргы акрыфара хтахуп, уаргы акрыфара утахуп. Хәицгычлап, акыргы еицақфалап рхәан,

еинышәеит. Уажәы еиҫызцәахеит, еицныкәоит, еицырғычуеит, еицырфоит.

Ианыңшынгы икоуп, даара идухеит, аҗацакәа хыршаны, шыта иубар иуздыруам.

– Аладу аҗны аҗһа ианаанагаз ус иказ цыушьома, алакәа тыгга, амла иаганы ацыхәа азышьтыхуамызт, аҗацакәа зынза иамазамызт, икаҗсахьан. Ихәлаҗсны акьиурацәкәа алшомызт. Аха ахәынаҗкәеи иареи рнаҗкәа анеикәдырша, имыокәа, имыҗақәа җа мбазакәа итәаны акрыфара ианалага, ахәыжә аҗьан, ихәцышза икалеит, аҗацакәагы ааит, ацыхәагы шытнахит. Ахәынаҗкәагы мшәазакәа акрырфо ианалага, Хәцыш иакарахеит. Еицны иубар иузеиодыраауам.

– Урт иртаху җарцалаанза еибафаргы усыс исымазма акәтаҗкәа ызуа иаламгазгы. Кәтаҗк ызцыҗһаза Аладу анызба санаргон, уара ула хоаны ушуеит хәа сықәцалан саман. Зны сыцәазшәа җаҗтан, акәтцара сыхәхәаза саваиет. Сылацәабжақәа хоаны сшыҗшуаз, аз еиҗш ашьтыбжь мыргазакәа инкылшәа-аакылшәо Хәцыш җсышьацәҗа зауша ааин акәтаҗ аашыҗтааны аҗанынахоз сәаҗкәан, сашыҗалт, аха сахьымзеит, иныҗашәкәа ицеит.

– Хара хәкәыз цыысшьон акәтаҗ иазгагаз, ацыгәгы иафозаару?

– Хәцыш җсыцәҗа иамфо хәа икоузеи, уи хара иахфо аҗкыс еицәагы афоит, ажоа зфаша.

– Хәцыш акәтаҗ шагаз Аладу алымҗа аҗынза инаугама?

– Мап, исымхәазеит.

– Избан? Иадырызтгы ахаҗыцкәа ыҗнамхуази.

– Иалакысзомызт. Хәцыш сара саҗкыс еиҗнашьон. Иааҗанаҗалакгы ананажьуан.

– Ахы злагәанарҗазеи, зхы җабаша?

– Ахәатәы иахыцомызт, «ау» анахәалак, аңсы заны астал ихәыцалон. «Ам» анахәалак, ихырбза-кәырбзо иаахәыцыцуан. Сара исгәамцхоз ансахалак, сахәлағыгуа салагон.

– Хара хшыкоу ус ами, ацыгәкәа рабыстаарей апинакәа рымцакәақарей халазам, ағыгрей ағашрей роуп иаадыруа.

– Аустәацәа ақәтәами, Хәцыш уи ашьтахь акәытцара ааигәа иқәломызт. Сеиоазо сашьтан, исзақәкуазар хәа. Абас хшыказ ауп акәтрыбгакәа аакылибахәан, акәыткәа заны ишыргаз. Хәцыш уи аамтазы ихраа-зраауа, еимкьарак соуны кәтагьк сызгозар хәа акәытцара иавагыжьуа иавазаарын. Кәтык ахы хцәаны ишкаршәыз абан, иашьтпаан иаман ицан, Аладу, ацәа иалхны, аңхәа инаганы иныкәнацәеит. Уи акәхеит, уқәшәира дзыниаша сзыкәлеит. Сшыцәаз иаас-хагылазаап... Санааңш схы цәны избеит. Указза ушыцәаз акәтрыбгакәа ухибахәаны акәытцара ита-леит. Хәцыш ыкамызтгы аонгы ионалар калон. Уара алақамсажә ахтынра уааганы указза уцәала хәа акәызма акыр зуғасцоз хәа игәаны иансышьтала, сеағамцакәа сыңсы сыманы сахынтыцыз, иаапкша, Хпаш мазала сшьапы иацрасын, адакәа надкыланы сжы аатнажәеит. Иахьагы сызшьапык сыхәазом.

– Ушыцыркьуа збоит, аха иухьыз сыздыруамызт.

– Хпаш сафеит. Хпаш, ацәыбзахша!

– Иарей уарей шәакәымзи еиоызцәаз, аңсхәрақәей ачарақәей рахь еицныкәоз... Абао мыжда акәхап еимашәкыз.

– Абао ахәлаханы, иңсны иззаза амоаду агәта ишаныжьлоу убааит, уи ахцәырцсса!

– Аңхәа ахтынрағы ианызбаз ус иказамызт, ахәы қамсаза иақәын, нас иахьзеи, ахы абас ицәзырхәызеи?

– Ахы аныбылуаз иарггы блырауаз. Знык акөү цыушьоума, уи закантө ақтыңрафы инанагахьоузеи, закантө Аладу ипхацаны иқәнацахьоузеи.

– Хынхәышьас иқанацазеи, Аду знык иацөымығхаз цсраенынза ғас иакуеит, еимыжәжәа иагаанза аеа-зеиқәкуам аха...

– Хпаш Аладуггы абгақәаггы ирымфеит, ихынхәны иаауан. Ала ақхамшьақәа хәа ззырхәо ахатацәкьоуп. Аладу акрақәацара иакәыцыр хәа ишәаны, аецәа еишуан. Өнак ахәы амоукәа ианаанха, акры зыс-қоумцозеи хәа Аладу еишуа иалагеит. Аладу уи ачхауа иқазма, сара соума узеишуа уара алапхыт, уцқәа ыцысхуеит... иахьарнахыс ухабар сумырбан хәа игәаан, иқәнацеит. Мчыбжьыкгы бжымсит уи ашьтахь, ақхамшьа аерыцхатәны, аеыргәыцхәны, уда цсыхәа сымам, амла сумшьын, ушьтахь сырбзоит, уақхьа сырқхоит хәа иаины агәашә илатәеит. Аладуггы иатахушәа, иатахымшәа, агәра амгошәа, агәра агошәа, агәи-агәи еилацшуа иаднакылт. Ицә-гьазамкәа ишықаз, еицах ацсымыжда иамуит. Аладу ахәы цәахны иахьамаз мазала инеины баф дук аашьтнахын, афасарахьы иганы исфоит хәа мазала иаманы ишнеиуаз, Аладу иабан, ааит, схәы мцарсны изго уара уоума хәа ицырны ианашьтала, ишәан ала лашара ацөызны ишнеиуаз, ақәаб азна агәара-гәарахәа ишуа икнақаз атәан интахан, ахы цәа ахазамкәа ибылны иаацьцит. Уи аахыс уаха хәыц ықәымиаазеит.

– Хпаш ахы ацәхәыра снахәақшыцыцхьаза исгәа-ланаршәо удыруоу. Зны цсхәрак ақны кәацыз цышьаны хәылхарцәык мцоумырсхьази... ишеицшу ухәарауазеи?

– Иухәоггы сахауеит, аха ақәаб иантаз иблызтгы, иахьа сара сцыркыцпа сықәлозма. Аду агәы иахәоит

хәа ауп сара изсыцхаз. Ашыа сыцрашөы сахьцоз уқәнага уоуит х-Ладу агәы нзырхо абас ауп ишырзаауа хәа ауыубжыы саҳауан. Пытк снаскьахьан, сышьтахька санхьяацш, Хпаш ацыхәа ыршаны Аладу иадгылан.

– Хпаш ахьуцхаз уалазарын, Хәцыш азоа иагаша уәаца уәнамхызтгы.

– Сара Хәцыш аостәа сәаца сыәнахит, аха уара ацәыбзакацара, аңина чча уәаца шпоуәнаңааи?

– Исгәаласыршәарц сҗахзам, аха уғынцкуа уан-сыдхала, исыхьыз уасхәеит. Аладу алышькьантра иагаша, уи аены зынза иазааны, ахтынра ашҗа иҗагьежьюа иҗан. «Шәсыцәнымхошәа шәхы сшәырбоит меигзарахда ианшәыхәласыжьюа, нас шәызхара ыфаны, шәымгәацәақәа рҗәны, шәанысымбо шәцаны алыцәха еизаны сыкакара иахьяәу шәаргы шәәамкәо шәрылагылоуп, сышәҗахызар рыхәдацәа ианкны изықәшәымшьуазеи, аеазны рҗы рзеихымхуа ашыа зырәашәмыршәуазеи, шәыгәра згом шәара алақам-сақәагы. Ижәдыруазааит, сәацақәа сыхәла-зыпҗазо, хәашак шәәамшәо шәкастцоит. Атәарҗа, агыларҗа, аиарҗа зака сымоу зыпҗазо ахаан хьҗақырҗа шәмоуа аҗааршә шәықәсшьуеит. Еиҗуп шәсывагьежьны сьмац жәула. Сара исыхәлағығыз шәхаңыцқәа ыцысхуеит... Сара сеиҳа мчы змоу шыкам шәымдыруеи, ишәхашҗыма ақәыңьма анҳалагьежьыз, ахәдацәа самҗасны ианыскыз шәылала ишәымбеи. Сара сшәымамызтгы шәеимыжәжәа шәамгози. Абас ҳаршәо, ҳаиларгьежьюа ҳаманы ашҗа ишҗаз ҳзы-жәырҗа аханы икоу ахәада ихкьаны ахы ҳақәкны аәаанахеит бгак. Абга, аха иарбан бгаз хәа умҗаауеи, Абгаңшь хәа изышьҗоу ахаҗа акәын.

– Имшәазакәа аены шыбжьон ишҗааи?

– Ишәо ухәоу? Ишәо, ирҳауа акы акәмызт уи. Аладгы усыс иамкит, ҳара зынза ҳаңсы җоуп хәагы

иҫахәамҫит. Агәашә иаадыххылан, иууаза иахыҫан ашҫа иааҫаҫалт ахьзы ахьыршазшәа еилыҫыҫа-еилыбзаауа, игәаҫны алаҫта узҫамҫшуа, алаҫәа ҫым-ҫымуа, инаҫашәаз ааиоҫәа иагарашәа иарахаҫшуан.

– Иагәаҫызеи, иагәаҫызеи, аҫыҫыма ҫхазҫахьаз Аладу сьхәда ҫкааны сашьуеит хәаҫы ишҫаҫәым-шәеи!

– Хара хәкәзаарын Аладу иаршәаз, аха иара зыршәозҫы ыҫазаарын. Абгаҫшь ахаҫәа ишныҫәҫшыз еиҫш, хдумбеи иаабахьаз аҫәамкәа ишәаҫан, ааҫрахь иҫаны аәаҫәахит, шәахьзаны ишәкы ма ашҫа иҫышәәа, сааигәа иаашәмышьтын хәа ахәхәара иалагеит.

– Ашҫа ишәзыҫҫама?

– Игәаҫны ааигәа инеиуадаз, зегьы хәахзеит.

– Иаазгазеи, изышьҫаз акыр ахәда ҫнажәама?

– Еи еадеи, гәыжыи, ҫызеи, хәыси ашҫа иҫамыз хәа иҫаиз аха акы иаламкьысит.

– Нас иагаганы иаама?

Сзакәу шәсырбарҫ азы сааит ахәозшәа, аеи-ужьны ладеи өадеи ашҫа иҫәын икәаша-кәашо, нас иҫәгәежьаан, агәашә иахыҫан иахьааз иҫеит изыры-шәыруа. Сарҫы уи нахыс ахҫынра сшьапы аалысхит...

– Избан, ура узыхьазеи?

– Абгаҫшь ашҫа ишынҫыҫыз еиҫш, Аладу аҫсы ҫалан, ааҫра иаавҫит адунеи аанархәразшәа аеы-ҫаҫаны. Сара соуп уи раҫхьа алаҫш иҫашәаз, уҫы рахан угылан ушҫазыҫшуаз, ушуа узашьҫамлазеи хәа иаасысны сакит. Сара исхароузеи, умшлан хәа соумхәахьази схәеит. Уи исхәаз зынза иараапкит, сара усмеишлан хәа аҫын иуасхәахьаз, ура еихашәыша, саҫаҫәа урмеишлан хәа анбауасхәахьаз. Сахҫынраҫы уааганы амалахәа акруҫасҫозма? Уаныҫамкәо ада уҫы еихымҫуазар уабасҫаху. Убома ани аҫина иҫанаҫо ахәан, исыҫкьеит.

– Иҫанаҫоиз уи Аҫина, мыждара зыҫкалаша.

– Абгапшь ашта итагьежьюа иахьынзатаз Афина еырцсы кацаны аатра иаваршөын агөышца харххала, ишцаз еипш иоацкьан, ацыхөа шьтыхны ашта апын-цафь инеин, аанда ахы кылакны «ачыгө-чыгө» хөа ашра иалагеит абгапшь злацаз ахь афь рханы. «Чыгө» ахөацыпхьаза, субома хөа Аладу ахь иаахьапшуан.

Абри еипш агөагь змоу, имшөазакөа сагацаөа иреишуа роуп сара истаху, уара амгөацөартөрада акгы ззымдыруа, уабастахыу ахөан, сыпханацеит.

– Саргы уара суеипшыми, ихапсыхөозеи хабацари, мчыбжыкцуеит хөашак хөамшөеижьтеи ари нахысгы хзыкөгөыгуа хөа икоузеи?

– Угөы каумыжын, сашьа, абас мацара хаанхарым.

– Узыкөгөыгуазеи?

– Абгапшь хынхөны еицаап хөа сгөыгуеит.

– Иаар хара иабахөа?

– Абгапшь еицаауеит хөа Аладу ианаха, еивысуеит.

– Еивысыр, еихагы иахзеицөами, хаанкыланы хамфои!

– Умшөан, ала анаапклак икөцны ицоит ахы ахьынахоу. Икөзаар хамкьатои.

– Хазлакьато хөа сара акгы збом.

Уи аныкөзаа нахыс млеи хьтеи хакуа хкалом.

– Изла, уара? Хара млеи хьтеи хамкуа ахаан хкалараны хакоума?

– Хкалоит. Аладу шыкөзаалак еипш, хцаны, анышө иатаны, ицөахны иамоу ахөкөа аацыхны хазхара хамфои! Атракөа (аоынкөа) иамаз иара ада аөаки ашьапы онанаргылар ахьыкамлоз, хамшөо, хмырхауа хрыюнамлои, азынра ааигөахеит, хазхара хөахмырпхои.

– Уфь уи зхөаз чашөла итөааит. Иудыруазеи, иаашацөкьаны, Аладу акөзаара хара хзы ишөкашьхар, млеи хьтеи хамкуа хкалар?

2001 ш.

ҲАБАҚАЗ, ҲАБААИ, ҲАБАҶЕИ?

Минцеи Хъымцеи аайднагалазар аахыс ухацкы схацкы ҳаа ада акы еибырымҳазацқацқәкә икамызт, аха ацыхәтәантәи аамтазы реизыказаашья дара рхаҗақәа ицъаршьо акынза аеацсахит.

Ҷаацәашәала реицәажәара агәақхара иатцаз лассы-лассы иёыцәаауа, ихъшәашәа-хъшәашәаза инеид-тәалон. Еимамккәа, хаала инагзаны, уск изала-цәажәомызт.

Еимаркуаз амамзаара акәын. Ишапу еипш, ақхәыс иааг лхәон, ахаҗа иабаазгари ихәон.

Аоыцәагы аус рузомызт. Рықәра ахықаны икамызт, аха зееиҗазкыз аамта Ҷыц иаднамкылеит. Анкәа аус ахыруаз «Архфонд» аусбарта ахыбра малуаоык иааихәан, чазырҗас икаицеит. Аус зуаз зегы адәы иаақәхеит.

Минцеи Хъымцеи рзанаат ада аеакы рыздырзомызт. Усда-хәысда аоны ионахеит. Абжәахәахәтра дара заламгеит. Ахныкәгара рзыцәгәахеит. Ргәы иаанагозма, рықхазатәы ашкол лалыргара, ацара ду лырцара алшара рмоуа икалоит ҳаа. Аха ақсҗазаараҶы узықә-шәо еихарак узқәымгәықзақәо роуп.

Ҷаса аипш, иҗәы-ипха инхомызт, аха амлацқәкәа иакуа икамызт.

Ишырхәо еипш, уаанза карандашь җынцала зхы ныкәызгоз, итәаны мацара ишамуаз анырба, Минца ацыкахра далагеит, Хъымца – алабашья җшзақәа рыкацара. Ҷхәысхәахәҗоык гәылас дрымман, аҗиреи аахәареи цәгәа дазқазан, ацыкеи алабашьеи җитәыс илырҗон зака дахашәалоз рыздыруамызт, ишҗабтиуеи хәаггы рхы иақәнарғаны илазцаауамызт... Чахәк анырзаалгалак игәырҗацәа, анкәа ауалафахәы анроуаз еипш, рхы рбо иаақалон. Зны-зынла уи

ирзаалгоз иеичаҳаны, рхы-рыцсы иагырханы, рыцха лзы маҗеак анаархәозгыы җалалон.

Амамзаара мыжда зны-зынла иааифаналалон, аисракынза инанагома ухәо аҗынза, аха доухала ихаракыз уаан... ианаамтаз реаныркылон, абас мацара ишпацари, иахья акәымзаргыы уацәы хақалақь ахаәра амцсахыр җалашам, усқан хартаххашт хәа агәыгра рыман.

...Уи аены акгыы еимамкзакәа идырхәларгыы җаларын, шыбжьяара рацәак шагмыз, ргәыла пхәыс Таразиа ателефон дырзамысызтгыы.

Уи Минца гәыбган лыто, илалхәеит ашкол ағы дахымнеиз иахкьаны, иацы атаацәа реизара шыкамлаз, уацәашьтахь ашка ишахыргаз.

Хьымца ахәышәтәыртәә ишьтаз иыза ибара дцарц данындәылцуаз аамтаз ауп ателефон абжыы шгаз.

– Илхәаз уаҳама? – лхәан, Минца лгәы иамыхәаша акы шлахаз ирдыруа, Хьымца даалырхынхәит.

– Ибалхәазеи, дызустәада?

– Ххәычы ашкол далырцоит... уаҳа исалхәараны иҗаз? Таразиа лоуп. Атаацәа реизара ахыргазаап сахыкьамыз азы...

– Бцар акәын.

– Сзон, аха изгоз?

– Амза нцәанза азара хата хәа рабхәанда!

– Дзакәу уасымхәахьеи акласс анапхгаы. Ашә унхыцаанза ацара аабымгазеи хәа даауғагылоит.

– Амза нцәанза ирзымычхазои, азы рыцалама, цыпх, цыпхцәа ацара шықәс нцәанзагыы азара хартон.

– Шықәсыктәи лцара ахә аайдкыланы сентиабр мза нцәанза инагатәуп, ианнахамга ххәычы ашкол ахь днарышьтуам. Иуасымхәахьеи, сынтәа ус иҗарцеит.

– Издыруеит, издыруеит, – луанытә даақәыпсычхауа днатәеит.

– Ацъыкеи алабашъеи роума акы рытныцны ихауеит хәа узыкәгәыгуа?

– Мап, мап, уи акәзам, смаҭа ашкол даналго илзысшьуеит хәа ххәычы лыхъзала саб цәык аанкыланы имами! Убри акызатәык ауп сзыкәгәыгуа хәа исымоу. Уажәы ашьха икоуп, амза антәамтазы илбаауеит. Шьта илбаахъазар калап, иахъатәкья сцоит, ишьны, иааганы иштиуеит.

– Иутироуп, уаха еивысшьа хәамазам. Ацарапса ахә адагъы ашәатәкәа зака ыкоу удыруама?

– Уи ада уаха шәатәыс ихамоузеи, арцаоцәа ртаацәагъы рныкәгара хәра ихақәума? Абас хабанзахәои?

– Уашшит хәа иалухуазеи? Ала шуеит, аеы хәуеит хәа шырхәо еипш, дара икарцац карцоит. Уара иутаху хәала.

– Нас ҫымтзакәа, иаархәо зегъы кәхдаларыма?

– Ҫумтын, акы ааххәеит хәа рахар илпырхагоит ххәычы. Азәгъы ҫыртзом, ишәаны итәоуп, харгъы хабжъы хмыргароуп. Иахъатәкья уца, ацә аагара. Ашьхәнтәи ишылбааз ағыыцәа ирмахац хәа укоума. Хәра хтәаны хшыцшу иғыычны иргар, убаскан ауп ххәычы «хәба» хәа ашкол даналхарго.

– Ибхәо сахауеит, аха ацара пса ахә ада ашәахтәкәа хапхъака ишьтоуп хәа ззыбхәаз иаанаго сзеилкаауам.

– Иабатаху, уакәыц сухәоит, урткәа зегъы уасхәо салагар, угәалаказаара зынзаск ибжысуеит.

– Сара архитектура ааныжъны алабашъакацара салагазар аахыс сгәалаказаара ызхъеит.

– Ацә ҫины уаныхынхәлак зегъы уасхәоит, сара иуасымхәо акы шсымам агәра умгои?

Абас игәшәымшә хәаны амәа дныкәылцоны еипш аамтазы, еитәх ателефон ацымцым ахга абжы аагеит. Азныказы лнапы кьаны абарца акынзагъы дицдәылцит. Аха ҫааихак аныканамтаза, лгәы иамукуа

дхынхэын, иаақэлхит. Таразиа лакәыз цыылшыан ател иасуаз, уи азы ауп азызырорагы зылтахымыз. Уи енак жәантә дасуан, лажәа нцәомызт, иаалдыруа зеггы лымхәар луамызт. Аха уажәы иасуаз лара лакәзамызт. Рнаос инхоз ргәыла пхәыс Сабрина лакәын.

– Икоузеи, Сабрина, сабабгәалашәеи? – лхәеит Минца, Таразиа шлакәмыз анылдыр леаартынчын.

– Ашкол аҕны сыҕан, уахынтәи саауеит... – ател итыюуан Сабрина лыбжы.

– Бара бтәы рыбтама?

– Иганы рыҕсы иастеит, хаилгеит дарей сарей. Аматематика арцаоы сылбан, Минца уацәы ашкол аҕынза даароуп, дсымбар калом хәа салхәеит... абри акәын ибасхәарц истахыз...

– Слымбар зыкамло, сыгәхьяалгозар акәхап, ус лара дымсаит... – илацәажәоз атрубка шықәылцахязггы аҕра даҕын Минца.

– Дызустәада ибзасыз, ибалхәазеи? – Хымцаггы ишьтахьҕа деитәахынхәит, лцәажәашья игәампхакәа.

– Аматематика дзырцо слымбар луам...

– Илтахузеи?

– Цыпхггы абас сзылуит. Ацара ашықәс анцәамтазы, «лцапан» кашәазшәа, бсымбар калом хәа сзаацхара данакәымтца, уара иуамхәазакәа илықәыршәны сцеит.

– Бышцаз здыруеит, аха бзылтахыз сабымхәеит.

– Сахьнеиз сара дыоҕампшзакәа, аҕыз еицш лхы раҳаны, ажәоан дацапшуа, быпха даара дыпсыеуп, хәшьарас илзыкәсыргылара сыздыруам. Заа изсабымхәазеи хәа уашьтан гәыбган сыбымтан, ибдыруаз, ибзиоу ахәшьара сызлытом сынтәа хәа салхәеит. Аоны снейр сыпха лхы сыркәыкәуеит схәеит, убаскак аҕынза сгәы снархьит исалхәаз.

– Ххәычы илхароузеи? – ихәеит Хымца ицәымыҕханы.

– Уи ами арцафгы илхээз. Ахэычы аггы лхаразам, бара боуп зеггы зхароу, ацара шцалцои сыпха хэа зынзатэык иадамхарггы бсыдымцаалт. Бара быда егырт анацэа зеггы есымза исыдцалоит... бара бтэы зынза дгэыгэґабыжыт хэа.

– Ус шцакалеи, хэзґаб аматематиказы дкэадамызт. Хар амазамкэа илыцааиуеит, закантэ дпысшэахэаз... нас илыхыыз сэилкаауам, – ихэан, Хыымца иахицэаара изымдыруа даанхеит.

– Адырра акэзам, уа икоу зынза аеакуп.

– Икоузеи?

– Сгэы цыжэжэо ашкол акынтэи сшааиуаз, зеггы здыруа Таразиа мыжда дысцылан (уи усгы уахэнеилак дубоит, ацырбел еицш дулацсны улкуеит. Сзыкэшэаз ласхэеит. Уи уанылфашэа угэы ицоу умырхэакэа уоулышьтраны дыказам. Бызґаб блацэханы лгэы кыдбмыршэан, ахэшьяра бзиа лоурц бтахызар – сара икасцаз каца, сара сызґабгы убас лзылун... абас лзызуит хэа салхэеит.

– Илзылузеи?

– Зегь икарцо ларггы далагазаап, улабашьякэа рыхэи сцыкеи ахэи еидкыло кэрышькэак хэыцаршэны ицэахны исымаз сыманы сцан, акыраамтагы лытара сзымгэаґит, слыдгэежыло, илыдлымкылар хэа сшэаны, снапкэа шцысуаз лцыба итасцеит.

– Мап скуеит хэа даламгазеи?

– Зынза илымбазошэа калцеит. Лцыба снапы анаатызга, дкэандаза даакалан, лыцшрагы аеаапсахит, лыбжыгы хаахеит... сынтэа далгеит хэа цхэаза, аха еаантэи апрограма еихагы иґэґахоит. Есымза блыдцалала акэымзар, сынтэа еицш ацарашыкэс анцэамта акынза бмааир...

Илтэхыз нагзаны илымхэеит, аха ислырдырит есымза «лцыба снапы нтысымшылар» ахэшьяра бзиа шылзыкэылмыргыло.

– Исахауа закәызеи? Сгәы иаанагомьт уицәкәагыы
убраанза лхы налгеит хәа. – Ихы кны днатәеит Хьымца.

– Уажәы амза нымцәои... «лцапан кашәо» далагеит.
Уи азоуп Таразиа ләала изаалыцхаз дсымбар калом
хәа. Аха ацә утиаанза «лцапан» злашьтысхуазеи?

– Лцапан акәым, лгәы кашәаргыы лымцан бы-
кәымлан, илзылуа хамбари. – Дгәаан доагылт Хьымца.

– Уеилагама. Ускан хазгаб илзылуа удыруама?
Льбжеитабжа ззымдыруа «хәбақәа» роуа... лара
обақәа лзыкәлыргыло далагар, ххәычы лгәы дахап-
жәаны дахыпсаауеит. Уи аума иутаху? Узгылоузеи,
умпшыкәа уца, оымш роуп амза нцәаанза иаанхаз.

– Абри еицш збахьадаз хара ххаан... Мкәылак
аәацәара икалеит хәа анхахалак ихазхацомьт...
ихаюсыз аамта ханызбошәа хазәқәоу закәызи. Баша
ирхәома еицәоу убаанза еигьу уздырам хәа, – Хьымца
игәы пьжәжәо, дгәааны ифынаихеит. Ашәхымс дна-
хысаанза еицах ателефон абжыы игаз дашьахазшәа
дааннакылт. Ишьтахька дыхнымхәит, еицах уамак
сахара сыкоуп игәахун...

Минца ателефон абжыы ангалак икәылхру икәлым-
хру лзымдыруа дахагыланы дшахәапшуаз, уажәы
абжыы аееицыххагыы иахьылмыгзеит, иаразнак
иаашьтылцааит. Таразиа мыжда лакәын оапхьа иасуаз.

– Икалазеи бара, уажәы акәымзи хәнеицәажәоз,
лхәеит, гәыпцәагак шлалхәоз акара лцәа иалашәан.

– Ускан исгәаламшәеит, иааиуа амза алагамтазы
зымшира калараны икоу дыбхабмырштын – льбжыы
акаю-акаюхәа ател итыюуан.

– Азәы лтәы акәым, сара сымшира схаштхьеит...
анцәа бишазар быскәац... Ишца, дызустәада зыбхәа?
Аа, уи лоума бызәу? Абас ирласны иааима? Уажәы
ааигәа акәызшәа ауп сшыкоу ианыкахцаз... исахаит,
Таразиа, исахаит. Аха зынза акгыы ансымазам

иақөшөит, ишқақасқари? – лхөан, атрубка шықөыл-
царыз лхаштын, ишылкыз днатөит...

– Дызустада уажөы Таразиа мыжда зымшира
қалымцар амуа? – Хьымца еита дыхнымхөыр игөы
иамуит.

– Дара ирхаштыргыы Таразиа нцөа иргөалал-
мыршөар луама. Сыңқа хьтөы медалла далсыргоит хөа
зегыы рыкөа дталаны рмағра дкылсуөит. Ианиз иарбан
шықөсоу, иарбан мзоу, иарбан мшу... атхабжьон
даарцшны улазцааргыы иуалхөөит. Уи атаацөа
ркомитет аихабыс дқахамцакөа, қаңсындаз.

– Таразиа иаалхөалак зегыы қашөцома? Дрыцө-
нымхозар рымширақөа лара ирзықалцааит, – ихөөит
Хьымца изымычхауа.

– Зегыы иқарцоит, сара истахым хөа срылцны
саагылар, ағба ахьцо сцом хөа амызгөыт кны игылаз
сиеипшхоит... ишқақасқари, зымшира қацатөуп хөа
ззырхөо дызустоу удыруоу? Хазғаб ацара ахьылцо
акласс анапхағы лоуп... Лгөы нхархар қалома?

– Лгөы зынхарызеи, насгыы иқалцараны дыкоузеи?–
Хьымца цьарак иееиқөкны дызгыломызт, игөы
цйжөжөон.

– Уи ианылтахха, иқалымцо хөа икоузеи. Цыңх
лымшира аназгөартоз акгыы сзықамцазт, уи аахыс
сахьылбалак лтөы сықөушөа ауп лыехыршөааны
дышсыхөаңшуа. Цыңх аахыс ххөычы хаа-бызшөак
лалымхөазац, амағ лылыхөхөо ауп дышлацөажөо.
Сынтөагыы акгыы лзықасымцар, ххөычы лықакара
далагозар акөхап.

– Аума иақөшөаз хара... Нас илзықацатөузеи?

– Ахьтөы мацөаз лтахуп. Цшынтө илзааххөахьөит.
Иазхом. Нацөак аанханы илымоуп акгыы ахазамкөа, уи-
гыы сынтөа акы ахахамцар қалом, лхөөит Таразиа.

Таразиа, Таразиа... хөа лгөағ кны даго лыхьз
шылөакыз, зыцөгьа ухөо ушө дылагылоуп хөа, убри

аамтаз, азеицш лышьтыбжь мыргазакәа дааонапалт. Дгәырған дышьтпраауа, лгәалаказаара злаказ ала зымшира калараны икоу лара лакәызшәа акәын дшыказ.

Лықәреи леилахәашьеи зынза еинааломызт, лыцкы акалт ҫахьхынза аркьарақәа атаны. Лыхцәы хцәаны лхахә еиларгыла, лыцьымшьқәа цыркәкәаны арахәыц акара ирпаны лылахь икыдырцабланы пхәыс ласык шлакәыз ҫашьомызт.

Абжәапны ишыкалцалац еицш, дшааоналаз Минца длымцкласуа, длахәмаруашәа далагеит, аха хәцеи пхәыси ахәмарра агәы шрымамыз анылба, леааи-талкын, стәазом, даара сыццакуеит (бтәа хәа лархәаз цьушьап) хәа Минца ллымха акы нталхәеит, лыбжыы ыцакны, Хьымца имахаратәы еицш.

– Ацха ускак сымазам, Таразиа, цәыцабжак акара аанханы икоуп, ибтахызар ибыстоит, – лхәеит.

Таразиа ус дласшәа дыкан, аха акы утахны улыднагалар ахаан мап кышьа лыздырзомызт.

– Цәыцабжак сыхәазом, банкак азна смоур калом.

– Изыбтахузеи, бара, ишәа-иза банкак ацха?

– Уацәы ашкол ахь сыпқа илытаны дсышьтыроуп.

– Амгәахьаа рылалама, ацха зыртахузеи ашкол акны?

– Бара акгы гатәыс ибымазами?

– Изгараны икоузеи?

– Бара быпқа ибалымхәазеи уацәы ашкол акны аныхәа шрымоу?

– Иарбан ныхәоу уацәы икалараны икоу?

– Минца, ибыхъзеи, ишпабхашти, уацәы абиология дзырцо арцафы Мадужьна Харитон-ипқа ашкол акны аәаора ныхәа калцоит. Ибзымдырзошәа бышпацаауеи, – лхәеит уамашәа ибаны.

– Хгәы пцәеит... ихалшом... изәу закәызеи... баргыы уаха сыла беабмырбакәа нак быспырцкәа хәа ләы

иааташәоз лықәылхәәцәарц ләаназылкуаз аамтазы, снейр калома хәа Сабрина дааюналеит.

Таразиа Сабринагь дылбеит, ажьа еицш доацкьан, бааимтаз сдәықәлеит, аха уск сымоуп, сымцар калом лхәан, ддәылкьан дцеит, даангылар бзиа шыр-зеибымхәоз лцәа иалашәаны.

Сабрина Таразиа леицш пхәыс ласымызт, деиқә-тәа-еиқәгыло, зхы хәтыр ақәцаны иказ пхәысын. Иакәым лмырхәакәа Таразиа лхы дырны лхала дахьцаз, илымхәазаргы лгәы ишахәаз лхы-лфәы ианыцшит. Урт ахаангы акы еимарымкыцызт, аха Минца леицш ларгы Таразиа лгәы даднакыломызт, арцаоцәа еыхьшьыртас иахьлымаз схы иасырхәоит хәа дахьрымцақьақьоз азы. Дара аоыцәа рымацара ракәым, класс акны ацара еицызцоз ранацәа зегьы дырбар ацкыс дрымбар еиғьаршьон.

Атаацәа ркомитет еихабыс дахьыкарцаз иахьхәны икан. Дамхны аеазәы далаххуеит хәа акырынтә иалагахьан, аха арцаоцәа зегьы лара илыдгылон. Дзыртахызгы ибзиацәкьаны зегьы еилыркаауан.

– Уажәы дзышьтахзеи, икалцарц илтахузеи? – Таразиа данца ашьтахь фаалтит Сабрина.

– Абиология арцаоы Амш ныхәа калцараны дыка-заап. Ибгозеи хәа дааит.

– Саргы уи азоуп сзааз. Акәты еицачаца кәцаны, аилацә уны иатахуп... иансыбымта ашкол ахь сцазом хәа дсыдтәалоуп сызғаб...

– Дыпхамшьазои Мадужьна Харитон-ипха, хәзта-гылоу аамта лымбазои, иацшьылгаз закәызеи? Изахьзузеи “Абиология Амш”

– Абас есымша акака ацшьыргоит хәрцаоцәа «хазынақәа».

– Сабрина, урт зегьы ауеицшыху, аха уи леицш зхы иағәазымшьо закао ыкада?

– Арцафы ахьыз-аңша имаз ацәа ызыеуа рацәаөхеит иахьа. Изахьзузеи, иаанагозеи, абиология амш? Ҷара хҗаан ус акы ыкан хәа сгәалашәом. – Минцеи Сабринеи реицәажәара даланагалт Хьымца дзымцо-дзымаауа ателефон дашьаҳазшәа дахьтәаз.

– Иаанагозеи умбои, абиология арцафы, сынтәа иҗкалаз аҗа-маҗа аҗама лырбатәхеит, фатәы хкыс иааҗоу зегьы адгьыл иалцуа (абиология иадхәалоу) җацаны, ацәацәа ашкол аҗны инаргароуп, уи амш ныхәа аены апышәара моаҗылгоит ус лара дымсааит.

– Саора ныхәа абаҗоу сынтәа аароара, зегьы былны, ичыҗны итагылоуп, аха уи хьаас илымоума, аҗаацәа акы абарыцсырҗьари хәа ауп дызәу, – Минца лгәы җжәо, Сабрина лажәа анагзаха лымҗо доаҗкьейт деилашәаны.

– Бгәы җыбымжәан, Минца, барей сарей хҗала иаххәейт, ейтаххәейт, аха акгы алымцит, азегьы дхадымгылейт, иаххәаз хара иахзынхейт.

– Ирҗахуп, аха ишәаны ирызхәом. Сара исымхәар, иабаазгари ирашымацараха аҗәыд чаҗей ашәхароақәа өбей, нагатәыс схәычы илыдылцейт, илысҗо хәа акгы сымазам. – Минца дыхәхәарц егылыгмызт.

– Излабхәо ала егырт амаҗәарқәа рзгы ус аҗацара иалагама? – Хьымца игәеибакыра аҗаҗын ала ихиеуазшәа уажәы-уажәы дахон.

– Зегьыцәкьа сыздырам, аха... Мадужьна Харитон-ипҗа дылҗыҗшы, Ахимиа дзыртцозгы, акласс аҗны ирылалхәейт сынтәа инаркны “Ахимиа Амш” азгәаҗара халагоит хәа.

– Уаҗа инагатәхоишь? – Хьымца ччархәс иҗацаны, Сабрина длызцааит.

– Арцәи, асызбали, ажьцааи ракәхап, – лхәейт Сабрина ацәы алацо.

– Урт ртөы ауп ишөхөо, егырт «Амшқәа» шака ыкоу жәдыруоу? – Минца реикәыңхьазара далагеит: Ахәыцқәа Рымш, Анацәа Рымш, Абацәа Рымш, Арцаоы Имш, Хәыжәкын Амш, Жәабран Амш... ус зака, зегы злаугәалашәозеи!

– Уи аума уажәы Рамадан Имш, Баирам Имш хәа ахаан иахзымдырзақәоз рыкацара халагеит. – Минца еикәылыпхьазоз амшқәа Сабрина инарыцылцеит.

– Иааидкыланы урыхәапшуазар, урт зегы крыфага мшқәоуп изызку, уаха акымзарак рнатом ацаоцәа, – иаахлыркәшеит Минца.

– Ирнатараны икоузеи, афатәқәа рыманы ашкол аҕны ианнеилак, иахьазы шәхы шәақәитуп хәа нарахәаны, ахәыцқәа аушьтны, инарго дара нахатәаны ирфоит, изгаша надкыланы ирфааит. Схаан ауаоы дсымшәиц, аха аиаша басхәап, Минца, сгәы кыдгылеит, уаха сылшом.

– Амшқәа ртөы ауп ибхәо, зынза уаоы дызмыхәо англаыз бызшәа дзыртцо лтәы зыбымхәозеи?

– Сыңсы мацхоит, анцәа дсыманы сбыхәоит уи лызбахә сабымхәан, хәцәлырхәит.

– Хара хами, Сабрина, уи зхароу... бара боуп ххәан хәоуа ханлышьтала, иахзылуа бымбои!

– Таразиа, анышә агәы ыцзырчааша лоуп зегы зхароу. Атаацәа зегы агәра длыргеит, ашкол аҕны саат зацәык иахьалырпхьо азхом, лыоны иганы идлыртцо далагар ххәыцқәа англаыз бызшәала ацчахәа ицәажәо иҕалцоит, ипасолцәахоит, идипломатцәахоит, икааметқәахоит хәа даахалалан.

– Уи лара лхаҕа лоуп брылаланы сырехәала хәа Таразиа дазыказтаз.

– Барей сарей хтәқәа рыда акласс аҕны ацара зцо зегы лоныка аныкәара ианалага, хара хазҕабцәагы урт ирышьталт.

– Хыцьара аонқәа лымоуп. Ҷазғабцәа хәылбьехала рхала иахзоушьтуам. Ихаманы хшақьо хлышьтоуп, зны ара дыкоуп, зны аеацьара дыкоуп, онык дузыонакуам.

– Уи азын ауп, ақхын лыпшаара уадаозам, исыг-сырхоит хәа (илицлан дтам-тамуа деимьцны дцоит) амшынхәа еицш днахәы-аахәуа хәлаанза амшын дтатәоуп, ххәыцқәа ақәара иқәыргыланы англыз бызшәа длырцоит.

– Сынтәа хдара лахтон, уажәы даахәын долларымзар адара сыдыскылом хәа даақәгылт. Адоллар сара снапы иамкзац, лара илысто сызтада?

– Зақа ухәарызеи, есышықәса еицәамхозар еиғхом. Цыпхи цыпхцәеи ихабаргәыз, арцаоцәа рымширақәа раан ацаоцәа ашәтқәа рызнаргон... Аха изхәартәоузеи сынтәа урт ашәтқәа мап рцәыркит. Таразиа икамлаша, дазыкарцан, лцыхәа шықыруа даахалалан, ашәтқәа зегьы еицшым, аллергия зырцысуа ыкоуп, хартцаоцәа уи ачымазара икны иамоу рацооуп, ашәтқәа рызнагара хакәыцроуп. Ашәтқәа рцынхәрас адара рахталар, нас дара иртаху, ирцырхагам, аллергия дызмырхәуа ашәтқәа аархәалап хәа хәархәны хәақәлыргылт. Уажәы ашәт ацынхәрас ххәыцқәа адара наганы арцаоцәа иддыркуеит рымширақәа раан.

– Сара сцеит, арт ишәхәақәо зегьы цәык акәым, саб ирахә зегьы стииргьы иазхом, – ихәан, уаха изымч-хакәа, Хымца дгылан дцеит.

Уи ашьтахьгы Минцеи Сабриней хәылбьеханза еидхалар калон, агәтыхақәа еибырхәашаз убаскак ирацәаны ирыман, аха Таразиа дхынхәны даауазшәа анырба, ари еицәоу цәара акы халхәаанза хәицырцроуп рхәан, ргәы итәшны иказ зегьы еибырхәаанза еицыр-цит.

...Ацә тины адара иманы данбаауеи хәа дыпшын Минца. Иаара аамта анахыца, икалазеи, дынзырхәзеи?

Уацэы аңара сыманы санымнеи азгаб акласс ахь днармышьтыр алшоит хэа хьаас икалцан, уажэы-уажэы ддэылцуан, дыюналон, цыарак дызтэомызт.

Хьымца дхынхэит адырцаены, ианааилашэшэуаз еипш аамтазы. Аха ионалашья лгэампхэит. Даапсаны, ихы дзымцахо дыказу, мамзаргы дманшэаламкэа (ицэ изымтикэа) дхынхэу лзеилымкаауа акэын итагы-лазаашья шыказ.

– Иузытима? – лхэеит дтэаанза.

– Иаасымгазатгы исыбаргэыз, – ихэеит ееик шыкамыз акара лырдыруа.

– Икалазеи, удырхэыма? – иаалцэымыгхэит.

– Мап, сьдмырхэзеит.

– Нас улахь зеикэузеи, иузымтизеи?

– Истиуаз...сыцэ абгакэа исцэырфеит.

– Ирласны уцаны иаага хэа уасымхэази, унеиаанза ирфахьазма шьашэ итарблыша урт абга мыждакэа.

– Иааганы снапала ирфасцеит.

– Изахьзузеи? иаанагозеи иухэо?

– Абазар акны иахьназгаз абгакэа аасысны исцэырфеит.

– Уцэажэашьяала уоашьазшэа збоит, мамзаргы сара сеилаугарц уафуп. – Минца илбахьаз иакэмызшэа, аэазэны дхынхэызшэа акэын лхаца дышихэапшуаз.

– Макьана сеиламгац, аха сеиламгакэа сахьы-хынхэыз уамашэа избоит, – ихэан, днатэеит.

– Узыкэшэазеи, икалаз ухэарауазеи. Уцэ абазар акынза ианаауга, абгакэа ишцауцэырфоз? Иухэо сзеилкаауам, абазар акны абгакэа назгоз?

– Акэац сыманы абазар агэашэ сшынталаз еипш афэы ркын, иаасыкэшеит хара ихаутароуп хэа.

– Сумырхэхэан уара.

– Абгакэа ракэзам, абазар акны аус зуа акэацтицэа роуп сызэу.

– Даргы уаргы шөеибамбаит, сышпауршөеи... урт абаутахыз, уара унадгыланы иумтиуаз.

– Атирақынза иснадыргама?

– Иаaidкыланы иаразнак иутима?

– Атирақынза анагаразы зака қынгылақәа урхысыр акәу бдыруоу?

– Акәац ааугазар, инықәцаны иумтиуеи, уақа иаҕахузеи, анкәа ишаабәхәаз акәзами?

– Анкәа иаабәхәаз абакоу? Ақхәа амилициа аусзуоуы ибароуп, инапы ахигароуп.

– Уи цәгьоума, арахәгьычцәа ацәнамыршөеи, иаан-намкылои!

– Саргы ус акәыз цьысшьон. Саатк инеиханы сизыңшын.

– Уара удагы аусқәа имазар акәхарын...

– Акрыфара акәзаарын усс имаз... изхара ыфаны, ихапыц ацәы ыцышьуа дааин, скәац дшынахагылаз еипш, Галтәума хәа дцааит дыоҕампшзакәа.

– Мап – сара Галтәзам, Кацихаблатәуп, схәеит.

– Уара сымхәеит, акәац абатәиу хәа ауп сара сзызцаауа, – ихәеит ила абжа хоаны.

– Уахьынтәи ами иғьычны иахәаарго, уи акәхап дызуазцаауаз. Нас игәы нурхама?

– Сара сгәы ауп инирхаз, аха ичханы Кацихаблантәи иаазгеит, саб ицәоуп хәа иасхәеит.

– Аиаша кәитцоит, узизгәаауазеи, уи инапы иану наигзоит!

– Уара ишутәу зхәо ашәкәқәа сырба ихәан, зегьы еикәырцаб исыман, инаисыркиит. Зыбжа хоаз иблақәа аатын, акыраамта инархәы-аархәуа дахәацшуан. Ашьтахь, ацәеи, ахи, ашьапқәеи сырба ихәеит, ақхәа еипш имырымчыкәа, акырза иөыртынчны. Ацәа ааитцыхны имцасцан, ибзиоуп ихәеит, ахы анисырба, дышнахәацшыз еипш, алымхақәа абакоу, ихәан,

даасысны сикит. Ианыхәачыз ихырцәахьан, иама-замыт схәеит ицәажәашья сгәампхо. Аршахәтга шәкәәфы ацә алымхәкәа шхырцәахьаз, ишлымхәдаз занымзеи? Уцә ахы акәу, галтәи ацә ахы акәу зладзыруазеи, аршахәтга җыц кәцаны, уцә шлымхәдоу анцаны иааумгакәа акәац атира азин устом, ихәан, ахәгы-аәгы сықәимыргылт. Ус сзумун, Кацихәбла ацареи аареи мышкы атахуп... уаанза акәац бжысуеит хәа ихәара салагеит, аха азакәан сзеилагом, ихәан, даахәынгы дысмыхәақшит.

– Нас икауцәзеи, Кацихәбла уцаны аршахәтга рәыцны иааугама? Илақәа тихааит, дахьухәақшуазгы имбазози уара ағычцәа ушреиқшымыз? – Минца лгәахы еибазыркыша ада Хьымца икынтәи макьана акгы лахауамызт.

– Скәац кажьны сзадымцуа, сшьакь-шакьо сыш-гылаз, сара сапхья уи еиқш иақәшәахьаз хәаахәтқык ихы аасыдикылан, уцә ахгы итахым, алымхәгы итахым, уи иитаху ацара ауп хәа мазала исеихәеит. Уажәыцәкья исто сымазам, истиаанза исеиразарц усызиацәажәа хәа сиқәеит уи ахаца. Даара избәхьаз азәы иакәын, аха усканцәкья стагылазаашья злаказ ала азәы дызбо, дыздыруа сыкамызт. Ахаан акы стихьазма, ирласны итины абазар сзалцындаз хәа сгәакуан.

– Узықәшәазеи уара рыцхә, иухәан еиқш, уртқәа ирымароу азәы уакәындаз. – Минца дрыцхашьяны дизиыроуан.

– Ус иоухәеит хәа иураны дыказам. Ацара умамзар, жьыхәта бзиақ аамхны иутароуп. Саргы абас, уара уеиқш, истоз ацара анысмоу, кәацла хәилгеит хәа сеихәеит. Сирманшәалеит, анцәа илқха зауша. Ишихәаз еиқш, жьыхәта бзиақ аамқканы ианиста, зыбжа хоаз иблақәа аатын, деихыкка даакәлеит.

– Сара сганахьала уеиқәшәоуп, атира азин умоуп,–
ихәан, ажьыхәта ифыцракны, ичынқәа дрыцасуа
дгәырғьацәа дцеит.

– Афаха анцәа иимтааит... Ақһа изгаз иара иоуп,
инапы цәгьазу, ибзиазу? Ирласны иузытиима?

– Атирахь макьана сназышьтуадаз, амилиционери
сарей хаилгеит шысхәоз, сара анализ азысымукәа
акәац атирахь анагара калазом хәа, арахә рхақым
даасыдгылт.

– Уңши, уара, цыңх сан лыжәхьақәа аобагы
чмазаохан, араион дуззафьы арахә рхақым дкамлеит.
Иршыуа роуп анализ ззыруа, зыңсы тоу ртахзам. Уигьы
иeirххо далагама?

– Уи зынза сгәы ифеит, дшааиз еиңш, икнахан иушыу,
икажьны иушыу хәа сазцаара далагеит.

– Иаанагозеи иихәаз, уи ашаха зхатаны икнархаша!

– Акәац злеиқәацәоу ала иңсхаңсжызар калап...
икнаханы иушыызтгы аңштәхәгы әеакхон, – ихәан,
иланарңшыгақәа оба еихарңаны, уамак адибалазшәа,
ахәаңшра далагеит.

Ғыц шыроуп, ишңаңсхаңсжыу, снапала исшыит,
улақәа оба удырбома схәан, исзымчхакәа саниғаға,
сара сакәу, уара уакәу ахақым... ари убо изеиңшроу
ихәан, агәи, агәацәеи, арыңхаи аашьтихын, сқышә
инықәикит дгәааны.

– Иадибалазеи, ила агьамбаайтеи! – Минца илахауаз
лзычхауамызт.

– Арыңха чуп, азы амоуп, агәацәа ацәыбзы икны
иафахьейт, ачаца абруцеллиоз иагахьейт. Ари еиңш
акәац ауаа ирғацаны, азоа дхархьыр калома? Атира
азин устом, иқәганы ига ихәейт. Хшеилгоз хәа акгы
сыздырамызт, анцәа ииныхәаша, уи ахатца (ақһа
исыцхрааз) иакәмызтгы. Уи илақәа рыла исирбейт,
аригьы дзышьтоу ажьыхәтоуп, иутар дупырцуейт хәа
аанарго.

– Уигы иутама?

– Исымтар ишҕакасцоз, скәац рхәазо исыман сшықәыз, амцқәа ахаабыцуа абжысрахь ахы архо иалагеит. Иаамхны жьыхәҕак анисыркы, азин умоуп атира, ихәан, ихәда ихшыыз (хәышәтраз цыышьон) кәацтразаарын, дагәҕасны инҕеицан, дхьамцшзакәа дцеит.

– Абруцеллиоз ихьны, дхаззала дычны, абазар дшала-жью рбааит... азин уиҕазар, атира уаламгазеи?

– Уи ишьҕахь, икапантәуп анырхәа, анцәа иҕышьоуп, издыруада шыҕа атира азин сыртар сгәамхәуази!

– Иргаз ашьҕахь, ианукапан, зака калазеи?

– Изкапаныз абаскак калеит анихәа, агәра сзымгеит. Уи акара акәым, абжагы калоит хәа сыкамызт. Аха изхәартоузеи, акапанырҕаҕы ауп зынза аума сахьақәшәаз, кыла цыҕхьаза хәба-хәба маат ахымшәаакәа иухартиуам хәа исыкәшаны иаагылт.

– Изхушәаараны указ? Исахауа закәызеи? – лхәан, Минца уиак лхы лыхнахызшәа лбеит.

– Сахахарц салагеит... нас сара исзынхозеи хәа срыдыхәхәалт... ухәхәала, уҕахызаргы укаа, хара закәанла аус аауеит... Ушьҕахька уҕши, игылақәоу убо, ихәан, сынхьаирҕшит, акәац акапанырҕа аихабы ихәда иқәчапаны иамаз ашша, амардуанқәа реиҕш еихагылан, илымхәқәа аарлахәа ирылыхәхәо акапанга давагылан.

– Аеа цьюуы реиха дуқәа аанкыланы, ашьаза ргәыцатата, рзамоақәа тырчааны, сышка иҕшуа игылан... урҕ акәацҕаоцәа роуп, рнаос игылақәоу икназхауа-икнызхуа, ишьҕазцо, ишьтызхуа, изыҕссо-изызәзәо... ус закааы ыкоу удыруама. Урҕ зегы акрыфара рҕахуп, ахәынҕқарра аҕыба иҕыцны акапеикылцәа роуам. Амалахәа аус руа цьюшьома, шәарт акәацтицәа ишәылцуа ала ауп рыҕсы злаҕоу, ихәеит уи.

– Заќа уцәигазеи? – Минца уи зынза амца лнаркит.

– Ианыскапан, абасќак ќалеит, абри аќара аќахуп анихәа, сыцә камбашьхама, усќак ќалашья амазам схәан, сақәшахатымхеит. Аа, уахәацш, ула бзиа абааит ихәахын, исырбаны еиҕеикапанит... иагымхеит иацым-леит, ишихәаз иќалеит. Ицъасшьеит, илакәысшьеит, аха сыла иабаз агәра сымгар ишќаќасцоз... ашьтахь ауп ианеилыскааз, акапангагы дара ишыртаху иакапануа иќацаны ирымазаап. Егьырҕ реицш арҕгы жьыхәтаќ рыстап схәан, аха ирызхо иќазма, аќара нету, базара нет, отец рхәан, (рцәажәашья ус акәын), сыцә ашьтахьтәи азшьапык ааныркылан, иаафдырффеит. Анцәа ицъшьоуп снапгы адкыланы иахьырымгаз.

– Акәац зеггы шаны ируҕеит, иузынхазеи?

– Инхаз атира сналагоит схәоны еицш аамтазы азәы ичархь хылҕа ырнааны ихацаны, дхацшшала даасыд-гылан, сара санпедстанциоуп, ари акәац атауар цшра амазам, иуҕир ќалазом ихәеит, илақәа нада-аада ипшуа... Ишќаќасцарыз, ажәа имаскыр акгы шалым-цуаз збон. Зынза силамцәажәазакәа ихәы истарц саналага, ажьыхәта аҕќаха самразакәа, исымпьцпааны игеит... даанымгылазакәагы дцеит...

– Иќашхааит зеггы неибанеипшны, имцарсцәоума? Ламыс змаз хәа азәгы дрылазамзи?

– Мцарсцәеи сареи хәилгазар ќалап, шьта аахәаө-цәеи сареи хәизынхеит шысхәоз, еиҕах аеазәы «ыќами», «иќами» хәа дҕагәа-ҕасуа, страховои полиус азы аќара умшәакәа акәац усырҕиуам хәа аахәацәеи сареи даахәбжьагылт, ицламхәы ихи-иҕы иацыхә-хәаны аахьынза иаазо. Ари ацыхәтәантә иакәхап сгәахәын, ихәаны далгаанза, аахәаөы изы ипќаны иқәсцахьаз аақәпааны истарц салагеит, аха ахәгы-афгы сықәимыргылт. Имуит, имгеит.

– Анцәа ицъшьоуп, ламыс змаз азәы дахьыќалаз! – ицъалшьеит Минца.

– Ламыс змоу бхәахит... уик зегы дреицәаны дсыднагалеит.

– Избан, уигы шыпак шеибгаз иҗаххама?

– Акәац ыршәны ала ианарто еипш, ишпыкәу ақәад иламхәазакәа исутарц ушалагаз, узустәда, уабан-тәиаанагеи, акультура захъзу улазамкәа абнаршәыра улцны уаама хәа, ауаа рыгәтаны сырқашъара далагеит.

– Шәанаңьалбеит, исахауа закәызеи, ари еипш аламысдара хәгоу ибааит! Излаучхәзеи, уара рыцха... сара сшыпхәысугы исзымычхар каларын.

– Исмычхар сабацои, сыла ишабо акәац абжысра иаәуп, абазар мшы акәзар, инцәарц иагәагзам. Иакәымк сәыцымкындәз хәа схапыцқәа еихаргәгәаны сихәеит, ақәад сывам, икалозар ус ига хәа. Цьаргы сыццак-зом, ақәад илахәаны исумтакәа изгазом ихәан, ашьака еипш дадырсызшәа даагылт.

Ақәадгы сзымпшаауа, иаргы дыспырымцуа хшеифагылаз, хәац кәәк дышьтәссы, ижакәа дашьа-хауа даасыдгылт, иара иаткыс еихаз ла дук иварцало.

– Уигы слазы жыхәтәк сутароуп хәа уикызар ауп акаамәтцәкәа уанақәшәа.

– Ари акәац уара иутәума хәа дсәзцааит. Ипшра уәцәшәаратәы икан, аха иәабызшәа хаазшәа збеит. Сара стәоуп анысхәа, зыпштәы цаны ибга икыдыз (егәаатәамызт, иагхәаҗамызт) дынталан, шәыкә ғыцк кәазза иаатиган, ари ааигәа итыцыз аоуп, изоыз абаохатәра дузза змоу еицырдыруа хәшәкәәы иоуп, изызкугы хара хауп... иааухәароуп ихәан (иуҗаху иуҗахыму хәагы дагысәзымцааит), инаганы скәац инаваитцеит.

– Акәац җиреи ашәкәҗирҗеи ицәеилагама, мамзар еикәшәамыз азәы иакәу? – уик цәашьатәыс илкит Минца.

– Мап скит, ашәкәы аасхәо сыкоума, амцкәеи сарей хайлыхо сызәу умбои схәеит.

– Ашәкәы аасхәом захьзузеи? Ус акәзар уара упатриотзам... Уара уацсуазам хәа ибжыы тцаны сацәхара далагеит.

– Изоымтадаз акәац иалагәаны иртиуаз ашәкәы? Иааухәама?

– Иаасхәарц стахымызт аха, мап укыр, акапанга уртазом... укәац мкапанкәа излаутиуазеи. Мап умкын, иааухәароуп, уи ашәкәы абазар акны иааганы акәац-тиоцәа иртахы-иртахым мчыла ираадырхәоит, саргыы иацы ус сзыруит хәа мазала исеихәеит мышрак ианиаша уи ахаца. Абас ансеихәа ашьтахь, сxy оышьтыхны санрылацш, избеит акәацтиоцәа зеггы шәкәык-шәкәык рымцан.

– Исзеилкаауам, кәацтиразу, шәкәыпхьаразу урт зәыз?

– Ибхәо закәызеи, азәыр дацхьозма, абгьыцкәа агәылжәжәаны, акәац ылахәаны иртиуан.

– Изоымтадаз?

– Ашәкәы даара идуун, ажәпара узнапык иамкы-цазомызт. Азәы акәац ылахәаны иманы днеиуан, сылацш ақәшәеит автор ипатреҗ. Издырзоз азәы иакәызшәа збеит иқышә гьалгьало дфьшхәаза, аха ихы-иҗы абжа акәын иаацшуаз, егы абжа акәац акәын. Абриггы-абриггы иоуп хәа сызбахәом, хаҗыбжак идырра цәгыоуп.

– Ашәкәы атира иназгаз анцәа диныхәааит, егы аҗааста ақәад илахәаны исумтақәа сцом хәа иудгылаз иакара азәы игәаҗ сывам.

– Ибхәо закәызеи, исымтар дыспыртцраны дыказма. Ақәад сывазам умхәази, абар уацхьа иахьышьтоу, иаахә, аамта сывам, сыццакуеит... акультура змоу ауаа ишыкарцо еицш, скәац ақәад илахәаны исыта хәа ирҗыцны деиталагеит.

– Нас иуҗама?
– Иумтар иуазма.
– Иханы иқәцаны иеишәа аладыргылааит, иаанхаз узытима амш нцәаанза... – Минца дгәакуан, абаскак атныцит хәа аңара ицьыба иаатыганы ианбақәицои хәа.
– Шьта иузаанхаз акызатәык ауп: акрыша утахуп, иухагылаша, акөымзар уңарақәа уцьыбахь инаугаанза «иуцәыбаазоит» хәа сархәеит.
– Абазаргы ахыб амазамзи, иақәхны иргахьоума? Уара иааганы иақәца хәа уархәама? – Минца дыхәхәарц акгы лыгымхеит.
– Крыша хәа изышьтоу ахыбра акөзам, ацьы-баҗасцәа урцәызыхьчо иакөзаап. Ихәҗаа аниумта, абгасса ааусны урфоит хәа сархәеит. Дабакоу, иара икынза снажәга анысхәа, уи иааигәа анеира калазом рхәан, харантәила дысдырбеит. Агәашә уахьааталоз ганк иеәташәа дгылан. Чкәына еинаалак, амцхә дауцәамкәа, амцхәгы ицымкәа, ихы-иҗы интеллигент пшрамзар аеакы анумбаауа, акы иазыңшны иказ азәы иакөын. Зынза дынцәахәыхшоушәа дқанатон ажәытә кацара ацьар сахьа, гбашахак акара ишәпаз ахьтәы даҗ. Даара дысгәаңхеит. Ииҗаху сашәхәа, инаганы истоит, схәеит, убаскак истаххеит иааигәа анеира, аха иуахамхәахьей, уи ишка анеира калазом, ииҗаху хара иаадыруеит рхәан, ажәоашәакьа аашьтыхны ирыма идәықәлеит. Уи амацара изнашәымган, аригы шәга схәан, агәышңгы рзацысҗеит. Ишызбоз инаргеит... Илаңш нахиган, ишьҗахь игылаз иахь инапы наирххан, иара итәы иакөызтгы акәхап... иаарымихын инаган «амерседес» инҗеитҗеит. Икасҗаз игәаңхазар акәхап, «Крыша» сышка дааңшын, дсеихырхәазшәа збеит. Бгәалашәома, аибашьра мышқәак шагыз җыц ацара далганы дааны архитекторс аказарта №7 аҗы аусура иаласыргаз ачкөын пшза. Ихәҗатәкьа иакөзар калап, сидырны аңсшәа сеиҳәеит сгәахәын, саргы сиеихыр-

хөөит. Схамыждаразы сиеихырхэазаап, ишызбоз деилашөөит, убас илақәа ырцәгъаны дсыхэақшит, сныцакка сцеит.

Знык дахъаақшыз ура иузхоит, уахъчоит, уақа иутахузеи, уизықшуашәа, уиеихырхәошәа, иарей уарей шәеикароушәа узәқәоу закәызеи, дургәааит рхәан, сахыршьаарц акгы рыгымхеит. Саргы цәгъарак қазқаз азәы иеиқш схы збо саақалеит.

Узгылоузеи, ихәлеит умбазои, абазар ашә адыркуеит, ирласны акәац атира уалага хәа азәы иметра еицыхны икны даасыдгылт. Саламгои, саламгои... шыжымтан аахыс сазықшуп атира уалага хәа анбасархәои схәан, акәац ашқа саахынхәит. Атық ахә ахшәаа абриакара сантиметра роуп азәы иқәнагоу ихәан, аметра нықәцаны, ишәаны исирбеит. Нас сышқа даахъахәын, узлазбо ала ақара умазам хәа сыкоуп, умшәан, ухәдацәа цыскаауам... Ө-жыыхәта бзиақ азхоит ихәеит, зынза имырхәаазакәа.

Даара истаххеит иреиғъзоу ажыыхәтақәа истарц, убасқак ихааны дсацәажәеит, аха скәац нцәахъан, ашьапқәа ракәын иаанханы иқаз. Сацәыпқашьо, абри ауп исзынхаз хәа ашьапқәа исырбеит. Уақа умамзар иқақдари ихәан, ақшьбагы аайдкыланы иманы дцеит. Ус абазаргы ашә адырkit, саргы скәац шаны, ирытаны саахынхәит...

Минца илақаз лықсы армақырц егылыгымхеит, азныказы илхәо лғамшәо, дыхәцәырххо даанхеит, нас лықсы аавылгашәа лун, Хьымца, шыта ишқаауеи, хуалқәа злақшәозеи, ххәычы ашкол дызлалхаргозеи, ацә акәын хзықәгәыгуаз лхәан, лылағырзқәа аахаддылт.

– Бгәы кабмыжын, хуалқәагы хшәоит, хазқабгы ашкол далхаргоит – ихәеит Хьымца, ицә тыны, цыбак азна ақара иманы даазшәа иеааиқсахын.

- Изла? Узыкөгөйгуа иумоузеи? – иааңьалшьеит.
- Уацөы инаркны аусура ҳалагоит, ауфалахөы ҳауа ҳқалоит.
- Ҳалазыргода, ҳабалагои, ҳқазарта аадыртыма, архитекторцөа ҳаңсы штоу ргәалашөама. Анцөа иңьшьоуп аәатө уаа ҳартаххо икалозар... Заа изсоум-ҳөазеи? Ҳлахьынцазбаөцөа еилыркаама амал еим-цөаөцөа рацкыс ҳақалақь архитекторцөа шатаху.
- Ҳқазарта аазхөаз амалуаө иоуп аусура ҳалазырго, сыцө «абгақөа» ирәатаны, схы сцөымғханы сшаауаз дааспылан сгөы кәитцеит, амажөа көәҳацөа сызхом, упқөысгы уаргы аусура шөаласыргоит, анкьа ишөоуаз ацкысгы ауалафахөы шөоуа шөкасцоит ҳөа сеихөеит.
- Исоухөо закөызеи, Аңсны зөаңсазтөыз архитекторцөа ҳөа аҳатыртө хьызқөа зхырцахьоу амажөа-көәҳара ҳашқалагои, уеилагама, ушқәқөшаҳақхоз?...
- Баргы бақөшаҳақхароуп, ибдыруазеи амалуаөы ҳаигөаңханы, Аңсны зөаңсазтөыз амажөакөәҳаөцөа ҳөа аөа хьзык ҳҳицаргы.

1999 ш.

РЫҢСЫ РЗАВЫМГЕИТ

Нырцәаа ирхәеит, аарцәаа ирхәеит... Җара агәаа хабжьахеит. Җара хакәын агхья изхәашаз... Җаизароуп, иаххәароуп, хакәзбыроуп... Хыхьгы хәрбароуп, цаҗагы хрәхароуп... Җара ихәиҗны изхәода... рхәан, итәаны ирымбаз дгыланы ихы дирбоит хәа, җытфок абарбарыоцәа җсхәрак акны реаидыркылан ачарақәеи аиныхрақәеи ирызкны аизара җартарц рызбеит, аәхәарагы артеит.

Аизара мышқәак шагыз абарбарцәа реидгыла «Аҗсуара» ахьзцаны администрацияфы ишьақәдырғәҗәеит. Еихабысгы далырхит Җазараҗ Цәабахья. Далрымхыр иуазма, насгы администрация аихабы иабхәында гәакья иакәын.

Җазараҗ дагыцарауаоымызт, дагыныхаоымызт, дагыкәыҗамызт, дагыгазамызт, дагыҗамызт, дагыбыргымызт, аха иааҗаххар дбыргхон, иааиҗаххар, дҗахон. Аихабыра аниоуз аены инаркны ихылҗарч ақә ырнаан, илымхә кылхәаны аныкәгара далагеит. Ихшыо изацымҗазаргы, иқәра акыр иацнаҗазшәа ихы ибо дҗалеит.

«Аҗсуара» иалаз азәы дагымкәа еизеит уи аены. Шыбжьаара рацәак агмызт аизара ианалагаз. Хантәаоыс иамаз, хәара аҗахума, Җазараҗ иакәын. Аизарафы зцаарас излацәажәараны иказ, ладагы оадагы еимырххо ирымаз, ачарақәеи аҗсрақәеи рымоаҗашья шыҗаастахаз атәы акәын. Ахантәаоы инартбааны ажәахә җаитцеит. Бжеихан иажәақәа изеидымкылакәа, ифы иҗыбганы ишкаҗауазгы, иихәарц ииҗахыз еилыркааит. Иакәыцтәуп. Икаҗажьроуп... Ицәаҗыгахеит. Нырцәгы-аарцәгы зегы раҗхья хара агәаа хакәыцроуп... хәырҗшыгахароуп... хәа иажәахә хиркәшеит.

Ахцәажәарахь ииасит: ажәауаара рибатомызт, зегъы ирхәоз акы акәын. «Ацыхәа пцәатәуп». «Ацсы имыхәо, абза ихырцәага», «Мчыбжы дуззак ацсы дыкфәцаны, ацәызхәа аоыжәра хәфуп». «Хәцсы хазымаиааит. Хәцәцақәа закароузеи». «Ахәоуп зыцсы иазы-маиааиуа». Иара убас ацсхәрақәеи ачарақәеи зынза иаодыркьо иалагеит, иаанкылатәуп хәа иақәзбеит.

– Зегъы шәгәаанагарақәа шәхәама? – дрызцааит ажәахәкацааы.

Азәы ида зегъы хгәы итаз ххәеит рхәан, ганкы зәатаны, злабашья зхы иацаргәаны, фыцха ипшуа итәаз ишка дынхьадырцшит. Уи Иасон Ханагәуа иакәын. Ажәала абаоцәа еипишьуеит хәа ззырхәоз уаоын анкья, аха зны узыбзиааз хәа иахья дызгәампхақәоз ракәын.

Хазаратгы даара итахзамызт Иасон иахьатәи реизарафь дахьалахуз, аха уи еипш икоу дхамазароуп рхәан, азәык-оыцьак ирымукәа, «Ацсуара» фыц еиқыркааз даларцеит. Уажәгы урт роуп Хазарат Иасон ишка дхьазырцшыз, акәымзар дибарцгы итахымызт.

– Уажәа хәхар цәгья иаабомызт, ункахәыцуа утәоуп, акыр хәухәарц утахума? – Хазарат инықәырқыршәа дизцааит Иасон.

– Шәцәажәала, шәцәажәала сышәзызыроуеит, – ихгьы дымфәхеит, илабашья ицыргәан дтәан, хәыцрак дтаналан даман.

– Коммунист цасла ухәыцуазар акәхап, – ихәан, иара итәала ацәы наилайцеит Хазарат.

– Иасон имаҳазазшәа кайцан, атак иимтеит.

– Азәы дымцәажәеит хәа хәизара уи азы акы агхо, акы ацло хәа икам. «Ацсуара» ахәидкыла иалаз зегъы шәгәаанагара шәхәеит. Шьта ақәцара хәдақкылароуп хәа рылеихәеит Хазарат.

Еицфакны ирыдыркылеит ақәцара:

1. Ицсыз ддуума, дхөычума хаха-хымш иреиханы дыкфамхароуп.

2. Аңсы дыжны иаахынхөаанза акрыфара-акрыжөра камлароуп.

3. Ачара змоу уаа хышө-ык иреиханы икаимцароуп.

4. Аңсхөра зуа уаа шөык иреиханы еизимгароуп.

5. Аңсрақөа раан аталбашь дкамлароуп, ибжыы ихарззала аныхөаөақөа раңцара ацыхөа ццөахароуп.

6. Ичароума, иңсроума, иңсхөроума өыжөгамзар ачеитцөыца айшөахь инанамгароуп.

7. Иахья инаркны ақөцара еилазгаз дарбанзаалакгыы цөгьарак бзиарак аңны дзымнеиуа дрылхөдаахоит.

...Абас еицөакны ақөцара рыдкыланы иахьяа-дөылцыз, икалаз шөмахөзаци, иахья шырпазы Чыцын иааикөшөан дыңсит хөа реихөеит азөы даарыдгылан.

Даара ргөы иалсит. Дзакөытө уаө бзиоузеи ихагхаз, рхөан, рызеггы еиманы ицөуара ицеит.

Зынзагыы иааигөазамызт, аха зынзагыы ихара-мызт, амөа иахьынзақөыз иаакөымцзакөа зыңсцзаара иалцыз итөы акөын ирхөоз.

– Цьанаң гыларта зауша, Чыцын, дуаөы бырфынын, дламысуаөын... Дчеицьыкауаөын – ихөан, аңхья ахы икит Хөзараң.

– Иөны унеир узхара уфөит, узхара ужөит хөа дыкамызт Чыцын бзиа, – ихөеит даөазөггы.

– Агөашө аартны иашта уталаанза, ичеицьыка инапы икөыргыланы дупылон, дахьнеиуа агыларта бзиа анцөа изицаша, – ихөеит зеггы иаарылыхөхөө ирылаз алымхөа кьякьягы.

– Уи аөы шыкаитцоз, агөаа азөы изыкацөомызт...

– Ажь акөзар ишцакалоз иара иөы...

– Дахьынхө хөаракырами, аихаракыра ажь даара бзиа иабоит.

– Аҳаракырафы иара иеипш шакафы нхода, уи азы акөзам, Чычын цсаҗа шкөакөа иоы бзиа аипш аеазэы иманы ижөбахьазма?

– Иҳаҗшыа ахы анаахитлак нахыс, уеирск ухараны уқазаргыы аффы лаҳа-лаҳауа иаины уңынца итасуан.

– Сынтөа цьаргыы икамлазеит, аха иара акы, өба хөа иааҗхьазаны 500 пҗал теитөеит, рхөеит.

– Сынтөа итеитөаз... дахьзарауааз Чычын цсаҗа шкөакөа. Сара уи еипш аоы сымжөыц. Уажө ааигөа ионы савсны сышцоз ибан, саанкылан сымөахимгар имуит... аиаша шөасхөап, ачандаратөи хөа хөафөымцзакөа ихарөхөо ацкыс еиҗымзар, анцөа сишьааит. Ацштөы ухөару, агьама ухөару, иануфөаку нахыс фыхшьа умазам.

– Аоыкатцара анухөа, усгыы амоа хөақөуп хцөажөоит, ауаоы бзиен ауаоы цөгьей икарцо аоқөа еипшхазом. Чычын цсаҗа лаша, ихата дразымзи, дкөымшөышөза дыкамзи, иогы азөы ицырхагахеит, ихы инархьит, игөы инархьит хөа шөахөхьазма?

– Калашья амоума, Чычын бзиа иоы, ан лгөыпхөыхш еипш, уцөа-ужьы иналашьшыы ицоит.

Абас ажөауаара рибамто, Иасон ида зегьы Чычын иоы акөын излацөажөоз.

Иасон иөымтра иламзо, Чычын хөа хөацкыс уара ибзианы дудыруан, ицсра, ибзара акгы захум-хөаауазей ихөан, – Хөазарат Иасон ихы илеим-галар игөы иамуит, акоммунистцөа шөхаан хөы ааихаххыр шөузомызт... хөа ус хөаказам, азөгьы иөы хөакзом хөа цөык наилаитцеит.

– Ихөала, ихөала, иухөо зегьы бзиоуп, зегьы саҳауеит, саргыы акы сазхөыцуеит – Иасон аизарафөы иихөаз еитөихөеит.

...Амра аҗашөара цлак ашөара агын «Ацсуара» ныкөгаөцөа ацсраены ианнеиз.

Рхы-ргөы далырхит, аңсы дырцөуеит, ауацөа атынхацөа ирыдышшылеит. Пытраамтак хнатөап, иахьатөи ҳаизарафөи иаҳазбазгөы раххөап, рхөан, инеины ашта агөтаны игылаз ахьаца амцан инатөеит.

Аамтала ашоура кашөахьазар акөын, аха шөшьырак уныцамтөар иааузымычхауа акынза, макьаназ амра цан. Ҳазарат ихылпарч ашоура атан, аха ихымхзакөа, апхзы иөықөқөа дтөан ичҳаны, имацура фөыц ус еиҳа ианаалоит хөа ипхьазаны.

...Ашта аханы, атөартақөа еицыхны икацаны, акрыфара-акрыжөра напы адыркхьан. Дара рнеиреи итөаз ргыламтөи еиқөшөеит.

– Иахьа шыжьымтан дыцсит рхөеит, изөу жөбоит ианбагьахьзеи, – ихөеит Ҳазарат, ақөцара ирыдыркылаз зныз ақьаад иаргөы арахьтөи ацьыба иахьтаз иам-кызшөа, иаатганы армарахьтөи ацьыба интөеит.

– Ицьашьатөуп... – рхөеит егыртгөы, аха уаҳа акгөы ацрымцөит.

– Ишцакаҳцари?.. Иа... иа... иахьшөхөаауазөи? Ҳазарат иөы ақуа, иашьтуа, иихөарц иицахьыз азөгьы изеилымкаауа иөызцөа ихы нарықөикит.

– Ҳара акраадыруама, уара ишухөо икаҳцөит, – рхөан инеиөапшы-ааиөапшит.

Зөгьы зыцөшөоз, азөы доагылан, ҳара аишөахь неишья ҳамазам, аңсыжра ашьтахьынза. Ақөцара ҳадаҳкылахьеит, иаҳзеилагом хөа артөафөы мап ицөикыр хөа акөын. Ус егыкалеит. Знык дааин, цөыцак цөыцак хьшөтөал хөа реиҳөеит. Аха азөгьы ақөөимтит.

– Аамта шөымган, шөымнеир шамуа усгөы ижөдыруеит, – ихөан, еица дырзааиит.

– Иихөо шөаҳауеит, ишцакаҳцари – ихөеит, Ҳазарат.

Ишцакаҳцари рхөеит егыртгөы. Иасон ида, уи ибжьы имьрызшөа фөымтзакөа дтөан дырзызыроуан.

Аилыргао ҳнеиуеит ҳаагы иарымҳаеит, ҳнеиуа-
мҳаагы иарымҳаеит. Ишәтахымзар уа шәтәаз ҳа
аанарго инапы кьаны дрыдцны дцеит.

...Агәылацәа еивагъежны амац руан.

Итәаз шыаагылаз еицш, аишәа рәыцны архиара
иалагеит.

Цас ируазшәа, фатәума жәтәума зегы рацхьа
ииаганы, аишәахь инаганы иқәдыргылон.

Анеирагы рзымгәагыа, ацарагы рзымгәагыа
итәаны ицшуан.

Акәыд ршышыы цаҳәцаҳәуа, аххылақәа рыфәы
лаҳа-лаҳауа, акәыд еиларшәшәа арашы хыхәхәаала
унацәа адкылан иуамхафон, аишәа иқәгылаз ааы
амацар еицш еилашуа, ацыцхькәа аирыз итыцаны ицон.
Знык ацәа уәоукыр фыхшьа амазамт.

Ачабаба цхацәы-цхацәуа иааргоз акгы адым-
кылакәа ахала изумфарыз. Шәсоу часоу узеиоым-
дыраауа акәын ашә ахәша алыжжуа меигзарахда иххны
ачанах ишанырцоз.

Арцәи анашеи, апамидори, ацыцеи акәыд иавагга
иавагылан.

...Артәааы аәазныкгы дааины иааҳадыргәгәа-
лашәа ихәихәандаз ҳәа рәыца азы аауа ишыцшыз,
уаҳа рышка дхьамцшзакәа аәа цьоукы рышка днеин, –
Шәара шәуаауп, саашәыкәыхшоуп, знык ада исышә-
мырхәан, цьоукы жәантә ироухәаанза рьедырххоит,
нас иантәалак игылазом, ршә... цырцәаанза ҳәа дара
рзы ишихәаз дырдыруа, ирывганы тәара игеит.

Артәааы рышка уаҳа дмааит, ируа рзымдыруа
иштәаз, иигаз ртәаны, цәыцақәакгы нтарпканы,
дхынхәны дааин деитарыдгылан, абыржәы мап
анышәк, идырны шәыказ, уаҳа шәышка сааираны
сшыкам ихәеит, днакәша-аакәшо акәзамкәа,
иаатыркьаны.

Заца мап ицэырымкрыз, ацхьа иахьицымцаз
иахьхэны, зхэы зывганы иргаз ахэыцқәа реицш,
рқышэ кылышьшь итэан. Хатырк нарықөымцазакөа,
иаах-жөаны иахьреихөазгы хьаас икарымцазеит.
Еицах хааныжьны дцоит ари дызлаабо ала рхөан,
ашырхөа иөеибаргылеит.

Ари хакөыцит, ацыхөа пацдөеит ххөан, аха Цыцын
иеицш иказ ауаөы бырфын изы акака аанкыланы
ихымтөалазакөа хцар, ишка ханнеиуа хидимкылар
калоит. Иахьа зацөык хнеины, аишөа хнахагыланы
умоа цшзахааит, уцсаца лашахааит хөа акака аашь-
тыхны ихахтөалап, рхөан, рызегьы шеицыз инеины
аишөа иаахагылт. Хашгылоу хөа ирхөаз рзынамыгзеит,
рыцсы иамуит имтөакөа изымцеит.

Иантөа, Цыцын иөы ирханарштит акөцара шры-
дыркылахьаз... Аталбошьс далырхит “Ацсуара”
аихабы Хазарат. Рацөцақөагы духеит, рыбжьгы
духеит. Чароу цсроу иахьыказ рцөеилаго акынза
инеиаанза агылашьа иакөымшөеит. Ианыхөлазгы
рымбеит, илашьцахьан иангылаз.

Еибак-еибашьтуа ашта итыцит.

Уара уацкыс сара исжөит хөа, зака цөыца ааныр-
кылаз еимакуа ишнеиуаз, Иасон даарөашөан, уара
иахьа ихамаз аизара ду ухы алоумырхөит, амөа
хахьынзақөызгы өутуамызт, ара хакьааизгы Цыцын
бзиа ажөак ихымхөаазакөа, уөы рзахызшөа утэан.
Зөумтуазеи хөа хуазцаацыцхьаза, ишөхөала, ишө-
хөала, саргы акы сазхөыцуеит хөа атак хаутоит.
Иазхоуп шьта, уаакөымцзакөа узызхөыцуа закөу
хаухөароуп, – рхөан, иааисны дырkit.

– Ускак хьаас икашөымцан... сара сымцөажөара,
иахьатөи шөеизара исгөаланаршөеит икалахьоу
хтыск... Убри ауп сзызхөыцуа саакөымцзакөа.

– Анкьатөи шөеизара «бзиакөкөа»... коммунист
цасла «ханьшөаазоз», ханьшөкатөозтөикөа роума

иахьатәи ҳаизара иугәаланаршәаз... ега уазхәыцыргыи уи шәкомпартия, Ҷычын рыцҳа дузырхынхәраҳа иаргыи узырхынхәуам. Иажәит, ихейт, ахапыцқәа капсеит, – ихәейт Ҷазарат, ибз иґы иґабылгыо.

– Ҷазарат, уи акәзам, иахьатәи аизара исгәәланаршәаз – ахәәқәа реизара ашьтахь ирыхьыз ауп.

– Ахәәқәа аизара моапыргозма шәара шәхаан, иихәо шәмаҳазои!.. Апартия еизароума имоапыргоз усқантәи ахәәқәа? – Ҷазарат ихала ихәаны, ихала дыччон.

– Ускан ааста ахәәқәа уажәы еихагыи ирацәахеит... Абас, иахьа ҳара аизара шымоақаагаз аицш зны нырцәаа рхәәқәа еизан, аринахыс хшықалаша, хшыбзиахаша хәа аизара ду рымазаарын. Иажәабжь ахәара далагеит Иасон.

Ари еицш заҳарыз дара ракәызма «ус уара умсаит ахәәқәа шеицәажәоз» хәа азәы ибжьы аладантәи игейт... «ирхәазеи, уара, ғар ихәарту хәа акыр рхәама» хәа аәазәы аладантәи ибжьы геит. «Бышәас излацәажәоз!.. Сара уи ауп интерес исымоу» хәа, аәазәых ишьамхқәа дырзнымкылакәа, цшынацҳа анаара дағагылан икьатеиах ццәо. Аәа хатца шәпажәпак Иасон дааиғагылан, «аиаша ҳахәа, ахәәқәа реизара зыкыз акоммунист партия еиґақаҳамцар ауам хәа акәызма» ихәан, дааисны дикит, акәыд игәыцатата.

– Шәикәатц, уара, шәипырхагамхан ихәихәаит ахәәқәа ирызбаз, – ихылцарч уажәы уажәы ихәырны икаҳауа иаашьтыхны ихатцо – аббы ихга дцәажәон Ҷазарат.

– Хәәастаха, ҳарпҳашьагаха ҳқалеит, ҳаофы зыргаз азмах ауп. Иахьа инаркны азмах аталара ҳакәыцуейт, цшь-шьапык зцоу зегьы реицш ҳаргыи ҳацқьаза хныкәалап хәа рызбейт, – Иасон иажәабжь аццара дағын.

Арик зынза еивнагеит:

– Уи ашьтахь азмах аталара иакәыцма?

– Азыхь акны ицаны реыкөабара иалагама?
– Изакеи счөахуан, сынтөатөи агхынра дузза счөакөа
азмах итамлазеит, амшын акны ицаны реыкөабаны
иаауан!..

Адунеи афы икамло хөа икоузеи... хамцсыр иага
аабап... иага хөахап, изакөйтө жөабжьузеи ичөаихөа
рхөан, рызеггы ауухөа еилалеит.

...– Иахьарнахыс уаха хөафөы хөаргом хөа збаны,
Иасон ирхөоз имахөазашөа иажөабжь анагзара дафын–
аизара ашьтахь рызеггы еицны ишнеиуаз, змах табаак
инахагылазаап, ианынзаапшыла, рыцсы кым-кымуа
иалагеит, еибархөхөеит, еибарфөыфөит, аха
рыерызнымкылт, хөталом хөхөахьеит, аха аөазнызацөык
хөынтышыны хөцап рхөан, реыцтарыжын, ахөын-
цөабаа реарганы иаатыцит рыфөы рго... Абри акөын
ишөасчөарц истахыз, – ичөан, иажөабжь далгеит Иасон.

– Абри еипш ажөабжь ччархө сахьааихьоу жөбоит,
аха иахьанза исмахац... иаанаго хөа азөыр акыр
шөзеилкаама? – ичөеит Хөазарат. Ихьорны икахөаз
ихылцарч иарггы давахауа.

– Уи иаанаго шөара уахала еилышөкааратөы
шөыкам, еита змахк шөыөтамыжькөа шөыюнкөа рахь
шөызцозар шөца. Уатцөы ианшалак шөазхөыц ишөас-
хөаз ажөабжь, – ичөан, Иасон дрылцны зымөа
иөынеихөит.

Дара еибак-еибашьтуа анаара иаөан.

2001 ш.

ИШЫБЗА3 ИҢСЫ3

Уи аухагы, абжыааҥны еиҥш, хаҗеи ҥхэыси анышьталоз, ахысыбжыкэа иаадмырҥшырц азы рлымхакэа ҥыгэаны (аҗэашыы рҗатэаны) ииеит.

Амра гыланы акыр иохашылаанза иҗэан, зныкгыы имааҥшит, иагымнахэы-аахэит.

Аҥхыа дааҥшит Җето. Лейрххо, мчыла аҗеа леалхуа дныкэтэан, ллымхы иҗаҗыгэаз анааҗылга, раҗхыа илахаз ателефон абжыы ауп, ишны иҗжэарашэа, иаакэымҗзакэа, ахэжэара иаҗын.

– Геронти, Геронти, уааҥшы, ателефон аума җанаҗоит, ура унеиру, сара снейру, – лхэан, диходигео аҗеа даалылхит.

– Бара бней, – ихэеит дҗархасуа, еиҗах аҗеа иханы даманы иҗо.

– Ура уакэзар ирҗаху, ирасхэозеи?

– Аҥхыа иасуа дызуҗтоу еилкаа. Гэымҗтатэи апозиҗиа аҗынтэи акэзар, шарҗазы дгыланы агенерал дипыларҗ аеропорт ахы дҗеит хэа рахэа, бахыама?

– Еилыскааит. – Атрубка аанкыло: – Алло, алло, иуҗахыда? Уабантэиасуеи?.. Җарҗынтэи ухэаама?.. Исахыуеит... исахыуеит... уаангыл. Дҗахыоу дымҗаҗу еилыскаауеит. Атрубка ыкэумҗан. – Җето лгэы зырхыҗхыҗшаз акы шлахаз лхы-лҗы ианыҗшуа, атрубка ахчы аҗэҗаны, лхыҗа дааихагыло: – Угыл угыл... Геронти Җагынава дахҗахуп, телефонла аинтервиу имхны агэҗет «Тависуҗали саҗартвело», ианахҗароуп хэа җырҗтэылатэи ар ркорреспондент җыда дасуеит – иасхэари, – лхэеит лыҗси-лыҗсы еихыымзо.

– Аибашыҗеа еизганы иманы Гэмыҗтака амоа дыкэларакы агэашэ дҗыҗны дгылоуп, сихызаны дсыргэежыуеит хэа аҗак җаҗа, – ихэан, дыкказа аҗеа даалҗын, ашырхэа дныкэтэеит Геронти.

Қето адца илоуз аныналыгза ашьтахьгы Геронти пытраамтак иеанкыланы, амоаду афынтәи дхынхәны дааизшәа, дхақыпсықыуа атрубка аақыихын: – Алло, алло, сзыроуеит, – ихәан, җааитит ибжыи неидыхзаны. – Ишца? Мап, умоашьазеит, сара схаҗа соуп Геронти Чагәынава. Ааи, Аҗәатәуп. Узылгахьоузеи ухәама? Қырттәылатәи ақытанхамоа Аҗәатәи аинститут салгахьеит. Ишца? Аибашьра җалаанза ацитрус совнхара «Сақартвело» директорс саман. Уажәы сеибашьоуп. «Ақыцмақәа» рполк хәа изышьтоу командирс самоуп... Иарбан зухәа? Ишцасымам, уажәы ааигәа Қырттәыла агәыгырта ду Шеварднезе Аҗәа дааны даныҗаз, «иацтәи аполковник иахьатәи агенерал» хәа инапала агенерал ичынқәа сжәахыр иқәицеит... Ишцаухәеи? Мап, уаанза аррамацтура сахымсзацыт, аха аибашьра ианалагаз аены инаркны, сычкәынцәа аоыцагы саргы хәаҗадгыл ахьчаразы хыцәнымырха аҗацәа хәраҗагылоуп. Сара Гәымстәтәи апозиция скуп... сычкәынцәа Камантәи апозицияҗы игылоуп. Иухәо цыа исахауам! Ишца, ишца? Аҗәа агара акәым, аҗсуак деибганы Гәмыста дырны, аҗалақь ишьапы алаиргылараны дыҗам, урт рлымха саркьада ирбараҗа Аҗәа рбараны иҗазам. Аҗсуаа хылпак азна ыҗам, хәаҗсыҗ ааизганы хыртәхәар рызегы амшын ихаҗатәхәалоит. Адунеи ахаан хәра иахьааиуа милаҗк җамлазац... Иҗаларангы иҗазам. Абас ихәеит агенерал Геронти Чагәынава хәа агәзет ианца.

Геронти дахьынзацәажәоз, Қето ддәылцуеит, дыоналоит, дгәырҗоит, цыарак дызтәом, дихагыҗеуа дихагыланы илымха иҗалхәоит Китовани ахамҗа шуиҗахьо уоуымырштын... Цыаба Иоселиани хәоны дшыҗаз, ушигәаҗаз, ихәта азы узааихырц шиҗаххаз... аорденқәа акымкәа, аҗамкәа ишурҗахьоу... абартқәа зегы зиоумхәазеи хәа.

Зынза дихаңаны данылкза, иацәажәаз ииҳәоз цқәа
имаҳауа далагазар акәхап, баангыл сымхәеи, иазхоуп
иҳәан, ибжыи ицәдуцәахеит.

Иацәажәоз «иазхоуп» хәа иара изы иҳәаз цыишьазар
акәхап, сара соума узәу хәа иеимхәакәа дыкам, мап,
уара уакәзам шәангыл хәа засхәаз, сқәыцьмақәа
зхаңыцқәа хуа исзыңшны игылоу роуп иҳәеит. Нас
ипхәыс лахь илақәа аарцәгъаны илирбеит, нак бдәылц,
ара бысхамгылан хәа аанарго. – Алло, алло, исаҳауеит,
иухәо саҳауеит, уаҳа зцаара умоума сара сахь? Ишңа?
Ааи, ааи, иацы аңсуаа ацыхәтәантәи рымч ааизганы,
Гәмыста ирырц ижәылеит... Ишңаухәеи? Изхәада?
Заца азәы дырхмыжьраз, Гәмыста ацысцәкыагы
ахаҳарпрауам. Ицкыа-шәкыа иаагеит, иҥахаз ҥахеит,
бжаоык ткәаны иаагеит, иаанхаз рышьҥахька ионы
ицеит, рыңсы ргеит. Ажәакала, ран ианлыхшаз амш
ргәалаҳаршәеит. Алло, алло, еиҥажәыларц аеа-
зыкацара иаәума ухәама? Агәы рымоуп иҳажәлааит,
ирыхыыц рыхыып, хара аеазыкацара хҥахзам, есқын-
гы хазыкацоуп хәңсадгыыл ахьчаразы. Нагзара
ақәзааит ... зхы иақәитү Қырттәыла!

– Иааит, иааит, хәркит, хәршьит! – хәа убри аамҥаз
дхагахазшәа дыхәхәо дааюнаххит Қеҥо.

– Иааида бара, иббада, беилагама! – иҳәан, Геронти
иикыз аҥел наимпыцюрит.

– Иааит, иааит... хәркит, хәршьит! – хәа илхәо
еиҥахәо дыюнагъежыуа дыюнан дҥахәатәха.

– Иаада бара, дабакоу, дсырба, игәыдцаны дысшь-
уеит! – иҳәан, ихчы дацәлеит итапанча аҥихырц.

– Иуңшаауа зуҥахузеи, иааит, исхәо умаҳазои?
Аңсуаа ааит, анышә хәгеит. – Қеҥо лыхцәы кны даханы
аҥхра даналага, Геронти ихчы импыцюрны икаҳаит.
Зыбжыи уажәраанза аоны дузза архыңхыңуаз, ибз
ихәлашәазшәа даанхеит, ацысра далагеит, аларқача

ихъызшәа. Уажәраанза сара сқәыцьмоуп хәа игылаз деицалт, абгахәчы деицшхеит.

– Агәылацәа... агәылацәа!.. – ацыхәтәан аарлақәа иғы ааилган, агәылацәа ирдыруама аңсуаа шааз...

– Хгәылацәа абакоу азәгы дыказам... хара хлымха ацәашы тартәаны иахатәи ацых хцәалацсны хашьтан, хазхара хәцәап умхәази?

– Агәылацәа азәгы дыкам хәа базхәада, иабациеи? Хәпхә инхозгы ыказами?

– Хәпхә инхозгы хашьтахь инхозгы азәгы дыкам. Цсы зхоу азәгы даанымхеит... Хәцака инхо аурыс тәкәажә исалхәеит, аңсуаа аауеит хәа анраха, иаха цхәбжьон зегы бналаны, иқәцны ицеит хәа.

– Сара исхароузеи, хлымха ацәа тартәаны хәцәалап зхәаз бара бами.

– Хәла шааңшуа ацкыс хшыцәаз, ихамбазакәа хәршыр еиғымзи.

– Хәбацари, ишпакақцари, хәпсы шпеиқәхархари? Хәргы хәоып, хәбналап, - ихәеит Геронти, амца икызшәа дыонагъежьюа.

– Хзышьтуада, хәоны иакәшахьеит, рыбжы ума-хәзои, рыбжы мгаит, анышә ицәааит!

– Хәбацари, хәбацари? Хдәылцны хәоыр, ихаихсны хәршыуеит... Иааиааит, аоны хшыонагылоу, цсуа цасла ихәламкысыргы кәлоит, – ихәеит ацыхәтәаны иәаипсахын.

– Иааир иузыруа удыруама, уара хләхәацәгәа, сара сыпхәысуп, исыламкысыр кәлап, аха уара уанкыланы, унышьтацаны удынақәа ғырхуеит.

– Иарбану бара иғырхуа? – ици-ишәи еицәамгыло далагеит.

– Ишааоналаз еицш, укагәаны улымхәқәа ғырхуеит, ус ауп аңсуаа ишыкарцо хәа зхәаз уара уакәзамзи.

– Слымхақәа ғырхыр атқыс инасгәйдцаны сыршыыр еиҫа еиҫуп, – иҫәан, ашыз ихыызшәа аицасра далагеит.

– Уҫшы, уҫшы... ҫәаҫхәа игылоу аоны ионалт. Деда, дедаа, рыльақәа цимцимуа, абгақәа иреиҫшуп, – акылҫара дкылҫшны дыҫшуа, – уа иаадәылҫыр ҫара иааҫадгылоит, дедаа, дедаа, иҫаҫсыхәозеи, ишҫа-ҫаҫҫари?

Азныказы Геронти иҫҫәыс лкалт дыҫцаланы иеи-ҫәахырҫ далагеит, аха дыҫамзеит. – Иҫасҫо бдыруама, амитә схи иазбит, сыҫсызшәа сылақәа хәаны, снапқәа сгәы иҫәҫцаны сиюит, бара акы насықәыршәны бҫьябо бысхагыл, аҫсы илакьысрым ауаҫы ишья рылазар, – иҫәан, иҫҫәыс лкалт дааҫцит.

– Дедаа, амитә ухы иазбит, уалга ирласны уҫсы... Исҫәо закәызеи, сеилагеит, уара уҫсаанза дара ҫсааит, инҫәәаит, икьяшхааит! Иааиуеит, иааиуеит, уиа ирласны, уеиҫцых, аҫқәыршә ааганы иуқәсыршәуеит, исҫәо анҫәа саҫоумҫан, аҫқәыршә дара ирықәдыршәааит!

– Аеакгы, иҫаҫҫаша бдыруама, ари ҫазҫатәоу Бериа ипатреҫ кыдхны, ашьҫахьтәи ашәала иршәны наҫ икабыжьроуп.

– Уи иалухузеи... уиа, иааиуеит!..

– Сара ибасҫәаз ҫаҫа. Уи аҫыҫаҫы Лакоба ипатреҫ ааганы икнабҫароуп. Уи ҫахьҫоит.

– Лакоба ипатреҫ абантәиаазгои сара?

– Ани ҫгәыла аҫсуа беженец июнымаҫәа анаагоз Лакоба ипатреҫгы иҫәарҫа ишаҫаз иааҫамгази, ибхашҫма?

– Уи сбылуеит умҫәази?

– Исымбылзаҫт, рамка бзиаҫ иҫасан. Изҫасоу ааныжыны ахаҫа збылуеит ҫәа, аҫаҫараҫы ишьҫасҫеит. Ирласны бнеины иаага. Абра сахьықәабҫо сханы икнабҫароуп. Иааонало рылаҫш ахьақәшәаша.

Қеҫо дыюны дцан, Лакоба ипатрет лыманы даин Геронти лареи али-аҫси рыла Бериа итәы кыдхны, Лакоба итәы кнарҳауеит.

– Аҳы, шьта сара сыҫсит, бысхагыланы аҫәуара балага, – ихәан, аҫсы еиҫш иәааитцыхны, Лакоба ипатрет днаҫаеит.

– Уара уҫсра шәышықәса рышьтахь акәхааит, дара иахьа игылаз амра аҫашәара рыҫсы ахьымзааит! – лхәан, цәөычак аалган, еитцыхны инаикәлыршәит...

– Амыткәма иалатаны ихәала, Лакоба даара бзиа дибон... аҫсуаа иреиҫьеишьо уаә димамызт, – ихәан ақәыршә ихы былдызза иааҫихәеит.

– Уҫсхәеит, уара, уеилагама, ухы думырбан убжы думырхан. – Қеҫо дшәан, иаразнак ақәыршә иқәлыршәит.

– Аҫсшәа хәыч-мычык бымдыруеи, агыршәала амыткәма бымхәан. Аҫсышәала, аҫсышәала! – еиҫах ихы аакылихәеит.

– Уәы еихақы хәа уасхәеит!.. – данимышәа ақәыршә иәалгәеит.

– Ианду даҫсуан, Кәркәнава ҫхан хәа рахәа. Иаб, иабду зегьы аҫсуаан, Чагәнава хәа дкарцеит акәымзар ижәлацәкьа Чагәба акәын хәа рахәа... – еиҫах ихы цәыҫихәарц далаган, аха лыеикәыжыны дылкит.

– Хгәылацәа аҫсуаа еикәзырхаз иара иоуп хәа рахәа... Аҫсуаа ршьа салцит, аҫсуаа сышҫарабашьуеи ихәан, абцъар шьтимхит хәа рахәа... Ари адгьыл аҫсуаа иртәуп хәа есқынагы ихәон хәа рахәа... – ақәыршә иәагәаны дшылкызгы, Геронти иихәац ихәон, аныха иакыз иеиҫш дпатон.

Убри аамҫазы, аддыхәа ашьапышьтыбжькәа аагеит, рлымҳа ишааҫасыз еиҫш, Қеҫо дахьгылаз дышьхныҫылеит. Геронти ибжы акәым иҫсыҫ ахьылеига-өеиго умаҳауа, дынхәыҫаҫс дцазшәа дааикәнартәеит.

– Аоны оныцқа азөыр шөаанханы шөыказар, шөнапқөа шөыроаханы, адөахыы шөдөылц! Хаала зыөхазымтаз хөеигзом, – ихөан, ашө аартны даалагылт цкөына ҳаракык, бцъарла деикөных.

– Деда, деда, исыхыт, аха исыхъзеи, исцөыцсит аха исцөыцсыда. Сақөарель цқым Геронти, иара сымамкөа ишцасыцсыхө... Саргы сугарауазеи, уара мыжьда, – хөа лыхцөы ыцылхуашөа икны дахо, лызгы цөылыппрашөа дацрыхо, амыткөма ахөара далагеит, азөы дшааиз лымбазазшөа, иихөазгы лмаҳазазшөа лөыкатцаны.

– Иааиз, иказ аниба, фымцзакөа лацшыла зеггы аамидеит.

– Шөароубацъырқөа, шөгыланы шөысзыхөацшыуазеи, шөхацақөами, сзышөымшыуазеи, цқым сақөарель Геронти, альяқөа хөаны ицсны, ичыкнеиза исымцоуп, сара сыльяқөа пагы-пагыза иаацшыуа сихагыльоуп, – иааины ашө илагылаз ишқа даахъахөит, лнапқөа лгөыцапса.

– Хара акгы зхарам азөггы ҳилакыысзом, – ихөеит уи.

– Шөара шөызустада, хара хатөқөа шөоума? – «лылагырзқөа» рыцкьо днаиөацшит.

– Мап, хара хқыртцөазам... араатөқөоуп.

– Шөара шөацхазакөоума?

– Ааи, ҳацсуаауп.

– Деда, цқым Геронти, иахзааз зуццөоу амбазои? – арцөаа хөа дыхөхөаны ацсы дааихагыло: – Ацхазқөа ааит, уара мыжьда, ацхазқөа, ианбаауеи хөа умгөац-уази. Иааит, иумбазои, уаацшыны ак раухуарауазеи. Бара цода, ацхазқөа хынхөны Акөа иаауа збаанза Анцөа сумшыын умхөози. Абри ульа иабаны уцсыр, акөөхөа ашөа хөо цъанац умцози. Уахымызеит. Шеварназе альяхша игөахөтөы Анцөа ду дахымыгзааит! Бгөы цжөаны уршыт, ацхазқөа урөагыланы

узырмабашьуазеи хәа, укыдцаланы урыман, уах-
шьуеит хәа закантә удәылганы ургахьаз?

– Шәара шәызустцәада, ишәыжәлоузеи? – длыз-
цааит лыпсшәеи лыгыршәеи еилапсо, лцәажәашьала
дызустоу анизеилымкаа.

– Ари ипсны ишьтоу сара супруг льякәын. Паспорт
акны Геронти Чагәынава хәа дыкан, аха анкья
дапхазын, Чагәба ижәлан, аха ант акәыкәыл нцәаша
акыртцәа Апсны зегы дара ианыркыз Чагәынава хәа
данырцеит. Иахья исыриашоит, уацәы исыриашоит
шихәоз, Шеварназе альа анеимсоз цынца икылькьаз
авоина далагеит ишыжәбо.

– Бара ибыжәлоузеи?

– Сара Бохәа хәа сыкоуп, самарталла Быхәба акәын
хажәла, хәпхазкәан.

– Ари шәыпшәма данбапси?

– Деда, ари апсы таны шәабазтгы ихагахон, ориоль
еипш ажәан ахь дыпрырц дальагон. Инанаду д-
Кәркәнаа пхан. Уи илеиҗаишьоз димамызт. Апхаза
песниакәа аниахалак ананду агәальашәаны ацәуара
иальагон.

– Афыза амаиор! Ара хабанзагылазаауеи, дцас
ихаутозеи? – рхәан, әеа ыыця аибашьцәа равтоматкәа
харшаланы иааивагылт.

– Шәаангыл, апсы дыкәоуп, имәа дыкәахцароуп, –
анихәа, фымтзакәа иаагылеит.

– Си цода, си убедур Геронти, апхазкәа ирхәо
уахауама... Льякоба зака бзиа иубоиз ипатрет уханы
икнахан иуман, ихьз хәаны дуныкәуан. Уи апсы таны
ихамазгы агыруа мазарах икәакәль, идух Апсны иубо
икаломызт ихәон. Льякоба ипатрет анырба зкәакәыль
нцәаша акыртцәа аакылсын, автоматла тохап-тохап
хәа ихы иаасуа дыргәагәит. Убри ашьтахь ихәыць
дыкәкьаны дыкан... Уи ахацоуп дызгазгы.

– Агәәкра бақәшәеит, хара ҳацхыраара хәа акыр бҕахума? – длызцааит амаиор.

– Дедаа, шәара шәара ацкыс еихау цхыраарас истахузеи. Сшәаны сыңсуан, ант иныбзақәша еиҕа хынхәны иаар хәа.

– Уи бацәымшәан. Егры ирахцоит, ахаан арахь рәы мхәуа иҕахцоит, – ихәеит аибашьцәа руазәы.

– Ингәыргыы шәаанымгылан, Жәыргытынзагыы шәцаны ичқачқаны шәрыльга, сшәыкәыхшааит, шәымәохь шәца, Геронти цода иңсгәышьеит, ишьҕа-зури. Шәца шәымәохь, шәца шәсыдымхалан, даанза шәымнеиааит.

– Бақәшәеит, иҕабцари, быебыргәғәароуп. Излазбо ала, ара шәааигәа-сигәа цсы зхоу азәгыы даанымхакәа иқәцны ицеит. Дызжуа дшыҕам аабоит, бхала баан-хажьуам. Хара ҳаангыланы дбыцахжуеит, – ихәеит амаиор.

– Иҕальома, шәара шәышьҕааныскылои, шәымәохь шәца. Ари арыцқа иңсны ишьтоуп, игыланы цьаракыр ицома. Шәаныхынхәуанза дыказааит. Саргыы сызхара дысбап. Уаха дысбараны сыкоума?

– Хара ҳаныхынхәуа ҳаздырзом. Ашоура цәгьоуп, уаанза изымчхар ауеит, дымжыкәа ҳазцом. Шәны-шәынтра абакоу, ихароума? – ихәан, амаиор анышә дамтакәа дшымцоз лирдырит.

– Хнышәынтра хароуп, уаанза игара шәпыхә пнацәоит, шәицапсуеит. Абра сааигәа уахи-ени дахьызбо дызжуеит, – лхәеит илцәымыҕханы.

– Иахьыбҕаху ҳарба!

– Абра ашьта агәтаны дызжуеит. Цода Геронти, хара дысзышьтуам.

– Шәнеи, анышә цышәка, ашта агәтаны! – амаиор адца риҕеит аруаа.

– Уажәыцәкья иаажуеит, – рхәан, иаразнак индәыл-кьеит.

Уажәраанза аңсы хаҗа иеиңш имҗысзо икәыз Геронти, амаиор дымжыкәа хҗом хәа иаәаршәны ианик, дшәан, аңысра далагеит.

– Анышә кабурицхак кылжәаны икарцааит, дын-цәыцаркәакәаны, аңслымз икәсҗсоит, ицауланы дысжәуам. дызбальароуп. Дрыцхасшьоит... – илхәо ләамшәомызт. Иңсы шҗаз анышә икәжәны дыл-цәыржыр хәа дшәаны дыңсуан.

– Мап, мап, ашоура цәгәоуп, ицауланы ижны даҗатәууп, акәымзар ифоы уаоы дыкәнамыргыло агара иалагар алшоит, – ихәеит амаиор.

– Деда, убедури чқым Геронти, аҗаусер шҗаузызуи, сыльа ишабо анышә укәжәны уржуеит, – лхәан, лызгы ацәыңра далагеит.

– Бара ибхарагәышьоузеи, акры изыбума, иара иаңьал аины дагеит, – лыгәшәамшәа ихәон амаиор.

Убри аамҗазы аруаа ааонаххын, о-метрак ацаулар аҗаны иаажит, иазхома хәа аиҳабы иазцааит.

– Ацаулар аазхоит. Хыхыгы анышә гәгәала икәшәкәахароуп. Шҗа шәнеи! Дышьҗышәх! – адҗа риҗеит.

Кәҗо ләы еилымго, илыкәлашьҗо далагеит.

Аибашҗәа неины дышьҗырхырц ианааихагыла, аңсы дызкәыз акаруаҗ ахала аныкәара иалагазшәа, ирымпыҗкәаны зны алада иҗо, аәазны аоада иҗо иалагеит.

Шәызыңшузеи, дышьҗышәх хәа реиҳабы оаңхәа адҗа анриҗа, Геронти ихарҗаз икәхәаны доаҗкәан дгылт. Илымхәкәа ғырхыр хәа дшәаны, еимлагәа икын...

– Деда, си цода, уңсы җальама, чқым Геронти. Сильа иабо агәра сызгом, аңхазкәа рыбжы анбаҳа быңсы җальама. Бымшәан, хәра хҗәкәа роуп, аңхазакәа роуп... Кәҗо лҗагылазаашәа лыңсахын, илхәашаз лыңшааит.

– Умшәан, хара акгы зхарам хилакысуам, – ихәеит амаиор.

– Генацвале... тқвен чириме, – амаиор иихәаз ишәара ихнакыан, – сыңсхыан, салгахыан, аха шәыбжы ансаха, сыңсы талт. Шьта ахаангы сыңсзом. Дыңсааит, дызааит, ихы лахааит Шевардназе, нагзара ақәзааит ақхаза идгыл Аңсывтәыла! Санду лашьцәа Акәа иааны избозар, схи сықәгыланы сшыкәашара хәа тәуба зухыан...

– Утәуба нагза, утәуба нагза, ақхазқәа ааит, узгылоузеи, укәаша! – Қетәги иихәоз иңылхәон.

– Геронти Қьетәи аңсуаа Акәа ахыргаз еигәыргәзшәа еивагәежны икәашон.

Ашәара мыжда ауаы инамырқатәо икоузеи хәа дгылан дрыхәаңшуан амаиор.

– Изаауазеи? – аруаю амаиор диазцааит.

– Ишыбзоу иңсуа изааураны икоузеи, – ихәеит амаиор.

1995 ш.

УАРА УЗЕИЦАДА, МА УЗЕИЦӨАДА?

Леуарса инапкәа ахыхәхәо, ишыапкәа ацыхәхәо стол хыгыжежәа хәычык, дзахымцуа-дзахамло, ихала дцәажәо, инацәакәа харкәало дшадтәалаз, ипхәыс Назира дааихагылап, иахья сгылан хәа угәы итазами хәа фаалтит.

– Сызәу салымгакәа гылашья сымам, – ихәан, ихгыы шытимхит.

– Ухы аашытымхзакәа ахәычы истол уадтәалоуп. Узәузеи?

– Ауруккәа рыкацара саәуп.

– Ауруккәа рыкацара ухәама, уажәымтыяха ғыцны ашкол уталама?

– Стоушәа пхьаза.

– Ажәытә уаа баша ирхәозма абдуи амәтеи хшыюла ейкарахоит хәа...

– Ахәмарра бакәыцны быхшыю насылатеи.

– Леуарса, ахәмарра Анцәа ихәгумырхан. Уәа-дшылаха узәу закәызеи?

– Амзақәа рыпхьазара саәуп.

– Абаскак аамта уанадхала, аецәакәагы рыпхьазара уалагаз цыисшон.

– Идаду дикәыхшааит, шыкәсык зака мза амоузеи хәа арцаоы илтәз адца ауп зыкацара саәу.

– Иухъзеи уара, жәаоа ркынза апхьазашья ухаштма?

– Апхьазара саәуп аха, лацара мзеи рашәара мзеи сзырхымсит.

– Аароара ухъзама?

– Бара быхәмаруеит, аха зны исцәацлоит, әәазны исцәагхоит... амзақәа рхыпхьазара рацәахеит.

– Анцәа хрыцхашья, амзақәа рхыпхьазара аццара, агырхара зылшо икада, дкаларангы дыкоума?

– Ҳара ҳеи ирылымшо икоузеи? Иаартаххар адгыли ажәвани еинырқьоит, идырдыдуеит, идырмацәысуеит.

– Дызустада уара уи еиқш алшара змоу?

– Зегы здыруа ҳахшыютрақәа, ахәыц еиқыршәаны иагәылоу збо ирылымшо арбану? Ус еиха еиғуп рхәан, маи мзеи иун мзеи «аакыдхны» лацарамзеи рашәарамзеи ҳәа амза ҫыцқәа ҳазкыдырцеит.

– Амзахь ахалара ус имариоума? Уи еиқш зылшада?

– Ахшыю ду змоу амзахь ихало-илбаауа рхы аҫа задырбарыз, атуан инацацшны рнапы нықәшьны илбааргеит амза ҫыцқәа.

– Атуан иахықәыз аума иахьрызхаз.

– Ирызхәит, аха ишқарызхәи, оба-обала, хқа-хқала ирызхәит.

– Анцәа имтоуп, ибзиами нас уи.

– Ишқабзиам. Маии иуни хқа-хқа мза ирызхәит.

– Изла уара, узлацәажәо сзеилкаауам. Усылахәмаруама?

– Изла бымбои, ҳара ҳеи лацарамза хымз атахуп. Нырцәаа ианыларцо, аарцәаа ацәағәара напы адмырк-зацт, нхыцаа анырашәо, аахыцаа алацара иалам-газат. Ҷадауаа иантаргало, уахасахаҳәа ладауаа асны арашәара иафуп. Шьтарнахыс ианыцәағәогы, ианылацогы, ианыдрашәогы лацарамза ахьзуп. Цъара иантаргало, аеацъара ианыдрашәо рашәарамза ҳәа ҳашьтазароуп. Жьтараамза ҳәа зыхьзырцазгы, ахи ацыхәеи узеилыргом, цъара итааны аоы татәаны «ура» ҳәа иадтәалоуп. Аеацъара ағырлагы аламшәацт. Ажәакала, ианыгырло инаркны иқалаанза хымз дузза жьтаара мза ҳәа ҳашьтазароуп...

– Ацъашьатәы ҳәа ззырхәо абри ами.

– Ацъшьара баакәыцны, иқхьазала. Ҳазәу халгап.

– Изакә хыңеыгоузеи, ари цхьазашьас иамоузеи?

- Иббома, баргъы ибзыцхъазом. Ахэыцы, хаи-мыцхраар имацара илшарызу?
- Леуарса, уажэыцэкъа иухэо саҳазом. Схы уамак тагъежьуа италеит.
- Италазеи бхы?
- Ргэаг сыкны сагоит.
- Дызустада згэаг быкны баго?
- Хамзақәа кыдцо, икыдызхуа инархэы-аархэуа ирылоу.
- Ибзырузеи?
- Схала сакэзам... ахэсақәа зегъы иахзыруит.
- Бысзеилкаауам, урт цэгъарас хэа ахэсақәа ишэзырузеи?
- Цэгъамзар бзиа хзырума, ахэса хамш ныхэа «Март ааба» абакоу, ихацэдмырзи.
- Ацынхэра шэырымтеи, март ацкыс еицэоума хэажэкыра мза?
- Хэажэкыра ааба ахэса шэымш шэыдахныхэалоит хэа, ашэтқәа рцынхэрас, ахэажэқәа хдыркуа иалагоит, ус аума?
- Хэажэазар иабаргэыз, иаарласны аеакы шэырка иалагар хэа сшэоит.
- Уи арбану?
- Изакэу сызхэом.
- Избан?
- Иқәацэза ибдыркуа иалагар изакэу ббап.
- Изакэызеи ура иқәацэза иахдыркуа?
- Бара бзыцэшэазеи? Иқәацэза хэа сызэу ахампал ауп.
- Ахампал ухэама?
- Ашэт ацынхэрас ахампал шэдыркуа иалагоит.
- Ёааны умнеиааит. Иааумхэо икоузеи!
- Исхэо агэра бгом, аха лассы иббара быкоуп. Хампал мза ғыцза ишкыду.

- Ахәажәгы аҳампалгы еидкыланы иахдыркуа иалагома?
- Ахәажәа уаҳа икалазом.
- Избан уара?
- Избан акәзар, ахәажәа аңхьа аҳампал калахьазаарын.
- Уара уоума абри еиңш зхы иазбаз?
- Сара исылыбхуазеи, ҳахшыўтрақәа роуп зхы иазбаз, жәлар рәаңыц ҳәамтақәа еизганы, итцааны, наукала, цара-дыррала иазнеины ишьақәдыргәғәеит ахәажә аңхьа аҳампал шыкалахьаз. Уи азоуп ахәажә иакәыцны, «аҳампал мза» ахьзырцараны изыкоу.
- Уара ухы итұхәау, мамзар абри еиңш азәы иҳәоны уаҳау?
- Акаҳуажәыртағьы исаҳаит.
- Мцымзар цабырг ахьырымхәо иуаҳаз ушцалацәажәои?
- Аиаша убрака акәымзар аеаңьара иуаҳараны икоума.
- Акаҳуажәыртағьы ирхәаны икалахьеит хәа иудыруазеи?
- Ишцакамлац.
- Хгәыла Дадаҳ охраникыс имаз амилиционер дыбгәаламшәои? Дгенералхазаап.
- Сеилоумган уара, уи ахаңшшалашәа иказ, зпагонқәа аоаза иаганы зыжәахыр иахшьны, зтапанчатра ағьы тыкка зган иадхало иҳалазу?
- Уажәшьта дыббар дбыздыруам, аецәа, Ашарңы ецәа иакароу кьақьаза ижәахыр иқәуп.
- Исаҳауа закәызеи, ҳамңсыр егьа аабараны ҳакоуп.
- Уи аткыс иңьашьатәу аеакгы басхәоит. Март «ҳампалымза» ахьзцатәуп хәа зхы иазбаз, уацәи-уацәашьтахьы руакы идуззоу акы иоураны дыкоуп хәа саҳаит.

– Ахампал ꙗацаѡ, ахампал ауп иоуа, уаха иртараны иꙗоузеи?

– Азэгы иабымхэан, дакадемикхараны дыꙗоуп рхэеит. «Ахыз-аꙗшагы» Тꙗарчал азауад аꙗны изырчаꙗоит рхэеит.

– Иахꙗатѡи хꙗамꙗазы иꙗамло егыꙗамзаап, исахауа закэызеи?

– Аамꙗа хꙗамгап, агенералцѡеи академикцѡеи хꙗрꙗэатꙗны хꙗэыꙗы иуроꙗкѡа ꙗахꙗар еиꙗушѡа збоит.

– Лаꙗарамзеи рашѡарамзеи, уара излаухѡа ала шыꙗэсыꙗ фымз иаздырхаит.

– Аѡа ѡымыз ацѡеи, урꙗгы лассы иꙗалоит рхэеит.

– Урꙗ арбаныху?

– «ꙗхынꙗкѡын» хѡа ахꙗзырцѡеит, еиꙗѡжѡаны иꙗаауа декабр мза. Ибымдыруеи?

– Исымдыруеи. Аиаша уасхѡап аума рылшоит, ꙗхынꙗкѡын даныꙗарꙗа аꙗаазꙗабгы дꙗарымꙗар рымуазар акѡап?

– Иаꙗѡбыршѡеит. «Зынꙗꙗаб» хѡа иаꙗꙗа-ꙗаꙗꙗо аꙗыꙗꙗаꙗꙗа леиꙗꙗ, мза ꙗыꙗꙗ шыꙗыду ббап азынра агѡазы .

– Ассир ухѡеит. Егы иарбану?

– Егы ꙗхынꙗгѡымза ауп. ꙗхынꙗгѡымза аꙗаꙗара анхꙗлша «Зынꙗгѡымзагы» ꙗалароуп хѡа ажѡалагала ꙗаиꙗазаап азѡы, хыла-хшыꙗла, наукала дазнейны иꙗꙗааны. Аилатѡара иалахѡыз зегы еиꙗѡаꙗны ирыдырꙗылазаап.

– Жѡаа хꙗаман, аѡа ѡба анаꙗла ѡажѡа ꙗалеит. Хꙗамꙗаꙗѡеи уара!

– Хꙗыꙗꙗаꙗо хѡа иббозеи?

– Ус иꙗалар, хꙗпенсия иаꙗымлои, хꙗмꙗаꙗои?

– Изла?

– Шыꙗэсыꙗ, жѡаѡа мза рзы акѡзгы изхауаз, шыꙗар-нахыс ѡажѡа мза аныꙗала... ѡажѡантѡ ихауа иаламгои.

Ргөыхэтөы анцөа иахыгзааит, урт ракөзаап ҳара ҳазтаһыз.

– Саргыы уи еипш агөаанагара сыман, аха ибасхөар иаһымыңар ҳөа сшөон.

– Цөжөа рөы иаанымгылакөа, ицагыы ҳзацырцар, зынза қяфура ҳмоуази?

– Бмыццакын, ицеггыы ыкоуп.

– Иаанһазеи?

– «Цөыббрамза» ҳөа захьзырцазеи? Ажөа «цөыббра» иаанагозеи ҳөа адца илтөит.

– Уи акөзар имариоуп. Ҳөадхәрхаларым.

– Даара имариоуп ҳөа бгөы иаанагома?

– Ишцамариам, цөыббра иаанаго, ацөырббылра акөзами?

– Мап... мап... уи акөзам.

– Избан уара, абна анырбыллак ицөыббылза иаһыанһо азы акөзами?

– Мап, мап уи азы акөзам.

– Уи азы акөымзар, егыи азы акөымзар, нас иззакөу азы ҳөа иоухөазеи ахөычы?

– Снаһыкөша-ааһыкөшо иасхөөит, аха изеилым-кааит.

– Узаһыкөшоз, узаөыкөшоз, ишиашоу иоухөазтгыи еилимкаауази.

– Абри абас ауп ҳөа иаатырқыаны ахөычы исызиам-хөөит.

– Иузымхөө, изакөыхзеи?

– Цөыббрамза захьзу ацө аһыбыбуа азоуп ҳөа аниасхөа, изырбыбуа соухөароуп ҳөа даасысны сикит.

– Нас иоухөазеи?

– Уи иаанаго ахөычы иакөым, баргыи исызбахөөм.

– Саргыи издыруа цьушьөма, исоухөарауазеи уи иаанаго.

– Аоньтөкөа ракөзам, абнатөкөа роуп урт. Шықөсык ахь знык ауп ианбыбуа.

- Изырбыбуазеи? Амзаатә рзаауама?
- Иақәбыршәеит. Амзатә анырзаалак ауп абыбра ианалаго. Убри азоуп ашәарыцаџцәа цәыббра хәа захьзырцаз уи амза.
- Шықәсык ахь знык ауп амзаатә анырзаауа ухәама?
- Ааи, ус ауп.
- Упшы уара, абнатәқәацәкыагы аонатәқәа шәацкыс акыр еиғзаап.
- Аонатәқәа хәа бызәу арбану?
- Ахацәа шәоуп.
- Беилагама бара, урт хашцарыдыбкылои?
- Урт реицш шәхамандаз!.. Шәара есқәангы амзаатә шәзааны шәыкоуп.
- Уажәы ибжъабгалаз абатаху, хәзәу халгап...
- Халымгеи, ихамхәеи, хцо-хаауа уи хәфьзаарыма?
- Барей сарей иаххәаз акәым, ахәычы еиликартә ишцаиаххәари?
- Цәыббра амза ахьзахцап хәа рацхьаза зәы иааташәаз, ацә еицш амзаатә изааны дбыбуа збааит.
- Амин. Анцәа ибыцихәааит.
- Уаха акрынхама, енак ала зегь цатәыс илтама?
- Ахәыцгы дылшьит, харгы халшьит.
- Иаачха, аоуп иаанхаз.
- Абыржәыцәкыа сзыцәшәо удьруоу?
- Бымшәан, ирласны халгоит.
- Уи акәзам сара сзыцәшәо, амзақәа иаарылгар, амшқәа ирылагозар акәхап... усқан ауп хәниз амш хзымдыруа хәныкало.
- Макьана амзақәа хрылымгац, иаачха.
- Уаха иахзынхазеи?
- «Абцара» мза захьзырцазеи, ажәа «абцара» иаанагозеи хәа адца илтеит. Уигы атак акацара сцәыцәгәхеит.
- Изузыцәгәхазеи, абцара иаанаго арбыцра акәзами?

- Арбыцра захьзузеи бара, аеа митэык цэырыбгахит.
- Арбыцра закэу уздырзом, ус уара умсааит.
- О-о бара, бгэы иаанаго акэзам. Зынза аеакуп. «Абцара» хэа захьзырцаз арбыцра азы акэзам.
- Изакеызеи уара, хэажэкыра, цэыббкыра, абцара, арбыцра... зака ихьзы феастакеоузеи, зныкыр абас рхэозма?
- Ирхэон. Ирымхэозтгы хэхшыоттракэа иабантэиааргоз?
- Уареи сареи ххаан уахахьазма?
- Ажэйтэзан зны, ауаа ажэван хыбрас ианырхагылаз, адгьыл цэартас ианрыцаз, ишар ишыхэлос анырзымдыруаз, ихэлар ишазом хэа ианыказ аамтазы акэын ус ианырхэоз.
- Нас хара ажэйтэрахь ххынхэуама?
- Цхьака уахьцо узымдыруа уанаанхалак, ушьтахька ухынхэыроуп. Уаха уабацои?
- Арбыцра мыжда акалашэа иками, хэхкылнагаша здыруада?
- Арбыцра акэзам иахьзу, абцара ауп хэа басымхэеи! Ибгэацхэцэкеит хэа сыкоуп уи ажэа.
- Феаны умнеиааит... Уаангыли, уаангыли, абыржэоуп ианысгэалашэаз. «Абцара» хэа захьзырцаз абыста азы ауп.
- Бызлазбо ала кэыдымза бхэара быкоуп.
- Анкэа абыста ларцон хэа умахэзаци? Ирбыцны акэызтгы иштаргалоз? Уи азы акэзар амза изахьзырцаз.
- Абцарамза хэа ажэйтэуаа зышьтаз аб ацьмакэа ианыларцоз аамтазы акэын.
- Ахэычы иакэым, ари саргы исзеилкаауам, аб ацьмакэа дышцарыларцоз?
- Аб хэа сызэу, абагы ауп. Абагы захьзу бымдыруеи?

– Исымдыруеи, уи акөын ихагыз, ацәагь хәа акы иахьзырцахьан... уажәы абагь хәа аамзакгы иахьзырцама?

– Ацәагь хәа бызәу еицшым абагь. Бара бхәа-шьа, уи есқынаггы амзаатә азааны икоуп.

– Еилыскааит, уаха соумхәан.

– Иеилыбкааз арбану, инагзаны исыбмырхәеите.

– Амцхә зухәозеи, ахацәа ихаицшуп ухәар уалымгеи.

– Афы бмысааит, абагь акөын сыздыбымкылацыз.

– Уи ус ауп. Иеилкаауп, еиоыжәго хәа егыкам. Аха исзеилкаауам шыкәсык ахь знык ада изыкамло?

– Идаду дикәыхшааит, ахәыцгы ус дсазцааит, знык ада изрыларымцоз, алеишәа цәгьоума, сара сеицш ақәңара бзиа иабома хәа.

– Ишцаиоухәеи нас?

– Ирылоуцар ацьмақәа абасгы-абасгы рызнауеит хәа шцаиасхәарыз... Уи акөым баргы излабасхәари?

– Митәык умхәан Анцәа уишазар.

– Ақхәара аанза ацьмақәа ирыларцар, ишцасхәари... нас ианаамтазам азын агәазы азарақәа ииуа иалагон. Азынра иалиааз азарақәа ччахоит, имрихоит. Ахьшь-цәа роуп уи амза ус ахьызтцаз.

– Хәыцгы дугы хәиларымгеи, ажәытә зны, ацьмахьшьцәа амза иахьзырцахьаз ахьз ґааста иахьатәи ахәычы еиликаартәы еицш иахәашьас иамоузеи? Аума иақәымшәеи арцаоцәаггы... иара харгы.

– Снахыкәшо-аахыкәшо исызиелыркаауазар хәа сшаґыз, даду, еилыскааит уаха соумхәан ихәан, дкәағза даасґагылт.

– Еиликаатцәкьама? Иахьатәи ахәыцқәа ирзымдыруа хәа акрыкоума.

– Ишцеилукааи хәа саниазцаа, «абцарамза» захьзу, абагь пхәыс дахьаанаго азы ауп хәа сеихәеит.

- «Абцарамза» хәә раҗһа зәы иааҗыҗыз, абаҗ еипш дҗаауа, аҗмаҗра дышҗаку збааит.
- Амин! Анҗәа ибыҗихәааит!
- Хаурокҗәа хрылҗама шьҗа?
- Уахала ҳалҗеит... Аҗәра бҗама ишымаҗриам ахәыҗы идҗаҗәа рыҗаҗара?
- Уара, аҗы суазҗаауеит, адунеи зегы аҗы излаҗәажәо акәзамкәа, ауаҗы ихаҗы имааиуа, иҗы аҗны изаамҗо ахыз җаастаҗәа ҳамзаҗәа ирыхьзҗаны ианбанзаҳамазаауеи. Рыхьзҗәҗәаҗәа рзырхынхәра амузои?
- Изамуазеи, иауеит.
- Ианба?
- Иаарласны иҗалоит.
- Ханбанҗәа аҗәәхә рҗарҗаны, аҗәәҗәаҗәа рхаҗаны, дареи ҳареи хзеиҗамҗшуа, хзымеиҗәажәо хҗарҗеит. Ус ханбанзаҗазаари? Ишыҗаз. Иҗарҗар җамлазои?
- Иҗалоит.
- Иҗалоит... Иҗалоит шаххәоз хажәит, ххаҗыҗҗәа каҗсеит, аха иҗамлазеит. Абас ханаанха ханбанҗәа ракәым, ххаҗаҗәаҗәаҗәа аҗәәҗәа ххаҗара иаламҗозар умбари.
- Бымшәан, иаарласны ханбанҗәеи ҳареи җәәхәда, җәәәада хәиҗәажәо хҗалоит.
- Хәи, абри зхәаз уҗы хыла иҗәааит, сышҗаур-җәыргәеи.
- Бзеигәыргәша баҳалааит есымша.
- Аиаша уасхәап. Уҗәасшьәоит... абасҗак зегы уара излоудырузеи?
- Сбызгәамҗаҗ акәымзар, хәхшыҗҗраҗәа реиҗа здыруа җыбшьәома?!
- Аиаша уасхәап, сара иахьанза усзымдырузаарын.
- Иахьа сызлабдырызеи, җаара җхашьарам?
- Аума ухы иҗәуп, исымоу зегы мсааит.

- Схы уамас итаны иббазеи?
- Иаауҳәаз зеггы оны инаган инықәуцар, узакәхо удыруама?
- Сзакәхарызеи бара бтәала, спрофессорхома?
- Апрофессорра акәым, исымоу зеггы мсааит, уакадемикхоит.
- Зынза ибмузахит, апрофессорраґы сааныб-мыжыит...
- Избан узакадемикымхарызеи? Уара узеицәада, ма узеицәада?
- Аиаша басхәап, абаскак сыхә ҳаракны ишыбшьоз иахьанза исыздырамызт.
- Уара узыцсоу ухаґа иуздырзом, исымоу зеггы мсааит ухы ґкәацны ицарц еґазам.
- Иґабуп 50 шықәса рышьґахь сзыцсаз ахьыб-дырыз.
- Сара сакәым, Аґсны зеггы уадыруа укалароуп. Хәажәкырамзазы адиссертация ухьчароуп. Цәмызкыра мзазы уакадемикхароуп. Баґкырамзазы улауреиатхароуп. Хьыцкәыкәырмзазы уиубилеи калароуп! Хампал мзазы, калґ хыла иршо «Ахьз-аґша» актәиггы, аобатәиггы, ахґатәиггы аоазарақәа зеггы рыпґхны угәы икыдлароуп.

2002 ш.

ИАХЪАРНАХЫС ҤОУБА ЗУЕИТ

Мкан Қыжәба истол иазымкуа ақбаадқәа еизганы ихы аарылықәхәо дышрылатәаз: – Уара уажәыгы ара уқоума ача ааумгазаци? – лхәан, ашә даалагылт ипхәыс Шьазина.

Мкан, ипхәыс илхәаз имаҳазазшәа, ихгы дым-оахеит, ақбаадқәа дрылахо дрылан.

– Ақбаадқәа умфозар, ҫацак ача ҳаоны ионам, уаха иуфо сымбари! – лхәеит, аҫа ахыыкаимҫаз лгәампҫазо.

Мкан, ипхәыс лыбжы илымҫа иавсны ицазшәа, оақҫа аҫа лимҫазакәа, иоыга нықәыршәны, атуан дацапшуа даатәеит.

– Удагәахама, уара? – Шьазина еиҳагы даргәаит лхаца ифымтра.

– Сбыхәоит, бысҫырхагамхан!

– Амәгы хоумгалазаци? Уаха алашара калазом, рхәеит... Ахҫа икоу умбазои, уқбаадқәа хдырпҫоит хәа угәы иаанагозар? – лыбжы еиҳа-еиҳа идухон.

– Сбыхәоит, икалозар, бысҫырхагамхан. Уажәыҫә-кәа акы сышьҫааны саманы аоада ацара иәфуп, – атуан илапш ацахан, изаҫымго, аоада дшыпшыҫ дыпшуеит.

– Азгы хаумгалазаци? Хымш икалазом рхәеит. Уажәы акы ушьҫааны, уаманы ицоит, аха уоунашьтыр иужәуа сымбари, – лыелзеикәкуамызт.

– Исыпскымҫаны акы санафәу бысҫырхагамхан хәа закантә сбыхәахәоузеи. Аа, баныскәамҫа исзыбуз, – атуан ацапшра даакәыҫын, ахәыҫқәа реипш иқышә кылыршышы даатәеит.

– Акы кәца хәа ануасхәалак, убҫа ашшара пҫәазшәа уаасымпыҫахоит. Уажәы иузыухызеи?

– Сыбҫа пҫәар егәаурымызт, снапы ишакыз ибыршәан, исымпыҫпраан, шыҫа сахьзараны сыкоума?

– Изакеызеи иумпыцпрааны ицаз? Иабакоу, сара акгы збазомеи, аостаацеа уркызар? – Шьазинаггы атуан ахь ацшра далагеит.

– Ахьшь ардэына ахы ианыкэс иахьыз сыхьит. Баасхыкэласуа бансхагыла, схы итаз тьканы ицеит.

– Уахьзаны ирхынхэ акэымзар, ашьха зтыпрааны ицаз ашьхымзатра еипш, иухагылоу тацэны иаанхоит.

– Есымша сылацара бызёу бцэы мыжда уаха ихымгэыгэзеи, – луанытэ даакэыцсычхаит.

– Уара унапкэа хымгэгэзеи, уахггы еынггы ақьаад ушахыкэласуаз? Ма икоуцаз хэа зызбахэ рхэаша аумак ыкандаз?

– Ари бара боума иказцаз? – Мкан дгэаан, ақьаадкэа аашьтыхны, Шьазина лқышэ иныкэикит.

– Сқышэ хумжэан, избоит. Ионы икэуцоит еикэырчакэа, аха изтахыда? Узёузеи хэа азэыр дуазцаахьоума?

– Ифыцу акыр уохьоума хэа енак закаоы сазцаауа бдыруама... Цака сналбаацыпхьаза иаасыдгылоит.

– Цака ирхэо ахаан хыхьынза иоазахьоума? Закантэ иуасхэахьоузеи, хыхьынтэи уанырбартамха, ашыш-камскэа ахаскьын ишылазуа еипш, уарггы уқьаадкэа унарылаз уцоит.

– Уи бара бацэымшэан, хыхьынтэиггы зны сырбартахоит.

– Хыхь уцсы тоуп хэаггы икам. Уара зны сырбартахоит хэа уқьаадкэа урылатэаз.

– Хьаас икабымцан, хыхьаа заманалацэкэа ирдыруеит сыцсы штоу.

– Аныхафы сноугарггы сыкэуеит, уцсы штоу хыхьаа ишырзымдыруа хэа.

– Сыцсы штоу рдыруеит хэа басхэеит, ихабцозар.

– Ирыздыруам хэа уасхэеит, исхэо уахауазар.

– Ирдыруеит схэеит, сыбмырхэхэозар.

– Ухәхәа... укаа утахызаргы, ирыздырам хәа уасхәеит.

– Ирдыруеит... ирдыруеит... даргы баргы шәхы шәзымдырааит, баҳама?

– Уңсы штоу рдырузар, Мкан Қыжәба абри акара каицахәеит, абыскак тижьхәеит, аңбабаа ду ибахәеит, ихы аңыка ықәиххәеит, инапқәа хыгәыгәаахәеит хәа знык иадамхаргы узбахә азәыр ихәахәоума? Сгәы сахапжәаны сыңсыхәтоит, ателевизор асыркыцыпхәаза ура уда зегы ртәы рхәоит, иасны идырехәоит, «Адуней ағы еицырдыруа», «Збаохатәра хәаак итамзакәа ихыңны ицо», «Бжык иаламашәо, зхатә бжы зхоу», «Хык еиңшым зхатә хы зхагылоу». «Шяпык еиңшым зхатә шяпы зцоу!», «Цәак еиңшым зхатә цәа зхоу» хәа. Ахаан зызбахә хмаҳазацкәагы аиубилеикәа еицхәаны ирзыкарцоит, ажәоан ақынза ихагылан ирыхцәажәоит. Рыхзқәа амәадукәа ирхырцоит. Амәадукәа азымхозар ацхәкәа ирхырцоит. Ура узбахә азәыр ихәахәоума? Убри азоуп хыхәаа уңсы тоуп хәагы икам зуасхәо.

Мкан, Шьазина дахынзацәажәоз дылпырхагам-хазакәа тынч дтәаны дылзызыроуан. Лгәы итаз хәаны даналга, бара, аky сбазцаауеит, аиаша сахәа, заа сыңсырц бтахума? хәа длазцааит.

– Умңсыр калом хәа уасхәама? 30 шықәса цуеит хәицынхоижьтәи, устаху устахыму уажәыгы иузеилымкаазаци? Иухәо змааноузеи?

– Селамгазеит, заа сыңсырц бтахушәа сбо салагеит.

– Исоухәо закәзеи уеилагама?

– Аиубилеикәа рзыкарцоит, ажәоан ақынза ихагаланы идырехәоит хәа бызәу рыңсы антаз азәыр игәалашәоз цыбшьома? Ианңсы ашьтахь ауп рыхәара ианалагаз.

– Ииашаны иухәоума, агәра сызгом?

– Сыгәра бымгозар, саныңслак ашьтахь ателе-визор
базызырәи, Мкан Қыжәба дзакәыз хәа ибанахәо бахап.

– 30 шықәса сара узласзымдыруа исархәараны
иқоузеи урт.

– Сыбдыруа цыбшьоит. Сбыздырзом. «Мкан
Қыжәба, абаохатәра дузза змаз, заңцамтақәа рыла
адунеи ағы еицырдыруаз, хажәлар рәахәхәаағы,
апатриот, хыцәнымырха аиашазы ақәдао. Иижәша
азыхь ахы ыцнахаанза хажәлар дрыңхәит... акультура
даңхәит, аказара даңхәит, хажәсуара даңхәит...
Иахьатәи хәамта дышпаңахыз... Иара дхәцәцазаргы,
уи ихьз кашәара ақәымкәа хажәсадгыли хажәлари
ирзынхоит хәа сиубилеи анықарцо, ахаан соымтақ
аңхәара ақәым, иаанызымкылақәацгы сышдырәхәо
анбахалак ашьтахь ауп сара сзакәыз анеиыбкаауа.

– Иумхәан, исумырхан... Уаңхәа дара цсааит.

– Уажәы бызбо цысшьоит, аиубилеи ашьтахь
бшықалақәо. Ахаца хәа исымаз дзакәыз сзымдыруа-
заарын. 30-шықәса хәицынхон, аха дысзеиылым-
каазакәа сааныжыны дцеит. Ача аага, амғы аага, азы
аага хәа сааихыкәласуа сихагылан, таха истомызт,
сиңырхагахон, игәы цызжәон, ихы тысқьон. Сара
сакәмызгы макьана дымңсыр қаларын. Уи ашьтахь
аңстазаара зыстахузеи хәа аоны бхы бзыюнамкыкәа
быюны бышсышьтало здыруеит. Аха сбыхәоит «ашаха
ахаршәра» бахымцакын. Схи сарәи хәизынхар, бара
уахь бнеиаанза ара исыбмырқәацаз уа инагзаны салгоит.

– Риубилеигы стахым, даргы стахым... Иахьар-
нахыс тоуба зуеит, суңырхагахом, утәаны ухәыцла,
уола, атуан уацаңшла, уқәаадқәа урыхәаңшла...
Ачагы сара иаазгоит... азгы сара иаазгоит... амғыы
сара иаазгоит...

2003 ш.

УИ АМЫЖДА АКАЛАШӨА ИКОУП...

Ахызгы имоуп, ажөлагы имоуп, амала дызустада хөа шөсазымтаан... Ихъзи ижөлеи нткааны исым-хөаргы, дзеипшроу шөасхөар, дыздыруа шөрацөаоуп; иажөа еилгам, иөы еилгам, дынтаха-аатахауа ины-көашья еипшуп ицөажөашьягы. Аха зегы идыруеит, зегы ртөы ихөоит, ажөауаара уитауам. Ус акө, арс акө дшыказаалакгы дыкоуп, хыызшьарасгы имоуп Лоча хөа.

Аибашьяра калаанза уи зныкгы дыммазаоымхацыт, акы зацөык, хьяас имаз, амыцхө имаз анифацөалак, ихөда чуан, нас абжы агара иалагон, агөылацөа рхы агахьан. Аха ицьяшөшьаргы аибашьяра ашьтахь ихөда ачра иакөыцит. Амала абжы шгац игон.

Урткөа зегы захтахузеи, Лоча абыржөы ааигөа апсра дахыцөит. Уахык иаалыркьан дыммазаоөхөит. Ихы имыхьуа, игөы имыхьуа, изхара ыфаны дахь-нышьталаз, цхыбжьон даапшит, ахьта дыкны даго, дқыцькыцьуа.

– Ахыза сыкөца, исывацьгөа, ахьта сыпсит, – хөа, акөара-акөара деицасуа, ипцөыс дааирпшит.

Иарбан хьтоу узкыз, апхын шоураха, икоу умбазои, абылра хөөуп, – лхөан, лхаца иихөаз халымцөит.

– Сыхөмаруа цьыбшьөма, бара, сцааит, бласны ахызакөа сыкөца, – ихөөит, ихапыцкөа еихамгыло.

Иламхацөгьахан дгылт, хызак икөлцөит, аха дазмырпцөит... аөакы аалгеит... уигы дазмырпцөит... Еиха-еиха дарыхьташьуан, ихапыцкөа ахьөицасуаз рышьтыбжь агөашө аөы угылазар иуахауан. Аттахөа иааган икөылцон, аха деицөамхозар деигьхомыт, дышьтыпан дцон...

– Баргы бөөины хыхь бсыкөтөа, акаруат салөырны сахькахауа бымбазои, бара мыжда, саанкыл! – хөа

дыхәхәеит, иааикәылцаз акгы анимыхәаза. Ипхәыс-гы мац-сацк лакәмызт, хыхь дөеины диқәтәеит, аха ампыл еипш дирцо даналага, дшәаны дылбаан, агәылацәа еизылгеит.

Аибашьра еилгазар аахыс урт гәылак уааи хәа иарымхәацызт, акы итахны азәы днеирггы, уонал мхәазакәа, иутахузеи хәа ашә ывцрааны изцаауан. Ачан еизганы рхы алмышәхәо излатәаз азәы ибар-тахымызт. Ауаа иахьрахауаз акгы хамам, акгы хәхзым, ихақәахцо хамам ихацахцо хамам, хаоны акгы онагылазам хәа итәеуон.

Ахәылбыеа даабон, акы ихьуеит хәа изухәо дыказамызт, икалазеи, игәы акәу, ихы акәу дзыз-хьаауазеи хәа агәылацәа еизеит.

– Шәуаами, абаацсы! Акыр шәымазар исы-қөшәца... Амца еикәцаны сшәырқха... Ахьта саганы сыпсырц сыказаарын, сара рыцқа, – хәа ауаз ахәара далагеит, игәылацәа аниба.

Итәгеы икәахцап хәа иалгарггы атып амамызт, атуан инацасуа ақынза икәылцахьан ипхәыс.

Акгы даназмырқхаза, ахақымцәа рахь адырра қарцан, азәымкәа, оыцямкәа иласны иааит, ихәапшит: дладырхеит, доадырхеит, днадырхәит, даадырхәит, агәыр иларцеит, ахәшә идыржәит, иаарылшоз зеггы қарцеит, аха акгы имыхәеит, ахьта сыпсит хәа дшыхәхәац дыхәхәон.

Хәра ихамбац хәа икоузеи, аха ари еипш ачымазара хапрактикафы иахпымлац... ахәшәтәыртахь дганы дышьташәца, ус еиха еигьуп рхәан, ахақымцәа, хынхәны ицеит.

Агәылацәа аангылт, агәәкра дафын, даан-рыжьуазма... Ажәеи-ажәеи шейхырхәаалоз, ари ичымазара злақоу ала, зылпқа хауша, акы ипырхагоуп, дәаа-фаауа дыкны дшамоу шәымбазои...

ахешәтәыртахь игара хааҕәыцны, иҕсны игылаз хәа изышьтаз аҕхәыс шана Гәмыста инхо дааганы дихәа-харҕшып хәа азәы иааихәан, ишааиәшәаз еиҕш, зегь раҕхәа ачымазао илымха иҕасын, абыржәыцәкәа шәцаны дысзаажәга хәа дрылаҕсны икит.

Ашацкыраз азәы ддәықәырцан, акыр зықәрахь инеихәаз аҕхәыс аукы, пакы, еиқәакы диман дааит. Уахьыналәаҕшуаз угәы тыҕсаауан, иишаацәкәаны дыҕсны дшышьтаз абыржәы дәадыргылт ухәарын, ллакта аҕаргылара убаскак иғәғәан. Лқьышә цаҕақәа лцәаатыр хәа дшәозшәа, еихарҕабны илкын, лхы лыҕаршәны, азәы диәаҕшуаамызт.

Абри иоуп ачымазао хәа, хыза-шәкы иқәыршаны, акы дазымкыло, адрым-дрымхәа дышьтыҕо дахьышьтаз лдырбеит, аха узхәаауазеи хәаҕы дизымцааит, уи акәым, уамашәа иубаша, днеихагылан даҕьиҕамҕшит. Знык аҕара лылаҕш неихылгеит ауп. Дшааоналаз еиҕш, цәызк лыманы илыҕшаауашәа, дынкыдыҕшыла-аакыдыҕшыло аоны аимдара далагеит ҕымтзакәа.

– Исзаажәгаз даҕьсыхәамҕшит, хәарта шсымам лбазар акәхап сааигәа дзымааиуа. Аа, сара рыцха, испеиҕшыз, цәҕьарас икасцахәаз, ахьта самгар амуа еиҕш... Шьта сарҕы избоит, акҕы сзыкаҕом. Иҕсуа соуп, аха сгәылацәа бзиақәа сшәықәҕыҕуеит, сшәырееип хәа. Лоча зынза аҕсра иееитан, апатара далагеит.

– Дыҕсыцәкәарҕы дабақәахҕои?

– Иухәо исзеилкаауам, х-таацәарак рынхарта (еихагылак шеибгоу) аанкыланы имоуп... иқәатарта хмоуа, изакәызеи?

– Цқәа унаҕшы-ааҕши, акәарамҕы еиҕш атрофеи еилажью умбазои, деицыхны днықәцаны ицәыуарта акәым, деиоырәаны дықәхҕоит хәа халагарҕы тыҕ амазам... – абас рыбжы рхәыцны иааибырхәеит, аоналарта змоукәа ашә илагылаз агәылацәа.

Апхэыс ҫымтзакәа, ауадақәа акы дьндәылтцны аеакы дыюналон... Илпшаауа рыздырамызт. Уамашәа дбаны илзыпшуан, аха икабцо змаанозеи хәа игәағыны азәгы длазцаауамызт.

Ауадақәа зегы дрыонысны, даины ачымазао дааихагылт, апхзы лҫыкәкәа илеиуан, лассы-лассы дҫархасуан. Цоа змамыз ахызақәа икәыз лылапш рыдхаланы дрыхәапшуан, ачымазао зынза диҫапш-зомызт.

– Ихамаз зегы икәахцеит, аха акгы дамырпхеит, – лхәеит апшәмапхәыс, иааргаз лыпшышыа иахылхәара лзымдыруа.

Апхэыс шана атак калымцеит, аха ишылгәампхаз лактала иллырдырит.

Уи нахыс ҫымтзакәа илхәарызеишь хәа илхәапшуан зегы.

Ачымазао даакәымтзакәа ауаз ихәон, ипханы ипсуа ибаргәзеи, цанаат дымцеи хәа.

– Икәу зегы икәыбхыроуп, – лхәан, даацәажәеит рапхәаза акәны апхэыс шана.

– Абыскак шиқәугы дыпхом, зегы икәаххыр зынза дымпсуеи, – лхәеит ипшәма иаалцәымыгхан.

– Днацапс дцарц бтахымзар, абыржәыцәкәа икәх схәеит!.. – ирымчны даацәажәеит.

Уи илхәаз уаха амамкыкәа, ахызақәа акакала икәхны рышьтацара далагеит. Аеацә, абжъас, аслан, амахе, ашыабыста ухәа шәарах хкыс иакоу рсахьақәа знымыз хәа иказ урт ахызақәа. Ахәыпшқа утахума, имфа-имжә срыхәапшландаз ухәарын. Абас акакала икәхра дшафыз, алабз еипш хыза ажәык цағаза, апшшәы цаны, асаза аҫыкәкәа ианашьтылх, ари аҫааста икаҳажьхъаз цысшьон, ара иабаанагеи, лхәан, иршәны зымоа инкалыжыт.

Апхэыс шана уи ахыза лылапш адхаланы акыраамта дахәапшуан, нас иаашьтылхын, Лоча инаи-

қөылцеит. Уи ақөхеит, иаразнак дааиқөнакит–
арыхьтшьра дакөыцит, иңсы еивигеит.

– Избо закөзеи, лнапы шааскысыз еиңш сыңхеит...
Сыңсы ғалцеит, анцөа илңха зауша, – ихөан, акгы
змышьзоз еиңш дкөаф-көафуа даақөтөеит Лоча.

Ари еиңш збаз, ирхөо рөамшөо, ишанханы иңшуан.
Уаха лөы ааихыхны ажөак лымхөеит. Ддөылцны дцо
даналага, ихьзеи, амца ихкьа дцон, арахь ахьта сагоит
хөа дыхөхөон, измааноузеи хөа ианлазцаа: – Ақан
мыжда, акалашөа икоуп, ацөеи ажьи аршуеит аха агөы
азырңхом, – лхөеит аңхөыс шана.

2004 ш.

АҲАМҶА

Исгәлалашөом иарбан мшу, аха енак зны Москвантөи аурыс генералк дсасны сгәыла диған. Аңсуа қасла аңшөма исас ачеицьыка бзиацәкья изыкаитцеит. Асас ду дыстоуп пату сызиқәшөцароуп хәа агәылацәагыы хәидгылан, аены хәлаанза агенерал хидтәалан. Излаҳалшоз ала хәтыр иқәахцеит.

Аңшөма, ажәа аххәааны, ауапа бзиаза хамтас исас ииҗеит.

Агенерал уи даара игәы иахәеит, акыраамтагыы, ишөцаны дхәдтәалан дацәеырбо.

Москва азәыр шөнеины шөкалозар, шөыюны еиңш ипхьазаны сышка шөанымөахымц, хәибадырра, хәиөызара зегыы башоуп шиҳөоз хәиңырцит.

Абри ашьтахь, дук хара имгакәа, Москвака цатөыс исоуит уск азы.

Сгәыла ианиаҳа, цәбаас иуоуеит, аха шөкәык устоит, Москва уаннеилак агенерал исасны истаз исызиҗа хәа дсыхәеит. Исыманы сцеит. Сусқәа сшаарылгаз еиңш агенерал сишьтәлеит. Уи аены иусураґы дыкамызт. Дахьынхоз сархәан, иөныка сцеит.

Сызустаз, зкынтәи сааз цқәа ианеиликаа ашьтахь, ашө ааиртын, сыюнаижьлеит. Өеишөа аңсшөа еибаҳхәанза, сшыныюналаз еиңш леиқәатцәа дук, ахахөда хырчааны, иөацыюрын, сышка аґаанахеит, агыгцәа ргыланы, сааимыжөжөа сагарашөа.

– Мухтар! Ус коумҗан, уөеиқәк! – хәа ибжыы анақөирга, иңыцза иангылт, аха, ишсыхөаңшуаз ала, сшагөампхаз алақәа ирхызбаауан.

– Мухтар! Иуасхөаз умаҳаи! Унеины утың аґы утөа!– ихәеит аңшөма, ила аңшышьа игөампхо.

Иаакрымөрымын, инеины акөакьтаґы ишьтаз ацаршөа инықөтөеит. Сыла иабаз агөра сзымго

сшанханы саанхеит. Сгэыла хамтас агенерал ииҗаз ауапа, напымызэзэа иузымкуаз акэын ала иаҗаршэыз.

Аҗшэма ила иртэеит, аха сара утэа хэагы сеим-хэеит. Изназгаз ашэкэы анисыркы, сасаиртас уабаан-гылеи хэа дсазцааит.

– Уи хьаас икаумҗан, сахьаангыло сымоуп, – схэеит, (изцаара иаанагоз аусзымдырх). Сдэылцны сцарц ашэ ахь сёынасхеит, аха ашэхымс акынза снейаанза Мухтар мыжда, еиҗабыҗырыон, усымфар зуам хэа ахэозшэа ахаҗыцкэа сырбо, алақэа нархэы-аархэуа сымоа кны иаагылт.

– Уацэымшэан, акгы узнауам. Ари лакеышуп, Аҗснйтэи ушааз адырын иуеигэыргэоит азы ауп ус зыканато, – ихэан, аҗшэма ила ахы шышыуа иргэыб-зығны сымоа инаҗыригеит.

– Сш-Аҗснйтэу шадырз акара збоит, аха сагэам-пхеит, гэалак амоуп, иазхэом акэымзар, – схэеит.

– Гэалас иамахарызеи уара утэала? – Аҗшэма уамашэа ибеит исхэаз.

– Аҗснйтэи ауапа җаршэыс исзаазҗиз, ашэҗатэгы шыстаху изымдырзои? Акэымжэи, акабеи, ахылҗарчи зысзааимҗиизеи хэа ауп гэалас иамоу, – схэеит ашэ сандэылцуаз.

ШӘҖЫҘЬЕГЫ ШӘИҘШУП

Иҗашэшьяргы, иҗышэымшьяргы ус икалеит, ахэағычи аҗмағычи уахык еиҗыркит, абахҗағы иахьяаргазгы җырак еиҗаркит. Абахҗеи ахэышэ-тэырҗеи рғы еикэшэо еизааигэахоит рхэоит, аха арҗ ахэеи аҗмеи акрырзеилыхраҗа, даргы егыр-зеилымхит. Ршыапы шынҗадыргылаз еиҗш, аймак

роуит, изыхъязгы цӕардагъызацӕык акӕын игылаз, афӕиара еимаркит, цаӕа аиара азӕгы иӕхымхеит.

– Уара, ахӕагъыч, хыхъ аиара ухӕтам, сара соуп изықенагоу, – ихӕан, ацъмагъыч дӕнин, ацӕардагъы днықӕтӕеит.

– Уара, ацъмагъыч, еиха изухӕтоузеи, сара сацкыс узлеигъузеи? – ихӕан, ахӕагъыч дгӕаны, ацъмагъыч ацӕардагъы дылбаацаны, иара дӕеины дықӕтӕеит.

– Ахӕажӕи ацъмеи шӕидукулои! – ихӕан, ацъмагъыч дацӕмхазакӕа, ахӕагъыч дихан ацӕардагъы днылбааихӕеит.

– Ахӕа цсны икажъзаргы, ацъмагъыч ацкыс еигъуп.

– Ахӕа ахъызбо акӕым, афӕы ахъсахауа сгӕы хынхӕуеит, сааигӕа умааин!

– Уара абагъ афӕы ухышӕшӕо, ацӕардагъы уқӕсыриаанза, лашара умбааит!

– Ахӕақъышӕ иузӕоу афӕазамшӕа ифӕысхуеит, абыржӕыцӕкъа сыла ушабо уаха смырхӕакӕа цаӕа уиа акӕымзар! – хӕа дкааит ацъмагъыч.

– Ааит, уара ацъма хы зхагылоу уоума цаӕа сзырио!.. Успыртц амзар ухы ухагылазамшӕа иухысыцкъаауеит! – хӕа дфӕфӕит ахӕагъыч.

– Уара афыӕгара уоума сара схы схызыцзкъаауа! – ихӕан, ацъмагъыч инапы ыркаланы дыкшеит.

– Ухаӕа уоуп афыӕгара! – ихӕан, ахӕагъычгы даақӕцӕиаан, апкаца ифӕыциргеит ацъмагъыч. Уи акӕхеит, рыхӕацӕақӕа ааибакын, уара уакӕу сара сакӕу зыфӕы го хӕа еибаркаауа, еибарфӕуа аибарцсра иалагеит.

Рыбжы абахӕа цнахуа ианалага, ахылацшӕы дааин ашӕ даалагылт. Ашьакӕада рӕашы аибарцсра иафӕыз нацӕхыцла иааимихын, еимашӕкуазеи, шӕызхибаркъозеи хӕа дразцааит.

– Уффы гоит хәа сеихәеит, абри ғычыжә...
Умааизтгы ахәажә еипш дкажны дысшыуан, – ихәеит
ацьмагыч, ила ашьа хыцәцәало.

– Уффы гоит хәа аҗхәа изхәаз уара уоуп, уара
ацьмагыч зхагылоу. Абри уҗсы дахымзатгы, ацьма
гды еипш ушьапкәа рыла укнаҳаны, уцәа ухысхуан, –
ихәеит ахәагычгы, ихапыцкәа аҗәа рыцго.

– Шәаангыл шәарт ахәашақәа, еимактәыс ишәы-
моузеи, шәаыцәагы шәеипшуп... шәаыцәагы шәфыю-
гарақәоуп, – ихәан, ашә нархаркны даахынхәит
ахылапшәы.

РХЫЛЦШЬТРА МАП РЦӘЫРКИТ

Уи аены ауаа рацкыс амаамынкәа рыбжы цәгбан.
Уажәы-уажәы арцәаа-сырцәаа хәа ихәхәо иааилалон,
рхы кыдыркьон, ргәы иаатасуа ицәуан, хәәцәахәуеит
хәа рызгкәа рнацәхыцкәа аларҗаны иахон. Гәәкрак
рыман, реәәыршьаауан, аха иззаку здыруадаз?

Азба иакуазар рхәан, рымац зуаз азы наган ирым-
цадыргылт, аха ажәа шәмоуааит рхәозшәа ихыр-
шәтны икартәеит. Амла иахцәакызар рхәан, рхәы
рымцарцеит, аха афаха шәмоуааит рхәозшәа, игәааны
ихәапшынгы иахәампшит. Рымац зуаз ауааи дарей
шеилгашаз здыруаз убри аамтаз бгахәычык чышә-
шәааза амаамынцәа ахаҗаны, ацыхәа баба шьтархәазо
мазала иааны иаарыдымгылазтгы. Амла иҗсуан,
кәтык сзеимцарсуазар хәа акырцәара инеит, аха цәара
алакәа ашьталт, аеацәара ауаа иҗхарцеит, аҗсы ахәыц
еионацәо амаамынкәа рәы иааит, ирфо рымоуп, иржәуа
рымоуп, ауаа рнапы икәргыланы иныкәргоит,
сырхамыштыцзар, дара сраазахәеит, хәыцха-мыц-
хақәак шҗасырымҗари хәа ирыкәгәҗны.

Амаамыңқа абгахәычы ахацәа ишнықәпшыз еипш ацәуара, аешыра иаакәцын уҳацхраа хәа ахәара иалагеит.

– Ишәыхъзеи, шәзырцәуазеи, амла шәадыркыма ара шәааганы шәтакны шәызмоу, хәа ицааит абгахәычы амла акәмзи иаргы ахы итагъежьюа итаз.

– Мап амла хакзом... хгәы бжысит акы аго хакам, – рхәеит амаамыңқа еиқәыхъшәашәа.

– Шәрыпкома, шәыршыуама?

– Мап, мап хрыпказом.

– Шәрымпкозар, амла шәадмыркуазар, рнапы шәықәыргыланы шәныкәыргозар, амалахәа акры шәфарцозар... шәыркуабозар шәыршышыуазар, ақәа шәыдмырсуазар, асы шәыдмырсуазар, ахьта шәадмыркуазар, уаха ишәтахузеи, шәзыргәакуазеи. ауаа шәара шәшырбо еипш харт агыгшәыгқәагы хәрбозтгы хразкны иамкуази.

– Иахзыруагы хтахым даргы хтахым амаамыңқа, – рхәеит зынза ргәы каҳаны.

– Сара излаздыруа ала, хазхылцыз шәара шәоуп. Хашка шәаагоит, таацәарак еипш хәицынхоит хәа шәааргеит. Шәааганы ианшәылацш, мап шәцәыркыма, шәара шәакәзам хазхылцыз рхәама?

– Изакәыз анааба, хара хауп мап рцәызкыз.

– Цаара пхашьарам, ирыдыжәбалазеи агыгшәыгқәа, хәцкыс еицәоума? – еиқәеиоыстааха, емыршьагала иразцауан абгахәычы.

– Абра хәаганы хәхындырхаз ацхәа ишьтоу адәы акны ауп еизарта тыцыс иахьалырхыз. Еимаркуа заку хаздырам... рыбжы ххы тнакьеит. «Уара амаамын уеипшуп», «бара амаамын беипшуп» “иарласны хәзегы хмаамынхоит» шырхәо ихәлоит, ишоит.

Хмаамынхоит рхәазар, шәара ишәеипшзарц ртааххеит... Мап зырцәышәкуазеи.

- Арт хреипшхар ацкыс ҳақсыр еиғьуп.
- Абас изышәцәымғхазеи шәхылтцшьтра. Ишә-зырузеи цәғьарас?
- Иаарласны хшьамхы ҳеаҳмырғазар ҳцәа цыре-уеит. Икарцақәо ахьяабо ҳаилагоит.
- Шәеилазгара еиқш ирыдыжәбалозеи? Шәара излашәеиқшымзеи?
- Анцәа имхәааит арт хреипшхо. Арт рәы аҗаацәа рхәы аицбацәа ирғамцазакәа аиҳабы имацара днад-тәаланы ифоит. Җара ҳәы аҗаацәа реиҳабы ацыхә-тәаны ауп акры анифо. Арт рәы ауааы дырғьычуеит... дыртиуеит... даархәоит. Җара ҳәы уи еиқш ахаан икамлазацт. Арт рәы анацәа рыхшара карықсоит. Җара ҳәы анацәа заца рыхшара карымқсара, тәым хәычык дкаршәны дырбарғьы дрыцҳашьаны даашьтыхны дганы ҳара дахтәушәа ҳакуа дтаршәны дҳаазоит. Уарғьы абна ушыларшәыиз аабан уганы уҳаазахьеит, иумдыруеи.
- Ишқасзымдыруеи, сыңсы ахьынзатоу исхаштраны сыкоума, шәыңсы схоуп. (Абгахәычы ғыц иины аблақәа анаахнаты ани иареи еицәызит, ашьацҳәа иағашәан инағақсы ицеит. Ақсы мцо имаауа абна ишыларшәыиз рбан амаамыңкәа иганы ираазеит).
- Арти ҳарей ҳаипшны Анцәа ҳкаимцааит. Арт рәы аҳәса рхы иоужьуп. Арантәи ҳахьырзыңшуа иаҳбартоуп иаазтаххаз лхаца дааицыцны дцаны аәа хацак дицалоит. Җара ҳәы ақхәыс лхаца длыңсахзом.
- Ирҗаху қарцалааит, шәара иабашәпырхагоу, уи азы шәху иагыжьны ишәыртома?
- Ишқахдырхагам, урт рыҳәсақәа мыждақәак роуп, ҳхацәа ҳыхны иргар ҳәа ҳшәоит.
- Шәхацәа шқашәхырхуеи, ишәхәо сзеилкаауам, уамашәа иабейт абгахәчы.

– Пытраамтак уаагыл, ассир убарц укоуп, урт рыхэсақәа хаатраәы иааны ххацәа ирыдеырбалоит, хшәыцныкәарц хтахуп хәа рөыркьантазны рхы ддырбоит. Ахацәа ракөзар рқацақәа ыршо хәхэсақәа ирыдгъежьылоит, акамфет рытаны идыргәыбзыгуеит ххы дгәахарпхоит хәа. Ажәакала хәркьашьырц иаәуп. Зәас икоу зегы дара ирыхьуеит рхәоит... харгы иахдырхьыр хәа хшәаны хәпсуеит...ухацхраа хазамта уакөзар.

– Сызлашәыцхраарызеи сара гәак, исыл-шагәышьозеи ант рәы хәа ишәаны ацәа итазызо ауаа еизаны игылаз ирзыпшуан, рылапш иаацашәар ишнацкьара әеырхианы.

– Урт урбар хәа умшәан, рылақәа тибәхуеит, уажәыцкьа уара урбо икам. Мазала ашә хзаарт. Знык аихатә аанда хазтыцыр хшьамхы хәахаргоит. Хәркьашьяанза, хцәа пыреанза. Хәаизар аахыс хазланхоз агыгшәыгқәа рахь хцоит, арт иаххылцны адәы икәахцаз рааста урт акырза ицкьоуп.

ГЫД ИСАСЦӘА

Гыд длашәын, ила иабомызт, аха илымха ақыт бжы авшәомызт. Уи аены имацара иакәын аоны иахыз. Ицкәыни итацеи Псоука икан.

Агычцәа Гыд имацара дшыказ анеилыркаа, аены шыбжьон имшәа-имырха ионалан аоны архәра иалагеит.

Гыд исасцәа рыбжы иахауан, аха рхатақәа ибомызт. Матәеи ытәеи иаарымпыхьашәаз еизганы аацәақәа иртәжыны идәылыргеит али-апси рыбжьара. Гыд шәызуствәада хәа ацаахагы дахьырмагзеит.

Раацәақәа дәылганы иргыланы рышьтахька ихынхәит, аха ихиланы игылаз астал анырба рыцсы рзавымгеит. Ажәжәахәа инахалан акы аанмыжкәа ифаны-ижәны хдәылцуеит хәа рфанынарха, дад ахьхәахәа аңсышәала шәцәажәоит, шәабанзатәикәоу хәа дрызцааит.

– Араатәқәазам, хара Қәтешьтәқәоуп, – рхәеит, дара ртәала ириҗаз азцаара иахыччо.

– Хаи дад, анкәа зынгы Қәтешь аагахьан, хара хтәы акәмзи. Еиҗа жәгама? Азы ахышьтрахь ихынхәыма, Анцәа имҗоуп.

– Иаагеит... Иаагеит! Шьҗа азәы иахҗараны хәкоума хәа аҗахмада илахәмаруа, раацәақәа рхәазо рфынархеит.

– Афырхацәа шәара! Шәхаҗақәа шәызбом, аха аумақәак шәакәмкәа шәыкам... Қәтешь акәым иаарласны Қарҗгы шәгара шәыкоуп, – ихәеит Гьд.

АКЫ УЗЫМХОЗАР, АФАКГЫ УСТОИТ

Бурда калатк азна ахәырма дацақь иааигаз, Цсоу ацхәфы иҗины дахьаахынхәыз, акы снацхәп, акгы цахәцахәуа снахәап хәа какалкырҗак аҗны дахьыныюналаз, иахҗрыда, акы хзыржәрыда хәа рхылҗарчкәа рхарззала, ифьикаҗшьаа-фьикаҗшьааза ашә ахь иҗшуа итәаз ыҗыа ачангалистцәа даагәарҗан, илахәны дыркит. Иаразнак дьлбаардеит «хьжәлада». Цьара дьрбахьазшәа, ичеицьыка, иаҗсуара, ихацара... избахә рацәаны ирахахьазшәа, акада егыззымдыруз данрымпыхьашәа дьркатәеит. Ицьыба иҗаз җадырцәаанза, уара иуеиҗу уаф дхамбац хәа ршьапы иқәгыланы, иныхәәәа ркуан.

Ихэырма ахэ ыфаны-ижэны ианалга, рқъаф канацан, ацэах-саххэа дгэйдкыло, аеазны уанаауа аадыруазар, егъа ус гэгэа хамазаргы икажыны, ххы уқэхаршэоит. Уара уеипш ауауы хазына знык идтэалара амиллион иацсоуп хэа илацэкэыс-шьацэкэысуа дрыманы иаадэылцит. Уаха умцар умуазар акэхап, абан иахыгылоу уавтобус «Цсоу Очамчыра», ухадхалан иуцэымцааит рхэан, дырцшны идырбеит.

Бурда дымцакэа даангыларгы каларын, убаскак игэапхейт афыцэа фыццэа ирхаз, аха знык дбаны сыпсындаз хэа збара даргэакуаз Жана дшеишеиуа автобус дыштатэаз ибеит. Уи даниба ифыцэагы ихаштит, икалатгы ихаштит... зегы кажыны автобус ахь дыоит ицэцар хэа дшэаны.

Знызацэык акэын данибахэаз чаразу, цсхэразу цкъа игэалашэомызт, аха цъара еибадырхэан, дихашт-зомызт. Хаца дцаны даахэейт хэа иархэейт, аха дигэапхейт. Иара уи аеныцэкэа иаатыркэаны илеи-хэейт бара беипш икоу роуп исгэацхо хэа. Атак илымтэит, дыччашэа аакалцан днаскэаны дгыланы ихэацшра далагеит. Иласхэаз лгэапхейт, саргы сылгэапхейт, дагьарччейт ихэан, игэы ачамыкэа ауа иалагеит. Уи аахыс мац цуазма, аха игэы дтынцэомызт, цсроума, бзароума дахэнеилакгы дыпшаауа длышь-тан... Знык дбаны сыпсындаз хэа дшыказ ауп уажэы Цсоу дшибаз.

– Цсоу ацха аркра зызбаз рхацкы сцааит... Цаса еипш икэакэаза иаартызтгы бызбараны сыказма, бара стамшаша, – ихэан, автобус иареи лареи рыда уоу дтазамызшэа, ибжы харззала лыварафэы итацэны иказ атыц агэарахэа иеныкэижыит, апхзы ифашы, арыжэтэ фэы ихкэоз уцынца фнахуа.

Жана атак илымтэит, еицах дыччашэа аакалцейт, лыекыдыргэгэаланы днаскэаны дтэо.

Бара аччарада аеакы бзымдырзои хәа леиҳәарц даaikәанапҗа-аaikәанапҗан, аха сылгәапҗазааап, уи ауп сылбацыпҗаза дзырччо ихәан, иҗы неихеикит.

Абри ашьтахь пытраамтак җымтзакәа дтәан, гәаныла «адрым-дрым Жана длывакәашо».

– Аиаша басхәап, сара иахья абрахь амоа санықәлоз абга спылеит, – изымчхакәа лацәажәара дналагеит. – Бызбоит хәа сыказма! Сбышьтоуп, сбышьтоуп... бсыпшаауеиҗьтәи ицуа бдыруама, псреи бзареи нысмыҗьит, аха была аҗапшыра смоуит. Псоука бныкәоит хәа саҳан, закантә саахьюзеи, ана даабейт, ара даабейт рхәоит... уа снейуеит, ана снейуеит цьаргы бызбазом. Иахья исзылашеит. Шьта банаауа сабхәар, саргы саауеит, бейдарақәа нырцәкагы ибзызгоит, аарцәкагы ибзаазгоит. Бара бзыхәан схы сеигзом, азынра агәазы Псоу иҗалатәхар, сҗьантазза сеааилыхны сҗалоит. Бааи, хәицәажәап, иахьярнахыс Псоу хәикәшәалап. Еиҗы аҗып абакоу! Рхәцкы сцааит Псоу хәикәшәо, хәибабо хәазцаз... – хәа автобус дузза ибҗада бҗы тымыюзо дышҗаз, цьюкы лбаауазаарын, автобус ааныркылт. Иаргы уакәзаарын дылбаараны дахыкәаз... Иаанырымкылазҗгы изгәам-җазакәа давган дагон.

– Абзиала с-җамшаша, абзиала! Псоу хәикәшәап, – шиҳәоз дылбааит.

Иҗыцыз апассацьырцәа аблет ахә ршәо ианалагоуп, Бурда иҗарақәа зегы ыфаны, иҗәны ицьыбақәа җыкка иҗацәны дшаауаз анигәалашәаз.

– Иуҗаху сызуы, аблет ахә сымазам, – ихәеит амашьынаныкәцао аҗара шәа хәа данаидгыла.

Блетк ахә умазамкәа аума убарбаруа ушаауаз игәахән деилашәеит, аха иаразнак дааилшәан, дмыцәха-дмышха, днейхәапш-ааихәапшын, сыла уеоумырбан, уаахәы ушьтахька ихәеит.

Уаахэы иҳэазар, уца хэа ауп иаанаго игэахэын дагыаахэит, амашынананыкэцао ишимчыз апағэыр иааирхеит. Дагыншьтнарцеит, илакыцагыы амца ныцнарддит, убаскак ирығэғэаны диахэфеаст.

– Шьта уца, аблет ахэ ушэеит... – иҳэан, амашынананыкэцао игэы рданы ишьтахька даахынхэит.

– Уаангыл, уаангыл, аеапағэыркгы саарха, – иҳэан Бурда амашынананыкэцао дихызаны ишьтахь имцакны даагылт.

– Акы узымхозар, аеакгы устап, – иҳэан, ишимчыз аеапағэырк иааирхеит.

– Ари, ана итэоу с-Тамшаша лблет ахэ ауп! – иҳэеит Бурда ицьыба иаатганы илхишэаазшэа дгэыргьацеа.

АЕАДАҚӘЕИ АГӘЫЖЬҚӘЕИ РЕИЦӘАЖӘАРА

Шыбжьонк агэазы аеадақәеи агәыжьқәеи азыжөразы акәарафы иахьнеиз еикәшэеит. Аеадақәа азнырцөынтөи иааит, агәыжьқәа аарцөынтөи инеит.

Аеадақәа еадарца, еада хөмарра катцо, рқаф таза рызхара ыфаны ишыказ фашьомызт.

Алымха дукәа анырба, агәыжьқәа азыжөразы ишааз рхаштын, ргәалақара бжысны ирзыцшуа иаагылт.

– Шөхы шөахцаны хара иахфазшөа, шөышпақәа хөацшуеи? – рхэан, аеадақәа иргөампхеит агәыжьқәа рыцшышьа.

– Ххэы шөфахынгы шөыкаабжы ахьхмахауа шөнаганы шөгылазтгы ихабаргөыз, – рхөеит агәыжьқәа.

– Цөгьарас хэа акыр шөызнауа хара хабжы? – рхэан, аеадақәа ааибаркааит.

– Уахгы-еынгы фәаихак шөымазамкөа акаара шөафуп, ма бжы бзиақ шөхандаз... Ххы жөгеит, хлымха цышөхит! – рхөеит агәыжьқәа.

- Шөара шөцасхәагы, аҕаара акөым, иаарласны акыркыыррагы халагоит, ускан иҕашөцо хамбари!..
- Аҕаарада аеак ззымдыруа аеадақәа акыркыырра иалагеит хәа збахьада, изахахьада, – рхәан, агәыжьқәа ҕыашьатөыс иҕарцеит ираҳаз.
- Шөара шөтөала хара амалахәа хҕаауа ҕышөшьома, хәхыыҕаауазы ахө хәртоит.
- Агазәжөқәа ҕыоуы шөыржөоит, шөыҕаабжыазы ахө шөахтоит хәа шөыргәыбзығны реидарақәа шөныікөдыргоит.
- Хара хҕазазаргыы, шөара шөләшөуп, шөдагөоуп, ма шөтәкны шөрымоуп. Хәзтагылоу аамтазы хныікөгагас иҕоу абжыы шәкөу шөмаҳазаци?
- Шөарацәкыа шөыбжыы аархөо иалагазар, қыаф аауит, ақыар хәагыларц хәкоуп, – рхәан, агәыжьқәа ираҳаз иахыччеит.
- Шөара қыарс шөызхәдыргыло хәздырам, аха хара хәҕаабжыы азы ақыар хәадыргылоит.
- Қыару ҕышөшьоит, шөҕаацыҕхыаза лабак-лабак шөхы иәқөшөоит. Шөкөәкәа ықөдыршаауеит.
- Анкыа акөын ус анахзыруаз, иахыа аеаамтоуп... Хара иҳаамтоуп. Хҕаацыҕхыаза хҕәәкәа ршышыуеит... Ххы ршышыуеит. Шаҕа хзыфо хәртоит.
- Шөеиҕш ҕшышьапык рыцалааит, шөара абас шөырбзамыкөны зегыы шөылазыгзо!
- Ишәбалак шөахмацәәжәан, иацы ижәбахьаз хәкөзам, хара иахыа аеахызуп иҳамоу.
- Адунеи шөықөлазар аахыс аеадақәа хәа ишөышьтоуп, аеа хызыс ишөоураны иказ?! – иҕыаршьеит агәыжьқәа.
- Хара абра еицны ижөбо, хәҕаара ахө хәракны иршьеит, аера зәаҕсазтөыз хөызцәа хәа ахыз ххырцеит, – рхәеит иөхөо.
- Шөарт аөқәа хәа ахыз шөхырцану?

– Ихашөымцозар шөзырөла, ҳара ҳақһа уи ахыз аиура зөаңсазтөыз кыркыруа аңшаҳөа иахьану рыбжьы шөмаҳауазар шөымбари!

– Шөызлаөехөозеи, шөара абзамыкөқөа, аөадалымҳақөа шшөымац ишөымоуп, аөадахы шышө-хагылац ишөагылоуп! – рхөан, агөыжьқөа ираҳаз ччархөс икарцеит.

– Шөара агөыжьқөа, акы ада егызымдыруа ҳөа шышөзырхөо шөыкоуп, иахьа ахы азөыр итахума, аус злоу ахыз ауп. Ишөтаху ҳзышөхөала, ҳара шьтарнахыс ҳөадақөам!.. ҳөа рызхара азы ыжөны ицон еибарқаауа, аха иөханы икыркыруазшөа ргөы иабон...

АШӨКӨЫ АЛАХЬЫНЦА

Дцарауаөымызт, дчынуаөымызт, аха аңсуа лите-ратура цөгьала бзиа ибоит, иаатыцуа дызмықһац шөкөыкгы ыкам ҳөа зақаөы изырхөо саҳахьадаз.

Өнак акаҳуажөыртаөы ҳаикөшөан, убара сца-хызижьтеи ицзоз... арака икоу убоит, ҳаидырцөажөом, иуасҳөақөаша рацөаны исымоуп... Абраатцөкьоуп сахьынхо, аөныка усыццароуп ҳөа даасылаҳөны сикит.

Иахьатөи ҳаамтазы уааи ҳөа ахьуархөо акөым, умааин ҳөа ахьырхөоггы азөы цьара днеихьөит сҳөан, мап ицөмкыкөа сиццеит.

Аөны даара ихьтан, еимагыланы асы аура иаөын.

Ҳахьташьтуа ҳшыныюналаз еиңш, уаҳа акы иөа-зымкзакөа, иуацьақ амца атацара далагеит.

Мцак ала сынтампшижьтеи ицзоз, сгөырғьацөа саакөлеит, амца еиқөцара иөаназик.

– Уажөытцөкьа ушаҳө-шаҳөуа ушьөхөатөоу убап! – ихөан, али-аңси рыбжьара ауацьақ аөы мөыла иртөит.

Ауаңбағ ухәеит хәа, аиңш сымбацыт, ссиршәа иҕақан, мҕыда-мцада садтәаланы сахәаңшландаз ухәарын.

Амца ахы злеикшаз акгы анимпыхьамшәа, ишәкәә днарылаңшын акы аарылихит. Ааигәа итыцыз акы шакөыз удырратәы иҕан, атипографиатә шәыгақәа цқәа иақөымбацыт. Иазиурц ииҕахузеи хәа сышихәаңшуаз, абҕыцқәа аагөылижәжәан аспычка анахьирс, аңыр-қьхәа амца акын абз ыцқьан амәқәа иаарцагьежыт.

Исхәо сәамшәо сшанханы санаанха, ихы ышы-тыхны даасәаңшит: – «Дырбылуа» аамҕа Анцәа исырба, – ихәеит уи.

Абылра иаҕыз ашәкәы сахьахәаңшуаз, сгәы иазычхауамызт, ашәкәыооцәа зегы аҕҕахәа хбылра иаҕызшәа збон.

ЇАНСЫХӘ ДЫШҚАЛАҚЫУАОХАЗ

Агәылаҕыц Їансыхә қытас дахьинтәиааз игәылацәа цқәа еилкааны ирымамызт, аха гәаоарак дтыцны дшааз мөашьо ирбеит, енак цәка дгыланы ибжыы ихарззала игхәыс лызәытра даналага.

Аибашьра ашьтахь ауп уи Ақәа нхара данааз. Ажәбатәи аихагыла ақны иҕацәны иибаз уадак дыоналт.

Амч ду иман, адауы диоызан. Ақәа дааны амла иеиргозма, мчыбжык ахь знык ыинтә иаб иҕы дцаны афатә-ажәтә ыык аидара иманы даауан кәәкәала.

Иқытаҕы дахьнеиуаз ушқәкоу, ушқану хәа ианиаз-цаалак, абыржә сеиҕын сқамлац, агәаоара сҕатәаны акры сфон, уажәы ақалақь агәтаны ахан дузза ақәцәа сықәтәаны акры сфоит. Саадәылцны сбарца санаақәгылалак, адунеи зегы салаңшуеит хәа аөхәара далагон.

Игэылацэа, иуафышыеи иказшыеи рыздыруамызт. Акы зацэык дызлардыруаз ибжьала акэын. Ақы-такынтэи аацэақэа дрыцаланы данааилак, цака дгыланы ипхэыс лызэытра далагон, былбааны исыцхагал хэа. Аоны алифт аман, аха дшэаны дталазомызт. Зны дтахан дтахэаеыр хэа, дшэан ашэ пены стыцуеит хэа даасуа мызкы аус амуа икаитцахьан. Уи ашьтахь аталара акэым ааигэагы днеиуамызт.

Энак зны изхара ыфаны дэамгырза, ицацақэа нархэы-аархэуа, алада ицози, ааада ицози рыхэапшрада ус имазамкэа, ибалкон дшықэтэаз акьамсар гага машына ааины ицака иаагылт. Аныкэцафы ихы аатирхэхэан, – у вас мусор есть? – хэа изфеитит.

– Стой. Иа не знает... мои жена знает, – ихэан, ипхэыс лышка ихы наирхан, о бара, цака азэ дгыланы феитуеит амусор шэымоума хэа, иасхэарызеи?

– Ихамоуп, ихамоуп... гарта хамам, – лхэеит ипхэыс.

– О, уара, слыш, – Цьансыхэ абалкон ихы нахирхэхэан. Мои жена сказал, у нас есть. Нам не надо, езжай дальше, – ихэеит.

ИЛА ДАЗЫМДЫРИТ

...Даршышуазшэа, чароума, цсроума дахь-неилакгы, Анцэа дызтоу ибаргэызеи хэа иеихабы ашэа шиэхэоз зыбжыы тхаахьаз, зцаца шлахьаз, зхы цэхэхьаз Тач дшымгэыгзоз иаалыркьаны, акгы иалахэазамкэа, зэапсазтэыз ашэахэаф хэа ахьз-апша иоуит, ашэа ззиэхэоз икынтэи. Убри аены инаркны ибжыы уаха уафы имахаит, дныцаба дцазшэа ихатагы азэггы димбеит.

Заагы иртарауаз, ибжыы ххы тнакьахьан. Хтынчхеит хэа игэыргьацэа икан иааигэа-сигэа инхоз ауаа. Ихьзеи хэа азэггы дазцаауамызт, «аршра» еицаиз-цэырцыр хэа ишэон.

Абас ишыказ, дук мыртыкөа ирылаоит ила дафан дышьтоуп, ашөа ихөо дыкам хөа.

Изаҳаз агөра рызгомызт, ила аапкымзар дышпафоз хөа.

Ала аапкзамызт, икалаз уи ауп, дазымдырит. Ашьжымтан иееилахөа-иееилаца ахамта ду «Анцөа» илыпхала иоуз аагаразы данцоз, хөыц еиқөацөа зларшөымыз ипаца шла дуқөа ыршаны иөакнаҳаз, еиқөацөа сым-сымуа ишөны, хөашамзар өеак зымбацыз игөы “Ахыз-ақша” ғыз-ғызсуа икыдцаны дхынхөны ашта данаатала ила дазымдырит, ахаан иамбацыз төымуаоык иакөыз цышьа деимыжөжөа дагеит.

АБРИ ЕИЦШ СЗАХААНХАРЫЗ?

Аҳмац уи өены цсрак ахь дымцар ауамызт. Заа амөа дықөлеит, аха автобус аагылартаөы даннеи, акыраамта пштөыс иқөшөит. Дзымцакөа даанхар хөа дышшөоз, иавтобус ааит. Иааит, аха көөпеишөа итөын. Аталара изыцөгьахеит... Ес ииулак дыбгархөхөо дталагөышьөит. Атөартөа акөым, ашьапыргылартагы амамызт. Маакыртак ибан, дахьынхаланы икны дгылан.

Иацхьа оыцья ацкөынцөа өабыг-өабыгза згабк лхацөкөыкөынкөа еиларгылан дрыбжьаргөгөаны нак-аак илыдтөалан рыбз иаасуа. Заца игыланы дыдмыртөарыз, дрымбазазшөа карцеит.

Автобус аатагө-тасцыцхьаза Аҳмац дкьо даман иаакөлон, зны алада дагон, өөазны аөада. Иацхьа итөаз дрықөхар хөа дшөаны амаа иөаларцсны икын.

– Атаҳмада қабада иаҳагылоу икаитцө ббома, бигөаөхеит, бшьамхы дықөтөар цөгья ибөм, – рхөан, акыркырхөа иааибарччеит.

– Ее, дад, абри еиңш сзахаанхарыз, шөара шөа-
көымзи исхагылашаз... шөагылатөыс сара изсоурыз...
– ихэан, Ахмат дахьнеишаз даннеи иаңхьа итөаз ихы
даасуа дрықөцөуаны автобус дналбааит.

ИГӨЫ РЗЫМҢШААИТ

Ихьз схөаргы иамоузеи, аха исымхөаргы дыз-
дыруа шөрацөаөуп. Псроума, бзароума, еизароума,
өыцья ахьяаиқөшөо, ажөа ирґа-ирымґа, ихамы наи-
шөхырцөрааны, дхырґата-зырґата даақөгыланы
дымцөажөар иузом. Згөы ццөаз изызырөра иаакөыцны,
рыөныґа ицоит иара ацөажөара дшаөу. Иөыцу
ажөабжык хөахандаз хөа ателевизор анаадыртлак,
иөазыґацаны аөныцґа дґатөоушөа, араґаґы иара ибзи
иқьышөи ааихьшыуа, даацөырцуеит. Дхамбондаз,
ибжыґы хмахауандаз хөа ателевизор ырцөаны арадио
анадырклак, уаґаґы аху-хухөа дышуа зыбжы тыөуаз
иара иакөын. Цьоуык убаскак ргөы ццөеит, мчыбжык
зыда ишаанхо рдыруазаргы, акрант аадыртуамызт,
азы ацынхөрас атрубка дкылґканы иара амыжда даар
хөа ишөон.

Абас уи аөныґы изхара дцөажөаны, ибз аґөаґөа
ццөазшөа измырцысуа аөны дахьяаиз дыммазаөхеит.
Ичмазаөхо дарбану, иара иаґара зымхөац иакөым,
ахаан зөы ааихыхны ажөак зөымшөац азы иґоу
аңсызгы акы алакьякьяхеит. Дыммазаөхазар уамак
ауґалах, аха аума ззырхөо ахьыґалаз ахөшөтөырґаөы
дрыманы иахьнеиз ауп.

Узынхьяаузеи хөа ахөқымцөа анизцаа, сгөы... сгөы
ауп сызго ихөеит, аарла иөы еилго.

Ахөқымцөа игөы иахьыз аабоит хөа иахькыдыз
рзымґшааит. Ицьяршьеит, ари еиңш ачымазаө дрым-

бацыт. Ианашьтала агэы змам хэшэтэыртэк акны
днанагахьейт хэа рхэогы рмахацыт...

Гэыда ауаоы калашьас имоузеи, ирзымпшаазар
калап рхэан, алада ихы дырхейт, ааада ишьапкэа
дырхейт, днадырхэит, даадырхэит, рапараттуракэа
зегы «дырцэажэейт», аха зегы ртыцкэа рэы икоуп,
агэы ауп икам хэа ранахэейт.

Адунеи зегы дахыцэарц дыкан, гэыда ииз ауаоы
хэа, аха деилкааны дыздыруз азэы ахэшэтэыртафэы
дахьнеиз икалаз аниархэа, баша шэы ацабаа
ашэмырбан, игэы шэзыцшаараны шэыказам, избанзар
даацэажэа цыцхэаза сеихэабы сызкэыхшоу бзиа
дшызбо хэа, игэы дышкыдсылон икыдшэахэейт хэа
реихэейт.

«СЗЫШЬЦЫЛАХЬОУ СЗАКЭЫЦУАМ»

Амариап уи аены ашхам ацынхэрас ахэша афьц-
уашэа акэын ишыказ, цхэысхэара ицон. Ишьтассы
ихэырхэыруа ишцон, ацшафэы иахьнеиз, азы измыркэа
акэара иаавахейт. Аены акэоура ашьтахь акэара хыш-
хыцэаны илеиуан.

Азы италар, иагар хэа ишэейт. Измырзакэа иаанхар,
анасыц ацэызуан. Ишцасыцсыхэоу хэа ахы нкыдкэо
ацшахэа ишаваз, адагь азы итахэмаруа иштэз абан,
цхэысхэара сцоит, ахаан исхаштуам, азы сырга хэа
цэгьарак змузац еицш аэыркэымшэышэны адагь иахэо
иалагейт.

– Урзгойт, аха угэра сызгом, усыцхар хэа сшэоит, –
ахэейт адагь.

Азы урызгос дуахоит, сара сыцхауа сагацэа роуп.
Уара азы сыругар ешьас узбойт хэа ахы агэы италан,
адагь акэшахатхейт. Абга икэыртэаны азыб-лара

иалганы, нырцө инаганы аҕөара иқөнаргылт. Амариал азы ираанза аеырцсны адагь абга иқөтөан. Ианырнага, аҕсы анау, иаахьахөын иацҕаит.

– Азы урызгеит, цөгьарас иузызузеи? – ахөеит аҕсхыхра иаөыз адагь, агөышца хаххала азы иаманы иахьцоз.

– Саҕоумцан адагь, сара акгы схаразам... Цөгьарамзар бзиа касымцарц азы сшоуп... сзышьцылахьоу сзакөьтцаум, ишцазури, – ахөеит амариал.

* * *

Зхаан цөгьарамзар бзиа казымцацыз... зхаан чмазарак змыхьзацыз азөы иаалыркьаны дычмазаохан, аҕсра далагеит... Аҕсцөахагы дааин, иаҕхьа даатөеит.

Ачымазаө аҕсцөаха димгар шимуа аниба, сугоит, аха сабоугои хөа диазцааит.

– Иахьаауҕаххалак... Уҕахызар, цьаханым уавганы, цьанаҕ узгар сылшоит, – ихөеит.

– Сухөоит, цьаханым савумган, сөызцөа зегьы уа икоуп. Цьанаҕ сугар схы наздыскыло хөа азөгьы дсымазамкөа, сҕынхадаха саанхоит, ихөеит ачымазаө.

«АҒЫЦ» ЗҒАХЫДА?

Роман дуззак аора автор зака аҕьа адибалаз иара ида аөазөы идырраны дыказам, аха аҕьжьразы нхарак ахө шаҕаху зегьы ирдыруеит. Ус акө, арс акө, автор ароман иөит, иҕижьит. Ашөкөыҕирҕаөы инаганы иқөицөит. Аҕхьаөцөа аҕсуа шөкөы зака бзиа ирбо ала мчыбжьыкгы инамгакөа инықөҕаа ирго цьишьон.

Лассы-лассы дадцаалон, заҕа цыра рҕахьоузеи хэа.
Макьяна акы зацэыкгы рымгац хэа аҕак ҕалцон
зшьамхы еиқэыршэны азараҕья зғаҕсо итэаз аҕиоы.

Өнак, автор ашэҕэтирҕа аҕхья дышгылаз, иоызак
диасны дышцоз ибан, даанкыланы, ироман иавтограф
анцаны, хамҕас ииҕеит.

– Ахамҕа ду суҕеит... аеыкэаша иаҕсоуп... Уажэы
цэаранза неитэыс исымоуп, сыццакуеит... санаа-
хынхэуа изгоит, уаанза ара иҕазааит, – ихэан, амагазин
аҕны иааныжыны дцеит. Уи ашьҕахь автор аеа романк
иоын, ағыц шэзаазгеит хэа иманы ашэҕэтирҕаҕы
днеит.

– Ағыц зҕахыда?

– Ағыц уавтограф зықэцаны хамҕас изуҕазгы
имгазацт макьяна, асаба иаганы иқэуп, лхэеит аҕиоы,
шьамханынза азараҕья цэа дылатэаны.

АҚАРЗ АУП ИҒАБО

Есышықэса акаҕахэа зышэҕэқэа ҕзыжьюаз шэҕэыю-
оык, иааларҕьяны азлагара азы зымцэаз еиҕш, аора
даҕэыцны даатэеит.

Анцэагы уаоҕы... цэҕьарас хэа акгы шыҕаимцаз...
аҕхьяоцэа рыҕсы ршьеит, иааибацыҕхьяза дыоны
дрышьҕалон, рҕэы кыдиххьан, сышэҕэ ғыц уажэыгы
шэамыҕхьязаци хэа. Ашэҕэтиоцэа ракэзар, урҕгы
ҕынчхеит, уажэыгы сышэҕэқэа шэымҕизаци, иқэцаны
шэзадтэалозеи хэа уажэы-уажэы дшаарыдгылоз рҕэы
кылицэахьан.

Аора узаҕэцзеи хэа азэҕы диазцаауамызт... Зегы
гэырҕацэа иҕан дахьяҕэыцыз, аха даауқэшэа-
цыҕхьяза иара ихала ицэыригон, аххья-ххьяхэа

исзааиуан, аха умбои, азыхь зны итабоит рхэоит, уи ауп саргы исыхьыз хэа дналагон.

Өнак, жэантэ дупыларгы, жэантэ абас уеихэон. Згэы пицэаз азэы абас атак иитеит: иухэогы сахауеит, аха зыхьызтгы итабазомызт, асарзы ауп итабо хэа.

* * *

Сандра цхабжьон доагылан, ишьтыбжь мыргазакэа икэйтцартафы дахьнеиз, зегы рацкыс дысзааигэоуп хэа иипхьазоз игэыла икэйтцара дталаны, икэйткэа шигьычуаз дақэикит. Иихэаша ифамшэо, изиура изымдыруа даанхеит дшанханы, аха игэыла дихзызаауа абас фэаитит: – Сара салгеит, ишубо сыпсгэышьеит, аха уара харпзацэы укоуп – ацаа баапсуп, ахьта улалар хэа сшэоит, аоныка уца...

* * *

Азэы даачмазаохан, дыпсуашэа аниба, дшэан, Анцэа ихэара далагеит, аэа пытраамтак сумшыын хэа.

Иажэақэа Анцэа икынза иназан, зака мшы узацысцарц утахузеи хэа диазцааит.

Ачымазао дызцаиаз ацэатцла ду днацапшын, абри исхагылоу ацла зака бгыц афоу акара мшы сыпс-тазаара исзацца хэа дихэеит.

– Уи мыцхэцэоуп, ускак сызутом! – ихэеит Анцэа.

– Уи амуазар, зака фоу акара сзацца, – ихэеит.

– Уигы рацэоуп... Афызцэа шакао умоу рхыпхьазара акара узацысцарц сылшоит, – хэа Анцэа атак иитеит.

Ачымазао Анцэа ифапхьа амц ихэар шамуаз идыруан, дхэыпы-зыпит, дхэыцэы-мыцэит, аха ифы изеихымхит, ибз ихэлэшэеит, апсрахьы ихы ирхеит, избанзар фыза зацэыкгы димазамызт.

* * *

Амаџи амариали ахахә еиқәацәа ацака атың еимаркын, иахьааикәшәаз еибамырҕсыр амуа еиҕацәаханы еиңырцит. Еинзыршәозгы рмоуит. Ус ишыказ, моахәастак ағы иааикәшәан, аибарҕсра иалагеит. Бҕьарс аобагы ирымаз, ашхам акәын. Иаарымаз зегы еизыркәкәаны ирылеибацеит.

Амаҕ ацкыс амариал аиааит.

Амаҕ саиааит хәа сөызцәа ирасхәар, сыгәра рымгар алшоит... ацәа ахыхны, иганы идсырбароуп хәа амариал амаҕцәа ахарҕаны иахьнеиз, маҕыз цышьаны, иаасны ирфеит аөызцәа.

* * *

Өнак зны азәы ахақым иғы днеит ихы иирбарц. Даныюналоз, снейр калома хәа дымцааит, аҕсшәагы имхәеит, ғымҕзакәа иаҕхьа днатәан, илапш идхаланы ихәапшра далагеит, иҕцааразы даазшәа.

– Сузызырөуеит, – ихәеит ахақым, уи ахаца иғымҕреи иңшышьеи уамашәа ибо.

Ахақым иихәаз илымха иавсны ицазшәа, аҕак камцазакәа дыштәац дтәан уи.

– Уаазгазеи, иуҕахузеи? – ихымөаҕгашьа ицәымыҕхо далагеит ахақым.

– Уара уғы иаауа дзаауазеи? Сычмазаоуп азы сааит саргы.

– Иухьзеи? – ахақымгы иәааирҕынчит, изааз иғы еилганы данцәажәа.

– Саазқәылаз схы еиқәшәамшәа збо салагеит.

– Зхы еиқәшәоуи зхы еиқәшәами убар иузеиөдыраауоу? – дцааит ахақым.

– Зхы еиқәшәоу дызбар дышҕасымдыруеи, аха уи иахьа цәашьыркыла уишьҕазаргы дузыҕшаауам, – ихәеит ачымазаө.

* * *

Гәыла малуаоык дсымоуп, сааибацыпхьаза уарей сарей хайкәлацәоуп, укан бзиоуп, угәы бзиоуп, акы сыхьуейт ухәо смаҳазацт, суцашьыцуейт... Сара исмышьуа хәа акгы ыкам, уахынла сзыцәазом, сшәаны ацсра сшазхәыцуа исыршоит хәа знык исеихәейт, ынтә исеихәейт, данакәымцза, абас атак истеит: “Уара исфарызей ухәом, изжәрызей ухәом, хәдацәахьы амал уалатәоуп, ацсрада хәыцырта умазам. Аха сара уацәы ишар сҗаацәа ирҗасцарызей, амла иамыркыкәа изланыкәызгарызей хәа сышхәыцуа исыршоит, ацсра азхәыцха аамҗа сызҗода” хәа.

А К О М Е Д И А Қ Ә А

САРА СРОЛЬ

Иалоу ауаа:

Дима Шаҫ-иҫа – 24 шықәса ихьцуеит.

Агра – 22 шықәса лхьцуеит.

Цъансыхә – 60 шықәса ихьцуеит.

Циқәрина – 58 шықәса лхьцуеит.

Баҫ Чагәнаа – 57 шықәса лхьцуеит.

Леуарсан Допуа – 72 шықәса ихьцуеит.

Ана – Циқәрина лан.

Витиа.

Лена.

Арежиссиор.

Ашла.

Ацаркь.

А к т ө и а с а х ь а

*Ахтыс моапысуеит ақалақь ағы зышәқәа еиғапшуа
еидынхало Ө-таацәарак рыбжьара.*

Ц и қ ө р и н а (*днаҳәы-ааҳәуа асаркьа ду ақхьа
даагы-ланы*). Сан, баасыхәапши, пхьан исшәыз... ацкы
аиха ари еиха еиғзыми?

А н а (*аоны цссаны атәыргәы ианыцсаланы иаашь-
тыхуа*). Сасра бцошәа... агәылара каҳуа жәра бнеи-
уеит, х-цкык бышәцаны ибшәыбххьеит...

Ц и қ ө р и н а. Сагхеит, зегьы еизахьеит сара
исзыцшуп, сцеит. Цьан ателефон дасуазар, Кацшьына
лғы сшыкоу иахәа. Уи лоуп иахьа акаҳуакацара зду.
Лассы сзымааиуазар, ихәыкацара балага. Абыста
утәуп, акәцарақәа зтәуп, акәац жәтәуп, ашәыркәычы
ацыбра абымтан... Уаҳа ибасхәарызеи, акаб заа
иҫтаца... Арашы сызбал ғыцны ишыкацатәу усгыы
ибдыруеит...

А н а. Кацшьына ада хьыз лымазами уи зыкны бцо
бгәыла?

Ц и қ ө р и н а (*зыбжьы газ атәл аашьтҫаауа*) Алло,
Кацшьы боума? Уажәытцәкьа сшындәылкьара сыхианы
сгылоуп... Зегьы ааихьоума? Ишца? Ихәа ибымоу зегьы
мҫсааит... Ишцалхәеи бара?.. Убасцәкьа сзылхәану?
Лылақәа аатыхны ацәы иахацаны ишылку збааит.

А н а. Икалазеи, ибаҳахзеи? Бзыршәиуазеи. Закантә
ибасхәахьоузеи бымшәилян хәа.

Ц и қ ө р и н а (*лгәы пжәо*). Амаамын еицшу лара
лакәу сара сакәу лсырбап.

А н а. Дарбану бызәу бара?

Ц и қ ө р и н а (*дыцкьо*). Абра ҳацхьа инхо
ацларкәыкә, ағааста...

А н а. Былкәац, илылабхәузеи, илҫаху лхәалааит.

Ц и қ ө р и н а (*дгәаны, лан илкыз аалымқаны, ақам-сар Агра лышө инадықсаланы дхынхәуа*). Абри ауп бара ибыхәтоу...

А н а (*илгәамқо*). Ипхашьароуп, даара ипхашьароуп, иҗабцо.

Ц и қ ө р и н а. Пхашьаразам. Лхәы лоуит.

А г р а (*лгәыла цөгъарак лзуны дышцаз дырны даадәылцуеит. Ианылба, лгәы цнажәоит. Инышьт-цссааны инаганы Циқәрина лышө инылақсаны даахын-хәуа*). Бгәы иқәрықсаит, бара амаамын.

Ц и қ ө р и н а (*аболкон ахь дыпшуа*). Быңшы бара иҗалцо, луархалыжө дәылганы, аршәшәара даәуп, лгәам халалырчит, блаатых.

А н а. Сбыхәоит, былкәатц, уи хара хазгарым, бара бахьцо бца.

Ц и қ ө р и н а (*лгәы еибакүа цака ишьтаз луархал ду рхәазаны инаганы аболкон инахшьны лабала даасуа*). Ибсырбап бара ағаасташәа икоу, асаба ағарчра зеипшроу!

(*Циқәринеи Агреи рболконқәа ирықәгыланы руар-халқәа ирысуан еиха асаба рғеибарчра иалагеит. Аха Циқәрина аиааира лгеит, луархал дун, ирацәаны асаба алцуан*).

Ц и қ ө р и н а (*Агра лгәы пылжәарц*). Сан, амақәа ғыцқәа иацы Цъан (*лхаца ус дишьтан*) исзааихәақәаз ааги, исышәцаны ишыснаало збарц стахуп.

А н а. Гардеробк азна бзааигеит, руа иарбану ибтаху?

Ц и қ ө р и н а (*цасхәа лыбжьы рдуны*). Шақантө иас-хәахьоузеи абасқатәи ааумгалан хәа, шыта иахь-такнасхауа атыпцәкәагы сывам... Ацыцәа зқәу афранцызтә палта сзаабгондаз.

А н а (*илыркуа*). Пшзала ибырхааит! Ибзаазгази барей шәеигымзааит!

Ц и қ ә р и н а (*илышәцаны Агра лыелырбо*). Абри
еиңш ҳақалақь ағы азәы ишәны исымбацт.
Инсыдкыланы ишәа-иза иңканы сара сзы ирзахызшәа
ауп сәә ишәкәшәо.

А н а. Ишпабнаалои бхәарауазеи?!

А г р а (*илзымчхауа*). Амырхарта италгалааит.

Ц и қ ә р и н а (*илмаҳазазшәа*). Блацәгьала азәыр
дахәаңшызар, лыблақәа аағыршәшәаны ацәы
инахалцааит.

А г р а (*илзымчхәкәа луада дыюнало*). Ибмырхааит...
ибмырхааит.

Б а ц (*дхаш-пышуа, ашә дасуа*). Изулак иахьынхоз
сыңшааит хәа сыкоуп.

А г р а (*ашә аамыртыкәа*). Уарбану?

Б а ц (*ибжыы рхәычны*). Иаабыртыр сыббап
сызустоу.

А г р а (*дзышьтоу Циқәрина лакәу цышьаны*). Ибна-
ланы ицаз амаамын уашьтазар, хәаңхәа инхоит.

Б а ц (*иаҳаз цышьо*). Амаамын акәзам, бара боуп
сзышьтоу.

А г р а (*данылба деигәырғьо*). Исзааз дызустада?

Б а ц (*инапқәа рцацо дигәыдыхәхәало*). Бац даабыкә-
хшашоуп, ари сара соуп.

А г р а (*илхәо ләамариашо*). Маамынк бналан ирыцә-
цан, абра сәаңхәа июноуп, иашьталаны иааз цыышьан.

Ц и қ ә р и н а (*лымағәа ғыц дацаеырбо, Агра лысас
длымбазошәа*). Сан, амаамын бцәюнамлааит... сара
каҳуажәра сцеит.

Б а ц (*Агреи Циқәринеи ирыбжьюу изымдырзо*). Уи
ами, шәахьынхо пшаауа ақалақь сшалаз, издыруаз
азәи сарәи хәикәшәан, маамынк сыман, исцәыбналт.
Мчыбжык цуеит сашьтоуижьтеи, цыаракыр ахабар
уаҳаны укалозар хәа снапы ианицеит. Иара акәзар
шәәаңхәа инхо.

Ц и қ ө р и н а (*пара лзы ихәоз җылышъан деила-шәаны*). Амаамын ахыюноу аонағы ауп амаамын ахънеиуа.

А г р а (*лгәы иахәо*). Саншьа Баң усымбеижътеи итцозеи (*деиҗаагәыдылкылоит*).

Б а ң (*дгәыкыҗсыкуа*). Хаҗа банца нахыс зегъы хабхаштит.

А г р а. Шәара шәоуп сызхаштыз... Иахъа уажәраанза уара уда стынхак дысымаазацт.

Б а ң (*днаҗшы-ааҗшуа*). Сара сшьапы мшуп, сахымфахыцуа ахәицәхәа амал сышьталаны инеи-уеит. Шәчыгәза шәынхоит, шәынцуеит, аха сара сышьтахъ шәшыкало жәбап.

А г р а. Сани саби ирдыруоу сышка ушааз?

Б а ң. Ишҗарзымдыруеи, дара рами саазышьтыз.

А г р а (*деигәырҗо*). Излакалазеи, абаскак аамҗа саны рымба, шыта сырбоит хәа сыкамызт.

Б а ң. Бара бами изхароу. Ишыртахымыз хаҗа бцеит. Бырбарц зынза ргәы иҗазамызт. Баб снапағы даазгеит, аха сахәшьа лоуп хәарҗа змоуз. Санылмышәаза, быҗҗа даныбымба сбылцуеит хәа санлыдқәыла дақәша-хаҗхейт. Иацуха ауа-аҗынха зегъы хәидибагаланы аәхәара паҗцәеит. Уара ухаҗа уцаны уғала аәхәара шастаз роухәароуп хәа баб исыдитцан сааит, баншьа Баң дбыкәхшааит.

А г р а (*ихәда дахъынхало*). Саншьа Баң, уара иуеиҗасшьо азә дсымам. Сара издыруан сани саби уара уда әәазәы инапағы ишизаамгоз... Саныхәчыз аахыс уара азәҗы уиластцомызт.

Б а ң (*дыхәмаруа*). Бара агызмал баныхәчыз атәы сгәалабмыршәан. Сҗаҗақәа ирзыбуз схаштхъоу җыбшьома.

А г р а (*дыччо*). Ускан схәычын...

Б а ң (*дыччо*). Бхәычын, аха бмыҗдан... Сҗаҗақәа иахъаҗы исымазаарын.

А г р а (*дыччо*). Сара акгы схарам, уанаилак сааштыхны ушьамхы сықәуртәон, уңаңаршақәа рылахәмарра бзиа избон. Зны, ус кабымңан акәымзар сңаңақәа рлеишәа цәгьоуп, ахәыңқәа афоит ануҳәа цабыргыңкәыз цыышьеит...

Б а ц (*дыхәмаруа*). Исзыбуит, аха исзыбузеи. Ашоура аатәар сңоит хәа ашңа агәтаны игылаз ахьаца амңан, ашәшьырафьы схы ахьнықәсңаз, самхаңеит, санаапш сңаңа хыркәдааны саңхьа ишьтән. Ыы бара агызмал, амыркатыл быманы банааиз азәгы бышңаизгәамтәи... Убри аахыс аңаңа аныкәгара сакәыңцит. (*Афыцьегьы ччоит*). Уи зыбңахузеи, баншьа даабыкәхшашоуп, абас ауп, шәнарңхьоит. Хәмаҳә аусурахь дыкәзар акәхап.

А г р а. Ааи аусурахь дыкоуп.

Б а ц. Зеиңшрааны даауазеи?

А г р а. Жәеизанза даанхоит... Уаха уаанымгылои?

Б а ц. Мап, уаха схынхәыроуп, жәеизанза санаанха нас сызгозеи. Аха сыззааз амаҳә хаңала иамхәакәа сңар псуа цасла ииашахом. Адырра бызимтәри заа дааратәы еиңш.

А г р а (*атәл аакәхуа*). Уажәыңкәа адырра истоит. Алло... Алло... Дима дысңахын... Уара уоума... Агәыргәафәхәаша сңахуп... Маҳәра унарыңхьоит... Афәхәара иҳәарң саншьа дааны дузыңшны аоны дтәоуп... Ааи, ааи... Дузыңшуп. Уаанза дцазом... Ишңа?

Б а ц. Ииҳәазеи?

А г р а. Аспектакль жәеиза рзы ауп ианалго, лассы даауам, аха сара уи сазыңшзом, сроль сшаалгаз снейуеит, асас цьаргыы дыбмышьтын снейаанза иҳәеит.

Б а ц. Зны убас хгәылак имаҳә иаапхьара афәхәара пичәан, уцаны иҳазиаҳә хәа сдәыкәырцеит. Сахьнеиз

ахазиаика лакэын иказ, иара дыказамызт, уацэынза дкалазом хэа салхэеит. Уахыки енаки стэаны ацшыха аамта абасымаз, сызнеиз аус ахазиаика илахэаны схынхэит.

А г р а. Уажэабжь нагзала, сара уажэыцэка а стол сырхиоит.

Б а ц (*Агра а стол архиара даналага игэы иахэаны*). Адыршаены данааи, бара боуп изархэаз, сара махэра унацхыоуп хэа азэгы исеимхэеит ихэан, ихымзгшыаны сцазом хэа мап икит. Еица цатэыс исоуит. Изхысхэаауа, хацсуа цаскэа акалашэа икоуп, хатала иамхэакэа сызцом. Ибдыруазеи хэамахэгы ус каицар... (*Дыччоит*).

А г р а. Мап, мап. Уи ус дыказам, хышыкэса цуеит махэра санбанарыцхыои хэа дыцшуеижьтеи.

Б а ц. Схы сырехэом, аха сара сакэмызтгы, акыраамта цштэыс ишэыкэшэон. Шэхэыцкэа кашэыжьуама, ижэуазеи схэеит... Хэра хзылтахузеи лартист длымазааит рхэеит... Дартиступ, аха зацхыака акры злыцраны икоу азэы иоуп схэеит. Ажэакала, хэамахэ даабанда рхэо икасцеит.

А г р а (*афатэкэа имцаргыло*). Ари хыхь-хыхь ауп, уара узеилахақэо сара издыруеит, уажэыцэка икасцоит.

Б а ц (*иғаца азы аауа*). Сымахэ даанза... Ицш-замхар?

А г р а. Унапы аркы, уи уажэыцэка духьзоит.

Б а ц (*изымчхакэа далаго*). Сахэшьацха, баншьа Бац дбыкэыхшоуп, ибцэыззом, иахыа шьжымтан аахыс ағаца сёы итасмыршэзацт.

(*Убри аамтазы Димеи Леуарсани еицны иаа-цэырцуеит, рыбжьы уахауам, акы иалашыокны иалацэажэоит. Аоны ацхыанза ианааи, иаангылоит*).

Л е у а р с а н (*игэы аанкыло*). Сыгэра угозар, абас ауп аказара шыкоу.

Д и м а (*гәалак шимоу удыруа*). Шәыгәра згоит, аха саргы сеилышәкаа, хышықәса цуеит ацара салганы асцена сықәижътеи, иахья уажәыгы инейцыху рольк симтазацт арехиссиор.

Л е у а р с а н (*ихъаа ибжъы итнамыркаауа*). Роль хәычы ыкам роль ду ыкам... баохатәроуп икоу аказарағы.

Д и м а (*игәампхо*). Обя-обя хәоу рыла иарбан баохатәроу иаасырпшраны исылшо.

Л е у а р с а н (*ипсы еивго*). Уара сануқәлаз саргы хәоу зацәык ауп исыртоз. Саргы усқан ус сгәы иаанагон, спектакль дуззак акны хәоук ала иаасырпшраны икоузеи хәа, аха сгәы ишааназ акәзамзаап, ашәарыцаө бзиа хык ала ө-мшәык лаишьтыр илшоит, әәзәы жәантә деихсыргы хәыцк алымшәазакәа ицәцар ауеит... Ауаөра зцәызхъаз, агыгшәыг ацкыс еицәаз азәы иааиғагыланы абас иахәатәын: «Ацәгъа- мыцәгъарақәа ацстазарағы иаакоуцахъоу зегы реааизганы умөа кны аладагы узымцо ааадагы узымцо иуғагылоит, ухы уцәымгыртәуеит, ухала уеушьыр акәхоит». Уи убас ацсы ахацаны иахәатәын, ицәымсахахъаз игәы иалкьаны дахәынцаратәы еипш. Абри мызла ацара сағын. Ахәагәыжъ иааннамкылоз ауаөы, деиқәцах дәанахәеит. Аспектакль анцәамтаз ихала иеишьит... Ахәацшцәа дыдрацас рнапы еиныркьеит, агәра ргеит.

Д и м а. Шәара ишәымаз атекст хәыцын, аха ауаөи шәарей шәеицәажәон. Сара ауаөы ицынхәрас ателефон ауп сзацәажәо. Иахья уажәраанза телефонла ацәажәарада аәа рольк симтазацт. Азәы сияцәажәошәа аакасцоит, асцена снықәцны сцоит. Нас арехиссиор дналагоит, ахәацшцәа агәра дургаратәы иузынагзом, аемоциа ацам, апластика ыкам, ушшапаза асцена уқәуп хәа.

Л е у а р с а н (*ихъаа еиџа изцѣырџуа*). Ателефон акѣзам, ауаѣы иоуп узаџѣажѣо... Шаџантѣ иуасџѣахъоузеи... Уаџѣуха апрѣмиера џамоуп... Уаха аспекталь рыдыркылон... Зегъы рыџсы џыхны ихѣмаруан уара азѣ заџѣык уда... Арѣжиссиор диашоуп... Асџенаѣы уџазамыџт... Уажѣаџѣа саџауан иџаџѣџаџѣза... Избан, абас зухъзеи?

Д и м а. Ишѣхѣо иашоуп, асџенаѣы сыџазамыџт, схы акы џагъѣжъуа иааџалан атеатр сдѣылганы саманы иџеит.

Л е у а р с а н (*игѣамџхо*). Избан, ухы иџагъѣжъызеи асџена уџѣганы уагартѣы еиџш?

Д и м а. Аспекталь алагамџаз сыџшѣма аџѣл дасны исалџѣеит маџѣра унарыџхъоит џѣа.

Л е у а р с а н (*игѣы аанкыло*). Ишџаланатѣои иџабгааит... Асџена уаныџѣу уроль ада даѣа џџазаарак ыџазам... Узеигѣырџџаша уаџазар, уроль нагзаны уаналгалак иахъынзауџаху угѣрџаландаз. Убама ишуныџшыз.

Д и м а (*ихы ларџѣуа*). Самырџѣырџѣеит, аха сгѣалаџара бжънахит.

Л е у а р с а н. Маџѣра унарыџхъоит џѣа уалџѣазар угѣалаџара шџабжънахуаз.

Д и м а. Хышыџѣса џуеит аџааџѣара саланага-леижъџѣи... Аханатѣ аахыс сзыџѣшѣозгъы уи акѣын...

Л е у а р с а н. Иарбан узыџѣшѣо, иухѣо сзеилкаауам.

Д и м а. Маџѣра аџара.

Л е у а р с а н. Избан, уабхѣарааи уарѣи шѣеизы-уаазами?

Д и м а. Уи акѣындаз схы иџѣскрын... Дарѣи сарѣи џабжъара ишьџоу «Ахаџѣ ду» аашъџыхны саџаланы гатѣыс исыдмызгъы. Абри аџара аамџа анбжъыс сабхѣараа маџѣра сышнарыџхъарыз рхашџит, ма зынза ирџахзами џѣа сгѣырџаџѣа сыџан. џагѣџа ишьџаз

«Ахахә ду» дара завсуамызт, сара сзахыцомызт, хаибазымдырзошәа кәцаны хара-хара хаивысуан.

Л е у а р с а н. Иарбан хахә дуу уара уабхәараан уареи шәыбжьара ишьтоу, узцаланы иумгар зымуа? Анкәа ханхәыцқәаз рацхәаза амшын ашкә ханыргоз, ахахә ганы итәшәмыршәыкәа аеыкәабара цасым хәа хандыршәоз еицш. Изакеытә хәычы хәмарроузеи узла-цәажәо.

Д и м а. Мап, хәмарразам, ақабз ауп сызәу. Сара сзы уи ахахә ацкысгы ихәамтоуп. Махәра ацара мариома?! Сани саби ханнарыцхәо ахамтәкәа ирзаа-гаша хәа сыцшәма айкәпхәазара даналагалакь, сара ацәатрыхьшәра салагоит ашыз сыхьызшәа.

Л е у а р с а н. Еилыскаауеит, еилыскаауеит, уи саргы иңысшәахьеит.

Д и м а. Аәхәара артеит хәа ансалхәа срольгы схаштит, аценагы сгәаламшәеит. Гоголь ифырхатә Ковалиов иңында ныкәо ауаа ишрылаз еицш саргы схәамц аценафәы иананыжны, схы ацара цсахрахәа суацәа станхацәа рахь ицаны икан. Баша аңәа асырбеит, уртгы сара исеицшқәоу роуп... Ихәагәа схы хынхәны атыц афәы ианааи аспектәкь иалгахьан... Сара сәацәза аржиссиор ишысзихәоз еицш ацена сыкәгылан.

Л е у а р с а н (*дрыцхашьо*). Уажәыцәкәагы саргы сызлоуцхраауа хәа акгы салаказам.

Леуарсани Димеи ахьынзеицәажәоз Агра акырынтә аболкон даакәгыланы, икалозар ухал арахь, асас дузыцшуп хәа лыбжьы лыргоит, аха ираҳазом. Убри аамтаз рыварафәы амашьына аангылоит, Цьансыхә еилахәарақәак игәыдымзало иманы даатыцуеит. Димеи Леуарсани имбазазшәа кәцаны дрывсны ионыка ифәынеихоит. Имашьынаныкәцафгы иашьчик дуззак дацаланы дишьтоуп.

Л е у а р с а н (*Дима иахь*). Абри угэыла иакэзами?
 Д и м а. Ихаҭа иами! Абри азэ заҭэык иоуп иахьазы
 аҭара зманы хэа сара издыруа.
 Л е у а р с а н. Аҭара змоу увараҭы дынхозаапеи нас
 уара ухы аҭа заурбоз?!
 Д и м а (*игэы намзо*). Дынхоит, аха...
 Л е у а р с а н (*игэы аанкыло*). Шэыгэҭа нибарханы
 шэыкоума?
 Д и м а (*иҭахцэамкэа*). Мап.
 Л е у а р с а н. Нас аҭсшэа зейбышэымхэозеи?
 Д и м а. Есымша аҭара сырҭсах хэа сышидгылоз
 игэы ҭысцэеит... Аҭара сырҭсах хэа уааидгылар аҭкыс
 душыр еиҭышьоит. Аҭсшэа сахэара даҭэыҭит, аҭара
 сырҭсах хэа иасхэар хэа дацэшэаны, данаасывало
 ҭыцха аҭшра далагоит.
 Л е у а р с а н. Ҷыцха дыҭшуама, зибнаҭа
 дыҭшуама... еиҭах иара имуҭсахроуп, ишҭакоуҭои?
 Д и м а. Имҭын неишьа сымазам. Уи ус дыкоуп, аҭара
 анимуҭсахуа аҭхэара аиҭоит. Иануцэахыҭа,
 хаҭеимшхара... Саргы уи иҭазшьа сымдыруази,
 аҭхэара иахсмырҭацыт. Аҭыхэтэан ҭымш сцэахыҭан,
 уаха ухы сумырбан ихэан, аҭара снапы инадкыланы
 игарашэа ауп ишсымихыз дгэааны.
 А г р а (*аболкон даақэгыло, лыбжь дуны*).
 Шэцэажэара аҭыхэа ҭцэараны иҭазами уаха?
 Уанаҭьялбеит цэажэарала дзуки, наҭ доуужьрауазеи.
 Л е у а р с а н (*Агра илхэаз цқа имахауа*). Илхэаз
 смаҭаит.
 Д и м а (*дакуа, дашьтуа*). Арахь думаны уааирауазеи,
 ҭхашьарами, абри еиҭш ауаоы аоны ааҭра
 дываргыланы дышҭаумоу лхэеит.
 Л е у а р с а н (*Агра лышҭа дыҭшуа*). Иҭабуп, дад,
 сара бансықэлахо баргы исықэбҭаз аҭаҭыр, апату,
 беиҭбацэа ибықэырҭааит.

А г р а (*дгәаны дыюнало, Бац иахь*). Уажәыцәкья дааиуеит, сухәоит умыццакын.

Б а ц. Цьаргы, сыццакзом, сара уаха Очамчыранза акәым Батымынзагы сцап. Иааг исызтаәеи даәакгы, сумахә иааимтаз иныхәәә скурц стахуп. Даара сгәы иахәеит. Хәмахә дартиступ, аха ламыс змоу уаоуп, исбоит махәра сзиуеит. Еилыскаауеит, сышка дзы-маауа уи азоуп. Анцәа иумырзын хәпсуара!..

Л е у а р с а н. Дима, ишсоухәара... Угәыла дызустада? Есымша ауаа дукәа дрыцны дызбалоит.

Д и м а. Зны дхәырцьанистын... Аәазны банкетистын... Уажәы нышөинтриступ.

Л е у а р с а н (*игәы аангыло*). Ишца... иш... иш...

Д и м а (*дкамыжькәа даанкыло*). Агәыххәшә шәымазами?

Л е у а р с а н (*ацәажәара илымшо ихы рцысуа*). Исымазам.

Д и м а. Ишца?

Л е у а р с а н (*ицсы еивго*). Усцәымшәан, Дима...

Д и м а. Агәыххәшәымоу жәдыруеит, ахәшә шәцъыба изтамзеи? Ацтекахь сыюны сцаны ишәзаазгоит.

Л е у а р с а н (*хрыжь-хрыжь*). Сара сыхәшә ацтекафы иуоузом.

Д и м а. Агәыххәшә ацтекафы икамкәоу?

Л е у а р с а н. Сара сыхәшә амшын ацшахәәфы ауп иахыкоу.

Д и м а. Амшын ацшахәәфы ацтека абакоу?

Л е у а р с а н (*далцны*). Амшын ахауа ауп сара сыхәшә. Уи уара аагашьас иоутозеи.

Д и м а (*ибжьы рхәыцны*). Уажәадагы акырынтә абас ихәо сахәхәеит, агәыххә анааизаалак амшын ацшахәәхы деихоит. Днейны данхыкәтәалалак дыкказа даалцуеит. (*Нас ишка даахәхәны*). Шәаала уахә шәызгоит.

Л е у а р с а н. Исылшом уанза ацара. Абас ашоура анаакалалак ацсра салагоит. Уахынла сзыцөазом. Араантөи амшын ақынза мац абжьюума, сызгозеи, саазгозеи... Уахынлоуп еихаразак санакуа... Амшын ацшахөа сара сзы ихөшөхеит.

Д и м а (*дрыцхашьо*). Амшын ацшахөаөфы шөын-хозгы акөын шөара.

Л е у а р с а н. Рацхьаза агөыхь ансызцөырцыз 30 шықөса ракөын исхыцуаз. Ускан ахақымцөа исаб-жьыргеит, амшын ацшахөа ахауада аөа хөшөык уашьтамлан, уи ак зацөык ауп уара цстакыгас иумоу хөа.

Д и м а. Ахақым ишшөабжьыргаз кашөцазтгы иахья абас шөгөабзиара уашөшөырахомызт.

Л е у а р с а н. Ус акөмзи, аха азакөан сацанамкит.

Д и м а (*ицьяшьо*). Шөара азакөан шөацанамкзои?

Л е у а р с а н. Амшын ахауа ада схөартам, дгыл өацак ацшахөаөфы исышөта, икалозар, хыбра хөыцык сыргылоит хөа арзахал сыманы снеит, аха уара уацанакуам, уартиступ мацара азхом, адача аиуразы жөлар рартист хөа ахьз ду ухызароуп хөа сархөеит.

Д и м а (*дыцкьо*). Республикак акны аума, х-республикак рөы жөлар рартист хөа шөбаохатөра ду азы ахьз шөхырцахьейтеи, уи рзымдырзои?

Л е у а р с а н. Уи ахьз ансхырца сеитанейит арзахал өыц июны.

Д и м а (*игөы ицаххуа*). Мап шөцөыркыма?

Л е у а р с а н. Ахьз ду иухырцаз удахныхөалоит, ацхья уанааиз иумазтгы ажөак ахымхөаазакөа азин уахтон, аха уи аахыс азакөан өөацсаххьейт, урт иумоу ахьзкөа шьта иазхазом, еихау атахуп, ахөынцкьарратө премиа уалауреатзароуп хөа сахөаны, снаскьяганы соурыжыит.

Д и м а (*изымчхакөа*). Хцтеатр акны зегы рацхьаза ахөынцкьарратө премиа аура иацсахаз шөара шөами.

Насгы амшын ацшахаафы адачахаа ргыланы измоу зегы лауреатцоума, желар рартистца роума?

Л е у а р с а н. Сацэыпхашьо, слауреатра шэжэы наган рацхья ианыкэсца, инеифацшы-ааифацшит, рыхкэа аадырцысит. Ацхья уанааиз абри еипш умазтгы ажэак ахызхаараны икадаз, аха уажэы ура 75 шыкэса ухыцуеит... шыта адача зутахузеи... Узышьталаша аеакуп... рхэан... Аеакы хэа зырхэаз анышэынтра акэхарын... ашышьыхэа сындэылтны сцеит.

Б а ц (*Дима данымааиза*). Ибасымхэеи, сышка дызцэырымцуа, махэра сзиуеит азоуп. Даара аламыс змоу азэ иакэзаап, даеазэызтгы, аа, абар сахыкоу, умахэ соуп хэа дааины иеаасгэыдижылахьязаарын. Икаицаз даара пату ақэстоит. Хацсуара анцаа иумырзын. Саргы санёыцыз сабхэараа рахьтэи азэы данызбалак сыцхашьяны сыбналон. Иахьягы ирхаштзом Бац махэра шиуаз хэа. Абзиара узыкацар ауаа ирхаштзом... Баахи, аеакгы сызтацэеи... Исхаштраны сыказам, иахья сымахэ апату исыкэйтцаз.

А г р а (*фымтзакэа Бац иацэца ртэны инаим-царгыланы, дналбааны Дима дааидгыло*). Асас абас изныкэо сымбацт... Дгэааны дцарц егыгзам.

Д и м а (*ихы авба ато*). Исхамшти асас дшысзыцшыз.

А г р а (*дацрало*). Изахьзузеи исхаштит... Стынхацаа шаауа угэы цырцэахьоума. Саатк цуеит аоны аатра увагыланы ацэажэара уафижьтэи, иара дтэаны дыцшуп уажэымзар уажэы дааиуеит хэа, абас махэык иабхэараа дрызныкэеит хэа уафы имахацт.

Л е у а р с а н. Сара соуп изхароу: абра атроллеибус хажьналбааз агэыхь аасызкылкьян, сеизкья сканажьюан Дима дыкамызтгы. Асас имахэ гэыбган иимтааит, сара дсыдхалт... Сацоумцан, усас ишка унеи, саргы хэоныка сцалоит.

Д и м а. Аонынза шөназгоит.

Л е у а р с а н (*иғынахо*). Мап, мап уара усас иахь унеи, сара усцөымшөан, ѿ-шьафак роуп исзынхаз, ее абан смоґа ддөылцны дахьысзыцшу... Амала сызлаухөо, асас дштуоугьы сбоит, аха уроль ибзианы уеазыґаца, уацөы апремиера шыґоу ухоумырштын.

Д и м а (*Агра лахь*). Абри иеицш абафхатөра ду змоу хмилацтө казара алашырбага, амшын ацшахөафөы фөацак адгьыл адача аргылара азы азин ирымтөит.

А г р а (*дацрало*). Еиґах уи итөы ауп иухөо. Усас итөы ухөазом.

Б а ц (*ддөылцны даарыдгыло*). Сара исымхөази махөра сзиуеит азы ауп сышка дызцөырымцуа хөа. Хөацыр сыкөуцеит хөа сыцхөазоит, сара уанхөа лашьа гөакьа Бац Чагөнаа соуп. (*Инапкөа рцацо дгөыди-кылоит*).

А г р а (*леамариашо*). Уара удөылымцыргьы дыцхашьаны дзааизомызт.

Б а ц (*иижөыз иныцшуа*). Хөацсуара анцөа иумырзын, аихабы аицбы хөа ахөацыркөцара хөра ескьаангьы ихөаман, ари нахысгьы ихөауеит.

Д и м а (*иихөо дакөымшөо*). Аоныґа хөнеип, адөахьы шөгылоуп.

Б а ц. Снеихьеит, исфахьеит, изжөхьеит Бац дааукөхшашоуп. Сара уха сымцар калом, аха хькөкыла сыззааз ахазиаика лакөзам, уара хөтала иуамхөакөа ацара иашам хөа исыцхөазеит, Бац дааукөхшоуп. Уабхөа даара ихьааганы иман, сымахө хөыцы дысзаамцхөазакөа даанханы дыґоуп хөа. Аха зегьы аамцак аамцак рымоуп. Бац уара дааукөыхшоуп. Афөхөара аиґеит, иаауа асабша ашөны азоуп. Сара исыдицеит удууп, умчроуп, аха ухаґа уцаны исызхөа хөа. Гөык-цсык ала сеигөырґьаны сааит. Нагзара акөзааит хөаибабара! Уөызцөа, укөлацөа, ууацөа,

утынхацәә шакао утаху нага. Иагәйдцаны ачара узурә
хгәы иҫоуп. Уабхәә ажәлар удирбарц, удирхарц иҫахуп.
(Дцоит).

Димеи Агреи Бац днаскьяганы иаахынхәуеит.

А г р а (днатәо). Сара ахьәысымтуаз ихьяасымгоз
цьюшьома... Уаргы сабхәараа сызнарымпхьозеи хәә
агәала шумаз сымбо сыкамызт, аха агәра ганы сыкан
сани саби хшырхадмырштүаз, хгәы хәанзамкәә
хшыпшу абригь-абригь аены шәаахапхьоит хәә
хашдыргәыргьоз.

Д и м а (игәы алаказамкәә). Акәхап.

А г р а (Дима дахьлыцымгәыргьо лгәампхәо). Уаап-
саны уҫоуп хәә сыҫоуп.

Д и м а (иәамариашо, ироль зну абгьыц иапхья
иныкәцо). Даара саапсаны сыҫоуп, насгы сроль уаха
ибзианы сөазыкастцароуп... Леуарсан дузза исеихәоз
бмахауази...

А г р а (илгәампхәо). Уроль уашьтан иудалап, уаха
таацәашәала хәицәажәароуп. Саншьа иихәаз уахаит,
афхәара пцәоуп, саб ажәлар ирдыруа, еизганы
хадирбарц, хадирхарц иҫаххейт. Уаха инаркны
әөазыкацара халагароуп харгы. Ус акәзами?

Д и м а (ихы дымәахо). Ус ауп.

А г р а (лгәы алаканы). Ус акәзар, рапхья хала-
цәажәап хамтақәас ирзаагаша. Саб егырт имахәцәә
анааипхьоз иааргаз ахамтақәә иахьягы ауаа ирха-
мыштзо иалацәажәоит. Зәы ааихызхлак, амахәцәә
змоу уара уакәзаап рхәоит. Харгы урт хреицәамкәә
хнеироуп. Ус акәзами? Сиашамзар биашам хәә сахәә.

Д и м а (ишигәампхәо инмырпшуа). Акәхап.

А г р а. Амахә иабхәә изы иааигазеи хәә зегы
кылыпшуеит. Угәы ишпаанагои, саб изы аразынтә
ҫамеи, ауапей, ахылпарчи мацхарушь, ауаа иахыр-
хәаарызеишь?

Д и м а (*илмахауа*). Абра исзыкнахаушәа ауп ишылхәо.

А г р а (*илзеилымкаауа*). Ишқоухәеи? Иарбану икнахау хәа узеу.

Д и м а (*иеамариашо*). Заа иааганы икнаханы ихамазар бзиамзи, ханцо иаакныхны агарада ус амамкәа схәеит.

А г р а (*илгәамқхо*). Хәара атахума, заа зеггы еикәыршәатәуп... Сан лзы ацыгцәа зқәу ахами ахтәы мацәази атаххап... Угәы ишқанаагои, ибзиами?

Д и м а (*ишиқәгәгуаз инмырқшуа*). Иабаргәузеи ибзиами.

А г р а. Сахәшьцәа, ишудыруа хөык ыкоуп... рыцқхьаза абрилиантқәа кәхцар иазхап, рхацәа урт умахәылацәа роуп, ирықәнагахаша уара уазхәц... узмырқхашьаша... Сара усазцаауазар, урт ахөыкгы ахатә машьынақәа рymoуп, ицәгьамхар калап рмашьынақәа иртадыргыло ахәаанырцәтәи амагнитафонқәа... еипшны ирзаагар. Амцхә аеалажьра стаху цьушьома, аха зеггы хреицәангы хнеир стахзам.

Д и м а (*лоунтәы дқәыпсычхауа*). Ус ауп, бара биашоуп.

А г р а (*ироль зныз абгыц дааханы илымцацо*). Абарт еикәахапхьазақәаз қәадк ианахамцар уашьтан иаххаштыр калоит.

Д и м а (*инапы рххо*). Уи сроль зну ауп...

А г р а (*иаархәны илымцацо*). Уи сапырхагахазом. Арахь ицқьоуп (*анцара далагоит*). Саб... сан... сахәшьцәа... сымахәцәа... Арт агәакьазақәа роуп, шьта ауацәа атынхацәа рахь хәиасып, хгәакьақәа ахамтақәа рытаны, дара акгы рымтазакәа иаанхажьыр ипшзахом. Хара хауара-хтынхара даара идууп. Зеггы рзыхәан иахзыкамцаргы цсыхәа змам хазныжьуам... Амцхәза

аеалажьра сҭаху цыушьома, аха ҳаҭсуара шыкоу умдыруеи.

Д и м а (*ихы куа*). Исымдыруеи... исымдыруеи.

А г р а (*ианцо*). Аншьцәа рахь Баҭ иоуп исымоу.

Д и м а (*ибжьы рмачны*). Анцәа ицьшьоуп уаха уао дахьбымам).

А г р а. Сан лахәшьцәа х-оыкыкоуп... Саб иашьцәа... иахәшьцәа... ирыхшаз... Урт азәгы ҳазныжьуам...

Д и м а (*ибжьы лмахауа*). Арт зака ирацәаоу, шаанза хтәазаргы рыхьзқәацәкы ақәад анцарагы ҳахьзом.

А г р а (*диҭаҭшуа*). Ацәа уқәхаит ҳәа сыкоуп. Уцаны ушьтала. Сара уаха рызегы анысцароуп.. Нас ашьжьымтанза ҳоацибахәаны раахәара ҳцароуп. Иахтәхқәоу зегы енак ала ихауп ҳәа укоу... Аа исхаштыз, уацәы ацьырмыкыа иамшыми, зегы калоит... Уца, ушьтал, ацәа уқәхауеит збоит. Ашьжьымтанза ҳыланьы ҳцап.

Д и м а (*ихы доахо*). Бгәы ишцәанагои ацьырмыкыафы ҳахьнеиуа амалахәа ихартару?

А г р а (*илгәамҭхо*). Иҭсахтәуп.

Д и м а. Ахәыцра саеуп, аха измысыҭсахуа ҳәа азәгы дсыздыруам.

А г р а (*илгәамҭхо*). Нас ацара ҳакәцып, ҳалакам уажәазы ҳәа рзахацхап.

Д и м а. Хцарым сымхәеит сара.

А г р а. Напымацара хцарыма?

Диам (*асиа дахәаҭшуа*). Ххыза закароу гәатаны хшьапы еицәхыр камлазои?

А г р а (*илгәамҭхо*). Сахәшьцәа среицәаны сызнеиуам... Сани саби ахьмызг сыздыргом.

Дима. Урт алакан азы ирацәаны инаргеит. Акры змаз иабгы иҭсхәы иуит, иабдугы иҭсхәы иуит ирхәоит, ибмаҳахьеи (*дгәааны , лыбжьы имахаратәы*).

А г р а (дгәаауа). Сара исхарам хәа икоузеи, бахьхәуеит, артист зыбз ада акгы змам бицымцан хәа ансархәоз изхасымцазеи?

Д и м а (илхәаз иахан). Агра, сбыхәоит баламган, уи шәынтә исаепныбхәахьейт. Еиғьуп таацәашәала хәицәажәап. Ихьзуп хәа хазцымцуа ауал хәцаларым. Бани баби хәилыркаап, хазлакам хәалакоушәа хәезыкахцдарызеи. Ибдыруейт схала соуп аус зуа, иабантәаазгари?

А г р а. Изхарада, аусурта бзиа зысзумцшаазеи?

Д и м а. Атипографияфь аусура баласмыргей, аха икабмыжьи, сара исхароузеи?

А г р а. Шьыжымтан инаркны аахәлаанза анбанқәа рыкәшәара сафьын, феидас иалызгазеи. Хәцака инхо, аус сыцызуазгы сара сеицш абжьара цара акәын илымаз, аха лхәца атипографияфь даакәыхны аунивермаг акны аусура далаирган, ацаракәшәара дафуп. Уней урыхәацши рьешейбыртәаз убап. Шәынтә иуасхәахьейт цьара магазин хәычык акны саларга хәа.

Д и м а. Закантә ибасхәахьоузеи урт реицш икоу брыцямшьыцлан. Урт иахьа ирфо уацәы дара афоит, аихаза иахьа ицырцыруа икоу уацәы ажьакца ишафо еицш.

А г р а. Нақ ушақәыцра, Цьансыхә изгы ус ухәон, аха дгьазгьазуа дыкоуп, ажьакца акәым анышәгы дафом. Рьюны уоналар ушьапы ахьургыло уздыруам, ицжәейт, иткәацны ацара иафуп. Циқәрина амаамынцәкьа иахьа илшәу уацәы илшәым. «Схәца иеицш ахәца дызмада, сара исхәаанза сгәы иаҗаху иара идыруейт, хәаиднагалазар аахыс гәацәыхьажәак еибәхамхәазацт, ицьыба иаатхәаны импхьазазакәа ауп ишықәижьуа» хәа дилаәхәоит. Ани амаамынцәкьа закәтә насыпузеи илымоу. Сара? Сара рыцхә хәца санцоз исшәыз ацкы иахьагы исзымпсахзацт. Баангыл, бмыццакын, брыцямшьыцын, урт рацкыс

ҳара ҳаиғъуп уҳәоит. Изла? Ҳара ҳацкыс еиғъны еилаҳәазар, ҳара ҳацкыс еиғъны акры рфозар, ҳара ҳаицкыс еиғъны инхозар... Схаца иааиҗаххар аҳаирплангы ааихәоит лҳәеит уи амаамын. Уара уабхәараахь маҳәра узлацацәкьо умам. Иунаҗазеи утеатр?

Д и м а (*ироль зныз аалымцҗаауа*). Ибзианы исгәа-лабыршәеит, атеатр зынза исцөвызуеит уацәтәи сроль уаха сәаназыкасымца.

А г р а (*дыцкьо*). Уи аума уара уажәы ухы иҗоу.

Д и м а (*аболкон ахь дцо*). Бара бызәу нагзала, азә дыбцәыбжъамхааит. Саргы сроль сәазыкасцоит. Ҳаиҗырхагамхап сбыхәоит.

А г р а (*доагылоит*). Абас кәуцоит есқәангы, аиаша схәо саналагалак иуҗахзам, ухы ахугоит. Ианбанза... ианбанза абас ҳақазәауеи. Сан абасцәкья ҳшыкоу лдыруазтгы лгәы дахаҗжәаны дыцсхъазаарын. Ани амаамынцәкья сара сацкыс еиғъыз аразкы лоуит. Сара рыцҳа, сара...

Уи аамҗазы ргәылацәа Цъансыхәи Циқәриней аума рзыкалазшәа рыбжъқәа цәгъахеит.

Ц и қ ә р и н а. Шьҗа ишҗақәхдои? Аума ҳзыкалеит.

Ц ь а н с ы х ө. Амыхьтә ҳзыкалеит уҳәар смаҳаи! Ҳабацари, ҳабацари!.. (*Дгәамц-хамцуа, цъарак дамкуа.*) Сыздырам, сыздырам. Азәы иқалоит ихәеит, аәазәы акгы калазом ихәеит.

Ц и қ ә р и н а. Иқало аиаша ҳазҳәарыда? Ани жәацы зымшира ықаз ақама чаңеи ахылҗарчи ззугаз аиҳабыра рыгәҗа дтәами, уиазцаарауазеи? Уи изымдыруа иқоузеи.

Ц ь а н с ы х ө. Сыздырам... сыздырам... Уи уажәы ара дықазам. Дахьымаара дцааит, цсшьара дыкоуп.

Ц и қ ә р и н а. Ани заб изыцыҗх абака коуцаз, ддуми, уи уиазцаар?

Ц ь а н с ы х ө (дгѣамцѣа). Сыздырам... сыздырам...
Уи уажѣы ихы дацѣшѣо ддѣықѣуп, акыр уеихѣо
дыкоума?

Ц и қ ө р и н а. Урт узразымцѣауазар, ма ани апында
ду уиазцѣа, Москвака дѣацыцѣхѣаза уара уами
днаскъазго, уажѣы ааигѣа аоны иазхаша апаркет
амалахѣа инаганы изышьтоумцѣеи.

Ц ь а н с ы х ө. Уи уажѣы сара сигѣалашѣо дыкам,
иара ихы агарта имам... Азѣгы сызиазцѣауам... Иахѣа
уашѣагѣакѣацѣѣкѣа игѣра ганы угѣтыха узиахѣом,
хазтагылоу аамта закѣу бымбазои?

Ц и қ ө р и н а (пытраамтак ѣымтѣа). Аах анышѣ
сѣааит, мацзак сырзызырѣыр, икалоз аиаша
смахауази.

Ц ь а н с ы х ө. Изакѣыз ибахауаз?

Ц и қ ө р и н а. Ахѣлбыѣаха агастроном сахѣаа-
дѣылцѣыз апрокурор ицѣхѣыси аминистр ицѣхѣыси
еидгыланы ишеицѣаажѣоз рышьтахѣ ала саарыдгылт
срымбазакѣа. Аминистр ицѣхѣыс лызцѣаара цѣкѣа
исмахаит, аха апрокурор ицѣхѣыс атак икалцѣаз бзиазаны
исахаит.

Ц ь а н с ы х ө. Излацѣаажѣоз?

Ц и қ ө р и н а. Иашоуп ирхѣо, ирласны икалоит
лхѣеит. Деихашѣааит. Санырба ацѣаажѣара дакѣыцѣит.
Агѣра ганы сыкоуп излацѣаажѣоз иара ахата акѣын.

Ц ь а н с ы х ө (дгѣамцѣ-хамцѣа). Ицѣахны бад-
тѣалаз... абѣгыжѣе иицш амцѣа нацѣрацѣаны иблып.

Ц и қ ө р и н а. Исымгеи... иацы исыманы сымцѣеи.
Аоналарта соума, ауаа игылаз рцѣыхѣа амшын акѣара
акѣынза иназон. Сышгылаз сѣязкит, ахѣылцѣаз ашѣхымс
акѣынза сназоны иицш, зықѣрахѣ инеихѣаз хацѣак ашыр-
шырхѣа зѣгы дрылсуа дааины, сапѣхѣацѣѣкѣа ѣахѣара
дук згѣыдымзало знапкѣа акѣршаны икны игылаз
апѣхѣыс даалыдгыланы, мазажѣала «бықѣц ирласны»
хѣа налахѣаны дрылганы дигеит. Абри ашьтахѣ зѣгы

ирамхацэгъахан иқәцны ицеит. Саргъы уи еицш ахлымзаах ансаха сшәеит, еицәоу кастцома схәан, арахь иргъежны иаазгеит, исыхъзаны исымырхыр хәа сышшәаз.

Ц ь а н с ы х ө. Бара боуп зегъы зхароу.

Ц и қ ө р и н а. Сара сакәым, аха уара уоуп изхароу! Икалоз заа изеилумкаазеи?! *(Рыбжьы цөгъахоит. Агра лгәыла леицш лыбжьы шгац игоит)*. Уроль ада... утеатр ада аеакы хъаас уара иумам. Уара акгъы улазам. Хгәыла уихәацши, зегъы илоуп. Зегъы злоу зегъы имоуп, акы иеуцаарауазеи. Сышпалыцашьыцуеи ани амаа-мынцәкьа, закәытә разкузеи илымоу!..

Д и м а *(уаха изымычхакәа ателефон кны аболкон даакәгыло ироль ацара далагоит)*. Алло, алло... Исхәо уахауама?.. Уара убжьы бзианы исахауеит... Дима соуп... Исзеилкаа хәа адца исуҗаз еилыскааит... Иашоуп, икалоит. Ишца? Ааи, ааи, иара ихата иоуп икало. Цкьа узырола. Исхәо уахауама? Ауаа ирылоумцан, макьана имазоуп хәа сеиҳәеит. Ишца? Уи азгъы сизцааит... Ицөыримгар еиғуп, иамузозар ибгъыжәхааит акәымзар, дақәцәгьартәит иҳәеит... Ааи, ааи, ареформа захъзугъы уи ами... Ашьацхәа гылоуп ацәахырҗафәи ихала днеины дафамлааит иҳәеит. Алло... алло... Акгъы смаҳазеит ухәама? Амца ахысааит, стелефон ауп изхароу... *(Ибжьы рдуны)*. Исхәо уахауама? Стелефон хәинарцәажәом, цьаргъы умцан, уцшыз, уажәыцәкьа сеааилахәан сналбааны аеацъарантәи сузасуеит... Ааи, ааи уцшыз. *(Дима ироль знык еицш акырынтә инеигзеит, асцена дықәышшәацәкьа. Ацыхәтәан ианынаигзоз Циқәрина аболкон ахь лдөылтымҗа ақәшәоит, зегъы лаҳауеит, деиланагоит)*.

Ц ь а н с ы х ө *(цъарак дазымкуа)*. Баша ажәабжьны игәарарцазаргъы ауеит, макьана икалохәа азәгъы акгъы издырзом.

Ц и қ ө р и н а (*дааонаххуа*). Баша ажәабжьзам, ханцәеит, икалеит, икалацәкьеит ареформа.

Ц ь а н с ы х ө (*ицъашьо*). Аболкон бахықәгылаз азәыр адырра биҕама?

Ц и қ ө р и н а. Икало зеггы здыруа ара дхамзаап. Иаламцакәа, ирхынхәны ишаазгаз ауп акөымзар, хнеины ашьацхәа хәахаркузаарын.

Ц ь а н с ы х ө. Дарбану бара зеггы здыруа бахындәылцыз иббаз?

Ц и қ ө р и н а. Хгәыла Дима.

Ц ь а н с ы х ө. Дима? Закәзеи уи иидыруа...

Ц и қ ө р и н а. Телефонла азәы иахәара дафын, слымхала исахаит, дук икны сыкан икалоит хәа сеихәеит хәа еихәеит. Дышиацәажәоз ителефон бжьысит, ицеггыгы еихәарц дшафыз. Цьаргы умцан, уцшыз, сылбааны сцаны аеацъарантәи сузасуеит, икалараны икоу зеггы уасхәоит хәа еихәан уажәы ддәылцуеит. Даанкыланы иурхәарауазеи. Аницәкья дузымкаҕәо укоума?

Ц ь а н с ы х ө (*агәра изымго*). Ани арыцхәа ибзи-дырраны икоузеи?

Ц и қ ө р и н а. Идыруеит уара, идыруеит, данаа-дәылцуа уааисны дкы!

Ц ь а н с ы х ө (*дхәыцуа*). Ани арыцхәа сышпаизцаауеи ихаҕа дааганы исырхәоит.

А г р а (*агәра дакәыцны*). Хгәыла дшынхо-дшынцуа умбазои хәа анысхәалак, уицәкья сидбымкылан, уи дзакәу, сара дшыздыруа дыбдыруазтгы ахәара бакәыцуан ухәахуеит.

Д и м а (*агәалакара иманы, дааонало*). Сроль бзианы исцеит, исыдыбныхәаларгы ауеит. Уацәтәи апремиерафы, уаха еицш исзынагзар, ақәфиара шоуа агәра бсыргоит.

А г р а (*иихәаз лмырхауа*). Амамзароуп зеггы зхыләиаауа. Хгәылацәа зеггы рымоуп азоуп гәата-

бгата изыкоу. Ани амаамынцөкьагы закөтө разкузен
илымоу. Сара?

Д и м а (*ашәахь иҕынахо, илмахауа*). Далагеит, шьта
сылбонацы дакөыцран дыказам. Адәахьы сцап
«акырцх» ахьынзалеиуа... Ианыхөлалак схынхәуеит,
уажәы избама.

Ц ь а н с ы х ө (*иөырҕсышөо*). Уа хәлабзиа агәыла
бзиа.

Д и м а. Бзиа убааит!

Ц ь а н с ы х ө (*дицөнымхошәа*). Умоахьц хашка!

Д и м а. Итабуп. Сыццакуеит. Цьаранза неитөыс
исымоуп.

Ц ь а н с ы х ө. Утелефон бжыысны икоуп, аеа
цьарантәи уасрац азы ами узцо?

Д и м а (*ицъашьо*). Стелефон?

Ц ь а н с ы х ө. Убжыы хәхауан азәи уарей шәшеи-
цәажөоз, утелефон аусура иакөыцит. Уаханы аеацъара
узцозей, сара скынтәи уиацәажәа.

Д и м а (*деицхьәцаауа, ибжыы рхәчны*). Срежиссиор
әепныхәа сиҕалоит ахәацшцәа агәра ргаратөы урөль
узынагзом хәа. Снеины сыхәмарып, асцена сықәушәа
ишрыдыркылогы збап, репетициак исзаөызоуп.

Ц ь а н с ы х ө. Баша хәигәылацәоума, акы
ханаргәакуа хәицхыраауазар ами.

Д и м а (*дакәшахәтханы днюнало*). Шәсыргәамцырц
стахымызт.

Ц ь а н с ы х ө (*дьюнагало, ателефон ирбо*). Иарбан
гәамцроу, ус шцоухәои, аа абар иахьыкоу, иахьутаху
уас, иахьынзаутаху уцәажәа.

(*Дима днәины атрубка аакәихуеит. Цьансыхә
адиуан ағы днатөоит. Циқәрина Цьансыхә иварағы
днатөоит.*)

Д и м а (*ибжыы дара ирмахауа*). Аңарда акуам-
иаатуам умхәозар, атеатр излеипшымзей.

Спектаклькәак рәы зны-зынла абра итәоу ахәәпщәә рхыпхьазара аҗароуп инеиуа.

(Дима асцена дықәушәәтәкья ироль наигзоит. Ахәәпщәә рлымҗа кыдцаны рхы-ргәы азышьтны изызырәуеит. Уажәы-уажәы иқәпсычхәуеит.)

Д и м а *(ироль нагзаны дцо)*. Иҗабуп, ауадао шәаластеит.

(Цьансыхәи Циқәриней атрагедия иахәәпшызшәә ғымт-тсымшьа рылахь еиқәшьшьы иаатәоит.)

Д и м а *(анғырымтза, иғынахо)*. Шәытх аабзиахааит!

Цьансыхәи Циқәриней «аспектакль аилыргара» иалагоит, ирхәо уахауам, аймак роуеит.)

Д и м а *(агәалаҗара бзиа иманы дааонало.)*

Исыдыбныхәалар былшоит сроль қәғиарала инасыгзеит, ахәәпщәә ргәәкынза инеиит, ибзианы ирыдыркылт.

А г р а *(дгәааны дихәәпшуа)*. Уроль махәра ушаго сымбари!

Ц ь а н с ы х ә *(гәала имазамшәә дааонало)*. Хәлабзиа агәылацәә қыақәа!

Д и м а. Бзиала уаабеит! Хҗәыла хҗәығыртә!

(Димей Агрей рьоны ашә зшьапы ахызымгазац данырба дцъашьо иөеихацгылт.)

Ц ь а н с ы х ә. Агәылеи агәылеи еибабозароуп, агәыла изы агәла иатқыс иааигәоу имада? Қәрала сшеихәбу еиқш сара сакәымзи изыхәтаз, аха иахья, уацәы шысхәоз хәанхан, хәанхазеит. Акыр иацсоума хәаигәыларә, атәым уаа реиқш хәидтәалоуп, хәаибабазом.

Д и м а. Еиҳәбацәоуп, дара ирхәаанза ххәан, харгыы хәпхашьян ус хәанхеит... Утәә, узгылоузеи?

Ц ь а н с ы х ә *(днатәо)*. Сышқамтәои, стәоит. Сыюны еиқш ипхьазаны сааит. Шәаргыы шәтәә.

(Димей Агрей неиғапшы-ааиғапшуа иаанхоит, избан акәзар ө-кәардәзәтәык роуп игылоу.)

А г р а (дцо). Уахада ҳафны дмаиизацт, уааиа-
цаажәала уажәыцәкья акы аакастақәап...

Ц ь а н с ы х ө. Акымзарак сҗахзам, ауадао
беалабымцан быххь згеит. Җаибабарц ауп сзааиз.

Д и м а. Уара уеицш асас ихәтоу аадыруеит, аха
рацәак ҳаналакамыз уааира ақәшәеит.

Ц ь а н с ы х ө. Ус умҳәан, иауазеи, сара ссасума. Уи
акәым аус злоу аибабароуп... Шәара макьяна шәыч-
кәынцәоуп, шәфыцнхаоцәоуп, уи атәы сара иңыс-
шәахьеит, цьара акы шәааиланарханы шәкалозар,
шәысцәыпхамшьан. Исымоу акы сеигзозар, сышьтахь
ицәырыргааит.

Д и м а (ибжьы рмачны). Абас дсыцәнымхо дыш-
цакалеи. Ари акы иамааноуп.

Ц ь а н с ы х ө. Ишцоухәеи?

Д и м а (иеаацсахны). Шәара шәеицш икоу агәыла
дахьсымоу акы сыгзамшәа схы збоит.

Ц ь а н с ы х ө (игә иахәазшәа). Нас ишца, агәылацәа
еилибакаауазароуп, еицхыраауазаароуп. Изхысхәаауа,
упшәма хәычы цара цсахра хәа агәылацәа
дрылазаарын, азәгы илимырцсахзаап. Сҗакәажә
илахан, лгәы иаланы илхәон ҳара хәы дмаиизакәа
атәым цьара дышцацеи хәа... Уабхәараа унарыпхьоит
хәа саҳаит, уи азы акәхап цытк неидкыланы изуҗаххаз?

Д и м а (иабхәараа ртәы аниаҳа игәалакара
бжьысуа). Ус акәгәышьоуп. Снарыпхьоит. Агәыла-
цәаггы аңа шәсырбашт, маҳәыызара шәсыццароуп.

Ц ь а н с ы х ө (игәы иахәазшәа). Нас ишца, ухала
ухашьтуама. Ақәхәара арҗахьоума?

Д и м а. Иааиуа асабша ашәназоуп.

Ц ь а н с ы х ө. Нас ҳамцои, ҳаилазырхо хәа
акрыкоума?.. Изакәызеи улахь еиқәушәа збоитеи?

Д и м а. Маҳәра ацара ацкыс, ақхәыс аагара еиҳа
имариазаап.

Ц ь а н с ы х ө. Еилыскаауеит, цсуа цасла махэра ацара акры атахуп. Сара сахьхэартоу акрыказар усмеигзан!..

Д и м а. Даара итабуп иахьухэазгы!..

Ц ь а н с ы х ө. Итабуп айгэылацэа рыбжьара иатахзам. Аеак сылымшаргы, ацара цсахразы цьаргы усышьтуам. Санхэа ақытафь анхара ду лыман, лара арахь данаага, илтиит. Ацара хара ихалтеит, уахагы илымада. Шака утаху уахацэкагы иустоит.

Д и м а (*Цьансыхэ иуал лхышьа игэалашэо*). Исурцсахып, аха иахьа, уацэы исызшэашам... Мап, мап, афэхэара пытк наташэа исзырцсахуа азэ дсыцшаароуп.

Ц ь а н с ы х ө. Азэ дзутахузеи, сара иустоит анысхэа иустоит, афэхэара хэа узфу азгы усырццакзом. Шыкэсык, ышыкэса... атахызар хэышыкэсанзагы иумаз. Уи азыхэа хайбашьыр хэа ушэома? Зны иуоур иурхынхэып. Уажэы уаала иустоит, уацэы скамлар хэа сшэоит... Уацэы шэара ишэтаххар калоит.

(*Дима Цьансыхэ ионы днаганы ацара иитоит. Цьансыхэ дгэыргьацэа ашэа кынза дааган доуижьуеит. Димагы дгэыргьацэа ацара иманы дааоналоит.*)

Ц ь а н с ы х ө (*Цикэрина лышка*). Абанк ахь ианаму ма пытк цсаканы ауаа ихазрылацар, ауал – уалуп, иахцэызрам иказам.

Ц и к э р и н а (*дгэыргьо*). Уажэшьта еилыскааит икоуцо змааноу.

Ц ь а н с ы х ө. Нас ишца, ажэла лоуцар иахыл-феиаауеит, иузыламцар – ицэыгьоит.

Ц и к э р и н а. Уалла изго даеа цьоукгы хам-пыхьашэандаз...

Д и м а (*дгэыргьацэа дааонало*). Исыдыбныхэалар былшоит!

Агра (*дыцкьо*). Шакантэ иудысныхэалари, убри уроль мыжда ада хэыцырта умазами?

Д и м а (*днатәо*). Уи акәзам сызәу, аңара ңсахны
иаазгеит, уаха шаанза рсиа кабцозаргы ахамтақәа
зларзааххәо ыкоуп.

А г р а (*агәра лзымго*). Иумңсахкәа уара умңсааит,
уахындәылтцәкьаз иааганы инаудыркыхзаап.

Д и м а. Соызак иасхәан, анахь бахьынзаоназ иааганы
инасыркны дцеит.

А г р а (*агәра лзымго*). Усхәа уасхәап, даа исырбеи!

(*Дима иңыба иаағаны астал инықәижьуеит. Агра
агәра лзымго акыраамта дахәапшуеит. Агәра анылга,
акәашара далагоит*).

А о б а т ә и а с а х ь а

*Ахтыс моапысуеит иаабац ауадақәа рәы.
Ақтаацәаракгы руадақәа рәы икоуп. Агра дгәаны лхы
кны дтәоуп. Дима ироль зну абғыц кны иеазыкацо
дыоноуп. Цъансыхә агәалакара иманы иеицыхны
адиуан дықәианы алиуэтра дацаңшуеит.*

Ц и қ ә р и н а (*алиуэтра дацаңшуа*). Уаха ыказу?

Ц ь а н с ы х ә. Зынза хңа роуп Акәа дузза иаанагаз.
Ахңагы сара изгеит. Аңара бжысыргы ари
бжысраны икоума?

Ц и қ ә р и н а (*дгәырғьо*). Ари еиңшу хара хәда азәгы
имазам.

Ц ь а н с ы х ә (*агазетқәа нархәы-аархәуа*). Ирхәо
аабап иахәтәи агазетқәа.

Ц и қ ә р и н а (*дааидтәало*). Иамырхыда, иартада?

Ц ь а н с ы х ә (*агазет илаңш адхаланы*). Ианырцо
ббо. Уи акәын уажәы ихәгыз. (*Цәахәақәак дрыңхьоит.*)
Онаңацыңхәза инеины игәартоит... иңарыоуеит...
(*Игәалакара бжысуеит, агазет ыршәны инкаижьуеит.
Циқәринагы уи астатиа лгәалакара бжьнахуеит.*)

Д и м а (*ироль зну дахэагшуа, телефонла*). Алло... Алло. Акомиссиа саргы салартцеит... Уацэы инаркны халагоит. Ухы узахэозар уахэа... Сара ишуасхэаз азэгы имахароуп.

А г р а (*илзымычхакэа*). Еитах уалагама «алло» мыжда. Угэы цымцэазеи?

Д и м а. Сбыхэоит бысцырхагамхан, ари роль ыцууп.

А г р а. Урольгы бзиоуп, аха асасцэа аахагхэеит, афхэара ааигэахеит, уазымхэыцуазеи? Махэра уаннаргаз уабхэараа шуцылаз еипш даргы урпылар ахэтазами.

Д и м а. Иаауазар иаауеит, зхэыцрас иатахузеи?

А г р а. Иабааиуеи?

Д и м а. Хэоны имааиуеи, агэылацэа рахь инеиуама?

А г р а. Ихьааиуа ирбозеи?

Д и м а. Хэара хрымбои.

А г р а (*дгэаауа*). Уара урбахэеит, урахахэеит. Сшынхо хэа идурбозеи, хэоны цэыхэны акгы онагылазамкэа авокзал излеипшым хэа акрыкоума. Стэацэа сыюны имааизац, абас сырбар аткыс иаасыкэшэаны сыцсыр еихэ еигысшьоит.

Д и м а. Исзеилкаауам, хэоны онагылоу рбарц азоума изаауа?

А г р а. Угэы ишцаанагои, акгы хэалаказамкэа ирбар ргэы иахэару?

Д и м а. Ишцакахцари, иахэазы абас хэакоуп, аха уацэы хашцеигымхари хэа имгэыгкэа ицсхэада.

А г р а. Асасцэа анахзаауазы, аамтала хэа акэзаргы ионахаргылаша аоныматэа хэзто гэылак дхамазтгы... Хэагхэа инхо ирзыонагылоу рыюны иазкуам, аха ани амаамын, акэардэцэкэа уаарас иултом.

Д и м а. Иахэа акры еимашэкыма ларей барей?

А г р а. Мап. Ари абжэарак дацсышэамацараха дыкоуп, измаануо сыздыруам. Ахэылбэха ынтэ-

хынтә ракара даины дсызцааит бхаца акры ихёоны
ибаҳахьюума хәа.

Д и м а. Илаҳарц илҗахузеи?

А г р а. Ауаа ирымоу-ирыхзу агәаҗара иалагоит хәа
рахан, даара дшәаны дыкоуп. Бхаца атеатр акны аус
иуеит, иаакало зегы раҗхәа изахауа артистцәа роуп,
акры ихёоны бахауазар адырра сыҗа хәа дсыхәеит.

Д и м а (*акыраамҗа дхәыцуа*). Ишҗа, убас лхәама?

А г р а. Уи илхәаз хара ибаҳахәои, Дима, сухәоит
җара акы җаца акәымзар, сан абас авокзал еиҗш хәоны
җацәза дныюнапшыр, лгәы дахапжәаны дыҗсуеит.

Д и м а (*ироль дахәапшуа*). Сеазыҗасҗарами, зынза
иаасхамышҗи.

А г р а (*дгәаауа*). Сара иаауасхәо акгы уурхазом,
уроль... еиҗах уроль. Мыждара зықәшәаша уроль.

Д и м а (*дындәылҗны, җьансыхә иуада дныюнало*).
Хәлабзиақәа агәылацәа қыақәа!

җ ь а н с ы х ә (*агәалакара шимам инмырҗшуа*). Бзиа
убеит!.. Сгәыла хазына, икоузеи, ирхәоны иуахауазеи
аҗыхәтәантәи аамҗазы?

җ и қ ә р и н а (*дицәнымхошәа*). Икало зегы здыруа
уара уоуп, хара акгы хәхазом, икалаша җаланы
иалгаанза.

Д и м а (*иәааҗсахны*). Уажәыцәкәа зегы злацәажәо
ареволиуциа икалаз атәы ауп.

җ и қ ә р и н а (*җьансыхә иахь*). Сара иуасымхәози
иҗалоит хәа. Уахауама иихәо. Иалагеит, иалагеит,
аҗхызгы сымбеи тымитышак уаргы саргы хҗабганы
хаманы хҗозшәа.

җ ь а н с ы х ә (*игәамҗхо*). Иарбан револиуциоу, уара,
иҗалараны икоу? Знык иҗаҗаны халымгахәеи, еиҗа
халагоума.

Д и м а. Ливиатәи ареволуциа ауп сызәу. Каддафи
длидер дуззоуп... Иқәгылара шәазымзырәоззи?

Америкатәи ампыцахалацәа дымшәазакәа рполитика даҕагылт. Уи ауп уажәы зегы злацәажәо.

Ц ь а н с ы х ө (*ипсы ааивго*). Аа, уи аума узәу. Урт иртаху карцалааит, уи хара хус иалоузеи, хара хашцакоу хәа ауп сара сызцаауа

Ц и қ ө р и н а (*лгәы иахәаны*). Утәа, узгылоузеи?

Д и м а. Стәазом, сыццакуеит. Ателефон цьаранза сасырц стахын, сара стәы еиҕабжыксхит.

Ц и қ ө р и н а (*лөырцсышәо*). Сасыр калома захьзузеи? Иаауҕаххаципхьаза уаины уасла.

Д и м а (*ателефон аакәхны цьара дасуашәа*). Алло... алло... Хәлабзиа! Ари сара соуп ишәацәажәо... Ааи, акомиссиа саргы саларцеит. Телефонла зегы сызуахәом. Иахьа ақәцара рыдыркылт... Уацәы инаркны иалагоит... Азәы даанмыжкәа ҕнаҕацыпхьаза... Телефонла зегы сызуахәом... Агәыр аҕынца инкыдкыланы зегы ашәкәы ианырцоит... Иуалафахәы ала акәзар, илакысуада... Аха цьабаала имырхазар... ишцоуасхәари, телефонла зегы сызхәом... Ухы узахәозар уахәа, мамзар... ишцауасхәари... Ҙырқәшәала иухәозар, қьестум. Ааи, ааи... ус ауп.

(*Цьансыхәи Циқәриней даара игәынкыланы изызыроуан Дима. Ироль нагзаны далгеит, дара шьхныҕсылазшәа иштәац итәоуп.*)

Д и м а (*дцо*). Шгәы цысцәазар калап лассы-лассы сааны ателефон сахьасуа... Шәыҕх аабзиахааит!..

Ц ь а н с ы х ө (*ахәшә иғаршәуа*). Ибахама иихәаз. Агазет ианугы уи ауп, «дыркит», «дамырхит», «дтаркит», ацыхәтәантәи аамҕазы угәы казыжьшада, угәы шьтызхша хәа акы убом, иуахауам.

Ц и қ ө р и н а (*лгәы аанкыло*). Саргы исыҕи, схи акалашәа избоит.

Цьансыхә (*ахәшә лыҕо*). Бара бами зегы зхароу. Иаагала, иаагала бхәон, шьҕа иабаагои?

Ц и қ ө р и н а (*ахәшә ыжәуа*). Абри еипш рапхьа зхы итәшәаз, акәтагь еипш ихы шафәааит. Заа ххы хәхәароуп, иихәаз умаҳаи! Сахәшьапқа ақытафь дрымоуп, хәфныматәа аадәылганы иганы урт рфь ихаргылар? Абас мацара ишпацари ари ақәаршафь еипшуп, наф инаххорыр,арахь иаагап.

Ц ь а н с ы х ө (*дгәамцхамтца*). Сыздырам... сыздырам... Абас ишихәозцәкьа амца акру? Агәра сызгом.

Ц и қ ө р и н а (*дыцкьо*). Аеада алымха хырцәон, иара изакәызеи хәа ицаауан хәа, иарбану зыгәра умго?... Икалеит... иалагеит... хәа, иихәоз умахәзеи, агазет ианугьы агәра умгазои. Абас хәи хнапи еиқәцаны хаштәоу акомиссиа аакылсны зегьы ашәкәы ианырцар ишпакахцои. Иаагап ақытахь, избода?

Ц ь а н с ы х ө (*ахәшә еитә ыжәуа*). Идәылганы агара халагар еихагьы еицәахтәуеит, ари хәонафь акылпш-цәа шакаф оңоу бдыруама?

Ц и қ ө р и н а (*илгәампхо*). Нас иабаагари, иаапъеены ауацъаф интәжьны иаабылрыма?

Ц ь а н с ы х ө. Иахьа иааганы исыргылоз, уацфь ари еипшу зегьы ирымоуп, иажәит хәа наф идәылыбгон... иахьа ибшәыбцаз, уацфь амода цeit хәа наф ибыр-шәуан.

Ц и қ ө р и н а (*дыцкьо*). Исзааугоз атәы ауп иухәо, ани ухацды лахь иугоз? Сара исзымдыруа цьушьома?

(*Цьансыхәи Циқәринейи чан-чаны еибакны рылақәа тибәхуа иалагоит.*)

А г р а (*дгәааны лхы кны дтәоуп*). Уабхәараа аацхьаны агәцәхәы ушықәтәоу дырба... Ахьмызг сургарц уафуп.

Д и м а (*агәалақара бзиа иманы дааюнало, атуан дацапшуа*).Ибзиоуп, даара ибзиоуп, цәгьа исгәапхоит икнахау.

А г р а (*ицъашьо*). Иарбану, уара, иугеацхо џажџихџба капеи иацсоу?.. Алампа еицакья аума иугеацхо?! Хгџыла изыкнахау ула иарбеи, имфа-имжџ сахџацш-ландаз ухџап. Жџаџа нызкџ хџа, х-лиустрак ааихџеит хџа дахџџхџа агџылацџа дрылсит уи имаамын.

Д и м а (*инацџаџџа харкџало дыцхъазо*). џажџеиџџаџа жџаџантџ иушар, шџеиџџаџантџ ишьтџухыр... икалоит... икалоит...

А г р а. Изакџезеи уара иушо, ишьтџухуа?

Д и м а. Цъансыхџ имоу ауалафахџ ала алиустракџа ааихџарацы азы шџеи џажџа шыкџса иааицмыркъязакџа аус иуазтгџы акџын. Уи ауп исыцхъазо.

(*Убри аамтџаз Цъансыхџ илахъ шеикџџу инмырцшуга даџџаналоит.*)

Д и м а (*дџацкџьо*). Уа бзиала уаабейт хгџыла гџытџбаа!

Ц ъ а н с ы х џ (*ирхџџоз имахџазозшџџа*). Акы шџџала-цџџаџџон, сышџџџырхагахазар калап.

Д и м а (*ирхџџоз иахџаз цъшьо*). Шџеиџџажџаџык инареихџаны асасцџа хџзаауейт. Рхџџы-рыцхъ шака аџаххарызеи хџа ишьџаххуан-ишьџахџџон, уи акџын хџазлацџџаџџоз.

Ц ъ а н с ы х џ (*длеи-џеиуга*). Аус ду шџџацхъа ишьџџоуп... Асаат абанза неихџџоу, сара стџџы аангылт, иагџџыцџашџџаз сыздырам.

Д и м а. Жџаџа рахъ хџџ-минут аус аухџейт. Уаатџџа.

Ц ъ а н с ы х џ (*илахъ еимарџахџџны*). Мап, стџџазом.

Д и м а (*ихы дацџџшџџо*). Иуал дашьџџаланы даазар ишџџакасџџои?

Ц ъ а н с ы х џ (*Ауада ауреи атџбаарей шџџо*). Зака каларызеи?

Д и м а. Икалозар, уаатџџа, хџнеицџџаџџап!.. (*Нас ихазы, ирмацны.*) Схы амыждара кџасџейт хџа сыкоуп, сымнеизарауаз. Дызлазбо ала, иуал азы даазар. Исыкџџу, аџара сзымшџџар, сзыџџоуу суада сџџеигарц азы дааизар?.

Ц ь а н с ы х ө (илахь еимарцахэны). Ак уасхэоит...
(Дима еихагы ицэымыгхоит, Цьансыхэ инапы кьаны
иирбоит ара Агра ишлахауа исызхэом аболкон ашка
хнашьты хэа аанарго. Еиманы уахь инеиуеит.
Акыраамта азэггы фыртуам).

Д и м а (дшө). Сузызырфеуеит.

Ц ь а н с ы х ө. Уабхэараа унарыпхьеит. Шьта дара
ааупхэоит хэа сахаит, иашоума?

Д и м а (ифы акуа, иашьтуа). Ус сгэы итоуп.

Ц ь а н с ы х ө (акыраамта фымтуа). Икоуцо даара
ишпхашьароу удыруоу?

Д и м а (ибжы рхэычны. Ауал иуқәу шөа, нас
уабхэараа урыпхьала хэоуп исеихэарц ии́таху...
Издыргэышьоит. (Ибжы рдуны.)

Ц ь а н с ы х ө. Ишудыруоума нас абас шыкоуцо...
Уоны имаазац ууацөа фыцқөа урыпхэоит, акгы
узыюнагылазамкөа ихцөаны иахылаз иеипш урбар
пхоумшьазои?

Д и м а (ипсы аавыго). Уаха салакам, ишпакастари.

Ц ь а н с ы х ө. Сара ешьак иеипш иуасхэоит,
абастөкья урбар аткыс иааумпхьазар еиха еигьуп.
Излархэо ала уабхэараа ипжөаны инхо цөоук роуп
рхэеит, хазгаб дабатөи нымха-хымцөоу дызгаз рхэо
икоумцан, сухэоит.

Д и м а. Ус шысзырхэо саргы издыруеит, аха
ишудыруа, дара снапхьаны ачара ду сзыруит, шьта
сара иаасмыпхьар калома? Хцас еилазгарыма?

Ц ь а н с ы х ө. Иашоуп иухэо, иааупхьароуп, аха
ахымзг угар стахым. Уарей сарей хаибатахызар, уара
ахымзг аруга саргы изгеит хэа сыпхьазоит.

Д и м а. Итабуп, уеиашьара сапсахааит. Сара уара
исзыкоуцо аешья гөакья дсымазаргы ускак илымшар
калап.

Ц ь а н с ы х ө (игэы иахэазшөа). Уара исзууа сара
иузыуа акөзам аус злоу. Аус злоу асасцөа иахзауа

хъзыла хшырпылаша ауп... Цаса иустаз акара хэба адыргылан акэзаргы иаганы иустоит, санхэа лцарақэа макъана илтахзам. Аонымағэа бзиа, унафаххны иааугап хэа укоума. Сара стэала абас сызбеит, сыонымағэа аадэылганы иаганы уара уғы ихаргылап хэа, угэы ишцаанагои!

Д и м а. Мап, мап, уара утэы уахажэааит, иумыхны ишцаагои. Уоны тахарцеуама?

Ц ь а н с ы х ө. Сара стэы уакэыц, асасцеа зсаауа уара уоуп, ахъз азы ауп зегы адэы хзықэу, ахымзг усыргома. Уатэы архэазара халагар азэы ибап, иахап, абзхэацеа шыкоу умдыруеи... Иабхэараағы далае-хэарц игэылацеа рыонымағэа дэылганы иааигеит рхэап. Уи абахтау, уахатэи атх имшазо иахзыкамцо иарбану. Уаалеи усышьталаны, уцшэма хэыцгы даалааити. Илгэацхо илгэамцхо лара иалылхааит. Аонымағэа атэы хара хаткыс ахэса еиғыны ирдыруеит.

(Ауцаацеарак еидгыланы уадак идэылганы аеауадак аонаргылара иалагоит. Цъансыхэраа руада кказа иаатадырцеуеит. Зегы ааганы Димараа рғы идыргылоит. Иаацсоит иахьтэоу изымгыло ацшьоыкгы).

Д и м а. Шэара шэтэы зынза итахарцеит азэ дышэзааиргы дахьшэыртэо шэымамкэа.

Ц ь а н с ы х ө. Хъаас икоумцан. Цака кэарц-марцкэак хазгылоуп, аамтала ихаагалап.

(Еита ацшьоыкгы аайдгылан рхэоу еиқэыршэаны цака иналбаан икарыжьхъаз аонымағэа ааганы ионадыргылоит, рызегы гэыргьатцеа икоуп. Ишеицу инеины иахэацшуеит зны ара нас егырахь).

Д и м а. Уажэшьта сабхэа ицшэмеи иареи ракэым апрезидент ихаґа ицхэыс дицны дыстааргы акы сацеыпхашьо хэа сыкам. *(Зегы ччоит.)*

Ц ь а н с ы х ө *(дцо)*. Ишцасхашти, ара шэыкази, уажэыцэкья...

Ц и қ ө р и н а (*дыюнапшуа*). Амаҕа ауааы дшарҕшзо
еиҕш ауп аонымаҕа бзиагы ауда шарҕшзо.

Ц ь а н с ы х ө (*алиуэтра иманы дааюнало*). Раҕаак
исгеаҕхом абарт икнахау. (*Атуан даҕапшуа.*) Абри
аонымаҕа бзиа иахәҕоу алашарагы хыхьинтәи
иахаҕхозар ауп.

(*Цьансыхәи Димеи алиуэтра ааганы икнархауеит.*)

Ц и қ ө р и н а (*дыццакны дцо*). Сара стәи шҕас-
хашти...

Д и м а (*алиуэтра даҕапшуа, Агра лахь*). Иббома
хҕаылаҕа иахзыкарҕаз?!

А г р а (*Дима иахь лыбжьи рхәыҕны*). Исзеилкаауам
измааноузеи хҕаылаҕа икарҕо? Сыла иабо агәра
сызгом.

Д и м а (*ибжьи рдуны*). Измааноузеи бымбои,
ахымзҕ хадмыргарҕ иаеуп, ирымоу акы еигзом, хара
хаипш агәыла дызмоу Аҕәа аҕалаҕ зеггы еимударгы
дузыҕшаауам.

Ц и қ ө р и н а (*еилахәарак кны дааюнало*). Хҕаҕа
ишыббо еишыҕахеит, харгы шыҕа хаихәшыҕахароуп.
Ибымам хәа акәым, аха сара сыхызала бҕәа иадыб-
ҕаша маҕааҕаак бзаазгеит, ибгеаҕхозар. Снапала
ибшәыстҕарҕ сҕахуп. (*Адублионка лшәылҕоит... уи
ашьҕахь асахтан палта.*)

Ц ь а н с ы х ө. Ишҕалнаалои, дамбар иҕсуашәа
илнаалоит. (*Зеггы чҕоит*).

(*Еицәнымхо игәыдибакыло еилаҕәаны иаидыҕуеит.
Цьансыхәи Циқәриней руадахь иҕоит.*)

Ц ь а н с ы х ө (*ишыюналаз еиҕш*). Шыҕа акомиссиа-
чамиссиа хәа иааилакгы усыс исымазам... Имп
рымоуп.

Ц и қ ө р и н а. Напымыҕҕа исымкуаз сымаҕааҕа
зысҕаз дызустада, акы рыхьыр хәа сшәоит.

Ц ь а н с ы х ө. Акымзарак рыхьзом «ақәаршааы»
нахахьҕа ицаанза уа иказ, иақәтәаны иныкәома!

(Асасцэа аауеит. Ирацэаоны икоуп. Бацгы дрыцуп. Цъансыхэ деилыргаоуп. Азэазэала ацшэа реицэоит. Ионеигалоит. Иртэоит).

Цъансыхэ. Абхэа, уххь згеит, ацхэа уара иухэтоуп, уонал!

Бац. Абхэагы абхэа иоуп, аха саргы сымчыроуп, саншьоуп.

Цъансыхэ *(дрылацшуа)*. Шьта анхэа дыона-лароуп, бааи, бааскэа, быххь згеит! Шьапымшыла бымоахыцааит!

Абхэа *(ицшэма лахь)*. Бааи быонал, баша бшэаны быкан, ххэыццэа уаареигэыргьаратэы реибытаны иказаап.

Анхэа *(аоны шыхиаз анылба, дгэыргьаны Дима дгэйдкыло)*. Сукэхшааит, абас анхара атэы улоуп хэа сыкамызт. *(Нас аекскурсиа катцао иеицш илыцыз ахэсацэа лыманы аонымацэа дырбо.)* Ари Италиатэуп... Ари Румыниатэуп... Ари Канадатэуп...

Бац *(днацшы-аацшуа ауада агэта даагыло)*. Машь аллах, сыла иабо закэызеи!

Цъансыхэ. Шэааи, шэтэа шэыххь згеит!

Бац *(Агра лахь)*. Сара ибасымхэази сымшьта бзиоуп, сахьнеиуа амал сышьталаны инеиуеит хэа. Иббама сара сышьтахь шэшыкалаз. Анцэа ицьшьоуп!

Цъансыхэ *(Бац даайдгыло)*. Суцэоит, уххь згеит, уэааха атэарахы!

Бац *(ихы раханы алиуэтра дацацшуа, ихала дцэажэо)*. Цъара зацэык азэы иэы избахьеит... Ссирзак ауп, Ецэацэаа реицш еилыцэауеит.

Цъансыхэ *(Бац иахь)*. Уххь згеит, хэузыцшуп!..

Бац *(имырхауа, ихала дцэажэо)*. Хэаанхыцтэуп, аха иарбан хэынцарроушь иахыкарцаз... Ари ахэ гба итам. Зака хэа иааихэазеишь?

Ц ь а н с ы х ө (*игәампхо*). Уашьтан узхара уахәапш-
лап. Хаузыпшуп. Хнумырхан!..

Б а ц (*ихы раҳаны дахьацапшуа уажәы-уажәы
ихылпа ихьюрны икахауа*). Цаара пхашьарам, закаҳәа
иааихәаз удыруама, Цьансыхә ухацкы?

Д и м а (*Цьансыхә иахь*). Ари аншьа иоуп, дыз-
тәамзеи?

Ц ь а н с ы х ө (*Бац имахәар аанкыло*). Уххь згеит,
шьта иазхоуп ушьапы уахьынзақәгылоу утәароуп!

Б а ц (*Дима иахь*). Сымахә, ухацкы сцеит, стәазаргыы
ағаца сыхәда илбаауам. Абри еипш, аказына, пхьан
саныказ иумазамызт, иабауоуи?

Д и м а (*ицәымпхо, мазала Цьансыхә ихы идкыло*).
Ари шьта иуам, изыпсоу хәа иасхәарызеи... Шака хәа
иааухәазеи?

Ц ь а н с ы х ө (*дгәаауа*). Уара утәоуп, изыпсоу сара
издырузеи?

Б а ц (*ирхәаз изеилымкаауа*). Изтәыда зышәхәа?

Ц ь а н с ы х ө (*ирмычны*). Утәа, хухәоит! Усасызар–
иаххәо катца, хаилоумырхан!..

Б а ц. Атәара хәхьымзои, изыпсоу сеихәаит. Абри
еипш зеипшу дуззак ионы ишыкнаҳаз збахьейт, уаҳа
әәзәы иманы исымбацт.

(*Цьансыхә дгәааны Бац имахәар данкны диртәоит.
Аха ирласны дгыланы фапхьа даины алиуэтра
дацагыланы ахәапшра далагоит. Еипш зеипшу ыкам
хәа ихала дцәәжәо дацагылоуп.*)

Ц ь а н с ы х ө (*дгәааны, ибжы рмачны*). Ашаха ухәда
иахатцаны угьал-гьало ушкнаҳау збааит).

Б а ц (*Дима иахь*). Изыпсоу соухәарц утахым...
Еилыскаауейт... Ари аума иапсоуп. Иузымтода цьым,
уара уартиступ.

Д и м а (*имырхауа*). Дсыдызцалазеи? Ицаашья
злақоу ала сара ишыстәым идырузазар калап.

Б а ц (*Дима имахээр аанкыло*). Аболкон аҕынза хнашьты, ак уасхээрц сҕахуп.

Ц ь а н с ы х ө (*игэамгхо*). Дабеигои? Ари сара стөы акөзам, сгөыла итөы ауп хөа еиҳээр, анышө самгеи!..

Б а ц (*Дима аболкон дықөыргөежьюа*). Уеилыскаауеит цьым, ауаа иахьрахауаз закаҳөа иааухөаз ухээрц уҕахымхеит. Аиаша коуцеит. Уажөы уарей сарей ххала хауп, сара исоухөаз азөы иахараны дыкам, закаҳөа иааухөазеи, аиаша сахөа, Бац дааукөхшашоуп... Саргы абри аоыза аасхээрц сашьтоуижьтеи, шака цуа удыруама. Аиаша уасхөап абарт алиустрадакөа сыцсы рылоуп, шака аасхөахьоузеи, шака сҕихьоузеи, аха абри уара утөы еицш исгөацхөз, ишысхөаз еицш, уао дук ионы икнаҳаны избахьеит, аамчыдарахаз исымбацызт.

Д и м а (*ицсы еивго*). Жөаоа нызкь маат иацсоуп, аиаша уҕахызар.

Б а ц (*игэамгхо*). Жөаоацөкьоу? Ахө цөгьзаап. Аха ишөызымтода цьым, шөарт артистцөа ашьапылампыл асцөа реицш шөыхөмарцыцхьаза ахөитцөхөа ацара шөоуеит.

Д и м а (*дамхаччо*). Шөара есымша ишөмоузои?

Б а ц. Сара сартисту цьюшьома, аеыкөабартҕа сеихабуп, исоуазеи, бжеихан азыршы ыказам.

Д и м а. Шөызхара ишөбеит. Уажөшьта шөызцөа ахьтөоу ахь шөнеи, сшөыхөоит!

Б а ц (*днаськө-даахьахөуа*). Улиустрада ахьынхалакөа зака амоузеи?

Д и м а (*дамхаччо*). Исгөалашөом. Аиаша сызшөа-хөом.

Б а ц (*дхынхөуа*). Зака амоу сыцхьазарц сҕахуп, издыруазааит... иудыруазеи цьара саниар. (*Бац блокнот дук аанкыланы днеины днацагыланы ицхьазо анцара далагоит. Цьансыхө уик аниба еҳагы ицөы-мыгхоит, цьарак дзымгыло агэамцхамцра далагоит.*)

Ц ь а н с ы х ө (*Дима даайдгыло*). Икаицо змаа-
ноузеи... Сара стэы акэзам сгэыла итэы ауп хэа
иоумхэазааит.

Д и м а. Деилахаит, иааихэарц итахуп.

Ц ь а н с ы х ө. Дызустада уара, абри, аус абеиуеи?

Д и м а. Сыңшэма ланшыа иоуп, аус ахьиуа сыз-
дырзом.

Ц ь а н с ы х ө (*ипсы еивго*). Сгэылацэа иртэуп хэа
газарак ухэаз цысышьян, сшэеит.

Д и м а. Избан, уара узацэшэазеи?

Ц ь а н с ы х ө. Сара, акымзаракы, сзыцэшэоз! Уара
узы ауп... Уабхэараа ирахар, хамахэ игэылацэа ртэала
акэзаап хэацхэа дызлаехэо хэа ахымызг ухы иаургар
хэа суцэымшэеи.

Д и м а. Уи еипш агазара шцасхэоз.

Ц ь а н с ы х ө (*игэы иахэо*). Афырхатца!

(*Асасцэа ацара реазыркуеит. Зегы агэалакара бзиа
рымоуп.*)

Ц ь а н с ы х ө (*ашэ даалагыло*). Шэабакоу,
апшэмацэа? Шэааскья? Ашэак ххэароуп, ишапу еипш
асасцэа мыркэашакэа иахзышьтуам.

А б ж ь қ ө а: иашоуп... иашоуп... Ашэаггы ххэоит,
хагыкэашоит.

(*Цьансыхэ адерижиор иеипш рацхэа дгылоит, ашэа
дирхэоит.*)

А б ж ь қ ө а: шэас уара, шэас уара!..

Ц ь а н с ы х ө (*анхэеи абхэеи дрыхо*). Анхэеи абхэеи
харкэашароуп. Шэас, уара!

(*Анхэеи абхэеи ықэланы икэашоит.*)

Б а ц (*ацыхэтэаны дышьқыруа даақэло, Цьансыхэ
иахь*). Шьта уареи сареи хайцыкэашароуп, ууафышыа
сгэацхеит.

(*Афыцьяггы кэашоит.*)

А б ж ь қ ө а: шэас уара, шэас уара!..

Ахцатәи асахъа

Ахтыс моапысуеит иабац ауадақәа рәы. Шьжымтануп. Агра агәалақара бзиа лымоуп, дықәгьежъаа шьыжъхъақатцара дафуп. Дима умгылазои ухәы хьшәашәоит хәа лыбжъы наиқәлыргоит. Харқзацәы аиарта даалцны дааоналоит.

А г р а. Иаха цхыбжьонынза ухәы тахәхәаны сузыцшын, икалазеи унзырхазеи? *(Убри аамтаз ателефон абжъы гоит, иаакәылхуеит, дазызырфоеит.)* Дима, урежиссиор иоуп. *(Илыркуеит.)*

Д и м а. Сзырфоеит... Бзиара убааит!.. Ааи... акыраамта ихымгеит. Ацых агәы еионашаанза акәара хәкәтәан... Илацәа нтаауан еицш, амилиционер дааххагылан, ижәны шәыкоуп, ахырцсаартахь шәызгоит хәа далагеит. Ажәра акәым, даффыргъы калазом, дычмазаоуп схәеит. Дычмазаоызар акәарафәы акәзам, ахәшәтәыртафоеуп дахышьтарцо, шәыкәцны шәца, аамта ахьнеихъоу шәымбазои... шәца акәымзар ацәарта бзиа ахыкоу шәызгоит ихәан, хамцар имуит. Ааи, ааи аоны днаганы дынсыжыит... Мап, мап. Ашыжытәи арепетициахь сымцар зуам ихәеит... Саргы уажәы снейуеит... Абзиараз!

А г р а *(дзырфоеа)*. Леуарсан изы аума узынхаз?

Д и м а. Ишцакастцоз, дкажъны сцозма? Ицсы еикәырханы измоу амшын ахауа ауп.

А г р а *(ачаи изтатәо)*. Абаскак ахыз-ацша змоу амшын азааигәара адача имазар акәымзи.

Д и м а. Изтода?

А г р а. Уи иакәым, нышәынтрист хәа узышьтоугъы имоуп.

Д и м а *(ицъашьо)*. Иарбан имоу?

А г р а. Адача ду еицхәа изгылоуп.

Д и м а *(ачаижәра даакәыцуа)*. Иаба имоу?

А г р а. Иаба, иаба... Амшын аҗшаҳәәҗы, уаҳа иаба.

Д и м а. Бара иалыбдыраауазеи?

А г р а. Хҗбылуеит, ашоура хәа иҗоу бымбазои, баала бахьызго ббап лхәан, иацы слыманы дцеит. Избеит, аха избазеи – амшын ахықәанцәкьа адача рымоуп. Хәылбьеханза хәкан. Иааныжьны ацара уҗаххарым... Иацы аҗара слыҗамшьыцыц, ани амаамынцәкьагы адача лымоуп.

Д и м а (*длеи-өеиуа, дхәыцуа*). Идуума?

А г р а. Обаны еихагылоуп, ааҗык амоуп.

Д и м а. Иахьагы былгома?

А г р а. Иахьа макьана егылымхәац, аха саацыпхьаза баазгалоит, амала бҗы иааҗыхны адача шҗамоу азәгы иабымхәан хәа салхәеит.

Д и м а (*дхәыцуа*). Избан?

А г р а. Адачақәагы «амца» рыцрарцоит рхәоит, азәыр акры ихәоны баҳауазар блымҳа кьдцаны бзырҗола хәа адца сылҗеит. Даара дшәаны дыҗоуп, ирцәыргар хәа.

Д и м а. Ишҗарцәыргои, дара ртәы ами?!

А г р а. Излаургылазеи, азин узҗада хәа иазцазаап иацы Цьансыхә. Иаха хмырцәазакәа иҳаршеит лхәеит.

(Дима дгәыргьаны Агра дышьҗыхны даанкыло дкәашо дааонолоит.)

(Убри аамҗазы дыхраазраауа Бац ашә даалагылеит. Агреи Димеи ргәы реанзамкәа Бац данрыхҗыгәла ирхәо рҗамшәо иаанхоит.)

Б а ц (*дааоноло*). Акы шәәҗын, сышәҗырхагахеит хәа сыҗоуп.

А г р а. Сани саби ргәы бзиоу, уаазгазеи?

Б а ц. Зегьы бзиахәха иҗоуп. Бац даабыкәхшашоуп, бырцәымшәан... Хатә уск сыман, сааит.

Д и м а. Шәаатәа, сшәыхәоит!

Б а ц. Мап, стәазом, сыццакуеит... Уск сымоуп.

Д и м а. Изакеызеи, хара хыхьхэартоу хэа акры
ыкоума?

Б а ц (*днапшы-аапшуа*). Абра икнахаз алиуэтра
збазом иабакоу?

А г р а (*илцэымыгханы*). Икалаз умбои саншыа (*Лҕы
илзархэом.*)

А г р а. Уи зтэыз игеит.

Б а ц. Шэара шэтэы акэзамзи. Изтэыдаз? Ижэлоузеи,
ихьзузеи?

Д и м а (*Агра ахэаха лымто*). Хгэылацэа рэы икоуп.

Б а ц. Ишэҕима?

А г р а. Ихамҕизеит, иара итэ...

Д и м а (*Агра даанкыло*). Уаарас хэа иахтеит.

Б а ц. Исымбар сыхэом, сноугароуп, Бац даау-
көхшоуп.

Д и м а (*уамашэа ибо*). Изышэҕахузеи?

Б а ц. Изыстахызи умбои, ачараф ханыказ ант
адынакэа, иахьзузеи ахьынхалакэа иамаз акы-оба
ипхьазаны сыблакнот ианысымҕази?

Д и м а. Ааи, исгэаламшэои, ианышөцеит.

Б а ц. Ианысҕеит нас ишҕа. Аха ееины иузым-
пхьазеит ихэеит, уахауоу?

Д и м а (*дамхаччо*). Дарбану уи еиҕш шэазхэаз?

Б а ц. Дарбану умбои, иара еиҕшцэҕыа зтиуаз азэи
сарей хайкөшөеит. Жэафа нызыкь маат исзикит,
уахауоу, акапеикылцэа сеицахом ихэеит. Ант ады-
накэа, ахьынхалакэа, шэара шэтэы иамоу акара
амазам пшьба рыла еицоуп.

Д и м а (*цасхэа дирцэажэозшэа*). Ускак ишҕеики?!

Б а ц. Уи ами иухэаша. Пшьба рыла еиханы измоугыи
уи акара ауп изыҕсоу анысхэа ихеимцеит, сара стэы
аткыс еиханы ахьнырхалакэа змоу ыказам ихэеит...
уахауоу, газас сипхьазеит. Сара снапала исыпхьазеит
схэеит. Ееины иузымпхьазеит ихэеит. Саагэаан, еиҕа

сцаны исыпхъазоит схэан, сааит. Ухацазар, снаганы
æазныкгы исырба, уахауоу, еиҕа сыпхъазоит.

Д и м а (*аччара дакуа*). Иашаны ишэыпхъазеит.
Иамац ауп иамоу.

Б а ҕ. Абраанза саханы санааи, еиҕампхъазакәа
сызцом, уахауоу, иахыыкоу сноугароуп, ихароума?

Д и м а (*Цъансыхә иахь инагара иҕахымхо*). Хңеип,
аха аҕшәма дыкам, хәа сыкоуп.

Б а ҕ. Иара дыкамзар, иҕшәма пхәыс дҕалап.

(*Дима иҕахзам, аха днеимгар иуам. Еицны инеины
Цъансыхә ишә иаадгылт.*)

Д и м а (*Бац иахь*). Шәара мачык шәәаанышәкыл,
макьана имгылацзаргы калоит.

Б а ҕ. Ааи, ааи усоуп, Бац дааукәхшоуп.

(*Дима ашә днасны дныоналоит. Цъансыхә
дындәылцырц әеилахәара дафуп. Хыхьтәи икьәф
имагра изнапык кылидахьеит, Дима данынеиәапшы
егьи инапы доахан амагра изкылымдо даанхеит.*)

Ц ь а н с ы х ә. Утелефон еиҕабжысхма?

Д и м а (*иәамариашо*). Азәи сарей аицәажәара
хшафыз еиҕах инеихәлашәа ицеит.

Ц ь а н с ы х ә (*иҕахзамкәа*). Унеи, унеи уас.

Д и м а (*ироль ихаштызшәа*). Сабасри... Сабасри...

Ц ь а н с ы х ә. Уас, мшәан, уззыпшузеи?

Д и м а. (*игәалашәазшәа атрубка аашьтыхуа цьара
дасуашәа кәцо*). Алло, алла... Капитон-иҕа уоума...
изхәо?.. Ари сара соуп – Дима, саҕамзааит, стелефон
ауп изхароу, хшеицәажәоз иааихәлашәан. Уажәы
сгәыла икынтәи ауп сахьасуа... Мап, мап, азәгы
иахазом... Сышәзызыроуеит... шаанза шәзыргәам-
цызеи?.. Ишҕа, амца зыцралаз закәи зышәхәа.
Иарбану?.. Адачақәа абыпра иалагеит шәхәама?..
Исзеилкаауам уи иаанаго... Аа шьҕа еилыскааит...
Шәара шәдачоу? Шәара аус шәуеит, ақалақь афәтәи
азлагарақәа русбарҕа еиҕабыс шәамоуп, адача

шөымазар, ишөымзхраны икада?.. Иашамкөа ишөызы-
ныкөоит хөа сгөы иаанагоит... Сароу? Сара адача
сызтада?.. Ишца, сара сыхызала... Шөара шөзы
иаҗаххар азлагарагы зыда исырлагоит... Ус калашья
амоума, шөдача сыхызала иахыкшөцо азы сыш-
пашөылахөаахөтуеи... шөдача абжа шцашөымасхуеи?
Шөара абзиарақөа исзыжөухьоу... сдунеи ахаангы
исызшөазом... Мап, мап, шөара шгөы анырхара азин
сымам... Аа, еилыскааит... аха сара сыхызала икашө-
цар, ишеикөхо жөдыруама? Еилыскааит. Ус анакөха.
Хөылбыеханза азара сышөҗа, саргы сазхөыцып
сыпхөысгы слазцаап... Еилыскааит, еилыскааит...
Ааи, ааи, икалома, азөы ишөеиасхөои... Абзиала.
*(Цьансыхө Дима дахьынзаизызыроуаз ихы ихнахуеит,
хынтө-пшьынтө хыхьтөи икьаө ишөихуеит ишөицөит.
Бац акыраамҗа ашө дадгылан, аха уааи хөа азөгьы
ианимхөа ихала дныюналан, Дима телефонла дахьын-
заиацөажөоз иблокнот ду ааҗганы днеины алиуэтра
даацагылоит. Цьансыхө иара усгы амца икны
дгылоуп. Бац иблокнот аанкыланы алиуэтра дшаца-
гылаз аниба зынза деиланагоит. Дима акгы инмырпшзо
дгыланы дрыхөапшуеит.)*

Ц ь а н с ы х ө *(Дима иахь)*. Ари дызуэстада? Дызөу
змааноуэи?

Д и м а. Ари дызуэстоу узымдырзеи?

Б а ц *(аицөажөаха рымҗо)*. Шөыспырхагамхан, акгы
сыгзам ипхьазаны салгарц. Нас иарей сарей ихай-
барбап... Уөарбаҗья ускит, шьҗа уабацои?!.

Ц ь а н с ы х ө *(ихы иалнаркьо, Дима иахь)*. Дарбану
иөарбаҗья искит хөа дзыкөмақаруа?

Д и м а. Дузымдырзеи, ари ачара анхамаз иказ иами...
Алиуэтра аазхөарц зҗахыз.

Ц ь а н с ы х ө *(дыцкьо)*. Алиуэтра акөзам ари ииҗаху,
иөырөашьяны дзышьҗоу сара издыруеит.

Б а ц (*иблокнот аркуа Цъансыхэ даайдгыло*). Бац Бағбаиа соуп ухацкы, алиустра сашьталаны сааит.

Ц ь а н с ы х э (*дыхшэаауа*). Алиустра сара стэы акэзам, баша ухы аңа аурбеит. (*Дима дирбо*). Изтэу аа дахьгылоу.

Б а ц (*цасхэа дцэажэозшэа*). Сара издыруеит уи зтэу.

Ц ь а н с ы х э. Иарбану уара иудыруа?

Б а ц (*дизымзыроуа, алиустрахь дыцшуа*). Сара сжьара ус имариазам... Сара сиашазаарын... Шьта дабацои, дэарбагья дааныскылт.

Ц ь а н с ы х э (*Дима иахь*). Уара ишутэу зумхэозеи?... Сасцэа дахькэак стан, уаарас иумхны иахьяазгаз иаанхеит. Схала исзыкнымхит... Иахьяцэкья иугароуп.

Д и м а (*иеамариашо*). Сахыццакзом, иказааит уара лассы-лассы асасцэа дуқэа узаауеит.

Ц ь а н с ы х э. Иахьяцэкья иугароуп, акы ахьыр исымоу зегьгы азхом.

Б а ц (*днацшы-аацшуа*). Ацшэма ухацкы, аус абууеи?

Ц ь а н с ы х э (*иихэо ифамшэо*). Иалухузеи сара аус ахьызуа. Уара узустада?

Б а ц (*излак хөө ихтуа, ацэы илеитцошэа*). Мап, ус баша сазтаауеит. Иахьзу сыздырам, аха усбартак ушеихабу здыруеит, ицегьы уеигьны унхоз цысшьон.

Ц ь а н с ы х э (*дыцкьо*). Абасоуп зегьы ргэы ишаанаго, ауаа ирымам сымоу цыыршьоит... Уара узышьтоу сара ибзиацэкьяны издыруеит. Сызлакоу убарц ами узааз?.. Уааи ианца, исымоу исыхзу убома, кэарц-марцымзар акы иацсоу сыюны ионагылам. Сара сеипш аума, ауаа пжэаны инхоит... Сара соуп зегьы ижэбо.

Б а ц (*икалаз изымдыруа*). Пшзала анцэа укаитцааит, аэазны санаауа уцжэаны уцо збааит, уи самей-гэырғозар анцэа еибгала симышьтааит. Сара уоны

ионагылоу акәарц-марцкәа ракәзам сзышьто, абри алиуэтра акәын, избеит, уаха акгы атахзам, уи азхоит.

Ц ь а н с ы х ө (*игәра имго*). Иааилак зеггы, абри алиуэтра сара стәы акәу цыыршьоит. Сымацара исзамымхит, Дима, усыцхраа,.. сухәоит нак ига!.. Истахым сара азәы итәы сыдхалар.

(*Димеи Цьансыхәи акныхра иалагоит, аха ирзыкныхуам.*)

Б а ц (*даарыдгыло*). Шәнаскьеи ура нак, шака кнасхахьоу, шака кнысххьоу... Ари атәы сара соуп издыруа. (*Икнихуеит.*)

Ц ь а н с ы х ө. Сухәоит нак уоныка ига, саргы сгәы тынчхоит.

(*Димеи Бац и алиуэтра рыманы ицоит.*)

Ц ь а н с ы х ө (*ихала дцәажәо*). Аиаша касымцеи, дфарбагьа дыскит хәа длацәкәыс-шьацәкәысуа дшгылаз, аа изтәу дахьыкоу анысхәа, дфабаза даанхеит.

А г р а (*алиуэтра рыманы ианааюнала, ицъашьо*). Ари арахь еиҗаажәгома?

Д и м а. Уа ика ара ика зеггы аками, җаацәак еицш хәкоуп, еилых-еилаца хәмазам.

Б а ц (*дашьталаны дааиуа*). Абри еицш амал, ху змазам, инеигәдцә-ааигәдцә агәылацәа ирылацаны ишцашәымоу.

Д и м а (*Агра акы лхәар хәа дацәшәо*). Шәара шәмааргы иҳазкныхуамызт иҳазыкнаҳазомызт.

Б а ц (*икнаҳаны днаскьаны даагыло, дазыцшуа*). Закахьнырхала амаз сылала избеит, исыпхьазеит... шьта сцеит сара.

Д и м а. Абзиараз хәибабааит. (*Днаскьаргоит.*)

(*Цьансыхә ддәылцны дышгылаз Бац дааидгылоит. Ирхәо уахауам, акы еибырхәоит. Цьансыхә инацәа ақәкуа Бац акы иирбоит. Бац дцоит. Дима даадәыл-*

цуеит. Аштәҕы Ыансыхә длеи-өеиуа дгылоушәа аниба,
димбазашәа катаны диафисны дцарц иҕынеихоит.)

Ы а н с ы х ө (Дима иахь). Уабаццакуеи, аусурахь
уцома?

Д и м а (даангыло). Ааи, аусруахь сцоит, сагхар хәа
сшәоит.

Ы а н с ы х ө. Саргы уи аганахь цатәыс исымоуп.
(Димеи Ыансыхәи еицны рҕынархоит, акыраамта
афыцагыгы ҕыртуам.)

Ы а н с ы х ө (илахь еикәшьшьы). Усас дцама?

Д и м а. Ааи, дцеит.

Ы а н с ы х ө. Дцаз ҕушьоит.

Д и м а. Абзиала хәа хәаны дцеит.

Ы а н с ы х ө. Амашына аус арура сшафыз
длацәкәыс-шьацәкәысуа даасыдгыланы, абри шәыо-
наҕы уаха алиустра змоу азәыр дудыруама хәа
дсызцааит... Сара гәылак изы ацәҕа шыстахым усгы
иудыруеит...

Д и м а. Уи сара сакара издыруада?

Ы а н с ы х ө. Азнык азы исхәарым сгәахәын, аха
сара исыцжаауа исышьтоу сызеигзарыз, думдыруеи
ани хацака июноу анкәа «акацшькәа» рҕы аус зуаз,
ацәфан ахы зхагылоу. Иуада аномер иасхәеит.
Иумахахъеи, уи дыцәҕахәафуп, ихы инаркны ишьапа-
кынза деиҕрабаауп хәа ишишьтоу. Азәы итәы ауп иибо,
иара деихбааланы дшынхо атәы ихәазом. Уара уҕы
икнахақәоу иреиҕымзар иреицәазам, иара изыкнахау
алиустрақәа... Ацәҕахәара зеицшроу ибап... Сара
сииркырц дшафыз, иара ихәта дисыркиит. Дкылыцш-
кылзыроуа дсышьтоуижьтәи шака цуа удыруама...
Аиаша касымцеи ишка дахысышьтыз?

Д и м а (аччара дакуа). Ихәтацәкәыз изууит.

(Абри ашьтахь акыраамта ҕитуамызт Ыансыхә.)

Ы а н с ы х ө (иәааитакны). Иахья ашоура даара
ицәҕоуп, ус ами?

Д и м а (*дақәшақатхо*). Даара ишоуроуп.

Ц ь а н с ы х ө. Абас ианшоуроу ақалақь уалахар адырган уанцаны амца уақәдыргылазшәа убылуеит, ус ами?

Д и м а (*изхиқәаауазеи хәа игәы азоо*). Царта умамкәа уаалахар убылуеит, хәарада).

Ц ь а н с ы х ө. Цстакыгас икоу адача зацөык ауп.

Д и м а. Адача змоу дцап, аха измам дабацои? Дбылуеит.

Ц ь а н с ы х ө (*изымдырзошәа*). Уара адача умазами?

Д и м а. Сароу? Сара исызтада.

Ц ь а н с ы х ө (*даатгыло*). Капитон-ица хәа телефонла узацәажәоз аус абеиуеи.

Д и м а. Хәқалақь афы икоу азлагарақәа зеггы дреихабуп.

Ц ь а н с ы х ө. Шәеиуацәоума?

Д и м а. Мап, ажьрацәара хәмазам, аха абзиарақәа рацәаны исзыкайтцахьеит.

Ц ь а н с ы х ө. Ақазара аусзуфы, уара уеипш абаохатәра змоу адача иқәнамгазои?.. Иумазар, умхра азин змада.

Д и м а. Исымам акәымзар, азәыр акыр изхәарангы дыкоума.

Ц ь а н с ы х ө (*дааиҭагыло*). Сара иустоит адача.

Д и м а (*акгы инмырпшуа*). Уара исутахьоу мацума. Аешья гәакья ускак илымшар калап.

Ц ь а н с ы х ө. Уаах умаға... Хәра хәишьцәоуп, насгы ххацәоуп. Еибаххәаз хәра иаххысны цьаргы имцароуп.

Д и м а. Уи азы сыгәра га, абра ицсуеит.

Ц ь а н с ы х ө. Капитон-ица хәа узәу бзиарас иузиухьоу сыздыруам, аха дууам, дутынхам, шәтәы-шәымаа еилам. Атәым иагацьара дугаргы дтәымуп. Иахья ега бзиа шәыказаргы уацәы акы еимашәымкыр

ҕалазом, уарей сарей ҳаилацәан ҳазлакалаз ала еимак
ҳаураны иҕоума?

Д и м а. Абаскак исзыкоуцахьоу ашьтахь схы
уаҕрагыларгы ҕыстраны сыкоума.

Ц ь а н с ы х ө. Ухы саҕрагылаанза анцәа уимшьааит.
Икаҳцаша удыруоу... Саалаганы сдача ухызала
иҕасцоит. Даара усгәаҕхоит, сдача абжа устоит, ахә
схәом аҕса схәом... Илухәзеи, уиҕәац наҕ Капитон-иҕа
ҳәа узәу.

Д и м а (*итахымшәа*). Иҕалома, удача абжа амалаҳәа
ишҕазгои?!.

Ц ь а н с ы х ө. Хәишьцәоуп хәа еибахәозар,
аишьцәа реиҕш хәибаҕаххароуп. Сара исымам уара
исуҕароуп, уара иумам сара иусҕароуп. Хәицхы-
раауазароуп. Абас ауп ишыкоу.

Д и м а. Хәишьцәахеит хәа шәдача шәымысхуама?

Ц ь а н с ы х ө. Уи адача уаргы саргы иҳазхоит.
Амала ишеибгоу ухыз ахызааит, ажәа жәоуп, аха аҕаад
еиха амч амоуп. Уара ишутәу анудыруа аҕаад амхәыр
ҕаҕаза иақәцаны иануку ауп. Абыржәы хәиашоу
аусбартаҕы хәиины, уа зеггы сырдыруеит, али-ҕси
рыбжьара истаху нанцаны иаасдыркуеит. Нас уаашьт-
цааны уганы удача ахыгылоу усырбоит. Удачахь сга
хәа азәы иуеиҳәаргы, иахыгылоу удырузарами!

Д и м а. Абаскатәи исзыкауцо сабаузаҕсоу...
Иахысхәаара сыздыруам.

Ц ь а н с ы х ө. Акымзарак ахухәаазом, хәеит
хәиашоу анотариус ахь...

Д и м а. Шьжьымтан арепетициа хәмоуп, саҕхоит
ишҕакасцари.

Ц ь а н с ы х ө. Урепетициагы бзиоуп, аха амшын
ахықәаҕы адачагы умазар цәҕам хәа сгәы иаанагоит.

Д и м а. Амшын аҕшахәаҕы адача соуеит ахаан
сақәҕыҕуазма?!.

Ц ь а н с ы х э. Сара сажәа ажәоуп. Насгы ианысхәа ишыпхоу икасцарц сҭахуп... Убас казшьас исымоуп, уацәы-уацәашьҭахь хәа анахга – аахгара даара исцәымгуп. Хдәықәца, аамҭа аагарым.

Д и м а (*дақәшахатхо*). Сусурафы ирҭаху сзыруааит, самырхуазаргы самырхааит. Уара угәы сызнырхом, сцеит.

(*Ицоит*).

Ц ь а н с ы х эи Димеии анатариус ионамлац шухәоз, иаадәылцит. Қбаад бгыцк аанкыланы еибадырбоит.)

Ц ь а н с ы х э (*Дима иахь*). Ииашаны икахамҭеи?

Д и м а. Икаҳцаз зынза ииашоуп, аха ари адача уара излоутәузеи хәа азә даасыдгыларгы исырбозеи?..

Ц ь а н с ы х э (*ицьыба қбаад бгыц аатганы иркуа*). Ари иахьарнахыс адача уара ишутәу зхәо шәкәуп.

Д и м а (*иааимхуа*). Ацкы бзиарас иузыкасцарызеи... Иахысхәаара оҭашәом.

Ц ь а н с ы х э (*ацапхақәа иҭо*). Ари агәашә атәы ауп... Ари – аоналарҭа... Арт – аоуадак иустаз... Егьыртгы уара утәқәа роуп, аха сасра санузнейуа сахубаарым хәа сыкоуп.

Д и м а. Сыхыз ахуп акәымзар зегы зтәу уара уами, ус шпоухәои!

Ц ь а н с ы х э (*игәампхо*). Мап, мап, сдача зысталакгы азәы истанда хәа сыказ цыушьома, усгәапхан иустеит. Уара иутәуп, азәы дуазцаа-уазаргы... ус ауп. Сыхыз ахәара зынза иаҭахзам. Сеилукааит хәа сгәы иаанагоит, ишахзеилоу уарей сарей хәда аәазәы изидыррызеи.

Д и м а. Еилыскааит, сәы иааҭыхны уаоҭсык иасхәараны сыказам.

Ц ь а н с ы х э. Афырхаца! Шьҭа урепетициахь уцозар акәхап, саргы сусахь сцап. (*Дцоит*.)

Д и м а (*исаат дахәапшны ихала дцәажәо*). Шьжымытан арепетициа хамамзи. Ашьыжь абакоу, шьыб-

жъаарацы егъагым... Агенералтѣ репетиция хамоуп
азѣы шѣагхар калазом хѣа арежиссиор ихалеихѣахъан.
Шьта ишѣакастои. Аа абар иара арежиссиор ихатагы
дахъааиуа. Иасхѣарызеи?

А р е ж и с с и о р. *(Дима даайдгыло)*. Ухы уақѣитуп.

Д и м а *(ицѣымгхо)*. Ишѣа? Исзеилымкааит.

А р е ж и с с и о р *(дцъашьо)*. Уцѣазма уара?

Д и м а. Сышѣацѣаз, саацшуан.

А р е ж и с с и о р. Уаацшуазтгы, арепетиция калазом
иахъа хѣа анрыласхѣоз умахъауази!

Д и м а *(ицсы еивго)*. Исмахъазеит. Икалазеи,
арепетиция зыкамлозеи?

А р е ж и с с и о р. Иахъа ашоура икоу умбазои?

Д и м а. Исымбои!

А р е ж и с с и о р. Леуарсан изымчхъаит, деитач-
мазаохеит, иахакгы зынза дызмыцѣазааап. Амшын
ацшахѣахъы дырган, идтѣалоуп.

Д и м а. Шьта ишѣакахъцои?

А р е ж и с с и о р. Икахъцо саргы исыздырам.
Ахѣацщѣа уаха аспекталь калоит хѣа рылахъхѣеит.
Аблетѣхъа бжеихъараоык оымш рацхъа иаархѣахъеит.

Д и м а. Леуарсан даныкамла, аспекталь калашъа
иамоузеи?

А р е ж и с с и о р. Уи ами иухѣаша, ахѣацщѣа
бжеихъараоык иара ихѣмарра рбарц азы ауп изаауа,
аха уажѣы дшыкоу ала уаха асценахъ неишьа имазам.
Аспекталь хъацсахыр акѣхоит.

Д и м а. Аспекталь анахъацсах ахѣацщѣа аажъеит
ауп иаанаго.

А р е ж и с с и о р. Уи ами иухѣаша, аха ишѣакахъцои.

Д и м а. Абри адузза изы амшын ацшахѣафы дгыл
ѣацак шѣакамлеи. Харгы акы аахалымшеит иртѣаратѣы
хзыкамцеит.

А р е ж и с с и о р *(игѣы кыдгыланы)*. Ихалымшеит...
азѣгы акгы халымшеит... Акы иацсазам шакаоы

ирымада амшын аңшаҳәәґы адачақәа. Абас ашоура аныкоу ақалақь уалахар адырган уанцаны амца уақәдыргылазшәа улылуеит, ус ами!

Д и м а (*арежиссиор даанкыло*). Абас ашоура аныкоу ақалақь уалахар адырган уанцаны амца уақәдыргылазшәа улылуеит, ус ами!

А р е ж и с с и о р (*уамашәа ибо*). Узхырцәажәозеи уара.

Д и м а. Хәылбыеханза ҳы ҳақәитызар, сара ара сбылуеит, исзычхауам, сдачахы сцоит.

А р е ж и с с и о р (*ицьашьо*). Сабацои зуҳәа уара?

Д и м а (*ицапҳақәа инацәа иахаргьежьуа*). Сдачахь сцоит сҳәеит... Амшын аңшаҳәәґы адача сымоуп. Уақа уажәы аҳауа шыбзиоу улыруоу. Ихьшәашәаза амшын агәы ихыцны иаауа аңшахы ануслак ахьта сакуама уҳәо уканацоит. Харп зацәы абарцаґы сызтәазом... Насгьы унеины ушынатәаз еицш, иахьынтәиааз узгәамтазакәа, ацәа ааусны уакуеит.

А р е ж и с с и о р. Иахья амра даара ишуп, усами?..

Д и м а. Иацы еҳагьы ишын, аха сдачаґы сцан, сьесырхьит. Арежиссиор (*дгачамкны дихәапшуа*). Иацтәи шын, аха иахьатәи цахеит иупырхагахазар қалап... Хәқымк иґы унеины ухы иурбандаз.

Д и м а (*дцо*). Сара схы еиқәшәоуп, усцәымшәан... Уажәы сдачахь сцоит... Леуарсангьы дган дысхәышәтәуеит... Ахәылбыеҳа ҳаауеит. Аспектакль умқсахын...

А р е ж и с с и о р (*ихы кны днатәо*). Ари деилапсеит... Азәы итәы шсызхымгоз ари ирольгьы қсахтәхеит...

А ц ш ь б а т ә и а с а х ь а

Амшын аңшаҳәәґы аиацәара ахашьшыы юбаны еихагылоу адачаґы ахтыс моапысуеит.

Витиеи Ленеи напшы-аапшуа иаины агәашә иадгылоит.

Витиа чамаданк икуп, Лена имахәар далацсны илкуп. Иаапса-икараха икоуп, харантәи ишааз удыр-ратәы. Аоны анырба, аоыцъеггы гәырғьоит.

Л е н а (ацкәын ихәда дахьынхало, дгәырғьаны). Виит, хааит, хааит... Ахаҗоуп.

В и т и а (инапқәа лыкәыршо, дгәырғьо). Изакәйтә тың ссирузеи! Абрака... Леен... абрака!

Л е н а (дигәгәхаауа). Ааи, Вит. Ааи, рацхәатәи ацых... абри аонағы (*Игәыдибакылоит.*)

В и т и а (игәы цшқахо). Леен. Ленн... сыхаара!..

Л е н а (Витиа даанкыло). Ацхәа атың ылаҳхып... Шьта цьарггы суцәцом... Уара сутәуп... Ацшәма хәа убжы рга.

В и т и а (агәашә днадгыло). Ацшәма... о, ацшәма... Аоны азәггы шәыказами?!

(Аҗак рахауам.)

Л е н а (агәашә дахәапшуа). Виит, хахәааз акәзам хәа сыкоуп.

В и т и а. Ишца?

Л е н а. Виит, сани саби излархәоз ала, амәтәы гәашәын иафаз. Ари еихәтәуп, ус ами?

В и т и а (иаанкыло). Ари еихәтәзам, аҳаирплан злакарцо иалхуп.

Л е н а. Зеггы аками, мғы-лыхзам.

В и т и а. Леен сыхаара, абри еицш аоны аргылара зылшаз игәашә изымпсахуа дыказма... Аоны аномер акәын еилыбкаашаз, агәашә абабтахыз.

Л е н а. Сани саби излархәаз ала, аоны аномер амазам. (*Лшьапы цыркьакьо.*) Виит, уаины сышьтыхи, агәашә схы ахырхәхәаны ашта стацшырц стахуп.

В и т (даашьтыхуа). Иббараны икоузеи?

Л е н а (дгәырғьо). Виит, ахаҗәцәкьоуп, баша хшәеит!..

В и т (дыргыло). Излабдырзеи?

Л е н а. Сани саби излархәаз ала, аоны аҗһа ю-пальмак гылоуп, – акы кьафуп, егы еихаракуп... Абар аюбагы ахыгылоу... Хаха хымш сани саби апальма ду аҗака инхон.

В и т и а (игәалакара бжысуа). Нас харгы раҗхәтәи ауха... апальма аҗака иаххаагарц аума адгыл аҗхәтәантәи хәхан хәааз...

Л е н а. Виит, умыццакын, сани саби җсшьара ианаиз, раҗхәтәи амшқәа рзы ауадақәа җаҗымызт, раҗхәа иаахәаз аҗсшьаҗәа онан. Ианҗаҗы, ирейгыз ауада риҗеит. Уажәы иҗаҗәуп умбазои, азәгы аҗак җаиҗазом.

В и т и а (дигәыдыхәхәало). Леен... исылшом аҗшра... уадак хәуны хәмаҗара хәизынхо аамҗак хәуру?!

Л е н а (ихәда лнапқәа акәыршо). Саргы уара уеипш ауп сшыкоу.

Д и м а (даарыдгыло). Бзиала шәаабейт!

А о ы җ ь е г ы ы (гәырҗо). Бзи жәбааит!

Д и м а (Вити аяхь). Ачымазаю даазгеит сьамаҗара амашына дысыҗгом, сухәоит усыҗхраа!..

В и т и а (дақәшахәҗхо). Сышпоумыҗхраауеи.

Л е н а (данаанха, лхала дҗәажәо). Аҗшәма иахәа даауоу дмаауоу?.. (Лылақәа хәаны лнаҗәақәа еипығало.) Аҗшәма даауоу, дмаауоу?.. Абри аонаҗәы ауада хәуоу иахмоуоу?.. Аҗшәма даауоу, дмаауоу?..

(Димеи Витиеи Леуарсан наҗ-ааҗ иҗагыланы амашына дыҗганы дрыманы иааиуеит. Лена урҗ лбазом лылақәа хәаны илхәаҗ лхәоит.)

Д и м а (Лена лахь). Иақәбыршәеит, аҗшәма сара соуп.

Л е н а (агәра лзымго). Шәара шәакәну аҗшәма?

Д и м а. Ааи сара соуп. Бааины ари счымазаю бааивагыли, агәашә аасыртуеит.

Л е н а (*дгэыргъаны Леуарсан ижэоахыр даатцагыло*).
Виит, сара иуасымхэази хэацшып хэа!

Д и м а (*ицацхақэа аатганы агэашэ аартуа*).
Акырцуама шэыцшуиужьтэй?

Л е у а р с а н (*ахауа ихэлагало*). Сыцсы еивызгеит.

Л е н а (*дыччо*). Хэаниз аахыс иахьатэй амш хэзыцшын.

Д и м а (*ицъашьо дрыхэацшуа*). Шэысзымдырит шэызуствэада шэара?

Л е н а. Хэара Хабаровсктэқэоуп, ари Витиа иоуп, сара Лена соуп... Ишцасхэари, фыц хэибагеит.

Д и м а. Шэааизар аахыс иахьатэй амш шэа-зыцшуп... Ус акэзар иахьоуп шэанейбагаз... Ус аума ишеилкаатэу?

Л е н а (*лхы рцысуа*). Ааи, ааи ус ауп.

Д и м а. Шэеигымхэаит, ацсуа қэранцыра шэоуааит!

Л е н а. Итэбуп... сани саби, шэара шэуаора, шгэы атэбаара, шэысас дкылашья, шэчеицъыка атэы иаакэмцзакэа ирхэоит.

Д и м а (*иэамариашо*). Цқъа исгэалашэом бымбои... цсшьара иқан хэа сыкоуп зны.

Л е н а. Урт цыцх абра шэдачафэы рыцсы ршьон. Иаакэымцзакэа шэызбахэ рхэоит.

Д и м а (*иэамариашо*). Аа, шыта исгэалашэеит, бани баби даара уаа бзиақэак роуп.

(*Дима Леуарсан ашьшьыхэа диманы днаганы абарцафэы дааиртэоит.*)

В и т и а (*Лена лахь*). Балга, бажэа ркьяфэ, ауада итацэу умоума хэа биазцаа.

Л е н а. Уаангыл уара, арт кавказаа ауафэ дызлакам дара алакоушэа ианурехэо бзиа ирбоит хэа рхэо сахахьеит.

Дима (*даарыдгыло*). Фыц хэибагеит шэхэама?

Л е н а. Иацоуп ханеибагаз... Хабаровск АЗАГС аҕацара зацөык ауп хзыхьзаз... Сани саби Ацсныка хауа ҕыц иахь шөца... Раҕхьатөи ауха... ишцашөас-хөари, уи атыҕ цшзаҕы... рхөан, ахаирплан хақөыр-төаны шөышка хаарышьтит.

В и т и а (*изымчхакөа*). Иаахцөаны иухөозар, ауада хтахуп.

Д и м а. Цака акөу, хыхь акөу – еиха иабеиҕашөшьои?

(*Витиеи Ленеи ирхөо рөамшөо иаанхоит.*)

Д и м а (*атак анирымта*). Ғыц еибагаз... уао дахьшөпырхагам, амшын агөы каз-казуа шөхыцшыло ишөоур еиҕышөшьөозар акөхап... шөаала хыхь шөыюнастоит.

В и т и а (*Лена лахь ибжьи рхөыцны*). Бихьзаны иахтахам хөа иахөа.

Л е н а. Уеилагама уара, мап шцахкуеи?

В и т и а. Бани баби ихархөаз бхаштма, апальма ацака ианынхоз иршөаз акара өба адыргыланы идиршөо далагеит цакатөи ауада ианыюнеица. Уажөы, хыхь хаюнеицар, иаб ихө иахцикуазар акөхап, ускак хазтада?

Д и м а (*ианишьтамла, рышка дхьахөуа*). Сдача шөгөамцхөи?

Л е н а (*лнапкөа ркөычуа*). Иахгөапхоит, аха... Хара абыржөоуп ацара ханалагаз, макьана аусура халам-газацт... Хыхьтөи зыцсоузеи?

Д и м а. Хө амазам.

Л е н а (*илцөымҕхо*). Уи шцеилкаатөу?

Д и м а (*дыччо*). Ишысхөаз ауп, уаха ишцеилкаатөу. Ғыц еибагаз нак ишөыцхраатөуп, ацара шцашөсыршөои. Шөнеи шөыюнал иахьынзашөтаху шөыюназ.

В и т и а (*Лена лахь ибжьи рхөыцны*). Иашахару иихөо?

Л е н а. Кавказаа ргәы т̄баахоит, ишәеиґу дыкам
хәа роухәар, ирымоу зегы уртоит хәа уасымхәази.
Уара агәра угомызт.

*(Ленеи Витиеи гәыргъацәа ишьталаны аштә италоит.
Инапшы-аапшуеит.)*

В и т и а *(ацәа қапшьшьза иқаланы ишгылаз аниба)*.
Леен, быңши апомидор цла ахьгылоу ббо! Ари
иапониатәи аселекционерцәа уажә ааигәа наукала
идырғиаз помидор цлоуп.

Д и м а *(дыччо)*. Ари цәатцлоуп.

В и т и а *(ицьашьо)*. Абас ацәа қапшьза изғало ацла
ықану?!

Д и м а *(иғыхны идыркуа)*. Иғышәх, ишәфа! Адами
Евеи ацәалоуп ацстазара излалагаз. Шәаргы ацсуа
цәала нап ашәыркы ацстазара ғыц.

*(Витиеи Ленеи гәыргъацәа ацәа ғырхуеит. Нас
хыхтәи ауада ацапха диркуеит.)*

Л е у а р с а н *(Дима иахь)*. Акгы сзеилкаауам,
сабаанагеи?!

Д и м а *(дыччо)*. Адача шәыртеит... шәдачағы
шәаазгеит.

Л е у а р с а н *(иаҳаз дарччо)*. Уара уакәхап исызтаз.

Д и м а. Шәмыцәеижьтәи зака цуазеи?

Л е у а р с а н. Исцәызижьтәи... иаггысгәалашәом.

Д и м а. Ацәа ара уажәыцәкья шәапшаауеит, амшын
ацәкәырцақәа ирықәтәаны лассы шәапхья
«иааеыжәцуеит»... Шәаманы ицоит.

Л е у а р с а н *(дғарҳасуа, ацәа иқәхауа)*. Цъанат
сааит хәа сыкоуп.

Д и м а. Шәтахызар абарцағы шәиарта қастоит...

Л е у а р с а н *(илацәа таауа)*. Алаф ухәоит... Уара
иутәушәа...

Д и м а. Алаф шқасхәои, абарцағы ацкыс шәуадахь
шәнеины шәхы нықәшәцар еиҳа еиғхап хәа сыкоуп.

Насгъы хыхь ацкыс цаҕа ишэзыманшөөалами?.. Аа шөөада ацаҕа (*Ашөө изаартны дьюнагало.*) Шөөахьыныюнало армарахь раҕхья шөназыдгыло ауада иахьарнахыс шөөара ишөтөуп.

Л е у а р с а н (*илацөөақәа еибакүа, дхырсысуа*).Сызлоу пхызу лабөабоу агөра сызгом, сеилоугарц уаөуп хәа сыкоуп. Иузтада уара абри еигш адача?

Д и м а (*ацөа далихыр хәа дшөо*). Шөөара шөөоуп исызтаз.

Л е у а р с а н (*илақәа аахтны иахаз цьашьо*). Сароу?

Д и м а (*дыччо*). Ааи, шөөара.

Л е у а р с а. Сара адача устану... сара? Еиҕахөеи цҕа исмахаит.

Д и м а. Уроль бзианы инагзала, ахөацшөы агөра игаратөы хәа адца исышөтаз насыгзеит. Уахык сабхөа исзааишьтыз асас даныстаз... Исымаз ароль шөгөалашөо?!

Л е у а р с а (*акыраамта дазхөыцуа*). Исгөалашөоит... Исгөалашөоит, нас, нас...

Д и м а (*дыччо*). Цхыбжьонынза сроль аөазыҕацара саөын аболкон сықөгыланы, сгөылацөа мыцөазакөа исзызыроуан ргөы хытхытуа.

Л е у а р с а (*дпшөырччо*). Ргөы хытхытуа?

Д и м а. Сгөыла Цьансыхө убас сроль «игөацхөит»... убас «игөацхөит» – идача хамтас исиҕөит.

Л е у а р с а (*ацөа иқөхауа*). Нышөынтриступ хөа узөызу? Дысгөалашөөит... дысгөалашөөи... дыс... дыс... дыс... (*Шихөоз дыцөоит.*)

(*Убри аамтаз Цьансыхөи Циқөринөи ааины агөашө иаадгылоит. Ирхөо уахауам, акыраамта еиөыхөит.*)

Ц ь а н с ы х ө (*ибжьы тго*). Уа мшыбзиа ацшөма бзиа асасцөа хаутоуп, худукылома?!

Д и м а (*ддөылцны дырцыло*). Уа бзиала шөаабөит! Асасцөа рзы сара сьюны ашө кьақьаза иаартуп. Шөааи, шөымөахыц сышка, шөыххь згөит!

Ц ь а н с ы х ө (ибжбы рдуны). Абзиара-ачызара агымзааит угэарата!

Ц и қ ө р и н а (Цьансыхө иахь). Уеилагеит хэа сыкоуп, иухэашьюузеи, акгы хэалазамкэа хшьапы алахьызшэа?

Ц ь а н с ы х ө (Циқэрина лахь). Ус иаҫахуп, агэылацэа ирахааит исхэо.

Д и м а (агэашө рзаартуа). Шэааи шэхацкы!

(Цьансыхөи Циқэриней ашҫа инҫалоит. Инаҫшы-ааҫшуа зегьы рылаҫш рхыргоит, шықэсык аахыс имааицызшэа).

Ц и қ ө р и н а (ацэацла дазыҫшуа). Хцэа ғызхыда, афаха змоуша. Иаха ахэылбьеха ихьыдсс иаған.

Ц ь а н с ы х ө (Циқэрина длықөымчуа). Быстыхэ, бара, быбжбы азэы ибмырхан!.. Хара хсасцэаны хайҫааит. Иахьантэарак ибасхэоз бмахазеи?..

Д и м а (имахазозшэа). Шэааи арахь, шөызгылоузеи, шэеынтышөшь, шэеаатышөшь, хнатэап, хайцэажэап. Шөҫахызаргы амшын шөҫал. Иахьа ашоура даара иҫгэоуп.

Ц ь а н с ы х ө (ибжбы ныцакны Дима иахь). Адачақэа ҫырцаауашэа цьюкы гэароуп рхэеит, азэыр ушҫа дааихьюума иахьа?

Д и м а (иеамариашо). Арахь ашҫа иҫамлеит, аха ыцья храазраауа ибжбан... Акыраамҫа агэашө иадгыланы аоны иазыҫшуан. Акы иалацэажэон, аха ирхэоз сзеилымкааит.

Ц ь а н с ы х ө (игэамҫхо). Изейҫшрақэаз?

Д и м а. Азэы дкьяфуп, егы аукы, абаакы, шлакы, алаба икуп.

Ц ь а н с ы х ө (игэамҫхо). Баша мөасцэахарызушь?

Д и м а. Сыздырам... Акы иашьҫазшэа акөын рхымөаҫгашья шыказ.

Ц ь а н с ы х ө (игэамҫхо). Изышьҫахариз ура утэала?

Д и м а. Сыздырам... Иаакәымцзакәа аоны иазың-
шуан.

Ц ь а н с ы х ө. Иахәаңшлааит иахьынзартаху, удача
уцәыргар хәа ушәома?!

Д и м а. Мап, сара сзыцәшәозеи, рааишьеи
рыңшышьеи сгәамңхеит хәа ауп исхәо.

Ц и қ ө р и н а. Рыла ацәы итнахааит, абри хара
хтәы ада акгы рымбазои...

Ц ь а н с ы х ө (*игәамңхо*). Беиңалагеит хара хтәы...
хара хтәы хәа. Бара шақантә исхәарызеи... сара
сыжыцәа каршәны сашыңталазом, ианиста – истәит...
Адача зтәу Дима иоуп.

(*Циқәрина дызтәом-дызгылом, лыңсахы ңжәо длеи-
өеиуа абарца дыцоуп. Уажәы-уажәы дааңгылоит,
аоныңка шытыбжықәак лаҳауашәа лбоит.*)

Д и м а (*акәардә лышка инаго*). Хара хтәоуп, бара
бгылоуп... Сбыхәоит бтәа!..

Ц и қ ө р и н а (*дыңкьо*). Сишь, бжык саҳауеит.

Ц ь а н с ы х ө. Ибаҳахзеи?

Ц и қ ө р и н а (*ллымҳа ашә иадцаны дзыроуа*).
Аоныңка азәы ихәда абжы саҳауеит.

Ц ь а н с ы х ө (*доагыло*). Беилагеит хәа сыкоуп.

Ц и қ ө р и н а (*ашә ааимңааны дыоңало*). Сара
сакәым, аха уара уоуп еилагаз... (*Аонуңканти лыбжы
ааоуеит.*) Уарбану уара еизкыа ҳиартафы икажыу, угыл
абыржәыцәкыа!.. Диитә хаас блааңых, сыла иабо
закәзеи?! Узустада уара уабаанагеи.

Ц ь а н с ы х ө (*илақәа цәыркшаны Дима иахь*). Ари
змааноузеи?

Д и м а (*акгы камлазашәа*). Сымацара санаанха,
агәфығь самгаразы сөызак даазган... дааңсаны
дыказаап, дамхацәеит.

Ц ь а н с ы х ө (*дгәааны*). Изахьзузеи азә даазган.
Абас акәызма хшеицәажәаз уареи сареи?!

Ц и қ ө р и н а (*даадөылкьо Цъансыхө иахь*). Акгыы
камлазашәа угыланы ушпацшуеи... Шьапымыцкья
хзыонамлоз хуада, хөымкөабакөа хазламиоз хяртәе
дейоырәахуа азага баа ишьклатата дшеилахөоу азә
ашшы ихга иекажыны дыцөоуп, ашыынка еипш ихы
өызза.

Ц ь а н с ы х ө (*Дима иахь*). Иаанагозеи уара ари?

Ц и қ ө р и н а (*дәахәатәха*). Ддөылхөаны дкасыжь-
уеит схәан, ишьапы кны сахейт, аха уаха умцсуандаз,
ацсы еипш дыкөуп... Зыхәда цырказ ацө еипш ихәда
абжыы гоит. Дабатәи гөыкөхоу...

Ц ь а н с ы х ө (*Дима иахь, игөы гжөо*). Ухы
еикөшөазами уара?

Ц и қ ө р и н а (*дхагахазшәа лхы раҳаны атуан
дацацшуа*). Хыхьгы шьтыбжькөак саҳауейт. Хаас
блаатых, хыхьгы цөоук өноуп хәа сыкоуп. Умаҳазои
уара цөоук еикөцө өноушәа ашьтыбжькөа шго?

Ц ь а н с ы х ө (*икаитцара изымдыруа*). Ишца уара,
цакагы азмырхакөа хыхьгы... Саб иныс снапы
сышуркьашьуа (*Акөардө аашьтихын, аха игөйдцара
изымгәагькөа ирыхәхәа икьидикьоит.*)

Ц и қ ө р и н а (*хыхь дцоит, уахьынтәи лыбжы
ааөуейт*). Шөызустцәада шөарт ацхамшьақәа, шөызөу
закөызеи... Диит хаас блаатых, сыла иабо закөызеи!..

Ц ь а н с ы х ө (*итачкөымкөа рацөо Дима ишка*).
Уара сара суздырзомзаап!.. Утеатр акны урбар
урзымдыруа укасцоит!.. (*Дааидыххылоит, аха инапы
ашьтыхра изыгәагьуам.*)

Ц и қ ө р и н а (*даадөылкьо*). Сыла иабейт, аха
иабазеи!.. Ран ишаалыхшаз икьантаз-кьантазза
еибарбылгьо... Сырхагыланы сыхәхөон, аха сырбо
икоума, рыла амса хыланы... Зегьы иреигьыз хуада,
амш алаго өноу зустцәада, хаас, сеилагоит,
сеилагахәоит. (*Лаба дук аашьтыхны Дима иахь.*)

Абыржөйтөккө даргы уаргы шөйтөц, сыла шөөашө-мырбан! *(Дыхөхөит.)*

Д и м а. Адача сара исышөтөхөит, сара стөы акөзар истаху аазгап, ионастап. Уамас икастазеи?!

Ц ь а н с ы х ө *(дизыцкьо)*. Уара утөы аа ари убама, абри ауп!.. *(Итачкөым рацөаны аөанааирхоз, оыцья ашта иааталт. Цьансыхө ианиба, инапы наивахаит, Циқөринагы ллаба налымпыцыюрит. Рыбз рыхөлахазшөа ишанханы иаанхеит. Иааикөаз азөы дкьяөуп, дцыркьуеит, папкак иоыцтракуп, егы ауку абаакы, лабчашьк икуп, ихөхөы көашза ишлоуп.)*

Ц ь а н с ы х ө *(иеаацсахны, Дима иахь)*. Абарт роума иахьа иааны икан хөа узөыыз?

Д и м а. Абарт рхөта ракөын, иаины адача иахөацшуаз. *(Ацыркь иашлеи, ацшөмацөа рышка имнеизакөа, ацшөацөккө рамхөазакөа, абарца ацхьа игыланы акыраамтаза аоны иахөацшуеит, асахьа тырхуазшөа.)*

А ц ы р к ь *(ибжьы рдуны)*. Ахьацла иалхуп... Ашкөы кацшь иану ацла амахөцөккө цукар калазом... Иабааигеи? Ари шьяусуп.

А ш л а *(илаба ныцакшо)*. Изакароузеи, ари адача азөы ихала итөнү?!..

А ц ы р к ь. Анкьа, анкьа... анкьа иказ уаассақөан, уажөтөикөа шөпахөит, камбашьк-камбашьк иакарахеит. Хөра хөхьакуаз арт реицш икоу акуама?

А ц ы р к ь *(дыцкьо)*. Ақалақ аөгы анхара имоуп... Ицхөыс цьаргы аус лузом... Шөицшьба маат хөа абри еицш ахангы иргыло, итаацөагы ныкөиго... иаахцөаны иухөозар, ари апаразит цкьа ззырхөо иоуп.

А ш л а *(ацыркь иахь)*. Ақалақ аөгы хцаны дшынхо аабар ами?

Д и м а. Ари цьазшьо, ақалақ аөы сшынхо жөбар... зынза шөеилагоит.

А ц ы р к ь (*Ашла иахь*). Анкья, уара, кулакцөоуп хәа зыюнкәа змаҳхуази абарти узеидкыло? Абарт реипш икоу апаразитқәа гыларц азы акәызма хара ашья кәтәаны аамта ҫыц заагаз. Ирыцқәатәуп, иқәхтәуп абри еипш адачақәа зыргыло апаразитқәа!..

(*Цьансыхәи Циқәриней шьхныцсыланы иаанхоит.*)

А ш л а (*илаба ныцарсны*). Теекс, ианцала... Хара хнапы иану адачақәа рхыцхьазара анцароуп. Ишьтәу, иктәу, хазышьтыз ирусуп.

А ц ы р к ь (*ипапка аацәырго*). Ирзутәу сара издыруеит апаразитқәа... Абри ацшахәәҫы мацара апаразитқәа закао нхода. Срықәитызгы, уахыкала рдачақәа аарымхны иқәсцон.

А ш л а (*ацыркь иахь*). Теекс, иануцама? (*Ацшәма-цәа рышка.*) Шәуа дарбану ари адача зтәу?

(*Азәгы ҫыртуам.*)

А ц ы р к ь (*дыцкьо*). Иихәаз шәмахазеи, адача зтәыда?

(*Цьансыхә илақәа тырхаха Дима дихәацшуеит, дхәыцәы-хәыцәуеит.*)

А ш л а (*ацыркь иахь*). Хазустцөоу ахьяхамхәаз азы акәхап атак зхарымто, баша мөасцәақәак хакәу цырымшьакәа икам. (*Нас дара рышка.*) Хара ауаажәларратә контролькацаоцөоуп, адачақәа ргәатара хнапы иануп. Еита хшәазцаауеит, шәуа дарбану изтәу?

А ц ы р к ь (*анҫырымтза*). Шәәахәқәоума уара?!

А ш л а. Ишцәәахәқәоу уара, ргыбжы акәараҫы хангылаз хлымха цнахуаней...

А ц ы р к ь. Ханырба иҫахахазар?..

А ш л а (*Цьансыхә ихы иқәкуа*). Уара уакәхап ари еипш аргылара зылшаз. Узустәада? Аус абууеи?

Ц ь а н с ы х ә (*дтәымуаоушәа иеыкацо*). Сароу? Ишәазхәада сара истәуп хәа?

Циқәрина (*дицхраауа*). Хара хсасцөоуп уабара хәа хааны хәкоуп. Уажәы хцойт.

А ш л а. *(Дима иахь)*. Уара утәы аума?
 Д и м а. Ааи сара сдача ауп, ишәтахузеи?
 А ш л а. Уара ишутәу, насгы аргылар азин злаумоу
 зырцабыргуа ашәкәы хурбар хтахуп.
 Ц ь а н с ы х ө *(Дима ихымәәпгашья дархацо)*. Ари
 сара сихашшаазом, иәахә иара ихәаратәы дыкоуп, аха
 шәарт агәтаәоцәа ишәасхәо шәдыруама?..
 А ц ы р к ь *(Цьансыхө диәаххуа)*. Ихаухәарц
 иутахузеи?
 Ц ь а н с ы х ө *(ацыркь датәамбо)*. Аргылар азингы
 имоуп, ишитәу ашәкәгы икуп, баша шәхы аңа
 ашәырбоит хәа ауп ишәасхәарц истаху.
 А ц ы р к ь *(иәырцаңо)*. Хара икахцо уара уус алам.
 Уара усасызар, састас ухы мәәпга.
 Ц ь а н с ы х ө *(иәырбабо)*. Ус усмацәажәан, саргы
 акы салакақәоуп. *(Нас Дима иахь.)* Акьяңаа гыланы
 адумбеи ианақәпоз еиңш, абри аччиа иахья снапы
 сиркьяшьуеит. *(Оаңхья ацыркь иахь.)* Ахәынтқарра
 иргыланы иртеит. Уахама? Иртеит, избан акәзар
 даңсоуп. *(Еиҥах Дима иахь.)* Ироухәараузеи уара аус
 ахьуа, наҥ иуңырцны имцари.
 А ц ы р к ь *(Дима иахь)*. Аус абаууеи, мацурас
 иумоузеи, адача ахәынтқарра иргыланы иунаҥартәы
 еиңш, уартистума, ушәкәәоума, укомпозиторуа,
 укосмонавтуа?
 Ц ь а н с ы х ө. Дартиступ. Еицырдыруа артиступ...
 Шьта шгәы шәыртынч.
 А ц ы р к ь. Ишца, уартистума уара!
 Д и м а. Мап, сара, с-гендиркладхозуп.
 Ц ь а н с ы х ө *(игәы аангыло)*. Уу... уеилагама уара?!
 Д и м а *(ацыркь иахь)*. Ианца, смацура ахыз
 уасымхәеи.
 А ц ы р к ь *(ипапка ишаницара изымдыруа, Ашла
 иахь)*. Иахьзузеи зиҳәа?

А ш л а (*Дима иахь*). Иахзеилымкааит, еиҗахееи!..
 Д и м а (*ибжьи тго*). Гендиркладхоз ахьзуп смацура.
 А ц ы р к ь (*Ашла иахь*). Абри еиҗш захьзу амацура
 иахьанза исмахацт.
 А ш л а. Уареи сареи ххаан иҗамызт. Аха иахья иҗам
 хәа иҗоузеи?
 А ц ы р к ь. Ген... гендиркладхоз... Иссиру
 мацуразар?
 А ш л а (*илаба ньцарсуа*). Аҗстазаара пҗаҗа ицоит,
 иахья иаҗахны иҗазар акәхап уи еиҗш амацура.
 А ц ы р к ь (*дыгәрымуа*). Хара хьыхзызаауа иахаазаз
 абахча, амахәкәа еилапьцәцәаны ауп ашәыр җыхны
 ишырфо апаразиткәа.
 А ш л а (*Ацыркь даанкыло*). Уаангыл уара,
 еилахҗаап, ахьз шыҗоу ала мацура дук акәзар җалап.
 Цаара пҗашьарам, ауалафахәы иақәузеи умацура?
 Д и м а. Шәиҗшьба маат соуеит мызкы.
 А ш л а (*цҗа имахазшәа илымҗа ишҗа ирханы
 иаанкыло*). Заҗа, заҗа?
 Д и м а (*Цьансыхә шахатс дҗацо*). Шәиҗшьба маат
 роуп исоуа, ус акәзами?
 Ц ь а н с ы х ә (игәы изыпҗәо). Уара заҗа уоуа сара
 иалыздыраауазеи.
 А ш л а (*Ацыркь иахь*). Теекс, ианца, мызктәи
 иуалафахәы шәиҗшьба маат...
 А ц ы р к ь (*ианцо*). Шәиҗшьба маат хәа абри еиҗш
 ахан ургылт ыы?..
 А ш л а (*Дима иахь*). Уҗаацәароума?
 Д и м а. Хәара аҗахума, сҗаацәароуп.
 А ш л а (*ацыркь иахь*). Теекс, ианца, дҗаацәароуп.
 А ц ы р к ь (*ианцо*). Паразит...
 А ш л а (*Дима иахь*). Уҗшәма аус абалуеи?
 Д и м а. Аус лузом, аоны пҗәысуп.
 А ш л а. Ара дыҗоума?

Д и м а. Ара избан... Ара псшьартуоп, Акәа ақалақ ағы снымхой, уа дыкоуп.

А ц ы р к ь (*дыцкьо*). Ақалақ ағы анхара имоуп... Ипхәыс цыаргы аус лузом... шәипшьба маат рыла абри еипш ахангы иргыло, итаацаагы ныкәнаго... иаахцааны иухәозар, апаразит цқа.

А ш л а (*ацыркь иахь*). Ақалақ ағы хцаны дшынхо аабар ами?

Д и м а. Ари цыазшьо, ақалақ ағы сшынхо жәбар ишәасымхәахьей, шәеилагоит.

А ш л а. Избан?

Д и м а. Суадаағы икнахау лиустрак аажәа нызқ маат иацсоуп. Ак еипш хқа сзыкнахауп... Аонымаәа исзыонагылоу нхарак иацсоуп, уи атәы схәазом.

Ц и қ ә р и н а (*илзымычхауа, ирмачны*). Ухәда ашаха ахатцаны укәалкәало ушыкнахау збааит.

Д и м а. Агәра шәзымгозар, абарт ауаа сгәылацаа роуп, уахи-ени сыоны итәоуп, шәразцаа, ишәархәоит, сыоны ионагылоу аонымаәа гбак иакуам.

(*Цыансыхәи Циқәриней ргәахы цыжәжәо иней-фацшуеит. Цыансыхә акы ихәарц иәазикын, аха ибз былгыо иғы иааҗахейт, иихәаз уағы изеилымкаауа.*)

А ш л а (*Ацыркь иахь*.) Ианца, аажәа нызқ иацсоуп алиустрадаа хқа гьалгьало изыкнахауп.

А ц ы р к ь. Шәипшьба маат аулафахә иуоуа ала иааухәеит. Урт зегы... ус уара умцааит.

Д и м а. Шәипшьба маат хәа шәишәик узаахәом хлиустрак ракәым.

А ц ы р к ь (*дыцкьо*). Ахәынтқарра дацәгычуеит... дымшәа-дыпхамшьа дышхацаажәо убоит... ыых, анкәа еипш маак аныскыз акәындаз, уәабығза абас уәагыланы усацаажәо сыздыруам... Дранда абахта утасырбаауан!..

Д и м а (*иөырцацо*). Ахәынтқарра сацәгычуеит хәа уазхәада? Азин узтада абас сахәара.

А ц ы р к ь. Нас иабааугеи, иузтада?
 Д и м а. Аңсцәа исырҗеит.
 А ц ы р к ь (*Ашла иахь*). Аңсцәа исырҗоит ихәама?
 А ш л а (илымҗа имҗакуа). Ишҗоухәеи?
 Д и м а (*ибжьи тго*). Аңсцәа исырҗоит аңара!
 шәәҗама?
 А ц ы р к ь (*ашла иахь*). Җзаңәәжәо деиқәшәам җә
 сыкоуп.
 Д и м а (*Җьансыхә инаңәа иқәкуа*). Исҗәо агәра
 шәымғозар, абри ахатҗа шәианҗаа.
 А ц ы р к ь (*Җьансыхә иахь*). Ус аума?
 Җ ь а н с ы х ә (ихы инапы адкыло). Уара уиашоуп,
 ари шәзаңәәжәо аңшәма ихы еиқәшәам.
 А ш л а. Смаңура гендиркладхоз җәа хьзы митәык
 җаиҗәеит... Аңсцәа аңара сырҗоит ихәеит... Уахьи-
 хәәңшуа деилагоуп җәа злаизухәаша җәа акгы
 идубалом. Иңәәжәашья злакоу ала, деилагоуп ада
 егыуизҗәом.
 Д и м а. Смаңура закеу шәзеилымкааит азоуп
 сеилагоушәа зыжәбо. Ақалақь ағы икоу аны-
 шәынтрақәа зегы срейҗабуп. Аурысшәала иухәозар,
 генеральный директор кладбищинского хозяйства.
 Иааркьяәны «гендиркладхоз», сеилышәкаама?
 А ш л а. Аа шьҗа еилыскааит, изакәи сҗәахуан.
 (*Җьансыхә илақәа ашьа рхыңәало Циқәрина
 дналыхәәңшуеит, ирмачны*). Изызурызәи бара?
 Ц и қ ә р и н а (*Җьансыхә иахь, лыбжьи рмачны*).
 Җаишьит, җаишьит... Иихәо умаҗазои, иғы еихақы.
 Җ ь а н с ы х ә (*Дима иахь, ирмачны.*) Сара
 еихаскаанза, ухала еихақы.
 А ц ы р к ь (*Дима иахь*). Умаңура еилкаауп, аха аңара
 аңсцәа ишурҗо ауп исзеилымкаа.
 Ц и қ ә р и н а (*Дима иахь, ирмачны.*) Ухы узымдыруа
 Анңәа усирбааит.

Д и м а. Ишыжөдыруа, имңсуа азэггы дыказам. Аңсра иакөшөо зеггы сара сөы ианагоит. Азкөа тың бзиа зеггы ирҕахуп. Зеггыңыара идыртөхьеит, иахьтацөу абразацөык ауп хөа авцахь иганы идсырбоит аңсыжырҕа.

Ц и қ ө р и н а (*ирмачны*). Снапкөа сгөыцаңса уңсыжырҕа снахагылааит.

Д и м а. Иргөаңхом, иахьеиңгу рҕахуп. Харггы ңынцала азы аажөуам. Изыңсоуггы аадыруеит хөа аңара чакөза саңхьа ианышьтарцалак. Шөыда здам аөазөы ишисымтоз жөдыруаз... Схазы иаанкыланы исыман, аха шөара шөеиңш ауаа бзиакөа мап рыцөкышьас исымоузеи, сазыразны ишөыстоит, ижөжуа изы ибымбылхааит схөоит.

Ц и қ ө р и н а (*Дима иахь, ирмачны*). Уңсы штоу уржааит.

Д и м а. Ауаа жушөа аңсыжырҕакөа аанкыланы исымоуп, иаргөакуа иаасырхөоит. Шьҕа еилышөкаау сара ахөынҕқарра сшацөымҕычуа. Аңсцөа роуп аңара сызто, нак ирзымго сара ирымысхуеит. Ишөасхөаз агөра шөымгозар (*Цьансыхө ихы икөкуа.*) абри ахатца шөизцөа, сара иаакасто иара изымдыруа егыкам.

(*Цьансыхө игөы аангылошөа ибан ионапык рыла дамцасны икуеит.*)

А ц ы р к ь (*Цьансыхө иахь*). Иихөо иашоума, аус аилыргарахь икылсыр шахатра узуама?

Ц ь а н с ы х ө (*деиханы ддөыкөло*). Сара акггы сыздырзом... Изхөо ихатаггы дсыздырзом... Сахьыкоуггы сыздырзом. Сара араатөзам... (*Дцөит.*)

Ц и қ ө р и н а. Хара сасра хакан, хцөит. (*Дима иахь дхьаңшуа ирмачны.*) Уажөшьҕа ханаауа уцөуараз хөаит.

Д и м а (*дыччо*). Антракт.

(*Ашлеи Ацыркьи рыгрим аарөырхуеит. Аөыцьеггы актиорцөа өарацөоуп.*)

А ч к ө ы н ц ө а (Дима инапы ргәгәаны иаанкыло).
Иудахныхәалоит уроль қәғиарала иахынаугаз!
(Иччоит.)

Д и м а. Шәаргы ишәыдысныхәалоит, уамашәәцә-
кыа шәыхәмарит.

Л е у а р с а н. Гендиркладхоз уаха идачахы
дзымаауа дкәшәцеит.

Д и м а (дыччо). Шәхы шқажәбои, шәдачағы шәыңсы
анышәшәа ашьтахь.

Л е у а р с а н (дыччо). Аказара сычкәынхазшәа
схы збо скәнацеит... Хшәышьты хтеатр ахь ахәәпщәа
ахьахзыңшу ашқа... Аказара иаиааиуа әәа мчык шыкам
дхарбап!

1987 ш.

А қ а р д а.

АМРА «АТЫВ» ИАКИТ

*Антипа ионы игәы онапцәаны... «бызыма бара
иахьцо имааша, ихәлеит бымбазои» хәа ихала
дцәәжәо уажәы-уажәы адәахьы дыпшуа дыонагьежьюа
дыоноуп.*

М а р и н а (дааоноло). Иухъзеи уара, ухала
ацәәжәара уалагама?

А н т и п а. Схала сымцәәжәар, сәахәхар хәа сшәоит.
Сзацәәжәарыда, сымацара сьюнахеит.

М а р и н а. Ухала ушқакоу. Сара сабоугои.
Усылцырц утахума?

А н т и п а. Хәильцит иаоызами, абар шьта мызкы
инеиханы ицуеит, шьжымтан бындәылтцны бцоит,
аахәлаанза бхынхәзом.

М а р и н а. Антипа, иахьа усзеилкаауам, иуцәә-
жәашьюзеи мышгара сныкәоушәа.

А н т и п а. Мышгара бшымцо здыруеит, аха
шәеилацәара уаха ацыхәа аапымцәәзеитеи. Абаскак
аамта ишәзеилмырго ишәымоузеи?

М а р и н а. Абызшәа адырәцәа реилатәара, уара
анкьа аколнхара ахантәаоыс уаныказ, аколнхәцәа
ааизганы аусқәа зегьы минутк ала иаазбаны шәеилгоз
еипшу цьюшьома. Хбызшәа аикәырхарей ахьчарей рзы
зака зцаара, зака аймак-аифак цәырнаго удыруама.
Сара сбызшәадырәым, аха зегьы смахауеи, исымбои.
Иаархәо зегьы ақәад ианызцо сара сами.

А н т и п а. Икоу бдыруама, уатцәы банцо саргыы
сбыццоит... Сшәылатәоит...

М а р и н а. Абызшәадырәюцәа рәы усыс иумоузеи.
Уара ақытанхамоа атәы ауп иудыруа.

А н т и п а. Зцаарак рыстарц стахуп.

М а р и н а. Уаззцаарц иутахузеи, цаара пхашьарам?

А н т и п а. Ателевизор ауркыр «Хбызшәа ашәартә иҗагылоуп... Иахцәызуеит... ихьчатәуп... еиқәыр-хатәуп» шырхәоз хгәы пцәеит, аиаша басхәап... Сразцаарц сҗахуп: хбызшәа хамызхырц иаҗыда? Изцәыхьчатәыда? Иахшәырба, җацәас иамоу зуствәада?

М а р и н а. Урт ахәыц еишәыршәаны иагәылапшуа роуп. Уареи сареи иахамбо рбоит, иахзымдыруа рдыруеит. Уи акәым, ирласны абызшәа арҗыцра иалагараны икоуп.

А н т и п а. Ишҗа? Адунеи хәақәлазар аахыс хазлацәажәо хбызшәа шҗадырҗыцуеи? Уи еицш калашьас иамоузеи?

М а р и н а. Даргыи уи ауп ирхәо, хбызшәа адунеи иакәлоуп... иажәит... ихьамҗахеит... аҗатә уаа ахәара рзыцәгәахеит, ирҗыцтәуп рхәеит.

А н т и п а. Быхәмарны ибхәоу, иашан ибхәоу?

М а р и н а. Сыхәмарзом. Ихоуцозар, икоу аиаша-хәта ауп иуасхәо.

А н т и п а. Умҗсыр ега уахап. Уаха ус рымазамкәа икоума. Аңхәа иаалаган ханбанқәа ирылагеит, ихар-җыцуеит рхәан, идыркәкәит, идыркәдит. Иҗыцуа шәкәык, газетк хзамыцхьо хҗарцеит. Уажәы абызшәаггы нап адыркыма?

М а р и н а. Иаҗахуп анырхәа иаҗахызар акәхап. Анбан җыцқәаггы хҗароуп, абызшәа җыцггы хҗароуп.

А н т и п а. Иарбан бызшәоу бара җыц зҗара халагараны икоу? Ала анажәлак акы адырцон хәа, сара исҗараны сыкоузеи шьҗа.

М а р и н а. Англиз бызшәа акәзам, умшәан, ххатәы бызшәа ауп.

А н т и п а. Ххатәы бызшәа хамдыруеи, җыц аҗара хашҗалагои?

М а р и н а. Иуасхәаз ухашҗыма, хбызшәа ажәит рхәеит... Ихьамҗахеит рхәеит... аҗатә уаа ирзышь-

тымхуа. Ирѣыцтѣуп, ыкѣсыларада рѣаѣы иааиуа икѣацатѣуп... рхѣеит уахама?

А н т и п а. Исмахар еигъымзи... Марина, акы сбазцаауеит, дызустада абри еипш аумақаа зхаѣы иааиуа? Анцѣаггы уааггы уи еикѣшѣам азѣ иоуп.

М а р и н а. Убз уацѣа... (Аѣада лнапы рххо.) Убри иоуп зхаѣы иааиз... Уи ихаѣы иааиз, ицѣацшуа рзы изакѣануп. Ирѣахымзарггы – иакѣшаѣатхароуп...

А н т и п а. Хыхьтѣи иго абжы нцѣабжьюшѣа ирахауазаап. Шьѣа еилыскааит, хамзақааггы хыхьтѣи игаз абжы акѣзаап абас икѣацѣаз.

М а р и н а. Убз уацѣа, уи имахааит акѣымзар умашьхѣылц уаирцѣауеит.

А н т и п а. Имахақаа, исиѣаз сымихып.

М а р и н а. Уара иугѣацхом, аха иара игѣацхоит рхѣеит... Убз аанкыл.

А н т и п а. Амзақаа зеггы дырѣыцма бара.

М а р и н а. Зака дырѣыцыз уара иузымдырзои?

А н т и п а. Сара издыруа, жѣабранмзеи, хѣажѣкырамзеи, цѣымзкырамзеи роуп.

М а р и н а. Уажѣы иаарласны аѣа ѣба дырѣыцраны икоуп.

А н т и п а. Уртггы ѣаастақаак рыхьзырцѣазар акѣаап.

М а р и н а. Зынза иссирқѣоуп, «кѣакѣармзеи» «хампалмзеи» рыхьзацхоит хѣа ишьѣақѣдыргѣѣеит.

А н т и п а. Урт ахьызқааггы уахьынтѣи аума иахьынтѣи аауа?

М а р и н а. Уи сара исыздырам. Сара дара ирхѣо ақѣаад ианыцхоит. С-писаруп.

А н т и п а. Зака ихьзы цшзақѣоузеи “кѣакѣар мза”..., “хампалмза”... Аумацѣкѣа рхы иѣоуп иѣагѣежьюа. Абарт реипш икоу ахьз ссирқѣа зыцшаауа. Иара ихаѣа злыцха зауша игѣацхауоу?

М а р и н а. Даара игѣацхеит рхѣоит. Изхѣыцыз «Ахьз ацша» ритѣараны дыкоуп рхѣеит.

А н т и п а. Амза иалгар, амрагы иалагозар акөһап.

М а р и н а. Акөһап захьзуеи, напы адыркхьейт.

А н т и п а. Амра ахьз цсахшьас иамоузеи. Адгьыл ахьыз узыцсахра аха амра ахьызгы узыцсахуама?

М а р и н а. Амра ахьыз рыцсахзом. Амра кны измоу амыхтөуп хәа иацтәи аилатәарафьы ирызбеит.

А н т и п а. Амра кны измазз бара? Уи иахьзуеи.

М а р и н а. Убри икны измаз ахьыз ауп ирыцсахуа... ирыцсахуа схәоу, идырфьыцуа.

А н т и п а. Амра акы икны иаанкыланы иамоуп хәа смахац, исымбац. Аха уи схәейт хәа, хара иахамбо егья рбоит урт ахөыц еиқыршөаны иагөылацшуа.

М а р и н а. Иахья уажөраанза ишырхөоз амра атыю иакит хәа акөмзи?

А н т и п а. Ус акөын ишаадыруз, аха иахья рнахыс аөакы иакуа иалагеит рхәама?

М а р и н а. Ажөа «атыю» көрыжөаа ирықөлоуп рхөейт, афатө уаа ахөара рзыцөгьахеит рхөейт... рыбз афөафөа цнацөоит рхөейт... Ажөа цсахтөуп, ирфьыцтөуп рхөейт.

А н т и п а. Нас иахьзырцарц ирызбазеи, атыю ацынхөрас амра аты иакит хәа ахөара халагома?

М а р и н а. Аиаша уасхөап, еилатөоу абызшөа дырцөа азөы уиеицөазамшөа узбо салагеит. Даара уазааигөахеит. Амра «аты» азынрыжьит, ацыхөантөи анбан «ө» амырхит. Афатө уаа рыбз мырцысзакөа ахала рфьы иткьаны ицо, анбан «в» ала ирыцсахит. Иаарласны халагоит амра атыв иакит хәа ахөара.

А н т и п а. Амра «атыв» иакит. Зака иажөа цшзахазеи. Аумацөкья рхы итөуп анцөаиныс. Хамра «атыв» иадырцит, анцөа илыпха зауша.

М а р и н а. Мызла еицхьйкөкөа еилатөоуп умхөози... Убома рхы иазбаз, хамра атыюарюар иамыхны «атыв» иадырцит.

А н т и п а. Аумақға рхы ишазбуа збоит, аха уацөы аилатөарахь банцо сбыцымцар зуам, изуцөкьом.

М а р и н а. Ироухөарц иуҗахузеи? Урт рхы амца акызар арцөаха аамҗа рымам.

А н т и п а. Зцаара зацөык рыстарц сҗахуп.

М а р и н а. Иарбан зцаароу уара ируҗарц иуҗаху мреи мзеи аазырхөуа ауаа.

А н т и п а. Хбызшөа хьчатөуп... хбызшөа еикөр-хатөуп хөа шөаакөымцзакөа ахөара шөаөуп... Из-цөыхьчатөыда хөа сразцаарц сҗахуп.

Марина. Цаара пхашьарам, аҗакс ируҗоз?

А н т и п а. Хбызшөа зцөыхьчатөу шөара шөхатақөа шөакөзар калап хөа расхөоит.

1996 ш.

АХҚӨА

Асатиратә жәабжықәа
Дыцәаны данаапш
Абжыы аасхәоит, изтиуада?
Ғағзаа рыцәымха рығшәеит
Алашәага Алым шыржуаз
Иамырхыда, иартада?
Аладуи Ақинеи
Ғабаказ, ғабааи, ғабацеи?
Рыңсы рзавымгеит
Ишыбзас иңсыз
Уара узцеида, ма узеицәада?
Иахьарнахыс тоуба зуеит
Уи амыжда акалашәа икоуп...
Аҳамта
Шәыңығғы шәеиңшуп
Рхылтшәтра мап рцәыркит
Гыд исасцәа
Акы узымхәозар, әеакгы устоит
Аеадақәеи агәыжықәеи реицәажәара
Ашәкәы алахынца
Цһансыхә дышқалақыаоһаз
Ила дазымдырит
Абри еиңш сзахаанхарыз?
Игәы рзымңшааит
“Сзышыцылахьоу сзакәыцуам”
“Ағыц” зтаһыда?
Аәарз ауп итабо

Акомедиақәа

Сара сроль
Амра “атыв” иакит

Шалодиа Михаил-иҗа Аҗынҗал

ДЫЦӘАНЫ ДАНААҢШ...

Асатиратә жәабжықәеи
акомедиақәеи

Шалодиа Михайлович Аджинджал

После сна...

Сатирические рассказы
и комедии

Аредактор З. Чыргба
Атехредактор Л. Евменов
Акорректорцәа: Ф. Бытәба, Гә. Аркәыць.

Компиутерла еиқәлыршәеит Н. Минаиа.

Аформат 84x108^{1/32}. Атираж 500. Икацә. акыгъхь бгыц 7,25.
Инықә. кыгъхь бгыц 12,2. Аҗацаҗка №605.

Аҗсны Аҗәынтқарра
“Акыгъхь оны”
ақ. Акәа, Ешба имәа 168.